

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

130122

**AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI
EKSENİNDE AB-ABD İLİŞKİLERİ**

130122

Merve İrem ARICAN

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULTAYI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Özkan TÜTÜNCÜ

YEMİN METNİ

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Ekseninde

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “~~AB-ABD~~...İlişkileri.....” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

23/05/2003

Adı SOYADI Merve İrem ARICAN

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün/...../..... tarih vesayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'ninmaddesine göreAnabilim/ Anasanat Dalı yüksekisans/doktora öğrencisi' ninkonulu tezi incelenmiş ve aday/...../..... tarihinde, saat²⁰' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin^{başarılı}.....olduğuna oy^{birliği}.....ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Ali Nasır ŞER

ÜYE

Yrd. Dr. Akın Tutunur

ÜYE

Yrd. Dr. Erol Zengin

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının

Soyadı: **ARICAN**

Adı: **Merve İrem**

Tezin Türkçe Adı: **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Ekseninde AB-ABD ilişkileri**

Tezin Yabancı Dildeki Adı: **EU-US Relations on the Axis of European Security and Defence Policy**

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: **Dokuz Eylül**

Enstitü: **Sosyal Bil.** Yıl: **2003**

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

☒

Dili: **Türkçe**

Doktora:

☐

Sayfa Sayısı: **232**

Tıpta Uzmanlık:

☐

Referans Sayısı: **419**

Sanatta Yeterlilik:

☐

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: **Yrd. Doç.**

Adı: **Özkan**

Soyadı: **TÜTÜNCÜ**

Ünvanı:

Adı:

Soyadı

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Güvenlik
- 2- Savunma
- 3- Avrupa Birliği
- 4- Batı Avrupa Birliği
- 5- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Security
- 2- Defence
- 3- European Union
- 4- Western European Union
- 5- North Atlantic Treaty Organization

Tarih: **29.05.2003**

İmza:

[Signature]

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum.

Evet ☐

Hayır ☒

ÖZET

Soğuk Savaş sonrası bütünleşme hareketlerine hız veren Avrupa Birliği, ekonomi alanında olduğu kadar güvenlik ve savunma alanlarında da dünyada önemli bir güç haline gelme çabası içine girmiş; ancak dış politikada ülkeler arasında yaşanan ayrımlaşmalar ve ortak bir çıkar tanımından yoksunluk, başarılı bir dış politika önünde engelleyici faktörler olarak belirmiştir. Avrupalı ülkelerin yetersiz savunma bütçesi ve askeri kapasiteye sahip olmaları, etkin bir güvenlik sistemi yaratılmasını engellemiş; otonom bir 'Avrupa Ordusu' fikri, NATO imkân ve kabiliyetlerine dayanmak zorunda kalmıştır.

Amerika, George W. Bush yönetimi ile beraber, Avrupa'dan öte tüm dünyayı, çıkar alanı olarak belirlemiş ve bağımsız bir Avrupa güvenlik yapılanmasına, Avrupa'daki yükünü azaltacağından dolayı olumlu yaklaşmıştır. Irak Savaşı'nda bölünmüş bir Avrupa ile karşılaşan Amerika, yakın dönem içinde Avrupa'nın kendisine rakip bir askeri güç oluşturacağına ihtimal vermemekte, bu açıdan da kendi etkinliğinin azalabileceği endişesini taşımamaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle 'güvenlik' ve 'savunma' kavramlarına yönelik bir analiz yapılmış; güvenliğin sağlanmasına yönelik teoriler ele alınmış ve zamanla güvenliğe yönelik tehditlerde ve buna bağlı olarak güvenlik teorilerinde gerçekleşen değişimler incelenmiştir. Konuya giriş niteliğindeki genel bir incelemeden sonra, Soğuk Savaş döneminden itibaren Avrupa'da, gerek Avrupa'nın gerekse ABD'nin insiyatifinde gerçekleştirilen güvenliğe yönelik girişimler ele alınmış, 'Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın oluşum süreci ve bu süreci etkileyen faktörler irdelenmiştir. Tarihsel süreçte Amerikan dış politikasına ve Avrupa'nın bu politika içindeki konumuna bakıldıktan sonra, Avrupa güvenliğine yönelik iki taraf arasındaki problemli konular incelenmiştir. Çalışmanın amacı; Avrupa ile ABD arasındaki çatışma alanlarını saptamak ve bu alanlarda Türkiye'nin konumunu belirlemektir.

ABSTRACT

After the cold war, integration process of the European Union is accelerated and European Union struggled to become an important power around the world on security and defence areas as much as on economy. However, the differences between states in foreign policy and lack of 'common interest' definition were obstacles for a successful foreign policy. Insufficient defence budgets and military capabilities of European countries prevented an efficient security system and an 'autonomous' European Army idea must be based on NATO's capabilities and opportunities.

With the Bush administration, United States determined all the world as the space of its interest and it supported an independent European structure because that structure should have decreased its burden in Europe. America, which encountered with a divided Europe at the Iraq War, does not believe that Europe can establish a rival military power; therefore it is not anxious about decreases in its own efficiencies.

In this paper, firstly an analysis about 'security' and 'defence' concepts was made; theories on providing security were examined; the changes in the threats towards security and related to this, the changes in the security theories were discussed. After a general investigation in the form of an introduction, starting from the Cold War era, the attempts under the initiative of either the US or Europe for the security were analysed, the establishment process of European Security and Defence Policy and the factors that affected the process were discussed. After an analysis of American foreign policy and the position of Europe in this policy, problematic subjects about European security between two sides were examined. The goal of this research is ascertaining conflict areas between Europe and America and determining the position of Turkey in these areas.

AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI EKSENİNDE AB-ABD İLİŞKİLERİ

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK.....	iii
Y.Ö.K.DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
ŞEKİL VE TABLO LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE SAVUNMA KAVRAMLARI VE TEORİLERİ

1.1. KAVRAMSAL ANALİZ.....	1
1.1.1. Güvenlik ve Güvenlik Alanı.....	1
1.1.2. Savunma ve Savunma Alanı.....	5
1.1.3. Kolektif Savunma ve Kolektif Güvenlik.....	7
1.1.4. Jeopolitik ve Jeostrateji	9
1.2. ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	11
1.3. DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGILAMALARI.....	13
1.3.1. Güvenliğe Yönelik Tehditlerdeki Değişimler.....	13
1.3.2. Jeopolitik Konseptlerdeki Farklılaşmalar.....	17
1.3.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönemdeki Jeopolitik Teoriler.....	17
1.3.2.1.1. Kara Hakimiyet Teorisi.....	18
1.3.2.1.2. Kenar-Kuşak Teorisi.....	19
1.3.2.1.3. Deniz Hakimiyet Teorisi.....	20
1.3.2.1.4. Hava Hakimiyet Teorisi.....	21
1.3.2.2. Değişen Jeopolitik Konsept.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI VE GELİŞİMİ

2.1. AVRUPA'DA SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ GÜVENLİK ORTAMI.....	25
2.1.1. Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler	26
2.1.2. Avrupa Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Girişimler.....	29

2.1.2.1. Avrupa İnsiyatifinde Gerçekleşen Girişimler	29
2.1.2.1.1. Batı Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimleri	29
2.1.2.1.2. Avrupa Siyasi İşbirliği ve Tindemans Raporu.....	32
2.1.2.1.3. Helsinki 'Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'	33
2.1.2.1.4. Genscher-Colombo Planı ve Tek Avrupa Senedi	35
2.1.2.2. ABD ve NATO İnsiyatifinde Gerçekleşen Girişimler.....	38
2.1.2.2.1. Yük-Paylaşım Sorunu ve EUROGROUP	39
2.1.2.2.2. NATO Stratejilerindeki Değişimler	41
2.1.2.2.3. Yumuşama Dönemindeki Gelişmeler.....	45
2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA GÜVENLİK YAPISINDAKİ DEĞİŞİM.....	48
2.2.1. Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Risk ve Tehditler.....	49
2.2.2. Güvenlik Örgütlerindeki Dönüşüm.....	53
2.2.2.1. Savunma Örgütü Olarak Batı Avrupa Birliği'nin Yeniden Canlandırılması	53
2.2.2.1.1. Batı Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı	53
2.2.2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Avrupa Güvenlik Mimarisinde Batı Avrupa Birliği'nin Konumu	55
2.2.2.1.3. Batı Avrupa Birliği'nin Giriştiği Askeri Operasyonlar ve Sahip Olduğu Askeri Birimler.....	64
2.2.2.2. NATO'da Yaşanan Dönüşümler	67
2.2.2.2.1. NATO'nun Kurumsal Yapısı, Amaçları ve Görevleri.....	67
2.2.2.2.2. NATO'ya Yönelik Yeni Tehditler ve NATO'nun Yeni Prensipleri	70
2.2.2.2.3. NATO'nun Avrupa Güvenliğindeki Operasyonel Rolü....	75
2.2.3. Avrupa Güvenliğinin Sağlanmasında Avrupa Birliği'nin Rolü	76
2.2.3.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşturulması	77
2.2.3.1.1. Kurucu Antlaşmalar ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın Gelişimi	78
2.2.3.1.2. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın Araçları ve Finansmanı	82
2.2.3.1.3. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın Kurumsal Yapısı ve Bu Konuda Sunulan Alternatifler	85
2.2.3.2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin Oluşturulması ve Bunu İzleyen Süreç	91
2.2.3.2.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin Oluşturulması ve Gelişimi	92
2.2.3.2.2. Ülkelerin Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ne Yaklaşımı	95
2.2.3.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Oluşturulması	99
2.2.3.3.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişim Süreci.....	100
2.2.3.3.1.1. Bir Dönüm Noktası Olarak St.Malo Zirvesi ..	100
2.2.3.3.1.2. Washington ve Köln Zirveleri	103
2.2.3.3.1.3. Avrupa Ordusuna Giden Yol: Helsinki	105
2.2.3.3.1.4. Nice, Laeken ve Kopenhag Zirvelerinde	

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası.....	110
2.2.3.3.2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile Birlikte Ortaya Çıkan Sorunlar.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK EKSENİNDE AB-ABD İLİŞKİLERİ

3.1. ABD’NİN DEĞİŞEN ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ VE AVRUPA’YA BAKIŞI.....	118
3.1.1. Soğuk Savaş Dönemi’nde Amerikan Güvenliğinin Sağlanması.....	118
3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası 11 Eylül’e Kadar Geçen Dönem.....	121
3.1.3. 11 Eylül Sonrası ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	127
3.2. NATO ÇATISI ALTINDA AVRUPA ve ABD	132
3.2.1. Avrupa ile ABD Arasındaki Askeri Kapasite Farkı.....	133
3.2.2. Savunma Bütçeleri ve Yük Paylaşım Sorunu.....	139
3.2.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Konusunda Yaşanan Gerginlikler ve Getirilen Öneriler.....	145
3.2.4. Ulusal Füze Savunma Sistemi Konusundaki Karşıt Görüşler.....	152
3.2.5. NATO’nun Genişlemesi ve Etki Alanı Konusundaki Görüşler.....	156
3.3. AVRUPA – ABD İLİŞKİLERİNDE ‘TÜRKİYE SORUNSALI’	163
3.3.1. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Sorunu	164
3.3.2. Türkiye’nin Avrupa Güvenlik Yapılanmasındaki Konumu.....	169
3.4. SON DÖNEMDE AVRUPA-ABD ARASINDA YAŞANAN GERGİNLİKLER.....	175
SONUÇ.....	178
KAYNAKLAR.....	192

KISALTMALAR

AAOK	Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACA	Silahların Denetimi Ajansı
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BMGG	Birleşmiş Müşterek Görev Gücü
CENTO	Merkezi Anlaşma Teşkilatı
CHODs	Savunma Görevlileri/ Kurmayları
CIA	Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
CJTF (BMGG)	Birleşik Müşterek Görev Gücü
COREPER	Daimi Temsilciler Konseyi
DCI	Savunma Kapasitesi Girişimi
Der.	Derleyen
ECHO	Avrupa Topluluğu İnsaniyet Bürosu
EUROFOR	Avrupa Kara Gücü
EUROMARFOR	Avrupa Deniz Gücü
FAWEU	BAB'a Karşı Sorumlu Kuvvetler

GSMH	Gayrisafi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IFOR	Uygulama Gücü
INF	Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler
IRBM	Orta Menzilli Balistik Füze
KAİK	Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
KFOR	Kosova Güçleri
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MAP	Üyelik Eylem Planı
MBFR	Karşılıklı Dengelenmiş Güç İndirimleri
NAC	Kuzey Atlantik Konseyi
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
NBC	Nükleer, Biyolojik, Kimyasal
ODGP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OPEC	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
PfP (BIO)	Partnership For Peace (Barış İçin Ortaklık)
SACEUR	Avrupa Yüksek İttifak Komutanı
SALT	Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
SEATO	Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü
SEEI	Güneydoğu Avrupa İnisiyatifi
SFOR	İstikrar Gücü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAS	Tek Avrupa Senedi
UNMIK	Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
WEAG	Batı Avrupa Silahlanma Grubu
WEAO	Batı Avrupa Silahlanma Örgütü
s.	Sayfa no
y.a.g.e.	Yukarıda Adı Geçen Eser

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: AB ve BAB Dönem Başkanlıkları (1999-2005).....54

Tablo 2: NATO Ülkelerinin Yıllık Ortalama Güçleri (1990-2001).....138

Tablo 3: NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSYİH'ya Oranı (1990-2001)..142

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye - Yunanistan ve ABD'nin Kategorilere Göre Savunma Harcamaları...143

GİRİŞ

Avrupa, geçmişten bu yana gerek tarihi, gerek coğrafyası, gerekse yarattığı kültür ile önemli bir kıta olmanın ötesinde, önemli bir merkez konumundadır. Tarihe bakıldığında, en önemli olayların, savaşların ve devrimlerin Avrupa'da geçtiği görülmekte ve önemli bir uygarlığın bu kıtada doğduğu bilinmektedir. Amerika'nın kökeni de Avrupa'ya dayanmakta, din ve kültürünü Avrupa'dan alan Amerika, Avrupa ile aynı toplumsal ve siyasal değerlere sahip olmaktadır.

Geçmişi Amerika'ya göre çok daha köklü olan Avrupa, geçirdiği savaşlar sonucu yorgun düşmüş ve uluslararası arenada sahip olduğu önderliği Amerika'ya devretmiştir. Hatta öyle ki; Avrupa İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Amerika'nın ekonomik ve askeri yardımlarıyla kendisini toparlayabilmiştir. Amerika gün geçtikçe gücünü artırarak, Avrupa'yı ikinci plâna itmiş, 1990'lardan sonra dünyanın tek süper gücü haline gelmiştir.

Ulus-devletlerden oluşan Avrupa ise, Amerika karşısında güçlenebilmek için bütünleşme yoluna gitmiş ve bu yolda Avrupa Birliği'ni oluşturmuştur. Önceleri ekonomik alanda bir entegrasyona giden Avrupa Birliği, 90'lardan sonra dış politika ve güvenlik politikasında da bütünleşmeye gitmiş ancak ulusal çıkarların çok daha öne geçtiği bu alanlarda tam bir entegrasyon sağlamak mümkün olmamıştır.

Avrupa, bütünleşme yolunda ilerlerken Amerika ise çıkar alanlarını genişletmiş, tek süper güç olmanın tadını çıkarmaya başlamıştır. Soğuk Savaş esnasında Sovyetler Birliği'ne karşı üstünlük sağlayabilmek için Avrupa'yı yanında tutmaya çalışan ve Avrupa güvenliğine önem veren Amerika, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkmasıyla beraber Avrupa'nın çok daha ötesine yayılmış çıkarlara sahip olmuştur. Soğuk Savaş esnasında Amerika açısından Avrupa, birincil etki alanı iken, 1990'larla beraber değişen etki alanlarına geçişte bir 'köprü' olarak görülmeye başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Amerika nezdinde Avrupa ikincil konuma düşmüş, ancak bu kıtanın güvenli olması gerektiği konusundaki Amerikan görüşü değişmemiştir. Şöyle ki; Amerika'nın etkin olmak istediği Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya gibi önemli bölgelere geçişte Amerika'nın Avrupa'ya ihtiyacı olmakta, Balkanların ve Avrupa'nın

güven içinde olması, Amerika'nın açılımını kolaylaştırmaktadır. Ancak belirtilmesi gereken bir nokta da şudur ki; Amerika, önemini ikinci plâna attığı Avrupa'nın güvenliği için tüm yükü üzerinde taşımak istememekte, bundan dolayı da Avrupa'nın güvenlik yapılanmasını desteklemektedir. Bu desteğin arkasında yatan bazı soru işaretleri bulunmakta, 'nereye kadar destek?' sorusu en önemli tartışmayı başlatmaktadır.

Bu tartışmadan yola çıkılarak oluşturulan bu çalışma, temelde Avrupa güvenlik yapılanmasını ele almış, özelde ise bu yapılanma çerçevesinde ABD-AB ilişkilerini incelemiştir. Görüleceği üzere, çalışmada yöntem olarak 'hipotezli tümdengelim' yöntemi uygulanmıştır.

Çalışmada sadece Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası konusunda iki tarafın görüşlerine odaklanılmamış; genel olarak 'güvenlik' ile bağlantılı taraflar arasında çatışma veya uzlaşma yaratan diğer konulara da değinilmiştir. Örneğin, 'Ulusal Füze Savunma Sistemi' ya da 'NATO'nun Genişlemesi' konularında tarafların görüşleri aktarılmış; bunun taraflar arasındaki ilişkinin daha net şekillendirilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

Ele alınan konunun önemi, aktörlerin öneminden kaynaklanmakta; Avrupa Birliği üyesi olmak isteyen Türkiye'nin Amerika ile yakın ilişki içinde olması, iki taraf arasındaki ilişkiyi Türkiye nezdinde daha da önemli kılmaktadır. Bundan dolayı, incelenen diğer bir konu da Amerika ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkide Türkiye'nin konumudur.

Türkiye açısından cevaplanması gereken önemli sorulara, çalışmada yanıt aranmıştır. Mesela, Türkiye'nin 'Batı' ile özdeşleştirdiği bu iki taraf tek bir blok oluşturuyor mudur yoksa ortada çatışma durumu mu söz konusudur? Bir taraf ile yaklaşan Türkiye, diğerinden uzaklaşacak mıdır yoksa bir tarafa yaklaşmak diğerine de yaklaşmak mıdır? Araştırmalar sonucu, bu konudaki farklı görüşler ortaya konulmuş ve Türkiye'nin çizmesi gereken yön saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan bilimsel araştırma teknikleri literatür tarama ve tarihsel analiz şeklindedir. Çalışmanın konusuyla ilgili Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE SAVUNMA KAVRAMLARI VE TEORİLERİ

1.1. KAVRAMSAL ANALİZ

1.1.1. Güvenlik ve Güvenlik Alanı

Güvenlik, sözlük anlamıyla, 'korku ve tehlikeden uzak olma durumu veya hissi'dir. Bu tanımdan güvenliğin bir fiziksel bir de psikolojik boyutu olduğu çıkarımını yapmak mümkündür. Tarih boyunca, daha ziyade güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve ulusal sınırları başka devletlerin saldırı ve tehdidinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirmiştir. Doğal kaynaklara rahatça ulaşabilme, dünyanın çeşitli bölgeleriyle ticaret yapabilme gibi fiziksel güvenliği ilgilendiren diğer konular, hep ulusal sınırların korunması önceliğinin altında yer almışlardır. Diğer taraftan, güvenliğin psikolojik boyutu, fiziksel bir saldırı gibi nesnel tehditleri içermeyebilir. Bir devletin ve onun halkının kendini güvende hissetmesi, öznel yönleri olan ve farklı algılamalardan kaynaklanan bir olgudur¹.

'Güvenlik' kavramı, 'savunma' kavramına nazaran daha geniş bir kavramdır. Düşmanın olduğu yere gitmeyi içeren, dışarıya taşan bir aktivitedir. Sadece askeriye değil sivil toplumu da içerir. Askeri tehditler yanında ekonomik ve çevresel tehditler de 'güvenlik' kavramını şekillendirirler².

Günümüzde sürekli bir güvenliğin tesis edilmesi temel amaç olmakla birlikte, güvenliğin sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. 'Realist yaklaşım' olarak adlandırılan uluslararası ilişkilerin klasik yaklaşımında güvenlik, gücün bir uzantısı olarak ele alınmaktadır. Idealistler ise güvenliği barışın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu ekole göre; güvenlik, ancak hukukun ve kurumların normları tesis edildiği zaman sağlanabilecektir³.

¹ Çağrı ERHAN, **ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı**, SBF Dergisi, Cilt:56, Sayı:4, Ekim-Aralık 2001, s.78.

² Anders OLJELUND, **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Ari Movement, Friedrich Naumann Foundation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001, s.9.

³ İrfan Kaya ÜLGER, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları**, (der.) Refet YİLANÇ ve Hakan TAŞDEMİR, **Uluslar arası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, s.85.

Gerek geçmişte, gerek günümüzde güvenlik ve/veya savunma söz konusu olduğunda iki temel dinamik ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi, içsel dinamiklerdir. Avrupa Birliği (AB) örneği ele alındığında; üye devletlerin karşılıklı ilişkilerinin düzenlenmesi, her bir üye ülkenin iç çalkantılarının minimize edilmesi, ortaklıktan kaynaklanan sorunların bertaraf edilmesi vb girişimler, iç dinamiklere dayandırılarak açıklanabilir. Bir diğeri dışsal dinamikler ise; küresel istikrarsızlıklar, AB'ni hedef alan caydırıcı güç ya da güçler, AB yakın coğrafyasındaki istikrarsızlıklar, AB çıkar coğrafyasındaki istikrarsızlıklar biçiminde özetlenebilir⁴.

Constantinou, güvenliğe olan inancı üç noktada sorunsallaştırmıştır; ilki, güvenlik tek bir egemen ya da siyasi yönetimin tekelinde olmalıdır; ikincisi, güvenlik daha fazla emniyet ve korumayla, sürekli biriken siyasal güvenceyle sağlanan bir şeydir; üçüncüsü de, güvenlik tehlikelerin sıralanması, risklerin ve teknik olarak üretilmiş caydırıcılığın hesaplanmasıyla uğraşan 'pratik' ve maddi bir boyut içermektedir⁵.

Güvenlik konusunda nesnel ve öznel algılamaların varlığı söz konusudur. Bu algılamalar, önceliklerin tespiti konusunda Snow tarafından 'Güvenlik İkilemi'⁶ olarak adlandırılan bazı zorlamalara yol açabilmektedir. Bu ikilem genellikle, ulusal sınırların ve ulus-devletin varlığını devam ettirmesinin mi, yoksa halkın ve dış dünyanın az zarar görmesinin mi daha önemli olduğu noktasında yaşanır. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında bir nükleer savaş ihtimalinin en üst derecesinde olduğu 1950'li yıllarda her iki tarafın da yöneticileri bu ikilemi yaşamışlardır⁷.

Herz'e göre, bütün ülkeler öncelikli olarak güvenliklerini sağlamaya ve bunun için de askeri üstünlük ve harcamalarına öncelik vermeye çalışmaktadırlar. Ancak, bir ülkenin askeri üstünlüğü ele geçirmesi diğerlerinin de askeri yapılanma çabalarını hızlandıracağı için mutlak bir güvenliğin sağlanması imkânsız görülmektedir.

⁴ Beril DEDEOĞLU, *Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye*, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, s.84.

⁵ Ayrıntı için bkz.. Costas M. CONSTANTINOU, *Güvenlik Anlatımları: Tarihsel Bir Perspektif*, (der.) İhsan D. DAĞI, Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

⁶ Güvenlik İkilemi konusunda bkz.. Donald M. SNOW, *National Security, Enduring Problems in a Changing Defense Environment*, St. Martin's Press, New York, 1994.

⁷ ERHAN, a.g.m.,s.79.

Böylece bütün ülkeler bir ikileme düşmekte, buna da 'güvenlik ikilemi' denilmektedir⁸.

Dış politikada güvenlik ögesini ele alırsak; dış politikanın temel amacı her şeyden önce 'ülkenin bekasını sağlayacak ulusal güvenliği, dışa karşı en geniş biçimde gerçekleştirmek' biçiminde tanımlanabilir. Bu ulusal güvenlik üç ayaklıdır ve iç içe geçmiş üç halka biçiminde düşünülmelidir. Bunlardan biri 'askeri', diğeri 'ekonomik', sonuncusu ise 'siyasal-toplumsal' halkadır. Bu halkalar bir arada düşünülünce, dış politikanın arkasındaki ulusal gücün temelini temsil ederler. Bunlardan bir tanesinin aksaması halinde ulusal güvenlik sisteminin sakatlanacağını söylemek gerekir⁹.

İhsan Dağı'ya göre, bir ülkede insan haklarının durumu ile ulusal ve uluslar arası güvenlik arasında bağlar bulunur. İnsan hakları, ulusal güvenliği 'tehdit' değil 'tahkim' ederken sistematik ve yaygın insan hakları ihlalleri yapan devletler, yalnız ulusal değil küresel güvenliği de zora sokarlar. Küresel barış ve güvenliğin ulusal düzeyde insan haklarına saygılı devletlerden oluşan bir uluslararası toplumda mümkün olacağını düşünen aktörler ile 19. Yüzyıldan kalma egemenlik anlayışıyla küresel gelişmelere direnen ulus-devletler arasındaki gerginliklerin nedenlerinden biri de, insan hakları/ ulusal güvenlik/ küresel güvenlik arasında kurulan bağıntı konusunda farklılaşan görüşlerdir¹⁰.

Ulusal ve küresel güvenlik yanında bölgesel güvenlik de giderek önem kazanmaktadır. Bunun altında yatan en temel neden, küresel sorunların giderek arka plana kaymasına paralel olarak bölgesel sorunların ön plana çıkmasıdır. Örneğin, Rusya Federasyonu'nun 1993'de açıkladığı Yakın Çevre Doktrini¹¹,

⁸ John H. HERZ, *Idealist Internationalism and Security Dilemma*, World Politics, Sayı.2 (1950), s.157 – 158.

⁹ Baskın ORAN, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.33.

¹⁰ İhsan DAĞI, *İnsan Hakları: Bireysel Güvenlikten Kollektif Güvenliğe*, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Dagi/id_insanhaklari.htm

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.. İdil TUNCER, *Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye*, (ed) Gencer ÖZCAN ve Şule KUT, *En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Buke Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.435-460. Osman Metin ÖZTÜRK, *Rusya Federasyonu Askeri Doktrini*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001. Anne de TINGUY, *Rusya'nın Bir Güney Politikası Var mı?*, (ed) Semih VANER, *Unutkan Tarih*, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

federasyonun güvenliği açısından bölgesel ve yerel savaşlardan kaynaklanacak risklere öncelik tanımaktadır¹².

Bölgesel güvenlik işbirliğinin gerisindeki mantık son derece açıktır. Aynı düşünce yapısına sahip ülkeler, kaynaklarını bir havuzda toplayarak kendi güvenliklerini güçlendirirler. Ekonomik açıdan bakıldığında bu işbirliği hem ölçek ekonomisine hem de özellikle küçük ülkelerin bireysel olarak almakta zorlanacakları teçhizatın alınmasına yardımcı olur. Askeri açıdan bakıldığında, herhangi bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin potansiyelini artırır. Politik açıdan ise, şeffaflık, eşgüdüm ve karşılıklı güven gerektirdiğinden son derece önemli bir güven ve güvenlik artırıcı önlemdir¹³.

Sajjadpourr, bölgesel güvenliğin hayati bir öneme sahip olmasını üç nedene dayandırmaktadır. İlki, karşılıklı bağımlılık fenomenidir. İnsanlar ve toplumlar fiziksel sınır tanımaksızın birbirlerine bağımlıdırlar ve bu karşılıklı bağımlılık sadece ekonomi ile sınırlı da değildir. İkincisi, bölgesel güvensizlik ve istikrarsızlığın artmasıdır. Üçüncüsü ise, devletler ve toplumların bölgesel güvensizlik ortamı ile tek başına mücadele etmelerinin zorluğudur. En güçlü ülkeler bile, tek başlarına sınırları ötesinde güvenli bir ortam yaratmada başarısız olmuşlardır. Bu üç nedenden dolayı kolektif ve bölgesel işbirliği ihtiyacı giderek artmıştır¹⁴.

Avrupa'da güvenlik alanlarına göre evrensel, bölgesel ve alt bölgesel nitelikte pek çok güvenlik ve savunma girişimi faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların amaç, faaliyet ve girişimleri birbirinden farklı olarak ele alınabilmektedir. Birinin faaliyeti bir diğerini teknik olarak engellemekte, hatta birbirlerini tamamlamaktadır. Bu farklı güvenlik oluşumlarını şu şekilde kategorize etmek mümkündür: Evrensel güvenlik sisteminin bir parçası olarak Avrupa güvenliği söz konusu olduğunda, Birleşmiş Milletler (BM); Avrupa'daki Soğuk Savaş döneminin tehditlerinin bertaraf edilmesi ve ex-sovietique bloğunun normalleştirilmesi söz konusu olduğunda, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT); AB'nin ekonomik ve siyasi istikrarını bozma olasılığı bulunan bölgelerin normalleştirilmesi ve 'yeni tehditlerin' bertaraf edilmesi söz

¹² Gencer ÖZCAN, **Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı**, (der.) Gencer ÖZCAN ve Şule KUT, , **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Buke Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000, s.14.

¹³ James APPATHURAI, **Bölgesel Güvenliği Geliştirmek**, NATO Dergisi, Sonbahar 2001, s.13.

¹⁴ Seyed Kazem SAJJADPOURR, **Regional Security: An Iranian Perspective**, Turkish Policy Quarterly, Kış 2002, s.66.

konusu olduğuunda, Güney Doğu Avrupa İstikrar Paktı ve Avrupa-Akdeniz Güvenlik ve İstikrar Paktı¹⁵.

1.1.2. Savunma ve Savunma Alanı

'Savunma' kavramı, 'güvenlik' kavramına nazaran daha sınırlı bir kavramdır. Dışarıya taşmayan, düşmana karşı toprakları korumak ile sınırlı bir aktivitedir. Bu aktivitede, düşmanın yanına gitmek yerine onun gelmesi beklenmektedir. Oysa ki 'güvenlik' kavramı sınırları aşan, dışarıya taşan bir anlayışı içinde barındırmaktadır¹⁶. Savunma politikasının güvenlik politikasının askeri boyutunu teşkil ettiğini söylemek de mümkündür¹⁷.

Türkiye'nin savunma politikası; doğası itibariyle savunmaya yöneliktir ve ülkenin ulusal bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve hayati çıkarlarını korumak ve muhafaza etmek için düzenlenmiştir¹⁸. Bu amaçla savunma politikamızın dayandığı temel esaslar şunlardır:

- Caydırıcılık,
- İhtilafları önleme,
- Ortak savunma,
- Milli çıkarları koruma¹⁹.

Soğuk Savaş geriliminin ortadan kalkmasıyla ordularını küçülten pek çok ülkenin aksine, Türkiye mevcut kuvvet düzeylerini korurken, bir yandan da modernizasyon ve yeniden yapılanmaya ağırlık vermiştir²⁰. Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ile Türkiye'nin güvenlik algılamalarındaki farklılaşmanın en önemli yansıması, savunma konseptlerindeki farklılaşmada kendisini göstermiştir. Avrupa'da azalan askeri tehdide koşut olarak, 'İleriden Savunma'(Forward Defence) yerine 'Azaltılmış Kuvvetlerle İleride

¹⁵ DEDEOĞLU, a.g.m., s.85.

¹⁶ OLJELUND, a.g.e., s.9.

¹⁷ Bu konuda bkz.. Çevik BİR, NATO'nun Yeni Stratejisi ve Türkiye, Savunma ve Havacılık, C.VI, No.2, Mart-Nisan 1992.

¹⁸ Halil ŞİMŞEK, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.53

¹⁹ Savunma Politikası, Türk Silahlı Kuvvetleri İnternet sitesi, <http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/genel%20konular/savunmapolitikasi.htm>

²⁰ Serhat GÜVENÇ, TSK'nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri: Ulusal güvenlik Politikasında Yeni Boyut, (der.) Gencer ÖZCAN ve Şule KUT, En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar, Buke Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2000, s.133.

Tertiplenme'(*Reduced Forward Presence*) konsepti kabul edilmiştir. Buna karşın Türkiye, yeni istikrarsızlık odaklarına yakınlığı nedeniyle, savunma politikasını '*İleriden Savunma*' konseptine dayandırmaya devam etme kararı almıştır²¹.

İleriden Savunma, muhtemel bir tecavüzün kapsamının mümkün olduğu kadar erken teşhis edilmesi ve fiili bir dış tecavüze maruz kalındığında, bu tecavüzün durdurulması esasına dayanmaktadır²².

Birbirine çok yakın gibi görünen, ancak içerik itibarıyla birbirinden çok uzak olan iki kavram, bâzen yanlışlıkla birbirinin yerine bile kullanılabilen "ortak güvenlik" ve "ortak savunma" terimleridir. AB örneğinde ele alırsak, ortak güvenlik politikası, siyasî, ekonomik, askerî, insanî ve çevresel yönleri bulunan küresel ve çok boyutlu güvenlik konsepti üzerine kurulmuştur. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP), ortak bir savunma politikasının tanımlanması da içinde olmak üzere Birliğin güvenliğine ilişkin tüm sorunlarını kapsamaktadır. Avrupa Ortak Savunma Politikası, genel olarak güvenlik politikasının bir unsurudur ve Birlik ile üye devletlerin bağımsızlığını, temel çıkarlarını ve ortak değerlerini tehdit edebilecek belirsizlikleri ve riskleri azaltacak, uluslararası güvenliği güçlendirecek ve barışın korunmasına katkıda bulunacak şekilde uygulanması planlanmaktadır²³.

Dedeoğlu, savunma alanı konusunda Avrupa'da bulunan güvenlik/savunma oluşumlarını şu şekilde gruplandırmıştır: Ortakların kendi ve yakın coğrafyaları ile çıkar coğrafyalarında ortaya çıkabilecek her türlü tehdidin askeri güç kullanımını da içeren önlemlerle bertaraf edilmesi söz konusu olduğunda, NATO; ortakların kendi coğrafyalarını tehdit eden iç ve dış tehdidin askeri önlemleri de kapsayan uygulamalarla bertaraf edilmesi söz konusu olduğunda, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) devreye girecektir²⁴.

Bu gruplandırmadan da anlaşılacağı üzere, savunma alanı da tıpkı güvenlik alanı gibi evrensel ve bölgesel düzeylerde ele alınabilmektedir.

²¹ Y.a.g.m., s.138.

²² ŞİMŞEK, a.g.e., s.55.

²³ Elvira BOROMBAEVA, *Maastricht Anlaşması, ODGP ve AGSK AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci*, 2023 Dergisi, Sayı:5, Eylül 2001. İnternette erişim için bkz. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html>

²⁴ DEDEOĞLU, a.g.m.,s.85.

Askeri önlem, askeri tehdit karşısında geliştirilmektedir ve bu yola başvurmak için risk unsuru yüksek olmalıdır. Savunma ağırlıklı kuruluşlar, yüksek maliyetlidir ve bu maliyeti göze almak için çok önemli nedenler bulunması gerekir. Ayrıca, üyelerin de bu çok önemli nedenler konusunda uzlaşa içinde olmaları aranır. Diğer bir ifadeyle, neye karşı kimin savunulduğunun betimlenmesi gerekir²⁵.

1.1.3. Kolektif Savunma ve Kolektif Güvenlik

Kolektif Güvenlik, belirli olan ya da olmayan bir dış tehdide karşı savunma oluşturma, iç istikrarı sağlama ve içeride ortak düzenleme süreci yaratılmasında anlaşma sağlama amacıyla aynı anda harekete geçen bölge devletlerinin başvurdukları bir taahhüt biçimidir²⁶.

Kolektif güvenlik, "her üye ülkenin sistemin içindeki diğer üyelere yönelik herhangi bir saldırganlığa ortaklaşa karşı duracağını vaat ettiği" düzenlemeleri ifade eder. Kolektif güvenlik sistemi mekanizmalarının en önemli zaafı, bir taraftan sistem içinde olası bir saldırıya karşı tüm üyeler tarafından korunacağına inanan ülkelerin kendi güvenliklerine gereken önemi vermemeleri, diğer taraftan ise, bir kriz anında doğrudan tehdit edilmeyen ülkelerin bu vaatleri yerine getirmekte zorlanmalarıdır. Kolektif güvenliğe yönelik bir diğer eleştiri ise, gerçek anlamda elde edilmesinin tüm üyelerin uluslararası statükoyu kabul etmesini gerektirmesi, ancak bu durumda da kolektif güvenliğe ilişkin askeri yapılanmalara olan ihtiyacın oldukça azalmasıdır²⁷.

Yost'a göre, kolektif güvenlik geleneği, güvenlik ve barışı sağlamak için paylaşılmış sorumluluklar üzerine kapsayıcı bir uluslararası konsensus oluşturarak, güç rekabeti ve korkuyu sonlandırmaya dayanır²⁸.

Kissinger'e göre, ittifak ve kolektif güvenlik sistemi arasında önemli bir felsefi farklılık bulunmaktadır; bir ittifak, bir grup devlet belirli bir bölgeyi veya belli bir hedefi savunmaya karar verdiğinde oluşurken, kolektif güvenlik sistemi ne savunulacak

²⁵ Y.a.g.m., s.86.

²⁶ Steven W. HOOK ve Richard ROBYN, **Regional Collective Security in Europe: Past Patterns and Future Prospects**, European Security, C.8, No:3, Sonbahar 1999, s.86. Aktaran. Beril DEDEOĞLU, **Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye**, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

²⁷ S. Gülden AYMAN, **Rusya'ya Veto Hakkı**, Radikal, 09 Aralık 1996.

²⁸ David S. YOST, **Transatlantic Relations and Peace in Europe**, International Affairs, C.78, No.1, Nisan 2002, s.288.

bölgeyi ne de bunu yapmak için gerekli vasıtaları tanımlamaktadır; aslında hukuki bir kavramdır. NATO bir ittifaktır, BM ise bir kolektif güvenlik sistemidir. İttifak kesin ve tanımlı bir tehditle uğraşır ve bunun için gereken güçleri temin eder. Kolektif güvenlik sistemi hukuki olarak tarafsızdır; tehdidi tanımlamaktan uzaktır ve bulunacak eylem ele alınmadan önce onun ortaya çıkmasını beklemek zorundadır²⁹.

Kolektif güvenlik ile kolektif savunma kavramlarını birbirinden ayıran prensipler, bütünleşme ile işbirliği ilişkisinin derecelerine bağlıdır. Kolektif savunma, üyelerin tümünü ya da bir kısmını tehdit eden ya da edebilecek olan tanımlanabilir bir devlet veya blok karşısında birlik/ittifak oluşturma durumunu ifade etmektedir. Buna karşılık, kolektif güvenlik aynı ittifak ya da birlik içerisinde yer alan üyelerin kendi aralarında ve bağlaşıkları arasında saldırmamazlık esaslı bir iç düzenleme yapılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, kolektif güvenlik daha uzun soluklu ve daha kapsamlı bir işbirliğine işaret ederken, kolektif savunma belirli tehditler karşısında daha çok askeri işbirliği anlamı taşımaktadır³⁰.

Bu tanımlamalardan yola çıkarsak, aslında Kissinger'in 'ittifak' kavramından kastettiğinin 'kolektif savunma' olduğunu da söyleyebiliriz. Bu durumda NATO da bir 'kolektif savunma' örgütü niteliğinde olmaktadır. Ancak NATO'nun niteliği konusunda ABD ile Avrupa arasında fikir ayrılığı da yok değildir. Örneğin, ABD NATO'yu kolektif bir savunma örgütü olarak tanımlasa da, NATO Avrupa'da daha çok bir güvenlik garantisi olarak görülmektedir³¹. Zaten 1999 yılında NATO Washington toplantısıyla kabul edilen 'Yeni Stratejik Kavram' da NATO'nun ana görevinin kolektif savunmadan kolektif güvenliğe dönüştürmesi fikrini benimsemiştir³².

Avrupa, kolektif güvenlik ile kolektif savunma örgütlenmelerinin birlikte yer aldığı bir bölge olduğundan sorunlar taşımaktadır. Buna göre, BM faaliyetleri ile AGİT ya da Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi ve Avrupa-Akdeniz Güvenlik ve istikrar Paketi oluşumları birer kolektif güvenlik özelliği taşırlarken, NATO kolektif savunma, AGSK ise ortak güvenlik niteliği göstermektedir³³.

²⁹ Henry KISSINGER, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2001, s.33.

³⁰ DEDEOĞLU, a.g.m., s.84.

³¹ Phil WILLIAMS, *CFE and The Future of NATO*, (der.) Philip ROGERS, *The Future of European Security*, Macmillan Press, London, 1993, s.138.

³² Koray ERDOĞAN, *Değişen NATO mu Stratejileri mi?*, <http://www.geocities.com/begunay/Z7.htm>

³³ DEDEOĞLU, a.g.m., s.85.

1.1.4. Jeopolitik ve Jeostrateji:

Jeopolitik, bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi unsurlara göre planlanmasıdır³⁴. Jeopolitik, coğrafyanın politikaya verdiği yönü belirler; siyasi coğrafyanın beşeri değerlerle (ekonomik, sosyo-kültürel, politik, askeri) aktifleştirilmesidir³⁵.

Jeopolitik terimi, ilk defa İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen tarafından 1916 yılında 'Bir Organizma Olarak Devlet' adlı yapıtında ortaya atılmıştır. Jeopolitik, iki dünya savaşı sırasında Orta Avrupa'da yaygınlaşmış ve İkinci Dünya Savaşı sırasında her yerde uygulanır hale gelmiştir³⁶. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasını izleyen süreç, Avrasya adı verilen coğrafyanın Dünya tarafından fark edilmesini sağlayınca 'jeopolitik' kavramı Rus ve Amerikan karar vericilerinin dış politikadaki davranışlarına yön vermeye başlamıştır³⁷.

Bugün; ulaşım ve haberleşme alanındaki gelişmeler ve diğer teknolojik gelişmeler jeopolitiğin etkisini azaltmış olmakla beraber, ülkelerin politikalarında coğrafi özelliklerin ağır baskısı halen devam etmektedir. Milli güvenliğin sağlanmasında jeopolitik güç en önemli etkindir³⁸. Jeopolitik görüş olmadan yüzyılımızın ve bugünün bir çok sorunu izahsız kalır. Ayrıca güvenlikle, politikayla, hatta planlama öncelikleri ile ilgili kararlarda, düşüncenin bir disiplinden geçmesi ve bütünlük içinde ele alınmasını sağlamak için jeopolitik değerlendirme gereklidir³⁹.

Günümüzün devlet adamları ve askerleri jeopolitiği iyi bilmek ve anlamak zorundadırlar. Pierre Celerier bu zorunluluğu şöyle ifade etmektedir: 'Komutan ve devlet adamı birbirleriyle uyum içinde, öyle ki bazen tek bir fert halinde olmalıdırlar. Bunlar, Jeopolitik ve Jeostrateji olarak adlandıracağımız kendilerini ilgilendiren sahalara tatbik edilen modern coğrafyanın kavramlarında buluşur ve anlaşırılar'⁴⁰.

³⁴ ŞİMŞEK, a.g.e. , s.17

³⁵ Suat İLHAN, *Avrupa Birliği'ne Neden Hayır (Jeopolitik Yaklaşım)*, Ötüken Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, 2001, s.29.

³⁶ Nejat TARAKÇI, *Jeopolitik ve Jeopolitik Teorileri*, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü 4. sınıf, Uluslararası Güvenlik Sorunları Ders Notları, İzmir, 2001, s.1.

³⁷ Tayyar ARI, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.170.

³⁸ ŞİMŞEK, a.g.e., s.17.

³⁹ TARAKÇI, a.g.m., s.1.

⁴⁰ Servet CÖMERT, *Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam*, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, s.15.

Jeopolitiğin ne olup olmadığının daha iyi anlaşılması için, unsurlarının neler olduğu konusunda görüş birliği gerekir. Jeopolitiğin üzerinde en çok mutabakat sağlanan unsurları, değişen ve değişmeyen unsurlardır. Değişmeyen unsurlar, ülke ve ya bölgenin hudutları, işgal ettiği alan, coğrafi bütünlüğü ve coğrafi karakteridir. Değişen unsurları ise, sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve askeri değerleridir⁴¹.

Jeopolitik teorisinde yer alan kavramlardan biri jeopolitik güç merkezi/ merkezleri kavramıdır. Jeopolitik güç merkezi; kendi coğrafyası içinde ve dışında sahip olduğu ve kontrolü altında bulundurduğu jeopolitik güç kaynaklarını, diğer ülkelere oranla geliştirerek onları milli çıkarları yönünden kendi lehinde kullanabilen devletler veya devlet topluluklarıdır⁴². Jeopolitik güç merkezleri beş grupta ele alınabilir: Global Jeopolitik Güç Merkezleri (ABD, eski SSCB), Kıtasal Jeopolitik Güç Merkezleri (Çin, İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya), Bölgesel Jeopolitik Güç Merkezleri (Türkiye), Birleşik Jeopolitik Güç Merkezleri (NATO, Arap Birliği, Afrika Birliği), Sınırlı Jeopolitik Güç Merkezleri (OPEC, Üçüncü Dünya Devletleri Topluluğu)⁴³.

Jeostrateji; ülkenin coğrafi özelliklerinin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin izlenmesidir. Buna göre jeopolitik; dış siyaseti, jeostrateji de askeri stratejiyi esas alır. Aynı zamanda jeostrateji, jeopolitiğin milli çıkarlar doğrultusunda stratejiye dönüştürülmesidir⁴⁴.

Pascal Boniface, Jeopolitik ve Jeostrateji kavramları arasındaki farkı açıklarken, jeostratejiyi daha ziyade güvenlik ve savunma konuları ile ilgili kullanmakta, jeopolitiği ise, uluslar arası ilişkilerde tarafların genel yaklaşımlarını ortaya koyan, ilgili aktörlerin satranç hamlelerini analiz etmeye yarayan bir sistem yaklaşımı olarak açıklamaktadır⁴⁵.

⁴¹ TARAKÇI, a.g.m., s.2

⁴² Mert BAYAT, **Milli Güç ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1986, s.449-457. Aktaran Mehmet ATAY, **Jeopolitik Teorisinde Güç Kaynakları ve Güç Merkezleri Kavramı**, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, s.39.

⁴³ Y.a.g.m., s.40.

⁴⁴ ŞİMŞEK, a.g.e., s.17

⁴⁵ CÖMERT, a.g.m., s.18.

Politika ve strateji gibi iki önemli fonksiyondan politikaya yön veren jeopolitik, stratejiye yön veren de jeostratejidir. Jeostrateji, coğrafya ile strateji arasındaki münasebetlerin ilmi, jeopolitik çıkarların stratejik yönetimidir⁴⁶.

1.2. ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Ulusal güvenlik kavramı, bir devletin ve ulusun varoluşu ile eşdeğer anlam kazanmıştır. Ulusal güvenlik, ülkenin diğer ihtiyaçlarından önce dikkate alınır. Ulusal güvenlik olmadan ülkenin kalkınması ve milli hedeflerinin gerçekleştirilmesi düşünülemez⁴⁷.

Ulusal Güvenlik kavramının tanımı 1982 Anayasasında yapılmamıştır. Kavramın açık tanımı, 2945 sayılı yasada şu şekilde yapılmıştır: *'Ulusal güvenlik, devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını ifade eder'*⁴⁸.

Ulusal güvenlik kavramının modern anlamdaki kullanımı II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni uluslar arası sistemle birlikte olmuştur⁴⁹. Ulusal güvenliğin resmi olarak kurumsallaşması, II. Dünya Savaşından sonra Amerika'da gerçekleşmiştir⁵⁰. İki kutuplu sistemin getirdiği Soğuk Savaş döneminde, ulusal güvenlik kavramı iki süper gücün etki alanlarındaki statükonun korunması çerçevesinde tanımlanmıştır. Yani, dönemin ulusal güvenlik anlayışlarında ana hatları Soğuk Savaş parametreleri şekillendirmiştir. Ulusal güvenlik, kısaca terör dengesi olarak adlandırılan ve odağında ağırlıklı olarak askeri boyutun bulunduğu bir kavram olarak belirginleşmiştir⁵¹.

⁴⁶ Y.a.g.m., s.20.

⁴⁷ ŞİMŞEK, a.g.e., s.13.

⁴⁸ Burak ÜLMAN, *Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük*, (der) Gencer ÖZCAN ve Şule KUT, *En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, Buke Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.102.

⁴⁹ David A.BALDWIN, *Security Studies and The End of the Cold War*, World Politics, No:48, Ekim 1995, s.118. Aktaran. ÜLMAN, a.g.m., s.99.

⁵⁰ Cengiz OKMAN ile Söyleşi, *Değişen Güvenlik Dengeleri ve Amerika'nın Stratejik Hedefleri*, 2023 Dergisi, Sayı:19, Kasım 2002, s.40.

⁵¹ Stephen M. WALT, *The Renaissance of Security Studies*, International Studies Quarterly, C.XXXV. (1991), ss.211-239. Aktaran. ÜLMAN, a.g.m., s.99.

Soğuk Savaş döneminde ağırlıklı olarak askeri parametreleri merkeze alan ulusal güvenlik anlayışı, doksanlarla birlikte siyasal, ekonomik, sosyal, ekolojik ve insan hakları gibi birçok başka boyutu da içeren daha kapsamlı bir yapıya doğru yönelmiştir. Yani bu yeni dönemde ulusal güvenlik kavramının kapsamı genişlemiştir.

Ulusal güvenlik kavramının geniş yorumu, iki önemli soruna yol açmaktadır. İlki, ulusal güvenlik kavramı toplumların her çeşit eylemini kapsamına aldığı taktirde, kamu düzeni ile karıştırılmış ve hatta kaynaştırılmış olacaktır. İkincisi ise, bu kavramın geniş kapsamlı yorumu ulusal güvenliği sağlamak amacıyla kurulmuş devlet organlarının yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi bakımından da sorunlar yaratmaktadır⁵².

Soğuk Savaş sonrası gözlenen ve ulusal güvenlik anlayışı üzerinde büyük etkisi olan üç global gelişme üzerinde durulmaktadır. Bunlar;

- Ulusal egemenliğin azalan önemi
- Uluslar arası bağımlılığın artışı
- Anarşik çatışmaların artmasıdır⁵³.

Dönemin bu global değişimleri, ulusal güvenlik kavramının doğal kaynaklar, çevre ve demografi konularını da kapsayacak şekilde genişlemesini sağlamıştır.

Milli güvenlik siyaseti oluşumuna baktığımızda, burada ele alınacak en temel kavramlardan biri, milli menfaat kavramıdır. Milli menfaat, devletin bekası ve milletin refahını sağlamak için ulaşılması gereken amaçlardır. Milli menfaatlardan milli hedefler doğar. Milli hedefleri de milli güç unsurları etkiler⁵⁴. Milli güç unsurları ise; coğrafi, ekonomik, politik, askeri, teknolojik, psiko-sosyal güç olarak sınıflandırılabilir⁵⁵.

2945 sayılı kanunda ulusal güvenlik siyaseti şu şekilde tanımlanmıştır: 'Ulusal güvenliğin sağlanması ve milli hedeflere ulaşılması amacı ile MGK'nın

⁵² Gencer ÖZCAN, *Türkiye'de Siyasal Rejim ve Dış Politika: 1983-1993*, (der.) Faruk SÖNMEZOĞLU, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998, s.513.

⁵³ Robert MANDEL, *The Changing Face of National Security: A Conceptual Analysis*, Greenwood Press, Londra, 1994, ss.6-7. Aktaran. ÜLMAN, a.g.m., s.100.

⁵⁴ ŞİMŞEK, a.g.e., s.12.

⁵⁵ Halil ŞİMŞEK, *Türkiye ve Çevresinde Barış Ortamı Koşulları*, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002, s.48.

belirlediği görüşler dahilinde, Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilen iç, dış ve savunma hareket tarzlarına ait esasları kapsayan siyaseti ifade eder’.

Şimşek’e göre, Milli Güvenlik Siyaseti şu hususlar dikkate alınarak tespit edilmelidir:

- milli menfaatlerin tespiti
- milli hedeflerin tespiti
- milli güvenlik siyaset belgesinin hazırlanması
- her bakanlık ve kurumun kendi milli stratejisini tespit etmesi⁵⁶.

1.3. DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGILAMALARI

1.3.1. Güvenliğe Yönelik Tehditlerdeki Değişimler

1980li yılların sonundan başlayarak oluşan düzen, tüm dünyanın stratejik tehdit algılamalarında oldukça ciddi değişiklikler meydana getirmiştir. Geçmişte belirgin ve kitlesel olan tehdit algılamaları, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir özellik kazanırken, ortama belirsizlikler hakim olmuştur. Simon’a göre, eski dünya düzeni, yüksek askeri tehdit ve karşılığında yüksek istikrar getirirken, yeni dünya düzeni düşük askeri tehdit ancak beraberinde düşük istikrarı getirmiştir⁵⁷.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve ardından da Varşova Paktı ve SSCB’nin dağılması, bir taraftan nükleer silahlara dayalı nazik dengenin zımni tehlikesini ortadan kaldırır ve büyük ölçüde tarafları askeri harcamaların ağırlığından kurtarırken, diğer taraftan da bazı bölgesel düzeydeki etnik çatışmalar aracılığı ile özellikle de konvansiyonel düzeyde askeri karşılaşmalar açısından elverişli bir ortam yaratmıştır⁵⁸.

Değişimin geleneksel güvenlik bağlamında yol açtığı değişiklikler üç başlık altında özetlenebilir: İlk değişiklik, küresel sorunların arka plana kayarken bölgesel sorunların öne çıkmasıdır. İkinci önemli gelişme, kimyasal ve biyolojik kitle imha

⁵⁶ ŞİMŞEK, *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, ss.42-43.

⁵⁷ Jeffrey SIMON, *European (In)Security and NATO Challenges*, (der.) Jeffrey SIMON, *European Security Policy After The Revolutions of 1989*, The National Defence University Press, Washington, 1991, s.163.

⁵⁸ Gülden AYMAN ve Nurşin Ateşoğlu GÜNEY, *Değişen Uluslar arası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları*, (der.) SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s.431.

silahları taşıyan uzun menzilli füzelerin sayıca ve tesirli menzil bakımından geliştirilmesiyle birlikte geleneksel savaş biçimlerinde ortaya çıkan değişimlerdir. Üçüncüsü ise, geleneksel olmayan tehditlerin⁵⁹ ortaya çıkmasıdır ki bunlara örnek olarak etnik çatışmalar, uyuşturucu madde kaçakçılığı veya toplu göç sorunu verilebilir⁶⁰.

Onay, yeni tehdit ve riskleri şu şekilde sıralandırmıştır:

- a. Bölgesel ve etnik çatışmalar
- b. Komşu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler
- c. Kitle imha silahları ve uzun menzilli füze sistemlerinin yayılması, bazı komşu ülkelerinin nükleer silahlara sahip olmaları
- d. Kökten dincilik
- e. Uyuşturucu ve her türlü silah kaçakçılığı
- f. Uluslar arası terör⁶¹.

Son 15 yıl içinde meydana gelen çatışmaların çoğu devletler arası çatışmalardan ziyade devletin içinde oluşan gerginliklerden kaynaklanmıştır ve bu çatışmalardan zarar görenlerin çoğu da sivil unsurlar olmuştur. Bu nedenle, barış ve güvenlik tanımlarında kişilerin güvenliği önemli bir yer tutmaya başlamıştır⁶².

Terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması bugün karşı karşıya kaldığımız en önemli tehditlerdir. Geçen senelere kadar, terörizm daha çok bölgesel bir fenomen olarak kabul görmekteydi. Teröristler seçici davranmakta ve sivil hedeflerden ziyade daha çok sembolik hedeflere yönelmekteydiler. Terör olaylarının arkasında yatan eğilim dini öğelerden ziyade politik öğelere dayanmaktaydı. Ancak, 11 Eylül olaylarının da gösterdiği üzere tüm bunlar değişime uğramıştır. Öncelikle terör daha global bir nitelik kazanmıştır. Dünyanın çeşitli yerlerinde kurulan ağlar ile terör organize edilmeye başlanmıştır. Bu da terörle savaşmanın daha zor bir hale geldiğini göstermektedir. İkincisi, teröristler daha fanatik hale gelmişlerdir. Politik bir

⁵⁹ Etnik sorunlar, ekonomik güvenlik, toplu göç ve kaçakçılığın önlenmesi, çevrenin korunması gibi sorunlar 'yumuşak güvenlik' sorunları olarak adlandırılmaktadır. Gencer ÖZCAN, **Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi**, (der.) Gencer ÖZCAN ve Şule KUT, **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Buke Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s.65.

⁶⁰ ÖZCAN, **Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı**, ss.14-15.

⁶¹ Yaşar ONAY, **Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine Yansıması ve Tehdit Farklılaşması**, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002, s.110.

⁶² Llyod AXWORTH, **NATO's New Security Vocation**, NATO Review, C.47, No:4, Winter 1999, s.8.

lidere yapılacak suikast v.b. sembolik eylemlerden ziyade, yeni terörizm ayırım yapmaksızın tüm sivillere yönelmiş durumdadır. Ve son olarak da terörist eylemleri daha ölümcül bir hale gelmiştir⁶³.

Walter Laqueur'un "Postmodern Terrorism" isimli makalesine göre, "post modern çağda" *devlet destekli terörizm* savaşın yerini alacak ve terörizmin yıkıcı gücü sayesinde en gelişmiş toplumlar, terör karşısında en kırılgan konuma sahip olacaklardır⁶⁴. Laqueur'a göre terörizm, uzun tarihi boyunca birçok şekilde görülmüştür. Bugün de toplumlar bir değil, bir çok terörizmle karşı karşıyadırlar⁶⁵.

Modern terörizme eklenilen bir diğer unsur da *asimetrik tehdit* kavramıdır. Georgetown Üniversitesinin Merkezi Haber Alma Teşkilâtı (CIA) için hazırladığı "Küresel Trendler 2015" isimli raporda, tehdidin doğrudan herhangi bir devletten gelmeyebileceğini ifade eden asimetrik tehdit kavramı üzerinde önemle durulmaktadır⁶⁶.

Uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı, organize suçlar ve terör ağının en önemli faaliyetlerinden biri haline gelmiştir. Orta Doğu'dan Asya'ya kadar pek çok terör ve gerilla grubu, uyuşturucu üretiminin yapıldığı toprakları kontrol altına almışlardır. Terörün bir diğer kolu olan ve virüs yayımını içeren bilgisayar suçları, bilgisayar sistemini engelleyerek ulaştırma ve silah sistemleri gibi bilgisayar kontrollü sistemlerde büyük zararlara yol açmıştır⁶⁷.

Güvenliğe yönelik yeni tehditlerden bir diğeri de, kitle imha silahlarının üretimidir. 1960ların başında John. F. Kennedy, 10 yıl içinde 20 den fazla ülkenin nükleer silahlara sahip olacağını açıklamıştı. Ancak, onun tahmini tutmamış ve pek çok ülke bu tür silahları üretecek teknik araçlara sahip olmasına rağmen nükleer

⁶³ Lord George ROBERTSON, *NATO and The New Threats*, Turkish Policy Quarterly, C.1, No: 4, Winter 2002, s.7.

⁶⁴ Walter LAQUEUR, *Postmodern Terrorism*, (ed) Charles W. Kegley Jr, Eugene R. Wittkopf, *The Global Agenda, Issues and Perspectives*, (U.S.A: Mc Graw Hill Book Company, 1998), 5. Baskı, s.89.

⁶⁵ Y.a.g.e., s.90.

⁶⁶ 14 Eylül 2001 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

⁶⁷ K. Taner AKÇAKAYA, *The Various Levels of European Security and Defense Cooperation : Turkey's Position In The Emerging European Security Architecture*, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, ss.46-47.

ülke sayısı 10'un altında kalmıştır. Bunun nedeni de genelde, nükleer programların politik maliyetlerinin askeri kazancının üzerinde olmasıdır⁶⁸.

Ancak ne yazık ki tüm ülkeler bu maliyet-fayda denkleminde hemfikir değillerdir. Bu ülkeleri kitle imha silahları üretimi için güdüleyen en temel faktör, bölgesel güvenlik sorunları olmuştur. Üretim sadece nükleer silahlarla sınırlı kalmamış, yapımı ve saklanması nükleer silahlara göre çok daha kolay olan kimyasal ve biyolojik silahlar da üretime dahil edilmiştir. Ayrıca pek çok modern teknolojinin 'ikili kullanımı' da bu konudaki diğer bir problemi teşkil etmektedir. Elde bulunan bir teknolojinin sivil ve askeri kullanımları arasındaki ayrım giderek belirsizleşmektedir; ilaç üretimine yönelik bir bitki, biyolojik silah yapımında kullanılacak bir araca dönüştürülebilmektedir⁶⁹.

Nükleer atıklar ve kirlilik gibi çevresel sorunlar da, yaşam kalitesini tehdit eder hale gelmiştir. Yine benzer şekilde, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı nüfus artışı; yoksulluk, hastalık, kıtlık ve terörizme yol açar duruma gelmiştir⁷⁰.

Göç sorunu, giderek önemli bir güvenlik sorunu haline gelmektedir. Göçmenler, gittikleri ülkede iş imkânlarını ihlal edebildikleri için yabancı düşmanlığı ve çatışmaya neden olabilmektedirler. Ayrıca toplu göç, beraberinde bulaşıcı hastalıkları da getirebilmektedir. Göç, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel istikrarsızlık sonucu meydana gelebilmektedir. Deniz düzeyinde bir metrelik yükselme dünyada 300 milyon kişiyi yerlerinden edebilecek ve Bangladeş gibi ülkelerin ekili topraklarının yarısı tuzlu su altında kalabilecektir⁷¹.

Güvenliği tehdit eden faktörlerden olan 'kaynaklar üzerinde artan rekabet', 21. yüzyılın temel karakteristiklerinden birisidir. Petrol ve gaz gibi geleneksel enerji kaynakları ile beraber, boru hatları gibi sınır-aşan büyük projelerin ekonomik ve politik önemi giderek artmaktadır. Gelecek yüzyılın muhtemelen en önemli kaynağı,

⁶⁸ ROBERTSON, a.g.m., s.9.

⁶⁹ Y.a.g.m., ss.9-10.

⁷⁰ AKÇAKAYA, a.g.e., s.47.

⁷¹ Robert HALL ve Carl FOX, **Rethinking Security**, NATO Review, Cilt.49, Winter 2001/2002, ss.8-9.

su olacaktır. Baraj ya da nehirlerin yeniden yönlendirilmesi gibi projeler ekonomik ve politik fayda sağlayacaktır⁷².

Yukarıda tüm dünyayı tehdit eden yeni güvenlik sorunları açıklanmıştır. Bu güvenlik tehditleri çalışmanın 'Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Risk ve Tehditler' bölümünde Avrupa bazlı olarak ve örnek olaylar ışığında incelenmiştir.

1.3.2. Jeopolitik Konseptlerdeki Farklılaşmalar

Jeopolitik teoriler; jeopolitiğin ilgi alanının, uygulamadaki etkisinin, bugüne kadarki gelişmelerin anlaşılması ve düşünürlerinin tanınması, teori niteliğindeki görüşlerin bilinmesi için gereklidir. Jeopolitik alanında, bir çok olayı açıklama amacına yönelik kurallar ve yasalar, sistemli bir şekilde düzenlenerek teoriler ortaya konmuştur⁷³.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünya yeni bir dönemeç içine girmiştir. Gerçekte bu dönemeç, 1970'lerden sonra başlamış, bilgi devrimi ve bu alandaki akıl almaz gelişmeler bu yüzyılın sonlarında etkisini arttırarak ülkeleri ve toplumları etkilemiştir. Devletlerin, güvenlik açısından son 500 yıllık gelişmeleri, bu gelişmelere yön veren stratejik ve jeostratejik kavram ve teorileri, 30 yıldan bu yana sorgulayarak yeni konseptler geliştirdiği görülmüştür⁷⁴.

1.3.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönemdeki Jeopolitik Teoriler

20. yüzyıl başlarında güç merkezi olarak dünya hakimiyetini hedef olarak belirleyen devletlerin, jeopolitikçilerin ortaya koyduğu dünya hakimiyet teorilerini benimsedikleri görülmektedir. Jeopolitik teorilerin kapsamı analiz edildiğinde; bu teorilerin kara, deniz ve hava hakimiyetine dayandıkları görülür. Üretilen jeopolitik teorilere göre devletin gücünü, yeni sahalarda kuracakları hakimiyet belirleyecek ve muhtemel güce karşı stratejik kontrol veya stratejik üstünlük sağlayacaktır⁷⁵.

⁷² Javier SOLANA, *NATO In The Twenty-First Century*, Perceptions, Cilt.4, Sayı.1, March-May 1999, s.15.

⁷³ TARAKÇI, a.g.m., s.3.

⁷⁴ Yılmaz TEZCAN, *Dördüncü Jeopolitik Konsept*, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003, s.20.

⁷⁵ Y.a.g.m., ss. 21-22.

1.3.2.1.1. Kara Hakimiyet Teorisi

İlk jeopolitik teori 'Kara Hakimiyet Teorisi' olarak anılır ve İngiliz Sir Halford MACKINDER (1861-1947) tarafından ortaya koyulmuştur. Mackinder'e göre, tarih neredeyse deniz güçleri ile kara güçleri arasındaki mücadelenin tarihi biçiminde gelişmiştir. Bu noktada tarihi evrelere ayıran Mackinder, birinci evrede Makedonyalıların Akdeniz'e hakim olmasıyla kara gücünün üstünlüğünün sona erdiğini ancak ikinci evrede Romalıların Kartacalıları yenerek Akdeniz'e hakim olmasıyla bir kez daha kara gücünün üstünlüğünün söz konusu olduğunu belirtmiştir⁷⁶. Mackinder, çağdaş dünyada deniz güçlerinin nispi üstünlüğünün geçici bir durum olduğunu belirterek teknolojik gelişmeyle üstünlüğün zaman içerisinde tekrar kara gücüne geçeceğini ileri sürmektedir.

'The Geographical Pivot Of History' (1904) ve 'Democratic Ideals and Reality' (1919) adlı yapıtlarında, Mackinder, 'Heartland' (Kalpgâh) kavramını ortaya atmıştır. Heartland, Volga-Sibirya-Himalayalar-Kuzey Buzdenizi bölgesini kaplamaktadır⁷⁷. Bu bölge, iç hilal (*inner crescent*) adını verdiği ve Almanya, Türkiye, Hindistan ve Çin ile ve o da dış hilal (*outer crescent*) dediği ve İngiltere, Güney Afrika, Japonya, ABD ve Kanada'nın yer aldığı ikinci bir bölgeyle çevrilidir⁷⁸. Türkiye, bu teoriye göre kalpgâhın yani merkezin hemen bitişiğinde iç hilalin önemli bir noktasında bulunmaktadır⁷⁹. Mackinder, Avrupa-Asya-Afrika'dan oluşan coğrafi alana 'Dünya Adası' (*World Island*) adını vererek, meşhur teorisini şu şekilde açıklamıştır:

- Doğu Avrupa'ya hâkim olan, Heartland'a hâkim olur,
- Heartland'a hâkim olan, Dünya Adasına (Avrasya) hâkim olur,
- Dünya Adasına hâkim olan, Dünyaya hâkim olur⁸⁰.

Mackinder, Rusya'nın bir dünya gücü olacağını tahmin etmiş ve bu tahminin de haklı çıkmıştır. Mackinder'in görüşleri, en fazla Alman jeopolitikçileri tarafından benimsenmiş ve uygulanan politikalarda etkili olmuştur. Alman jeopolitikçi Karl

⁷⁶ Halford J. MACKINDER, *Democratic Ideals and Reality*, W.W. Norton and Company, New York, 1962, ss.35-39. Aktaran. ARI, a.g.e., s.178.

⁷⁷ TARAKÇI, a.g.m., s.3.

⁷⁸ James E. DOUGHERTY ve Robert L. PFALTZGRAFF, *Contending Theories of International Relations*, Harper Collins Publishers, 3rd ed., New York, 1990, s.54. Aktaran. ARI, a.g.e. s.179.

⁷⁹ ONAY, a.g.m., s.106.

⁸⁰ TARAKÇI, a.g.m., s.3.

Haushoffer, bu tezi savunarak, Almanya'nın hayat sahası ve jeopolitiğini şekillendirmiştir⁸¹.

Uzun Soğuk Savaş dönemi sonrasında, S.S.C.B. topraklarını esas alan Kara Hakimiyet Teorisi, bu merkezi çevreleyip kuşatan Kenar Kuşak Teorisi karşısında yenik düşmüş, dünya jeopolitik ortamı, S.S.C.B.'nin dağılması sonucu değişmiştir⁸².

1.3.2.1.2. Kenar Kuşak Teorisi

Teori, A.B.D.'li Prof. Nicholes J. SPYKMAN (1893-1943) tarafından ortaya atılmıştır. Spykman, Dünya Adasına hâkimiyeti, merkez bölgesini çeviren, kaynak ve imkânları daha geniş kuşağa hâkimiyet ile mümkün görmüştür. Spykman, Mackinder'in Heartland'a gereğinden fazla önem verdiğini eleştirerek dış kuşak (Rimland) kavramını ortaya atmıştır⁸³. Rimland; Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır. 2. Dünya Harbi sonrasında kurulan NATO, CENTO ve SEATO anlaşmalarında bu görüşün etkileri görülmüştür. Kenar kuşak teorisi bu şekilde düşünüldüğü zaman Kore, Vietnam, Afganistan, Kamboçya harpleri daha iyi anlaşılabilir⁸⁴.

Spykman, bu teori ile aslında Mackinder'in teorisine cevap vermekte ve Sovyetleri Asya'nın merkezi bölgesinde tutacak ve denizlere çıkışını çok büyük ölçüde engelleyecek politika ve stratejileri ön plana çıkarmaktadır⁸⁵.

Spykman, Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi ile aynı coğrafi değerlendirmeyi kullanır. Ancak, Mackinder merkezden dışa bir gelişmeyi öngörürken, Spykman dıştan merkeze gelişmeyi mümkün görür. Bu teoriye göre, dünya peyklerine sahip olan bir millet, öncelikle dış kenara sonra iç kenara hükmeder. Bu; Rimland'a hükmeden bir millet, Doğu Avrupa'ya ve dünyanın Heartland'ına hâkim olur, demektir⁸⁶.

⁸¹ TEZCAN, a.g.m., s.22.

⁸² Suat İLHAN, *Jeopolitik Gelişmeler*, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, s.10.

⁸³ TEZCAN, a.g.m., s.22.

⁸⁴ TARAKÇI, a.g.m., s.4.

⁸⁵ CÖMERT, a.g.m., s.18.

⁸⁶ ŞİMŞEK, *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, s.21.

Tarakçı'ya göre; 20. Yüzyılın başlarında Mackinder'in teorisinde yer alan İç Çember ile 1950'li yıllarda Spykman'ın ortaya koyduğu ve Soğuk Savaş döneminde ABD politikasına aynen yansıyan Kenar Kuşak, şuanda, Rusya etrafında ve tarihin bir cilvesi olarak, eski Sovyet peykleri kullanılarak, AB tarafından yeniden oluşturulmaktadır⁸⁷.

Kenar Kuşak Teorisi dışında, ABD'nin güvenlik stratejisinin oluşumunda benimsediği bir diğer Teori de Deniz Hakimiyet Teorisidir.

1.3.2.1.3. Deniz Hakimiyet Teorisi

Teori, ABD'li amiral Alferd Thayer MAHAN'a (1840-1914) aittir. Mahan analizini, İngiltere'nin global politika izleyen büyük bir deniz gücü olduğu dönemden hareket ederek, denizler üzerinde yoğunlaştırmıştır. Mahan, denizlerin ve özellikle stratejik su yollarının denetimini elinde bulundurmayı büyük devlet olmanın ön koşulu olarak görmektedir. Bir devletin okyanuslarla çevrili olması onun savunma olanaklarını kolaylaştırır ve diğer devletlerle ilişkilerinde daha geniş hareket serbestisi sağlarken; karalara hapsolmuş ve yarı kara, yarı denizlerle çevrili olan devletler ister istemez hem savunma yeteneklerini bölmek hem de daha fazla bir harcama yapmak zorunda kalacaklardır⁸⁸. Mahan, 1890'da yayınlanan 'Deniz Kuvvetinin Tarihe Etkisi' eserinde denizin önemini şöyle vurgulamıştır: 'Denizler; her şeyden önce tüm dünya ile engelsiz, zahmetsiz ve ucuz olarak bağlantı kurabilir⁸⁹.

'Denizlere hakim olan bir devlet tüm dünyaya hakim olur' anlayışını savunan Mahan, deniz gücünün unsurlarını 1890'da yayınlanan eserinde şu şekilde sıralamıştır: Coğrafi konum, topografik özellik, ülke büyüklüğü, nüfus, askeri güç, ulusal karakter ve hükümetin karakteri⁹⁰.

Deniz Hakimiyet Teorisi, özellikle 20. yüzyıl boyunca İngiltere, Amerika, Almanya, Japonya ve Rusya'nın politikalarında etkili olmuştur⁹¹.

⁸⁷ Nejat TARAKÇI, Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Jeopolitik Boyutu, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002, s.94.

⁸⁸ ARI, a.g.e., s.177.

⁸⁹ ŞİMŞEK, Ulusal Güvenlik Stratejisi, s.21.

⁹⁰ A. T. MAHAN, The Influence of Sea Power upon History: 1660-1783, ss. 29-89. Aktaran. ARI, a.g.e., s.172.

⁹¹ ŞİMŞEK, a.g.e., s.22.

1.3.2.1.4. Hava Hakimiyet Teorisi

Teori, özellikle ABD’li bir çok havacı tarafından ortaya çıkarılmıştır. Ancak, daha çok öne çıkan ABD’li Albay Hausy SCITAKLIAN’ın görüşleri olmuştur. Albay Scitaklian; ‘Havaya hükmeden bir millet tüm dünyaya hakim olur. Bu sebeple havacılıkta daima üstün olmak gerekir’ demiştir.

Hava egemenliği kuramı, kara egemenliği kuramından yola çıkılarak açıklanmıştır. Buna göre;

- Merkez bölgesine Heartland’a egemen olan, Doğu Avrupa’yı da kontrol eden Heartland’ı kontrol eder.
- Merkez bölgesine Heartland’a egemen olan, eğer hava kuvvetleri ile durdurulamazsa Dünyayı kontrol edebilir. Fakat bunun için hava kuvveti üstünlüğüne de sahip olması gerekir⁹².

Buradan hava kuvveti üstünlüğünün her şey demek olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Çünkü uçaklar, hala daha yer komuta merkezine bağlıdır. Yük taşıma kapasiteleri deniz araçlarına göre daha azdır. Ancak kara ve deniz kuvvetleri ile desteklenen hava kuvveti, ‘Körfez Krizinde de görüldüğü gibi önemli bir stratejik silahtır’⁹³.

Bu teorinin uygulanabilirliği özellikle uzay çalışmaları ile farklı bir anlam kazanmış ve uzay jeopolitiği diye bir kavramın gelişmesine yol açmıştır. ‘Çevremizi saran uzay, dünyayı 80 bin km. yüksekliğe kadar sarar’ görüşü ile John Collins 21. Yüzyılın ortalarında askeri hakimiyetin anahtarının ‘hava ve uzay gücü’ olacağı hipotezini ön plana çıkarmaktadır⁹⁴. Buna paralel olarak, ABD havacılıkta büyük bir ilerleme kaydetmiş, Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi NASA’nın çalışmaları güneş sistemi ve ötesini kapsar hale gelmiştir. ‘Yıldız Savaşları Projesi’ büyük bir titizlik ve gizlilikle yürütülmektedir⁹⁵.

⁹² Erol MÜTERCİMLER, 21. Yüzyıl ve Türkiye, Güncel Yayıncılık, İstanbul, Şubat 2000, s.157. Aktaran. Mesut Hakkı ÇAŞIN, Uluslar arası Politika Stratejilerinde Hava Gücünün Rolü, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, ss.48-49.

⁹³ Y.a.g.e., s.157.

⁹⁴ ÇAŞIN, a.g.m.. s.49.

⁹⁵ ŞİMŞEK, a.g.e., s.22.

Yukarıda açıklanan teorilerin, jeopolitik olayları açıklamada yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Mevcut jeopolitik teorileri üç başlık altında toplamak mümkündür:

- **Coğrafyaya dayalı teoriler:** Kara Hakimiyeti ve Kenar Kuşak Teorileri
- **Coğrafyaya ve kuvvete dayalı teoriler:** Deniz Hakimiyeti Teorisi
- **Kuvvete dayalı teoriler:** Hava Hakimiyeti Teorisi

Gerçekte bütün görüşler, Mackinder'in coğrafi bölümünü bir ölçüde de olsa benimsemektedirler. Aralarındaki farklılık, başlangıçtaki hakimiyet noktasına ve kuvvete verilen önceliktedir⁹⁶.

1.3.2.2. Değişen Jeopolitik Konsept

Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber, 1990'larda yaşanan büyük değişimden jeopolitik uygulamalar da etkilenecek, şimdiye kadar coğrafyaya göre yönlendirdiği politika ve araçlarını sorgulamaya başlamıştır. Yves Lacoste, 1993'de yayınladığı 'Jeopolitik Sözlük'te, günümüzde jeopolitik teorilerden ziyade 'jeopolitik problemler' olduğunu ve bu problemlerin olabildiğince objektif olarak sergilenmesi gerektiğini belirtmiştir⁹⁷.

Önümüzdeki yıllarda yapılacak savaşlar, yeni jeopolitik konseptle farklı güçlerin kullanımı ve yönlendirmesini beraberinde getirecek gibi gözükmektedir. Yeni konseptte öne çıkan güçlerin, **jeoekonomik güç** ve **jeokültürel güç** olduğu değerlendirilmektedir⁹⁸.

1990lı yıllarda oluşan jeokültür kavramı Huntington'ın tezi ile jeopolitik tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Günümüzde jeokültür, jeopolitiğin yönlendirilmesi ve uygulanmasında güvenlik veya çatışma parametresi olarak vurgulanmaktadır. Huntington'ın 1993'de kaleme aldığı 'Kültürlerin Çatışması' tezi, gelecekte çatışmaların devletler arasında değil, kültürler arasında olacağını varsaymıştır. Uluslar arası güç mücadelelerinde kültür bilinçli olarak bir araç haline

⁹⁶ TARAKÇI, Jeopolitik ve Jeopolitik Teorileri, s.5.

⁹⁷ CÖMERT, a.g.m., s.19.

⁹⁸ TEZCAN, a.g.m., ss.24-25.

getirilmiştir. Huntington, bu tezinde 1960larda Fransız filozof Raymond Aron ve 1940'lı yıllarda İngiliz Arnold Toynbee ile Christophe Rufin'in benzer görüşlerinden destek almıştır⁹⁹.

Tezcan'a göre, jeokültürel gücün üç şekilde kullanılması söz konusu olabilir. Birincisi, kültür ve bilgi devrimiyle ulaştıkları toplumsal, kültürel yapılarının dünyada ve hedef devletlerde bir rüya olarak algılatılması, ikincisi küreselleşme ve bu sistem içinde yer almak isteyen ülkelerin kültürel yapılarının değiştirilmesi için yönlendirilmesi, üçüncüsü ve en önemlisi de hedef ülke toplumunun, toplumu bir arada tutan tarihsel, kültürel ve dinsel değerlerinin zarara uğratarak direnme ve bağımsızlık arzularının yok edilmesidir¹⁰⁰.

İkinci önemli güç olan, jeoekonomik güç, jeopolitik ve jeostratejinin bir bölümüdür. Edward Luttwak için jeoekonomi, çatışma mantığının ticari alana taşınmasıdır. Luttwak, 'Devletler arasındaki eski rekabet şimdi jeoekonomi diye adlandırdığım yeni bir biçim aldı' diyerek konuya açıklık kazandırmaktadır¹⁰¹.

Dünya hakimiyet teorilerinde aktör devlet veya devletler grubu için jeoekonomik gücün ilk amacı ekonomisinin küreselleşmesi ve bu yapı içinde hareket etmesi, ikinci amacı hedef ülkenin aynı yapı içinde yer almasının sağlanmasıdır. Böylece hedef ülke, ekonomik yaşamını tek başına hareket ettiremeyeceğinden bağımsız devlet kavramı değişecektir¹⁰².

Jeoekonomik gücün diğer bir yanı da, bölgesel ekonomik güçlerin birbiriyle rekabet ve çatışma içine girebileceğidir. AB, NAFTA, APEC gibi kuruluşlar jeoekonomik nedenlerle kurulmuşlardır.

Yeni jeopolitik konsept içinde askeri gücün büyüklüğü ve önemi daha da artmıştır. Şimdiye kadar sınırlı kullanılan askeri gücün yeni konsept içinde sınırsız ve etkili kullanımı gündeme gelmiştir. Buradaki sınırsız kullanımın anlamı; ulaşılan askeri gücün imha, tahrip, sistem, komuta kontrol teknolojisi gibi faktörlerinin karşı tarafı dehşete düşürecek nitelikte olmasıdır. Bunun sonucunda; hedef ülke veya

⁹⁹ CÖMERT, a.g.m., s.19.

¹⁰⁰ TEZCAN, a.g.m., ss.25-26.

¹⁰¹ CÖMERT, a.g.m., s.19.

¹⁰² TEZCAN, a.g.m., s.25.

lkeler savunmaya yönelik silahlanmaya devam edecekler, silaha sahip ülke, mevcut harp silah araçları ve teknolojisini hedef ülkelere kontrollü transfer ederek gittikçe güçlenecektir. Hedef olan devlet de, sosyoekonomik ihtiyaçlarını silahlanmaya yönelterek hiçbir zaman gelişimini tamamlayamayacaktır. Yani bağımlılık devam edecektir¹⁰³.

Özetle, Soğuk Savaş ile beraber ortaya çıkan bloklaşma, jeopolitik teorilerinin başat duruma gelmesini sağılamıştır. ABD, jeopolitiğın kuralları gereğince havaalanları, üsler ve dinlenme istasyonlarıyla S.S.C.B'ni çevrelemiştir. 1980'lerin ortasında S.S.C.B'nin keceğı anlaşılnca, jeopolitik uygulamaların göreli önemi de azalmıştır. ABD, bir taraftan Rusya Federasyonu etrafındaki üslerini azaltma yoluna gitmiş, diğerk taraftan serbest piyasa ekonomisi ile birbirine bağılı, demokratik ülkelerden oluşan bir ağı kurmaya çalışmıştır. AB ve NAFTA gibi ekonomik rgtler, ABD'nin işini kolaylaştıran yapılanmalar olarak belirmişlerdir. Ancak, liberalleşme hareketi dünyada etnik çatışmalara yol açmış, serbest ticaretin genişlediğı alanlarda uluslar arası suç örgütleri gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler kitle imha silahlarına sahip olmuş, bölgesel ekonomiler kendi ilerine kapanma eğılimine girmişlerdir. Tüm bu gelişmeler karşısında, ABD tekrardan jeopolitik stratejilere ağırlık vermeye bařlamıştır¹⁰⁴.

¹⁰³ Y.a.g.m., s.27.

¹⁰⁴ Hasan KNİ, **ABD'nin Değışen Dış Politika Stratejileri: Jeo-politik ve Jeo-ekonomi**, (der.) ORAN, **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, s.245.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AVRUPA GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASI VE GELİŞİMİ

2.1. AVRUPA'DA SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ GÜVENLİK ORTAMI

İkinci Dünya Savaşı sonu dünyası; hem Avrupa açısından, hem de uluslar arası sistem açısından çok büyük değişikliklere tanık olmuştur. Batı dünyasında Birinci Dünya Savaşı sonunda kendi içinde demokrasiler ve faşistler diye bölünen ve SSCB ile ABD gibi rakipleri çıkmaya başlayan Avrupa, bu savaş sonunda başatlığını tamamen yitirmiş ve bir dünya sistemi olmaktan çıkarak bir dünya alt-sistemine indirgenmiştir¹⁰⁵. Üstünlüğünü yitiren Avrupa kıtası, dünyanın merkezi olmaktan çıkmış ve iki kutuplu dünyada kutuplar arası alan konumuna gelmiştir. Bu süreç içinde Avrupa kıtası ikiye bölünmüş, Batı Avrupa NATO ittifakı ile ABD'nin, Doğu Avrupa ise, Varşova Paktı ile SSCB'nin egemenliği altına girmiştir. İki kutuplu dünyada Avrupa artık dünyanın egemenlik merkezi değil, eski sömürgeci ülkelerin bir bütün olarak varlıklarını sürdürdükleri bir alandır¹⁰⁶.

İkinci Dünya Savaşı Avrupa için, başarı ile biten fakat savaşın sonunda her şeyini kaybeden bir tür Pirus Zaferidir¹⁰⁷. Avrupa, büyük yıkıntılara ve kayıplara uğramıştır; zenginliğinin en önemli kaynağı olan müstemlekelerini kaybetmiş, Birinci ve İkinci Dünya Harpleri ve öncesinin stratejik kaynağı olan demir-kömür tükenme noktasına gelmiştir. Petrol ve diğer ürünlerde tamamen dışa bağımlı duruma düşmüşlerdir¹⁰⁸. Toynbee de, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın gerilemesinin gerçek bir olgu olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir¹⁰⁹.

Özdağ'a göre; Avrupa, esasen, küresel güvenlikte bir zayıflık noktası olagelmıştır; çünkü gerek Birinci Dünya Savaşı gerek İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da

¹⁰⁵ ORAN, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, s.480.

¹⁰⁶ Anıl ÇEÇEN, *Avrupa ve Türkiye*, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002, s.23.

¹⁰⁷ Tarihte 'Pirus Zaferi' diye bir deyim vardır. Bu deyimle anlatılmak istenen, savaşın çok uzun sürdüğü ve sonunda iki tarafın da kaybettiği ile yetinmiş olmalarıdır. Bir taraf kazansa da, elde edeceği bir şey yoktur.

¹⁰⁸ Suat İLHAN, *Avrupa Birliğine Neden Hayır (Jeopolitik yaklaşım)*, ss.98-99.

¹⁰⁹ Arnold TOYNBEE, *Medeniyet Yargılanıyor*, Yeryüzü Yayınları, İstanbul, 1980,s.122,152. Aktaran. İLHAN, a.g.e., s.102.

çıkmiştir ve Avrupa gerçekten, emperyalist ve saldırgan bir kimliği içinde barındırmaktadır¹¹⁰.

2.1.1. Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki sistemin iki kutuplu yapısı¹¹¹ düzlemin ikiye ayrılmasına ve tehdit tanımlamasının da buna göre oluşmasına neden olmuştur. Savaşa yol açan faşizm ve emperyalizm gibi nedenler yeni 'tehdit tanımı' çerçevesinde yer almaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa güvenlik mimarisinin oluşumunda iki tür değişken rol oynamıştır. Bunlardan ilki olan *dış değişken* tanımı içerisinde ABD ve SSCB, *iç değişken* tanımı içerisinde de Fransa ve Almanya yer almıştır¹¹².

Avrupa, bu yeni durumda iki büyük ve güçlü devletin arasında kalmıştı: Doğuda SSCB ve Komünizm; Batıda, Atlantik Okyanusunun öteki yakasında ABD ve onun güçlü sermayesi. Churchill, ABD'de, Fulton'da 5 Mart 1946 günü yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

'...Sovyetler Birliği tehlikesi nedeniyle, yükselen tansiyon karşısında Avrupa'nın birliği daha fazla gereklidir. Doğu ve Batı Avrupa'nın ortasına demir bir perde düşmüştür. Komünizmin sovyetik etkisinde Stettin'den Trieste'ye uzanan bu demir perdenin gerisindeki totaliter karakterli rejimler Hristiyan uygarlığına karşı hilâl tehdidi gibidir'¹¹³.

Konrad Adenauer'in deyimiyle, 'Hristiyan ve hümanist dünya görüşü temelinde' Komünist tehlikeye karşı Batı Avrupa'nın birleşmesi sağlanmalıdır¹¹⁴.

¹¹⁰ Ümit ÖZDAĞ, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Güvenlik*, (der.) Mustafa KAHRAMANYOL, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu (16-17 Mart 2001)*, Ankara Ofset, Ankara, 2001, s.430.

¹¹¹ Wallerstein'e göre, 2.Dünya Savaşı sonrası aslında iki kutuplu değil, ABD hegemonyasının önderliğindeki tek kutuplu bir dünya sistemidir. Ayrıntı için bakınız. Immanuel WALLERSTEIN, *Liberalizmden Sonra*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s.19.

¹¹² Gürkan DOĞAN, *Güvenlik ve Savunma Açısından NATO, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği Ana bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2001, s.76.

¹¹³ Enis COŞKUN, *Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001, s.39.

¹¹⁴ Konrad ADENAUER, *Erinnerungen*, Bd.I, (Fischer) Frankfurt, 1969, s.97. Aktaran. İbrahim S. CANBOLAT, *Uluslararası Sistem Avrupa Birliği - Bir Dönüşümün Analizi*, 2.Baskı, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.59.

ABD, SSCB'nin Avrupa'ya yönelik tavrı karşısında Avrupalı ülkeler tarafından talep edilen güvenlik desteği istemine cevaben Avrupa güvenlik mimarisinin şekillendirilmesinde yapıcı bir rol üstlenmiştir. O zamana kadar genellikle çok kutuplu bir 'Avrupa denge sistemi' içinde dört beş devlet etrafında gruplaşmış bulunan Batı Avrupa ülkeleri, Cominform'un¹¹⁵ kurulmasından sonra Avrupa dışından bir büyük gücün etrafında toplanmaya başlamışlardır. Batı Avrupa, kendi güvenliği için ABD önderliğinde bir askeri dayanışma paktında -NATO- bir araya gelmiştir.

Aynı zamanda savaş sonrasının koşulları içinde ekonomik sorunlarına çözüm arayan Avrupa, ABD'nin Marshall Planı yardımı aracılığıyla bir nebze olsun rahatlamıştır. Ancak, Avrupa ekonomik yönden ABD'ye bağlı olmak istememiş, ekonomik kalkınmasını kendi olanaklarıyla gerçekleştirmek amacıyla, ABD'nin de desteğiyle¹¹⁶ plan ve tasarılar hazırlamıştır¹¹⁷. Avrupa'da kalıcı barışı sağlamak düşüncesi ile yürütülen bu çalışmalar, Mitraný'nin¹¹⁸ teorik çalışmalarını kendilerine baz almışlardır¹¹⁹. Genelde başını Fransa'nın çektiği, pek çok birlikçi ve federalist akım ve örgütlenmeler¹²⁰ ortaya çıkmıştır.

Bu arada Almanya, çökmekte olan bir devlet görünümündedir ve yeni konumunu belirlemek durumundadır. Almanya'daki genel düşünce, Avrupa'nın birleşmesi kadar Almanya'nın da bu birleşen Avrupa'da Batı uygarlığının bir parçası olarak entegre olması gerekliliğidir. Bu konuda Alman politikacıları ilke olarak aynı görüşü paylaşmışlardır: Birlik halinde güçlü bir Avrupa ve burada eski imajlarından kurtulmuş ve entegre olmuş bir Almanya¹²¹.

¹¹⁵ Cominform, 1947 yılında SSCB tarafından dünya komünist partilerini bir arada toplamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıntılar için bkz. Fahir ARMAOĞLU, *20.Yüzyıl Siyasal Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983, s.437.

¹¹⁶ George MARSHALL 1947 yılında Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, Avrupa'nın ekonomik sorunlarının çözümünde yardımcı olacaklarını ancak bunun için Avrupa'nın ekonomik kaynaklarını ortaklaşa kullanarak kendi aralarında işbirliğine hazır olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

¹¹⁷ CANBOLAT, a.g.e., s.60.

¹¹⁸ David MITRANY 1943 yılında yazdığı '*A Working Peace System*' adlı eserinde 'sosyal ve ekonomik istikrarsızlıkların savaşın ana nedeni olduğu'nu ve buna karşın 'sosyal ve ekonomik refahın barışın ön şartı olduğu'nu belirtmiştir.

¹¹⁹ Harun GÜMRÜKÇÜ, *Avrupa Birliğinden Avrupa Konvansiyonuna*, Institut für Turkish-Europäische Studien (ITES), yayınlanmamış makale, Hamburg, 2002, s.2.

¹²⁰ Bunlara örnek olarak; Birleşik Avrupa Hareketi, Birleşik Avrupa İçin Fransız Şurası, Avrupa Ekonomik İşbirliği Ligi, Avrupa Parlamenterler Birliği, Avrupa Federalistler Birliği, Avrupa Sosyalist Birleşik Devletler Hareketi ve Uluslar arası (Hristiyan) Yeni Ekipler Hareketi verilebilir.

¹²¹ CANBOLAT, a.g.e., s.63.

Avrupa'da barış ve birliğin sağlanması için öncelikle Fransa ve Almanya arasındaki karşılıklı rekabet ve güvensizliğin ortadan kaldırılması gerekmiştir. Batı Avrupa, savaş riskini bertaraf etmek için Almanya'yı Avrupa içine bağlamak, Avrupa'ya entegre etmek ve buna da kömür ve çelik sektörleriyle başlamak gereğini hissetmiştir. 9 Mayıs 1950'de Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmasını önermiştir ve 18 Nisan 1951 tarihinde AKÇT'yi kuran anlaşma, Paris'te Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa ve Benelüks ülkeleri arasında Paris'te imzalanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenlik yapısındaki iç değişkenler olarak Almanya ve Fransa'nın AB'ye gidiş sürecinde ne kadar önemli roller üstlendikleri anlaşılmaktadır. Fransa, Avrupa güvenlik sistemine yönelik ABD müdahalesine baştan beri karşı olurken; Almanya ise gerek ABD gerekse Avrupalı ülkeler tarafından askeri alanda kontrol altında tutulmuştur¹²².

Soğuk Savaş döneminde, Avrupa güvenliği için bir diğer önemli gündem maddesini, II. Dünya Savaşında nükleer silahların kullanılması ile, nükleer tehdit oluşturmuştur. İki süper gücün sahip olduğu nükleer silahların karşılıklı caydırıcılığı, II. Dünya Savaşı sonrasında uluslar arası istikrarın en önemli unsurunu teşkil etmiştir¹²³. Nükleer silahların giderek yayılma eğilimi göstermesi, devletlerin, bu silahlara sahip olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılmasına neden olmuştur. 1950lerin başında sadece iki nükleer güç bulunmaktaydı ve devletlerin önemli bir bölümü bu iki güç etrafında kümelenmişti¹²⁴. Savaş sonrasındaki bu tehdit, Avrupa'nın kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gereğini önemli ölçüde sınırlamıştır. Bunun üzerine Batı Avrupa ülkeleri nükleer güce sahip olan ABD ile NATO çatısı altında işbirliğine gitme yolunu seçmişlerdir.

Soğuk Savaş sürecinin başlamasıyla, ABD ile SSCB arasında ortaya çıkan düşmanlık, Almanya'nın yeniden silahlanmasının kontrol altına alınması gereği ve Avrupa ülkelerinin fakir ekonomileri Avrupa'da güvenlik işbirliğine yönelimin temel faktörlerini oluşturmuşlardır. Bu temel faktörlerin yanında, NATO içinde yük paylaşım sorunu, Avrupa'nın liderliği için İngiltere ve Fransa arasında ortaya çıkan

¹²² DOĞAN, a.g.e., s.77.

¹²³ AYMAN ve GÜNEY, a.g.m., s.431.

¹²⁴ Mehmet GÖNLÜBOL, *Uluslar arası Politika (İlkeler-Kavramlar-Kurumlar)*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, S.173.

rekabet ve NATO karar verme süreçlerinde yaşanan problemler güvenlik inisiyatiflerine yönelik temel sorunları teşkil etmişlerdir¹²⁵.

2.1.2. Avrupa Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Girişimler

İkinci Dünya Savaşından sonra, Avrupa'nın güvenliğine yönelik yeni anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bu anlayışlardan birine göre, Avrupa, sınırları ABD'den Türkiye'ye kadar uzanan bir güvenlik bloğudur. Bloğun sınırlarının korunması NATO gibi güvenlik ittifaklarının görevidir. Avrupa'ya dair ikinci anlayış, AT vasıtasıyla kurumların, politikaların ve karar-almanın birleşmesine dayanır. Batı Avrupa devletleri, kendi aralarında yeni bir askeri çatışmayı engellemek için yollar arayacaklardır. Avrupa'ya dair üçüncü bir anlayış ise, Vancouver'den Vladivostok'a kadar uzanan bir Avrupa'yı yani Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) Avrupasını kapsar. NATO Avrupası ile AGİK Avrupası arasındaki temel fark ise, NATO Avrupasının merkezinde ABD gücünün yatması ve üye devletlerin güvenlikle ilgili çıkarlarının bu merkeze yönelik olması söz konusu iken, AGİK Avrupasının özellikle bir dizi Pan-Avrupa değerleri yaratmak amacıyla Avrupa'nın dönüşümüyle ortaya çıkan belirsizliklerle başa çıkabilmek için oluşmuş olmasıdır¹²⁶.

2.1.2.1. Avrupa İnisiyatifinde Gerçekleşen Girişimler

2.1.2.1.1. Batı Avrupa Birliği'nin Kuruluşu ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimleri

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlanmasına yönelik ilk girişimi 9 Mayıs 1947'de Dunkirk'de imzalanan Fransız-İngiliz ittifakı olmuştur. Söz konusu savunma ittifakı Avrupa savunma örgütünün temellerini oluşturacak olan genişletilmiş bir örgüt fikrinin gelişmesine yol açmıştır. Bu ittifak ile Alman askeri gücünün yeniden canlanması ve Sovyetler ile çatışma tehlikesinin önlenmesi amaçlanmıştır¹²⁷.

¹²⁵ Gülnur AYBET, *The Dynamics of European Security Cooperation, 1945-1991*, London, Macmillan, 1997, ss.59-68.

¹²⁶ Meltem Müftüler BAÇ, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001, ss.91-92.

¹²⁷ Batı Avrupa Birliğinin Tarihçesi, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm.

Bunu takiben, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği ve kolektif savunma amacıyla bir araya gelerek 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Paktını oluşturmuşlardır¹²⁸. 23 Ekim 1954 tarihinde imzalanan Paris Antlaşması ile Brüksel Anlaşması değiştirilmiş ve Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Bu anlaşma sonucu, Batı Almanya ve İtalya'nın da katılımıyla örgütün üye sayısı yediye çıkmış, üye devletler kendi aralarında öncelikle silahların ve mevcut orduların kontrolünü amaçlamışlardır¹²⁹.

Brüksel Paktının sonuçlanmasının hemen ardından, imzacı beş Avrupa ülkesi ile ABD arasında ortak savunma sistemini oluşturmayı öngören bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde varılan uzlaşma temelinde, 4 Nisan 1949 tarihinde NATO antlaşması, bu beş Avrupa devleti, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz ile ABD ve Kanada arasında imzalanmıştır¹³⁰. NATO'nun kurulması ile birlikte önemini yitirmiş olan BAB, uzun yıllar işlevsiz bir biçimde varlığını sürdürmüştür.

24 Ekim 1950'de Fransa başbakanı Pleven, bir Avrupa Savunma Topluluğu kurulması önerisini yapmıştır. Bu projeyle ortak bir Avrupa ordusunun kurulması, bunun demokratik yöntemlerle seçilmiş bir Avrupa otoritesinin kontrolüne bırakılması öngörülmüştür¹³¹. Avrupa Savunma Topluluğu 27 Mayıs 1952'de imzalanan Paris Anlaşması ile Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmuştur. Bu anlaşma, ortak bir silahlı kuvvete ve ortak bir bütçeye sahip olacak ulusüstü nitelikli kurumlar getirmiştir. Fransa, ulusal egemenliğin bir üst organa devredilmesi konusunda eleştirel davranmış ve tartışmalar ortaya çıkmıştır. Almanya'nın yeniden silahlandırılması ve Fransız askerlerinin yabancı komuta altına alınması Fransız Parlamentosuna ters gelmiş¹³² ve sonuçta Fransa Meclisi, De Gaulle'cülerin oluşturduğu çoğunluğun oylarıyla, Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşmasını reddetmiştir. Savunma Topluluğu konusu daha sonra 19 Kasım 1961 tarihli Fouchet Planı ile gündeme yeniden gelinceye kadar rafa kaldırılmıştır.

¹²⁸ B. Esra ÇAYHAN, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:3, Yıl:2002, s.43.

¹²⁹ Kamuran REÇBER, *Batı Avrupa Birliği'nin Uluslar arası Hukuk Kişiliği*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:57, Sayı:1, Ocak-Mart 2002, s.90.

¹³⁰ COŞKUN, a.g.e., s.104.

¹³¹ Mensur AKGÜN, *AGSK nedir? Ne işe yarar? Ne kazandırır? Ne kaybettirir?*, http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_dehseti/13mensur.asp

¹³² Kjell A. ELIASSEN, *The New European Foreign and Security Policy Agenda*, (ed.) Kjell A. ELIASSEN, *Foreign and Security Policy In The European Union*, Sage Publications, London, 1998, s.3.

Savunma Topluluğu projesini oluşturan temel faktör, Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılmasıyla bir Sovyet tehdidine karşı Avrupa'daki Amerikan askerine gereksinimi azaltmak olmuştur. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimden sonra, Fransa ve Almanya'nın Atlantik İttifakındaki Anglo-Sakson üstünlüğüne karşı duruşlarını yansıtan¹³³ Fouchet Planları hazırlanmıştır.

1961'de Christian Fouchet, kendi adıyla anılan, ortak bir savunma ve dış politikayı öngören birlik politikasına ilişkin I. Fouchet Planını komisyona sunmuştur. Bir 'Birleşik Devletler' kurulmasını öngören bu Plan üzerinde uzlaşma sağlanamamış ve gözden geçirilmesi için Fouchet'e geri verilmiştir. 18 Ocak 1962'de Fouchet, birleşik bir politika ile ilgili gözden geçirilip yenilenmiş projesini (II. Fouchet Planı) komisyona sunmuş ancak NATO'ya tüm yollamaların kaldırıldığı, devletler arasında basit bir işbirliğinden öte pek bir şey önermeyen bu proje de oybirliğiyle olumsuz bulunmuştur¹³⁴. Belçika Dışişleri Bakanı Paul-Henri Spaak 1962'de Fouchet Planına yönelik eleştirisini şu sözlerle ifade etmiştir: 'Vatanlar Avrupası, dar ve yetersiz bir kavram...Avrupa ya uluslarüstü olacaktır, ya da hiç olmayacaktır'¹³⁵.

Bu arada 25 Mart 1957 tarihinde, AKÇT'yi oluşturan altı ülke, Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EUROTOM) Anlaşmalarını imzalamışlardır. Roma Anlaşmaları¹³⁶ olarak anılan bu anlaşmalar, Avrupa Topluluğun kurucu anlaşmaları olarak bilinmektedir.

Topluluk içindeki küçük üyeler olan Benelüks ülkelerinin, büyük ülkelerin özellikle Fransa'nın, Topluluğun dış politikasını yönlendirme isteğine karşı çıkmaları, 60'ların sonuna kadar siyasal işbirliğinin¹³⁷ sonuçsuz kalmasına yol açmıştır¹³⁸.

¹³³ 1963 yılında Elysee Anlaşması olarak bilinen bir Fransız-Alman İşbirliği Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile Bonn ve Paris arasında savunma alanında ikili bir diyalog tesis edilmesi öngörülmüştür.

¹³⁴ COŞKUN, a.g.e., s.106.

¹³⁵ Susanne J.BODENHEIMER, *Political Union: A Microcosm of European Politics, 1960-1966*, Sijthoff-Leyden, 1967, s.324. Aktaran. CANBOLAT, a.g.e.,s.93.

¹³⁶ Kurucu Anlaşmada, AT'nin ekonomik hedefleri ayrıntılı olarak belirtilmiş ancak siyasal bütünleşme hedefi açıkça ifade edilmemiştir. AT kurulduğunda, dış ve güvenlik politika alanları, ulusal egemenliğin yetkisi altına bırakılmıştır.

¹³⁷ Siyasal işbirliği mekanizmasından kastedilen, ortak dış politikadır.

¹³⁸ ÇAYHAN, a.g.m., s.45.

2.1.2.1.2. Avrupa Siyasi İşbirliği ve Tindemans Raporu

Dış politika konularındaki işbirliği ve üye ülkelerin ulusal dış politikalarının eşgüdümü 1970'li yıllarda Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) temelinde organize edilmiştir. Bu sayede Avrupa Topluluğu'nun (AT) büyümekte olan iktisadi önemine bir de siyasi boyut eklenmiştir. ASİ kavramı, 1970li yıllara ve 1969'daki Hague Zirvesinde istenildiği üzere 6 üye ülkenin dışişleri bakanları tarafından hazırlanan Davignon Raporu'na dayanmaktadır¹³⁹. Bu raporla beraber, altı ülke belli başlı dış politika konularında karşılıklı anlayış ve dayanışmayı arttırmayı hedeflemişlerdir; Topluluk dışişleri bakanlarının düzenli bir şekilde istişarede bulunarak, bütün büyük uluslar arası sorunlarda Avrupa'nın tek bir sesle konuşması hedeflenmiştir.

Artan politik işbirliği kararlarına rağmen, üye ülkeler ASİ'yi AT içine entegre etmeyi hiçbir zaman düşünmemişlerdir. 1973 yılında Avrupa kimliğine ilişkin belge, 9 üye ülkenin tek bir kurum halinde hareket ederek üçüncü ülkeler ile uyumlu ilişkiler içinde olacağını belirtirken, yeni katılan üç üyenin¹⁴⁰ iki kuruma (ASİ ve AT) birden kabul edildiğini bildirmiştir.

1973'deki petrol krizi, ASİ için bir dönüm noktası olmuştur; şöyle ki, AT ekonomik krizi çözmek için politik diyaloga dahil olurken, ekonomik sorunları politik sorunlardan ayırmanın fayda getirmeyeceği bir kez daha ortaya çıkmıştır¹⁴¹. Arap petrolü üzerine ABD ile AB arasında fikir ayrılıkları çıkmış ve bu olay ASİ'nin Orta Doğu'da ortak bir tutum göstererek gerçekleştirdiği ilk politik başarısı olmuştur. Filistinlilere anavatan hakkı tanıyan Venice Deklarasyonu, ASİ başarısının bir sonucu olarak kabul edilebilir¹⁴². ASİ, işe yararlılığını 1972-74 yılları arasında AGİK hazırlıkları sırasında da göstermiştir. AT üyesi ülkeler ve üye olacak ülkeler, bu konuda büyük bir dayanışma sergilemişlerdir¹⁴³. Avrupa Topluluğu ve onun üye devletleri, AGİK içinde başı çekmişler ve Doğu-Batı yakınlaşmasını ilerletmede çok önemli bir rol oynamışlardır. Topluluk, Asya, Latin Amerika ve Uzak Doğu ile ilişkilerini genişletmiş ve pekiştirmiştir¹⁴⁴.

¹³⁹ ELIASSEN, a.g.m., s.3.

¹⁴⁰ Bu üç ülke; İngiltere, Danimarka ve İrlanda'dır.

¹⁴¹ ELIASSEN, a.g.e., s.4.

¹⁴² AKÇAKAYA, a.g.e, s.22.

¹⁴³ Antony FORSTER, William WALLECE ve Hellen WALLECE, *Policy Making In the European Union*, Oxford University Press, Oxford, 1996, s.414. Aktaran. Mustafa ŞAHİN, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2000, s.57.

¹⁴⁴ Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, http://www.abhaber.com/belgeler/belge_tr08.htm

Ancak, ASİ her zaman kolaylıkla sürdürülmemiştir. Üye ülkelerin ulusal menfaatleri çoğunlukla ortak bir yaklaşımın karşısında en büyük engel olmuştur. Yetersiz usuller, oybirliği ihtiyacı ve yasal bir çerçeveden yoksunluk, Birliğin uluslar arası olaylara karşı acil bir biçimde tepki koymasını önlemiştir¹⁴⁵.

ASİ, gayri resmi, bağlayıcı olmayan bir sistemin bir parçasını oluşturmuştur. Bu işbirliğinin gayesi daha geniş dayanışma ve işbirliği sahaları geliştirmek olmuştur. ODGP, ASİ'den daha resmi ve bağlayıcıdır¹⁴⁶. ASİ, politika alanında gelecekteki insiyatifler için bir zemin yaratmış ve ODGP için önemli bir adım teşkil etmiş olsa da, ODGP ile ASİ arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak, ODGP'nin tersine ASİ, AT içinde bağlayıcılığı olan yasal bir statüye sahip değildir. İkincisi, savunma ve güvenlik sorunları ASİ içinde yer almamıştır. Son olarak da, içinde bağlayıcı yükümlülükleri barındırmayan ASİ'nin sahip olduğu esneklik, hükümetler arası işbirliğini kolaylaştırarak belli ölçüde başarı sağlamıştır¹⁴⁷.

1975 yılında Belçika başbakanı Leo Tindemans, kendi adıyla anılan bir rapor hazırlamış; güvenlik ve savunma politikalarını da içeren yeni bir Avrupa siyasi birliği fikrini yansıtan bu rapor, somut bir eylem üretmekte başarılı olamamıştır. Tindemans Raporu, Avrupa siyasi işbirliği yapısında önemli bir değişime işaret etmiştir; ASİ'nin politik işlemlerinin üye devletleri bağlaması gerektiğine değinilmiştir. Bu rapor, AT tarafından tartışılmış; Hollanda ve İrlanda tarafından, güvenlik ve savunma konularını da kapsayan bir birlik düşüncesi ulusal çıkarlara ters düştüğü için reddedilmiştir¹⁴⁸.

2.1.2.1.3. Helsinki 'Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'

1970'lerle beraber sistemin katılığı, gerek nükleer silahların oluşturduğu yığılma dengesi gerekse iki tarafın da statükoyu kabullenmesi sonucunda azalınca yumuşama dönemi başlamıştır. Bunun sonucu olarak iki blok arasında girilen 'Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi' (Mutual and Balanced Force Reduction,

¹⁴⁵ ŞAHİN, a.g.e., s.58.

¹⁴⁶ Jacques SANTER, *The European Unions Security and Defence Policy-How To Avoid Missing the 1996 Rendez-vous*, Nato Review, Cilt:43, No:6, November 1995, s.5.

¹⁴⁷ AKÇAKAYA, a.g.e., s.22.

¹⁴⁸ Simon J. NUTTAL, *European Political Cooperation*, Clarendon Press, London, 1992, ss. 144-145.

MBFR) görüşmeleri, sonunda AGİK'na, oradan da Helsinki Nihai Senedi adlı detant belgesinin oluşmasına yol açmıştır¹⁴⁹.

1973 yılında, Arnavutluk dışındaki tüm Avrupa ülkeleri, Amerika ve Kanada ile beraber toplam 35 ülke, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansında ilk defa bir araya gelmişlerdir. Konferansın oluşumuna etki eden faktörler; Batı Almanya'nın Doğu Almanya'yı ayrı bir devlet olarak kabul etmesi, 1945'den bu yana varolan sorunların çözümü için çaba sarf edilmesi ve silahsızlanma istekleri şeklinde özetlenebilir¹⁵⁰.

AGİK, başta SSCB olmak üzere Varşova Paktı ülkelerinin yaptıkları önerilerin, uzun duraksamalar sonrasında Batılı devletlerce kabul edilmesi üzerine toplanabilmiştir¹⁵¹. 'Doğu bloğu' devletlerinin özellikle II. Dünya Savaşından sonraki Avrupa haritasına meşruluk kazandırılması ya da bu haritanın 'yasallaştırılması', 'Batı bloğu' devletlerinin ise, 'sosyalist rejimlerin liberalleştirilmesini sağlamak' amacıyla katıldıkları bu konferansın silahsızlanma veya silahların sınırlandırılması ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır¹⁵².

Nihai Senedin uluslar arası hukukta bağlayıcılığı olmamasına rağmen, bu belge çok büyük bir politik öneme sahiptir ve Nihai Senetteki prensipler katılımcı devletler açısından zorlayıcıdır¹⁵³. Taraflar statükonun korunmasına, birbirlerine güvensizlik aşılایıcı tutumlardan kaçınılmasına ve de bloklar arasındaki insani, kültürel eğitsel v.b. ilişkilerin sıkılaştırılmasına karar vermişlerdir. 1975 Helsinki Nihai Senedi'nde yer alan prensipler, bu teşkilatın¹⁵⁴ anayasası olarak görev yapmıştır. Bu

¹⁴⁹ ORAN, a.g.e., s.657.

¹⁵⁰ Richard SAKWA ve Stevens ANNE, *Contemporary Europe*, St. Martin's Press, New York, 2000, s.204. Aktaran. Ö. Faruk ÖZKÖSE, *European Security and Defence Policy and Its Implications for Turkey*, Bilkent Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.19.

¹⁵¹ 21-22 Haziran 1970'de Budapeşte'de Varşova Paktı dışişleri bakanları, ABD ve Kanada'nın da katılacağı bir Avrupa konferansı önerisinde bulunmuşlardır. Bu öneri karşısında NATO, önce 1970 Mayıs'ında Roma'da daha sonra da 1971 Haziran'ında Lizbon'da toplanmıştır. Ayrıntı için bkz.Oral SANDER, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s.409.

¹⁵² GÖNLÜBOL, a.g.e., s.485.

¹⁵³ Adrian G.V. HYDE-PRICE, *European Security Beyond the Cold War*, Sage Publ., London, 1991, ss.35-36.

¹⁵⁴ 1994 yılı Budapeşte Zirvesinde AGİK'in ismi AGİT olarak değiştirmiş, AGİK bir teşkilat haline gelmiştir.

prensipiler ile Avrupa'da güvenlik, demokrasi, insan hakları ve ekonomik konuları içine alan bir süreç başlatılmıştır¹⁵⁵.

Santer'a göre, Avrupa'nın Rusya ve Amerika ile geliştirmek istediği barışçıl uygulamaların bir özeti olan AGİK modeli, Avrupa Birliği'nin güçlü bir politik iradeye sahip olduğu zaman uzmanlaşmış teorik yöntemler geliştirebileceğini, bunları bir düzen içinde sunabileceğini ve politik konularda ağırlığını koyabileceğini kanıtlamaktadır¹⁵⁶. AGİK sürecinin Avrupa güvenlik sisteminin gelişimine pozitif etkileri olmuştur. Küçük ve orta büyüklükteki devletlere Avrupa güvenliğinin tartışılmasında söz hakkı tanımış ve onları Avrupa güvenlik yapısında daha önemli ve yapıcı roller oynamaları konusunda cesaretlendirmiştir. Özellikle Merkez Doğu ve Güney Doğu Avrupa'da ortak bir Avrupa kimliği duygusunun oluşmasına yol açmıştır. AGİK, 35 katılımcı devletin 1980lerin politik ve ideolojik bölünmesi karşısında işbirliğini geliştirmek ve gerilimi düşürmek amacıyla verdiği tüm taahhütlerin önemli bir sembolü olarak değerlendirilmektedir¹⁵⁷.

AGİK konusunda, AB ve ABD'nin tutumunu ele alırsak, Walker'a göre; AT en baştan beri AGİK'in motoru olmuşken, ABD ise onun freni olmuştur. Bunun nedeni de; Washington'un NATO ile çarpışacak bir güç haline gelir diye AGİK'in büyümesinden korkmasıdır¹⁵⁸.

2.1.2.1.4. Genscher-Colombo Planı ve Tek Avrupa Senedi

Alman dışişleri bakanı Hans-Dietrich Genscher ile İtalya dışişleri bakanı Emilio Colombo'nun ortaklaşa kurguladıkları bu plan, daha etkili karar verme yapılarını ve dış işlerine Topluluğun daha etkili katılımını desteklemiştir. Planın odak noktasını, dış politika ve güvenlik sorunlarında Avrupa'nın işbirliği oluşturmaktadır¹⁵⁹. AT'nin politik ağırlığını arttırmak ve Avrupa güvenlik sorununu ASI sürecine bağlayarak bir ortak güvenlik yaklaşımı sağlamak planın ana amaçları arasında yer almıştır.

¹⁵⁵ Türk Silahlı Kuvvetleri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, <http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/avrupaguv.htm>

¹⁵⁶ SANTER, a.g.m., s.7.

¹⁵⁷ HYDE-PRICE, a.g.m., s.38.

¹⁵⁸ Jeonne WALKER, *Redefining Americas Role in Europe*, (ed.) ROGERS, a.g.e., s.164.

¹⁵⁹ George TSEBELIS ve Amie KREPPEL, *The History Of Conditional Agenda-Setting In European Institutions*, University of California Center for the Study of Democracy Research Papers, <http://www.democ.uci.edu/democ/papers/george.htm>

13 Ekim 1981'de ilk defa olarak Topluluk dışışleri bakanları, güvenliğin siyasi yönleri üzerinde işbirliği yapabileceklerini belirtmişlerdir ve siyasi işbirliğinin daha iyi hale getirilmesi konusunda, rehber niteliğindeki ASİ Londra Raporu hazırlanmıştır¹⁶⁰. Aynı yıl, Avrupa Senedi tasarısında güvenlik konusunda işbirliği, ortak bir dış politika oluşturulması ve AT ile ASİ süreçlerini Avrupa Konseyi altında bir araya getirme önerileri yapılmıştır¹⁶¹. Fakat yine de, Genscher-Colombo Planı Yunanistan, Danimarka ve İngiltere tarafından reddedilmiş ve 1983'de bu plan baz alınarak, Stuttgart'da Solemn Deklarasyonu hazırlanmıştır¹⁶². Bu deklarasyon, AT ve ASİ'yi Avrupa Konseyi altında birleştirme önerisi getirmekteydi. Güvenlik konusunu AT içine alma konusundaki siyasi iradeye rağmen, status-quo'yu değiştirme konusundaki isteksizlik ve NATO'nun etkisizleştirilmesi riski, bu deklarasyonun başarısızlıkla sonuçlandırılmasına yol açmıştır.

1984 yılında Altiero Spinelli tarafından sunulan Avrupa Birliğinin kurulması ile ilgili taslak anlaşma¹⁶³, 1984 yılında büyük bir oy çokluğu ile Avrupa Parlamentosunda kabul edilmiştir. 1987'ye gelindiğinde, Tek Avrupa Senedi (TAS) yürürlüğe girmiştir. Bu senet ile Avrupa Siyasi İşbirliği resmi olarak teyit edilmiş, AT antlaşmaları sistemine siyasi işbirliği konusu da dahil edilmiştir.

TAS'ın kabulüne kadar ASİ'nin yapısına bakacak olursak; ASİ'nin bazı sınırlı alanlarda çoğunluk oyununa başvurulabilen, hükümetler arası bir karar alma mekanizması bulunmaktaydı. Avrupa Konseyi ASİ için en yüksek otorite idi ve ASİ'ne bağlı sürekli işlem gören bir sekretarya bulunmaktaydı. Topluluğu tüm dış ilişkilerde dönem başkanı temsil etmekte, Komisyon ASİ içinde temsil edilmekteydi¹⁶⁴.

TAS ile birlikte, ASİ'nin hükümetler arası karakterinin altı bir kere daha çizilmiştir. Dönem başkanına yardım etmek amacıyla ASİ için kurulan bir daimi sekretarya fikri olumlu karşılanmış, ancak onun rolü ve süresi konusunda, üye devletlerin ASİ ve AT arasındaki ilişkiye ilişkin düşünceleri ile şekillenen, endişeleri

¹⁶⁰ ŞAHİN, a.g.e.,s.59.

¹⁶¹ AYBET, a.g.e., ss.135-136.

¹⁶² TSEBELIS ve KREPPEL, a.g.m.

¹⁶³ Bu taslak anlaşma Spinelli İnisiyatifi olarak da bilinmektedir.

¹⁶⁴ Marit SJOVAAG, *The Single European Act*, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.23.

de belirtilmiştir¹⁶⁵. Genel Sekreterlik içindeki küçük ASİ bürosu, TAS'ın yürürlüğe girmesiyle beraber kendi 'Siyasi Yöneticisi' bulunan bir müdürlük düzeyine yükseltilmiştir¹⁶⁶. Antlaşmanın III nolu başlığında dış politika konusunda, ulusüstü yapılara atıf yapmaktan kaçınılarak üye devletlere referansta bulunulmuştur.

TAS'ta Başlık III ve 30. Madde hükümleri 'dış politika alanında Avrupa işbirliği' ile ilgiliydi. Buna göre, üye devletler geneli ilgilendiren herhangi bir dış politika konusu öncesinde birbirlerine danışacaklar, birbirlerini bilgilendirecekler ve nihai tutumlarını almadan önce de diğer ortakların tutumlarını göz önünde bulunduracaklardı. Ortak eylem amacıyla ortak prensipler ve hedefler geliştirilecek ve Topluluğun bütünlüğünü veya oybirliği oluşumunu bozacak herhangi bir şey yapılmayacaktı¹⁶⁷.

ASİ'nin kurumsal görünümü TAS ile önemli bir şekilde değişikliğe uğramamıştır. Komisyon ve Konsey AT eylemleri ile ASİ arasında uyumu sağlamak ile görevlendirilmiştir, Avrupa Konseyi yine hiyerarşinin doruk noktasındadır. Üye devletlerin dış politikasının koordinasyonu için bir forum olarak Dış İşleri Bakanlar Konseyi, politik işbirliği için bir organ olarak Politik Komite, ve Muhabirler Grubu yapının temel birimlerini oluşturmaktadırlar. Avrupa Komisyonu AT ile ASİ arasında tutarlılığı ve uyumluluğu sağlamak ve kontrol etmek gibi merkezi bir role sahip olmuştur¹⁶⁸. İlk kez olarak Komisyon, ASİ toplantılarında bulunma ve doğrudan siyasi işbirliği ile ilgilenme hakkı elde etmiştir. Üyelerin dış işleri bakanları ile bir Komisyon üyesinin, Avrupa siyasi işbirliği konusunda yılda dört defa toplanması kararlaştırılmıştır. TAS, siyasi işbirliği konusunda bir 'Başkanlık' yaratmış ve Konsey'e liderlik eden ülkenin bunu gerçekleştirmesini benimsemiştir. Brüksel'de kurulacak sekreteryaya da Başkanlığa yardımcı olacaktır¹⁶⁹.

TAS ile beraber ilk defa olarak AT, uluslar arası olaylara kararlı bir şekilde tepki koymak kabiliyeti için gerekli mekanizmaya ulaşmıştır. Bunun etkisi hemen görülmüş ve Ortadoğu, Latin Amerika, Afrika'daki çeşitli savaşlar, insan hakları ve

¹⁶⁵ Juliet LODGE, *The European Community and The Challenge of the Future*, Pinter, London, 1989, s.232. Aktaran. SJOVAAG, a.g.m., s.23.

¹⁶⁶ ŞAHİN, a.g.e., s.58.

¹⁶⁷ Michael WELSH, *Europe United?: The European Union and the Retreat From Federalism*, Macmillan Press Ltd., London, 1996, s.113. Aktaran. ŞAHİN, a.g.e., s.60.

¹⁶⁸ SJOVAAG, a.g.m., ss.23-24.

¹⁶⁹ Rıdvan KARLUK, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 6.Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2002, s.53.

daha da önemlisi SSCB konularını kapsayan birçok Dışişleri Bakanları Bildirisi yayınlanmıştır¹⁷⁰.

1970 ve 1987 yılları arasındaki önemli süreç AB bilimcileri tarafından üç dönem halinde incelenmektedir. İlki, 1970-1974 arası, üye devletler, ABD ile SSCB arasındaki yumuşamanın baskısı ve petrol krizi ile karşılaşırken, işleyen prosedürler oluşturmuşlardır. İkincisi, 1974'den 1979'a kadar, işleyen süreçler daha çok yerleşmiş, Avrupa devletleri arasında güvenlik ve dış politikada işbirliğine yönelik güven artmıştır. Mesela, ABD'nin Orta Doğu'daki pozisyonuna ve Camp David sürecine karşı takınılan ortak tavır bunun bir kanıtı sayılabilir. 1979'dan 1987'ye geçen son periyotta üye devlet sayısı 9'dan 12'ye çıkarken ve uluslar arası ortamda yumuşamanın sona ermesi ve Doğu-Batı arasındaki karşıtlıkların su yüzüne çıkmasıyla olumsuzluklar yaşanırken, bir önceki dönemdeki pozitif ilerleme sona ermiştir. Bu dönemdeki Doğu-Batı zıtlaşmasına örnek olarak, Sovyetlerin Afganistan'a girmesi ve ABD başkanı Reagan'ın Sovyetleri 'şeytan imparatorluk' diye nitelendirmesi, verilebilir. 1987 yılıyla beraber, Doğu-Batı geriliminde bir durağanlığa girilmiş ve TAS hem Topluluk içinde hem de uluslar arası politikada iyimser bir atmosferin hakim olduğu bir dönemde yapılmıştır¹⁷¹.

2.1.2.2. ABD ve NATO İnsiyatifinde Gerçekleşen Girişimler

Daha önce de belirtildiği üzere, 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da 12 ülke arasında Kuzey Atlantik Anlaşması imzalanarak, NATO kurulmuştur. 18 Şubat 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 23 Ekim 1954'de Alman Federal Cumhuriyeti ve 30 Mayıs 1982'de İspanya'nın¹⁷² katılımlarıyla NATO üye sayısı 16'ya çıkmıştır. Ayrıca 1 Temmuz 1966'da Fransa'nın askeri kanattan çekilmesiyle, ittifakın merkezi Paris'ten Brüksel'e taşınmıştır. 14 Ağustos 1974'de ise Yunanistan, örgütün askeri kanadından çekilme kararı almış ancak 20 Ekim 1980'de örgütün askeri kanadına tekrar dönmüştür¹⁷³.

NATO 1949 yılında kurulduğunda, 3 temel amacı bulunmaktaydı. Bunlar; Avrupa güvenlik işlerine ABD katılımını gerçekleştirmek, Almanya'nın kıtanın

¹⁷⁰ ŞAHİN, a.g.e., s.60.

¹⁷¹ G. Pınar TANK, *The CFSP and The Nation-State*, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.15.

¹⁷² İspanya, ittifakın sadece sivil kanadına katılmıştır.

¹⁷³ Çağrı ERHAN, *NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi*, (der.), ORAN, a.g.e., s.543.

istikrarına bir tehdit unsuru olmasını engellemek ve Sovyetler Birliğini Batı Avrupa'nın dışında tutmaktı¹⁷⁴. NATO'nun bir savunma örgütü olma özelliği kadar önemli diğer bir özelliği de, üye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve sistem içi ilişkileri koruma, geliştirme ve düzenleme işlevlerini yerini getirmeye çalışmasıdır. Diğer bir ifadeyle NATO, Batı dünyası içinde uluslar arası sistemin düzenlenmesinde, Avrupa ile ABD arasındaki farklılıkların minimum düzeye indirilmesinde kimi mekanizmalar oluşturarak, sistemin yürümesi ve sağlamlaştırılması işlevini yerine getirmeye çalışmıştır. NATO'nun bu özelliği, Soğuk Savaş yıllarında, dönemin iki kutuplu yapısından dolayı ön plana çıkmamış ve Doğu Bloğuna karşı savunma örgütü olma özelliği birincil duruma geçmiştir¹⁷⁵.

Atlantik İttifakına ilişkin Avrupa ülkelerinin tutumuna bakılacak olursa, Fransa Avrupa güvenlik oluşumlarında ABD etkisine başından beri karşı durmuştur. İngiltere ise, Kıta Avrupasının kendine özgü sorunlarına karşı pek duyarlı olmamıştır. İngiltere, Avrupa entegrasyonunda kendi savunması için yarar görmemiş ve daha çok ABD'ne güvenmiştir.

2.1.2.2.1. Yük-Paylaşım Sorunu ve EUROGROUP

Haziran 1950'de ortaya çıkan Kore Savaşı Batı Almanya'ya karşı bir Sovyet atağının başlaması endişesini beraberinde getirmiş ve NATO liderleri, İttifakı birleştirilmiş bir komuta yapısıyla askeri bir organizasyon olarak yeniden şekillendirmişlerdir. Kuzey Atlantik Konseyi, ilk Avrupa Yüksek İttifak Komutanı (SACEUR) olarak Amerikalı general Eisenhower'ı atamıştır¹⁷⁶.

1950'lerde İttifaktaki Amerikan etkisi hissedilmeye başlanmıştır. İttifak içerisinde Amerikalı Yüksek İttifak Askeri Komutanı ile Avrupalı Politik Genel Sekreteri¹⁷⁷ arasındaki sembolik çekişme aslında Avrupa ve Amerika güçleri arasındaki dengesizliğin göstergesi olmuştur. 1950'de Kore Savaşı esnasında Avrupalıları Sovyet saldırısından korumak için çok sayıda ABD askeri Avrupa'da

¹⁷⁴ Çiğdem ÇETİN, *Enlargement of NATO and European Security and Defence Identity*, Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, ss.14-15.

¹⁷⁵ Mustafa TÜRKEŞ, *Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye*, (der.) ÖZCAN ve KUT, a.g.e., s.194.

¹⁷⁶ Lawrence S. KAPLAN, *NATO's First Fifty Years*, NATO Review, 50th Anniversary Commemorative Edition, s.9.

¹⁷⁷ Bu kişi, İngiliz politikacı Lord ISMAY idi.

konuslanmış ve 1952'nin sonlarına doğru, Avrupa'daki Amerikan asker sayısı 346.000'e çıkarılmıştı¹⁷⁸. Fakat, yıllar geçtikçe ve Avrupa durumunu düzelttikçe ABD kongresinden Avrupa'nın kendi savunması için yükün daha büyük bir kısmını üstüne alması gerekliliği ifade edilmeye başlanmıştır. Günümüze kadar gelen bu soruna 'burden-sharing' yani yük paylaşımı sorunu denilmektedir.

Kore Savaşının ardından beklenen Sovyet saldırısı gerçekleşmeyince, NATO'nun kuruluşunda öngörülen işbölümü düşüncesi uygulanamamıştır. Bu işbölümünde Amerika nükleer silahları sağlayacak, Avrupa ise kara orduları yetiştirecekti. Avrupa bu işbölümünde kendine düşeni yapmaya yanaşmayınca, Avrupa'nın savunması daha çok Amerika'ya kalmış ve bunun sonucu olarak Avrupa üzerindeki Amerikan etkisi oldukça artmıştır¹⁷⁹.

1967 ve 1968 yılları arasında Amerikan yönetimi savunma girişimlerinde Avrupalıların örgütlenmesi için baskılarını arttırmıştır. Bu baskıların sonucunda, Fransa'nın katılımı olmadan 1968 yılında EUROGROUP¹⁸⁰ oluşturulmuştur. NATO çatısı altındaki Avrupalı hükümetlerin gayri resmi grubu olarak kurulan EUROGROUP, İttifakın tüm Avrupalı üyelerine açık tutulmuştur. EUROGROUP'un en temel gayesi, ortak savunmaya olabildiğince güçlü bir Avrupa katkısı sağlayarak İttifakı güçlendirmektir. Bunun iki yolla sağlanacağı öngörülmüştür: Savunma bakanlarının önemli politik ve stratejik sorunlar hakkında fikir teatisinde bulunacakları gayri resmi bir forum oluşturarak ve uzmanlaşmış alt grupların¹⁸¹ çalışmalarını destekleyerek¹⁸².

EUROGROUP'un amacı, teçhizat ve tedarik programlarında koordinasyon ve işbirliğini desteklemek olmuştur. Avrupalılar, kıtalarındaki Amerikan askerinin azaltılacağı olgusuna yol açacağı korkusundan dolayı, Avrupa'nın tamamıyla kendine güveniyor imajının yaratılmaması konusunda dikkatli olmuşlardır¹⁸³. Zaten

¹⁷⁸ Kenneth B MOSS, **NATO's 50 Years**, http://www.shape.nato.int/COMMUNITY_LIFE/1999/18-3-99/Nato's%205.htm

¹⁷⁹ İler TURAN, **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971, s.13.

¹⁸⁰ EUROGROUP'un kurucu üyeleri, Belçika, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Türkiye ve İngiltere'dir. Portekiz 1976'da İspanya ise 1982'de katılmıştır.

¹⁸¹ Bu alt gruplara örnek olarak; EUROCOM, EUROLOG, EUROLONGTERM, EUROMED, EURO/NATOTRAINING, EURONAD verilebilir.

¹⁸² **Western Defense: The European Role in NATO**, The EUROGROUP Secretariat United Kingdom Delegation to NATO, Brussels, s.17.

¹⁸³ AYBET, a.g.e., s.123.

ABD'nin amacı da Avrupalılar için bağımsız ve güçlü bir yapıdan ziyade Amerikan harcamalarını azaltmak ve Avrupa'ya silah transferinin devamlılığını sağlamak olmuştur¹⁸⁴.

EUROGROUP, **Avrupa Savunma İlerleme Programı** (*European Defence Improvement Program – EDIP*) gibi programlar başlatarak ve NATO'nun **Uzun Dönem Savunma İlerleme Planı** (*Long Term Defence Improvement Plan - LTDP*) gibi girişimlerini destekleyerek belli bir başarıya ulaşabilmiştir. EUROGROUP sonraları, 1976'da, Fransa'yı da içine alarak **Bağımsız Avrupa Program Grubu**¹⁸⁵ (*Independent European Program Group – IEPG*) haline dönüştürülmüştür. EUROGROUP ve IEPG, farklı ulusal endüstriyel çıkarları uyumlaştırmada zorluklarla karşılaşmış ve askeri teknik problemler başarılarını sınırlamıştır. Avrupa soğuk savaşın sonuna kadar bu alanda pek fazla bir ilerleme gerçekleştirememiştir.

Avrupalı müttefiklerin o dönemdeki savunma harcamaları incelendiğinde, 1971'e göre 1985'de %30'luk bir artış olduğu gözlenmektedir. 1971'den itibaren söz konusu ülkeler savunma harcamalarını yılda %2 oranında arttırarak yıllık 110 milyar Dolarlık bir harcama miktarına ulaşmışlardır. Ayrıca Avrupalı müttefikler bu harcamalarının sonucu yüksek çıktılar alabilmişler ve NATO'nun toplam insan gücü ve askeri donanımlarının¹⁸⁶ büyük bir bölümünü karşılar hale gelmişlerdir¹⁸⁷.

2.1.2.2.2. NATO Stratejilerindeki Değişimler

Nükleer teknolojiadaki gelişmeler, İttifakın ilgisini konvansiyonel güçlerden nükleer silahlara doğru kaydırmıştır ve 1960'ların başında ittifak, nükleer bir stratejiye sahip olmuştur. 1957'de SSCB'nin Sputnik'i uzaya fırlatması Avrupa'da Amerika'nın savunma taahhütleri konusunda şüphelerin artmasına yol açmıştır çünkü bu olay göstermiştir ki, ABD kendisi herhangi bir çatışma durumunda kıtalararası balistik füze tehdidi altında bulunmaktadır¹⁸⁸.

¹⁸⁴ ÖZKÖSE, a.g.e., s.17.

¹⁸⁵ İzlanda dışındaki tüm Avrupa müttefikleri IEPG'ye üyedirler.

¹⁸⁶ Buna örnek olarak, NATO'nun savaşa uçakları ve tanklarının %60'ının Avrupalı müttefikler tarafından karşılanır düzeye gelmiş olması verilebilir.

¹⁸⁷ 'Talking Points On the EUROGROUP' Booklet, The EUROGROUP Secretariat United Kingdom Delegation to NATO, Brussels, 1987.

¹⁸⁸ KAPLAN, a.g.m., s.11.

Bu arada NATO içinde yeni bir strateji benimsenmiştir ki 22 Kasım 1954'de kabul edilen bu strateji '**Kitlesel Karşılık Stratejisi**' olarak isimlendirilmiştir. Kitlesel karşılık, kısaca, Kuzey Atlantik bölgesinde ortaya çıkan bir komünist saldırı karşısında, ABD'nin Stratejik Hava Komutanlığı kanalıyla Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli nüfus ve endüstri merkezlerine karşılıkta bulunacağını öngörmüştür. Kitlesel karşılık iki noktaya dayanmıştır: ilki; nükleer silahlarla karşılık yeteneği düşmanı hem sınırlı hem de topyekün bir savaştan caydıracaktır, ikincisi; nükleer silahlar durum gerektirdiği takdirde kullanılacaktır. Bu nedenlerle, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı'na (SHAPE: Supreme Headquarters Allied Powers Europe) askeri savunmasını taktik nükleer silahları kullanabilecek biçimde yeniden düzenlemesi yetkisi verilmiştir¹⁸⁹.

Nükleer silahlarla karşılık tehdidi SSCB'ni girişeceği sınırlı ya da topyekün bir savaştan caydıracak, böylece NATO ülkelerinin üzerine ABD'nin 'koruyucu nükleer şemsiyesi' açılmış olacaktı. NATO girişimi ele alacak ve Sovyetler ister kullansın ister kullanmasın, herhangi bir saldırı, ABD'nin nükleer silahları kullanmasını gerektirecekti.

Bu strateji her ne kadar insanlığı tehdit edecek kadar tehlikeli ise de, hem nükleer çağın gereklerine hem de Avrupa'nın güvenlik ihtiyaçlarına uygun düşüyordu. Ayrıca Avrupa'nın kıtasında çok büyük kara ordusu bulundurmasına da gerek kalmıyordu¹⁹⁰.

Batı savunmasının büyük çapta nükleer silahlara dayandırılması NATO'nun ABD'ye daha da bağımlı olması sonucunu doğurmuştur. Bu dönemde nükleer silahlara sahip tek Avrupa ülkesi İngiltere idi. Fakat İngiltere'nin elinde bulundurduğu silahlar az sayıda olup Sovyetleri caydıracak nitelikte değildi. Batıyı savunma işi tamamen Amerika'nın tekeline bırakılmış oluyordu¹⁹¹.

1957'deki Sputnik vakiasından sonra, ABD'deki strateji uzmanları, gerek alan gerek silahların niteliği bakımından, 'savaşların sınırlandırılması' üzerinde durmuşlardır. **Sınırlı Savaş Stratejisi** olası bir nükleer savaşın ABD topraklarında

¹⁸⁹ SANDER, a.g.e., s.301.

¹⁹⁰ Koray ERDOĞAN, **Değişen NATO mu Stratejisi mi?**, <http://www.geocities.com/begunay/Z7.htm>

¹⁹¹ TURAN, a.g.e., s.20.

değil de Avrupa'da ya da kanat devletler üzerinde olmasını öngörmektedir. ABD bu politikanın uzantısı olarak Avrupa (ve Türkiye gibi bazı kanat ülkelerin) topraklarına orta menzilli balistik füze (IRBM- Intermediate Range Ballistic Missiles)¹⁹² yerleştirmek yoluna gitmiştir.

Ancak bu stratejinin, ABD'nin Avrupalı müttefiklerinin güvenliğini ne ölçüde sağlayacağı 'Batı Bloku' içinde tartışma konusu olarak ortaya çıkmış ve Avrupa'da şu soru belirmiştir: Sovyetlerin saldırması halinde, ABD, kendisinin de nükleer bir saldırıya uğraması pahasına Avrupa'nın yardımına gelecek midir?¹⁹³ Bu durumda Avrupa ülkeleri girecekleri risklerin karşılığını ABD'den hemen istemişler, Fransa da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir¹⁹⁴.

ABD Avrupalı müttefiklerinden NATO bölgesinin savunulmasında sorumluluklar yüklenmelerini istemekteydi. Ancak nükleer bir savaşa karar vermek ve müttefik ülkelere yerleştirilecek olan füzelerin nükleer başlıklarının anahtarı ABD'nin elinde olmalıydı. Buna karşılık, Batı Avrupa ülkeleri bir savaşta ilk saldırıya hedef olma riskini göze almakta ancak ABD'nin vereceği ve kendi yapacağı nükleer silahı istediği zaman kullanma hakkına sahip olmak istemekteydi¹⁹⁵.

Sputnik olayı sonrasında, ABD artık kendi kurtuluşunun Avrupa'nın sırtından ve onun sağlayacağı kolaylıklar dolayısıyla olacağını anlamıştı. De Gaulle'ü uyandıran ve Fransa'yı NATO'nun askeri bütünleşmesi dışına çıkartan temel düşünce budur. Fransa, bu olaydan sonra, Batı Bloğu içinde daha bağımsız bir politika izlemeye başlamıştır¹⁹⁶.

Nükleer silahlar üzerinde Amerikan denetimini sürdürmek düşüncesiyle ABD'nin önerdiği 'çok taraflı nükleer güç' (*multi lateral force-MLF*)¹⁹⁷ tasarısı, Fransa'nın bağımsız bir nükleer güç olmasını engellemek ve bu ülkenin nükleer

¹⁹² Türkiye'ye yerleştirilen ve daha sonra 1962 Küba krizi sırasında pazarlık konusu olan Jüpiter füzeleri bu tip IRBM füzelerindendir.

¹⁹³ Rıza TÜRMEK, *Nükleer Silahsızlanma ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Basılmamış doktora tezi, Ankara, 1973, ss.75-76. Aktaran. GÖNLÜBOL, a.g.e., ss.463-464.

¹⁹⁴ ERDOĞAN, a.g.m., <http://www.geocities.com/begunay/Z7.htm>

¹⁹⁵ SANDER, a.g.e., ss.303-304.

¹⁹⁶ Y.a.g.e., s.303.

¹⁹⁷ MLF Avrupalı müttefiklere görünüşte nükleer kararlara katılma hakkı verirken, gerçekte nükleer silahları son kullanma kararını ABD'nin tekelinde bırakıyordu. Bu öneri, İngiltere dışında tüm NATO üyeleri tarafından soğuk karşılanmıştır.

varlığının denetim altına alınmasını kolaylaştırmak amacıyla ortaya atılmıştır¹⁹⁸. Ancak, 'Amerikan kontrolü altındaki Avrupa nükleer gücü' projesinde NATO ülkelerinden beklediği desteği bulamayan ABD, 1965'de bu proje üzerindeki ısrardan vazgeçmiştir. Bu arada hareket serbestisine sahip ve bağımsız olmak üzere tasarlanan De Gaulle'ün **Fransız nükleer vurucu gücü**, olası bir Amerikan başarısızlığına alternatif olarak müttefik yükümlülüklerini karşılamak üzere veya Birleşik Devletlerin paylaşmadığı Fransız çıkarlarının korunması için savunulmuştur¹⁹⁹.

Sınırlı Savaş Stratejisinde ABD ile Avrupa arasındaki görüş farklılıklarına baktığımızda, ABD 'karşı tarafı başarısızlığa uğratma tehdidi ile caydırıcılık' stratejisini²⁰⁰ tercih ederken, Avrupalılar ise, 'karşı koyma tehdidi ile caydırmayı'²⁰¹ yeğlemişlerdir. Bu tartışmalar sonunda, Avrupa'ya yöneltilecek önemli bir saldırının tırmanma yoluyla stratejik nükleer savaşa dönüşeceği düşünülerek, Belçika Savunma Bakanı Harmel'in NATO Konseyine sunduğu bir rapor- ki bu Harmel Raporu olarak bilinir- doğrultusunda, 1967 yılının Aralık ayında NATO içinde, '**esnek karşılık**' (*flexible response*) stratejisi kabul edilmiştir²⁰².

SSCB'nin de etkili nükleer silahlar ve füzeler geliştirmesi, 'nükleer caydırıcılık' kavramının yerini 'nükleer denge' kavramına terk etmesine yol açmıştı. Esnek Karşılık Stratejisine göre; kabul edilen bir saldırıda NATO silahların niteliğini yavaş yavaş artırarak, 'denetimli bir tırmanma' politikası izleyecek, bu da yeterli olmazsa, nükleer silahlara başvuracaktı²⁰³. Burada önemli olan nokta, her koşul ve durumda nükleer karşılık yükümlülüğünün ortadan kalkmış olmasıdır. Esnek karşılık stratejisinin en mantıksal sonucu, NATO'nun kara kuvvetlerinde bir artışı gerektirmesiydi. Bu yüzden ABD 1957 yılından sonra sürekli olarak NATO'nun öteki ortaklarının yükünün artırılmasına çalışmıştır.

¹⁹⁸ Çağrı ERHAN, **Çok Tarafli Güç (MLF)**, (der.) ORAN, a.g.e., s.691.

¹⁹⁹ Ayrıntı için bkz. KISSINGER, a.g.e., s.49.

²⁰⁰ Bu strateji, bir Sovyet saldırısının Avrupa'daki taktik nükleer silahlarla başarısızlığa uğratılması anlamına gelmektedir.

²⁰¹ Bunun anlamı, NATO'nun başından itibaren kabul ettiği 'topyekün karşılık' stratejisinin nükleer denge sırasında da sürdürülmesidir.

²⁰² GÖNLÜBOL, a.g.e., s.464.

²⁰³ Çağrı ERHAN, **NATO Stratejileri ve Türkiye**, (der.) ORAN, a.g.e., s.570.

Son olarak denilebilir ki; Sputnik başarısı ve onun yol açtığı gelişmeler Avrupa'nın ABD karşısında pazarlık gücünü arttırarak, bu yaşlı kıtanın dünya politikasında yeniden sivrilmesini sağlamıştır²⁰⁴.

2.1.2.2.3. Yumuşama Dönemindeki Gelişmeler

1970'lerin başlarında yumuşama dönemine girilmesi ile beraber ABD ile SSCB arasında yapılan görüşmeler sonucunda 1972 yılında Stratejik Silah Sınırlama Anlaşmaları'nın (Strategic Arms Limitation – SALT) ilki imzalanırken, İttifakın Avrupalı müttefikleri iki süper gücün kendi başlarına hareket etmelerinden endişelenmişlerdir. Vietnam Savaşı'na devam eden ABD'nin girişimi, ABD'nin içe döndüğü ve savunma bütçelerini azaltarak NATO harcamalarına katkısını azaltacağı şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda, Avrupa'da genişleyen ekonomik bütünleşme Amerikan kontrolünden bağımsız hareket edilmesi için Avrupa'da daha fazla kendine güven oluşmasını sağlamıştır²⁰⁵.

SALT, ABD ile SSCB arasında stratejik nükleer silahların, fırlatma sistemlerinin ve bunlarla ilgili saldırı ve savunma silah sistemlerinin denetimi üzerinde anlaşmaya varmak amacına yönelik çabalardır. Başlangıçtaki amaç tarafların o sırada yapmayı tasarladıkları füze karşıtı silah sistemlerinin (Anti-Ballistic Missiles-ABM) sınırlandırılması ya da tümüyle ortadan kaldırılmasıydı. Daha sonra şu konular da görüşmeler içine alınmıştır: Nükleer denemeleri kapsamlı bir biçimde yasaklama, belirli bölgelerin silahlardan arındırılması, belirli tipte nükleer silah fırlatma sistemlerinin sayılarının sınırlandırılması, çok başlıklı nükleer füzelerin (MIRV)²⁰⁶ sayısına bir tavan konması, füze karşıtı silah depo alanlarının azaltılması ve sınırlı savaşın genel bir nükleer savaşa doğru tırmanmasından kaçınılması²⁰⁷.

SALT görüşmeleri sırasında Avrupalılar özellikle iki bakımdan tatmin edilmek istemişlerdir: Birincisi, ABD'nin Sovyet ülkesi üzerinde dayanılmaz bir zarar

²⁰⁴ SANDER, a.g.e., s.307.

²⁰⁵ KAPLAN, a.g.m., s.15.

²⁰⁶ MIRV, Multiple Independently Targetable Reentry Vehicle, birbirinden uzak ve ayrı hedeflere birçok savaş başlıkları atabilen füzelerin oluşturduğu sistemdir. ABD'nin Poseidon ve Minutmann III füzelerinde MIRV'ler bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Daniel BUCHONNET, **MIRV: A Brief History of Minuteman and Multiple Reentry Vehicles**, The George Washington University, Lawrence Livermore Laboratory, February 1976. <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/NC/mirv/mirv.html>

²⁰⁷ **Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT)**, Siyasi Tarih, http://www.geocities.com/strateji_taktik/makaleler/strateji/siyt7-s17.htm

verebilecek gücü elinde bulundurmaya devam edip etmeyeceği, ikincisi, Batı Avrupa'ya yöneltilen bir saldırı halinde, Sovyetler Birliğinin dayanılmaz bir cezaya çarptırılacağına inandırılması²⁰⁸.

İki süper devlet arasında nükleer pazarlıkların yapılması, Batı Avrupa devletlerinin kamuoyunda ve askeri-siyasi çevrelerinde 'bağımsız bir Avrupa nükleer gücü'nün oluşturulması konusundaki tartışmaları artırmıştır. Böyle bir gücün kurulmasında ilk akla gelen İngiltere ve Fransa'nın nükleer güçlerinin birleştirilmesi olmuştur. Ancak, bu iki devlet arasında, nükleer silah politikası konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. İngiltere böyle bir gücün NATO çerçevesi içinde oluşturulmasını isterken, Fransa bu örgütün askeri kanadını bile terk etmiş bulunmaktaydı²⁰⁹.

ABD'de savunma harcamalarının kısılması için yapılan yerli politik baskı ve global askeri sözleşmelerden çekilme kararı sonucunda ABD, 1970'lerin başında Karşılıklı ve Dengeli Güç İndirimi Görüşmelerine (*Mutual and Balanced Force Reductions- MBFR*)²¹⁰ katılmıştır²¹¹. MBFR çalışmaları ile ilgili önemli olan nokta, iki bloğun nükleer silahlarda denklik sağlamasından sonra, silahlı kuvvetlere ve konvansiyonel silahlara yeniden önem verilemeye başlandığını göstermesidir. SALT ile karşılaştırıldığında MBFR görüşmeleri daha karmaşık bir nitelik göstermektedir. SALT iki taraflı bir görüşme olmasına rağmen, MBFR çalışmalarına ilgili bölgede, yani Orta Avrupa'da gücü bulunan on dokuz devlet²¹² katılmıştır.

1980'li yıllarla birlikte, Avrupa'daki silah dengesini kendi lehine çevirmeye çalışan SSCB, 1977 ile 1987 yılları arasında 654 adet SS-20 füzesini²¹³ gerek kendi

²⁰⁸ GÖNLÜBOL, a.g.e., s.481.

²⁰⁹ Y.a.g.e., s.483.

²¹⁰ Viyana'da 1973'de başlayan görüşmeler, 'Varşova Paktının Avrupa'daki konvansiyonel güçlerdeki üstünlüğü' sorununa çözüm getirmeye çalışmıştır. Dengeli ve eşit güvenlik tanımı konusunda görüşmelerde sorunlar ortaya çıkmış; ayrıca hangi silahların azaltılacağı, ne derecede indirim yapılacağı ve indirimlerin tanınması konusunda bazı problemler yaşanmıştır. Sonuç olarak, görüşmelerin çok başarılı geçtiği söylenemez. *Arms Control and Verification: The Lessons of the Cold War*, Department of Foreign Affairs of Canada, http://www.dfait-maeci.gc.ca/arms/ramp/section06_01-en.asp. MBFR hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fahir ARMAOĞLU, *Avrupa Güvenlik Konferansı ve Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi*, Dış Politika Dergisi, Aralık, 1972.

²¹¹ Stanley SLOAN, *Congressional Attitudes on the Future of European Security: The Burden-Sharing Issue in Various Guises*, (ed.) ROGERS, a.g.e., s.146.

²¹² ABD, Kanada, İngiltere, Federal Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, S.S.C.B., Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Polonya, Türkiye, İtalya, Danimarka, Yunanistan, Norveç, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan.

²¹³ SS-20 Füzeleleri, orta menzilli (en fazla 5500 km. mesafeli), mobil, kolaylıkla konuşlandırılabilir, ateş gücü yüksek füzelelerdir.

topraklarına gerekse Doğu Avrupa müttefiklerine yerleştirmiştir²¹⁴. Bu yerleştirme, Avrupa'daki nükleer güç dengesini tehdit eder nitelikte olmuştur. 1977 Ekiminde, büyüyen Sovyet askeri gücüne karşılık Alman Şansölyesi Helmut Schmidt ve İngiliz Başbakanı Jim Callaghan ABD'den Batı Avrupa'daki NATO ülkelerine daha yeni ve modern caydırıcı güçler yerleştirmesi için talepte bulunmuştur. Bunun üzerine NATO Nükleer Planlama Grubu, Sovyetlere karşı 'İkili Yol' Politikası izlemeye karar vermiştir. Bu politikaya göre, NATO üyeleri SSCB ile SS-20 füzelerinin çekilmesi için görüşmeye başlarken, aynı zamanda 1983'den itibaren 572 yeni füze²¹⁵ NATO üyelerine yerleştirilecektir. Eğer Sovyetler SS-20 füzelerini geriye çekmekte anlaşılırsa, NATO da Batı Avrupalı müttefiklerine yeni füze yerleştirmesinde bulunmayacaktır²¹⁶. NATO'nun izlediği bu strateji, 40 yıllık ittifak tarihi boyunca Batı Avrupa'da halkı en çok bölen sorunlardan biri olmuştur ve büyük halk yığınları ABD füzelerinin konuşlandırılmasına karşı gösterilerde bulunmuştur²¹⁷.

ABD başkanı Carter ile SSCB başkanı Brezhnev, 15-18 Haziran 1978 tarihleri arasında Stratejik Silah Sınırlama Anlaşmalarının ikincisini (SALT II) imzalayarak, stratejik nükleer silahları sınırlama konusunda anlaşılırsa da, bu anlaşmanın kapsamadığı pek çok nükleer silah bulunmaktaydı. İki süper devlet arasında yumuşama döneminin ürünleri olarak kabul edilen SALT I ve SALT II Anlaşmaları, kapsamlı bir silah denetimi girişimi sayılmasa da benzer nitelikteki görüşmelere önemli bir örnek oluşturmuşlardır.

1979 yılı ile beraber sona ermiş görünen yumuşama dönemi yerini 1950'lerin soğuk savaş yıllarını hatırlatan bir gerginliğe bırakmıştır. 1985 yılına kadar devam eden gerginlik, Sovyetlerde Gorbaçov'un işbaşına gelmesi ile sonlanmış ve ABD başkanı Reagan'ın, başkanlığının ilk yıllarından sonra silahsızlanma çabalarına olumlu yaklaşmasıyla, iki ülke arasında INF denen orta menzilli füzelerin yasaklanması görüşmeleri başlamıştır ve bunun sonucunda Washington'da 1987'de

²¹⁴ Thomas B. COCHRAN, William M. ARKIN, Robert S. NORRIS, and Jeffrey I. SANDS. **Nuclear Weapons Databook Vol.4: Soviet Nuclear Weapons**, Harper & Row, New York, 1989, ss.209-211.

²¹⁵ İngiltere'ye 160 seyir füzesi, Batı Almanya'ya 108 Pershing-II ve 96 seyir füzesi, İtalya'ya 112 seyir füzesi, Belçika'ya 48 ve Hollanda'ya 48 seyir füzesi olmak üzere toplam 108 Pershing II ve 464 seyir füzesi (Ground Launched Cruise Missile-GLCM).

²¹⁶ **Cruise and the Common: 1979-1992**, http://www.megspace.com/politics/greenham/index_000006.htm

²¹⁷ Ayrıntı için bkz. Lawrence FREEDMAN, **The Evolution of Nuclear Strategy**, St. Martin's Press, New York, 1983.

INF Anlaşması²¹⁸ imzalanmıştır. Bu sonucun alınmasında Avrupa ülkeleri kamuoyundaki nükleer silah karşıtı görüşlerin ve hareketlerin de etkisi olmuştur.

NATO'nun 'İkili Yol' politikası sonucunda Avrupa'ya baktığımızda, Fransız-Alman güvenlik işbirliği önerilerinin oluşmaya başladığını görmekteyiz. Fransız-Alman işbirliğinin canlandırılmasının altında yatan temel içsel dinamik, NATO'nun Almanya'da Pershing-II füzelerini konuşlandırmaya karar vermesinden sonra, Almanya'da oluşan savaş ve nükleer karşıtı eğilimlere Fransa'nın ilgi göstermesi olmuştur. Bu işbirliği ile Fransa, Batı Almanya'yı Batıda daha güvenli bir şekilde zaptetmek amacını gütmüştür. Fransa için bu, NATO'nun birleştirilmiş askeri yapısına tekrar katılmadan Avrupa güvenliğinde önemli bir rol almanın aracı olacaktır. Almanya'nın da kendi savunması açısından, Fransız konvansiyonel güçlerinde olası bir indirim, yarar sağlayacaktır. Bununla beraber, böyle bir işbirliği, Almanya için, Batı ile bağlarına olan sadakatini göstermesinin bir yolu olacaktır²¹⁹. Sonuçta, Bir Fransız Alman köprüsü kurularak, iki taraf arasında imzalanan 1963 tarihli Elysee Anlaşması revize edilmeye çalışılmıştır²²⁰.

Ancak İttifakın diğer üyeleri özellikle İngiltere açısından, Fransız-Alman işbirliği, İttifakı saf dışı tutmanın bir aracı olarak algılanmıştır. Karşı ülkelere göre bu girişim, Amerikan askerinin Avrupa'dan çekilmesi olasılığını yaratmaktadır ve bu yüzden bu ülkeler girişime şüpheyle bakmaktadırlar. Sonuç olarak, Fransız-Alman işbirliği 1980'lerde Avrupa güvenlik işbirliği gibi daha geniş bir çerçeveye dönüştürülemedi²²¹.

2.2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI AVRUPA GÜVENLİK YAPISINDAKİ DEĞİŞİM

Avrupa'da 'güvenlik' kavramı SSCB'nin çökmesi ve Soğuk Savaşın sona ermesi ile beraber değişime uğramıştır. İç güvenlik ile dış güvenlik daha çok birbiriyle bağlantılı hale gelmiştir. Devletler arası savaş riski yerini devletler içi etnik gruplar arası çatışmalara bırakmıştır. Ülkeler artık bu çatışmaları önlemek için küçük

²¹⁸ Bu anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Joseph P. HARAHAHAN, *On-site Inspections Under the INF Treaty, A History of the On-site Inspection Agency and Treaty Implementation, 1988-1991*, Treaty History Series, Government Printing Office, 1993.

²¹⁹ AYBET, a.g.e., ss.139-140.

²²⁰ Sorin LUNGU, *Attitudes Toward European Security 1990-1997*, American Diplomacy, Vol:4, No:2, Spring 1999. http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_11/lungu.html

²²¹ AYBET, a.g.e., ss.140-142.

ve hafif silahların temini ve denetimi için bir araya gelmekte ve anlaşmaya varmaktadırlar²²².

Şenoğlu'na göre, bugün için Avrupa'ya doğrudan yönelik, nükleer tehdit hariç herhangi bir tehdit kalmamıştır. Bu noktadan hareketle Avrupa Güvenlik Politikası, “sınırların korunmasına dayalı savunma” anlayışını terk etmiştir. Bunun yerine, sınırların ötesindeki menfaatlerin korunması, olumsuz gelişmelere imkân vermeden yerinde çözümleme esasına dayanan “stratejik güvenlik” anlayışına yönelmiştir²²³.

2.2.1. Avrupa Güvenliğine Yönelik Yeni Risk ve Tehditler

SSCB'nin çöküşü, Batı devletler topluluğunu kırk beş yıl boyunca tehdit eden bir tehlikenin yok olması demektir. Ancak bu tehdidin ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan en önemli sorun, SSCB'nin dağılmasının yol açtığı belirsizlik ve siyasal boşluk olmuştur.

BAÇ'a göre, Soğuk Savaş sonrasında, Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı potansiyel sorunlar şu şekilde özetlenebilir: SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan belirsiz ve kaotik ortam, Sovyetlerin askeri ve nükleer kapasitesinin yetkin olamayan ellere geçmesinin yarattığı tehdit, Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nin eski cumhuriyetlerindeki potansiyel siyasal şiddet ve güçlü, birleşik Almanya'nın taşıdığı potansiyel tehdit²²⁴.

Artık ekonomik sorunların politik gündemi yönettiği bir dönemde, Lowe'a göre aslında Avrupa'ya temel tehdit kendi güneyi ve doğusundan gelmektedir. Doğuda, uzun yıllar yapılan askeri harcamalar sonucunda berbatlaşan Sovyet ekonomisi, toplumda kıtlık yaratmış, azınlıklar arasında kıt kaynakların paylaşımı konusunda bir rekabet oluşmuştur. BDT'deki içsel sorunların Batıya yayılmasını önlemek için, Batı buraya ciddi yatırımlarda bulunmalıdır²²⁵.

²²² Abdulkadir BAHARÇİÇEK, **Aksak Güç Avrupa Birliği**, Yeni Türkiye, Sayı.35, Eylül-Ekim 2000, ss.777-783.

²²³ Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Nahit Şenoğlu'nun konuşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK), AB ve NATO ilişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum, 11 Ocak 2001. http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html

²²⁴ BAÇ, a.g.e., ss.207,208.

²²⁵ Karl H. LOWE, **US Armed Forces in the New Europe**, (ed.) SIMON, a.g.e., s.123.

Güneyde ise, nüfus artışının endüstriyel büyümeden fazla olduğu ve işsizliğin hüküm sürdüğü Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya gelen Müslüman işçiler sorunu söz konusu olmuştur. Afrikalı göçmenler daha çok İtalya²²⁶, İspanya ve Yugoslavya'yı tercih etmekte ve özellikle de İtalya'da kıt işleri göçmenler ve İtalyan vatandaşları paylaşamadıkları için baskı oluşmaktadır. Zengin Müslümanlar, servetlerini kendi ülkelerindeki istikrarsızlıktan dolayı ülke dışına yatırmakta ve sermaye açığı ve dış borçla uğraşan Arap hükümetleri de temel hizmetleri halka sağlayamamaktadırlar. Sonuçta yasallığını kaybeden hükümetler ile birlikte, Batı karşıtı Pan-İslamik hareketler ve radikal fundamentalizm kuvvetlenmektedir. Coker'a göre, Kuzey Afrika'daki İslamik fundemantalizm, Batı Avrupa'nın güney kıyılarındaki güvenliği tehdit etmektedir²²⁷. Kısacası, Avrupa gittikçe ciddi bir şekilde büyüyen 'alan-dışı' bir problemle karşı karşıyadır²²⁸.

Sovyet rejiminin çökmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinden sonra, 'Doğu' ile 'Batı' arasındaki eski siyasi bölünmenin önemi büyük ölçüde azalırken, 'Kuzey' ile 'Güney' arasındaki mesafe birdenbire daha önce görülmemiş bir dereceye çıkmıştır. Çekler Slovakya'dan ayrılmak istemiş, Kuzey İtalya'da olup bitenler Batı dünyasının 'refah şövenizmi'ni kristalleştirmiştir. Bunlar refahlarını kimseyle paylaşmak, başkasının yoksulluğunun ceremesini çekmek istememişlerdir²²⁹.

Soğuk Savaş sonrası Doğuda komünizmin yıkılmasıyla beraber, güvenliğe tehdit olarak milliyetçi ve etnik politikalar ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, Batıda bütünleşme ve kurumsallaşma ulus-devlet karşısında bir güvenlik sorunu olarak ele alınmıştır. Hükümetler ve sosyal elit, otonomilerini koruyabilmek için destek arayışına girmişlerdir. Aynı zamanda, Avrupalılaşma ile birlikte Batı Avrupa'daki ulusal azınlıkların politik hakları sorunu gündeme gelmiştir. Avrupa'daki eş zamanlı bütünleşme ve parçalanma süreci, güvenliğin, toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi de içerecek biçimde yeniden tanımlanmasına neden olmuştur²³⁰.

²²⁶ Özellikle Fransa sınırlarını göçe karşı kapadıktan sonra, İtalya göçlerin merkezi haline gelmiştir.

²²⁷ Christopher COKER, *Europe and America: Managing the New World (Dis)order*, (ed.) Walter GOLDSTEIN, *Security in Europe; The Role of NATO After the Cold War*, Brassey's Ltd., London, 1994, s.112.

²²⁸ LOWE, a.g.e., s.124.

²²⁹ Murat BELGE, *Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar*, Cogito Düşünce Dergisi, İkinci Baskı, Sayı:3, Kış 1995, s.46.

²³⁰ Fergus CARR (ed.), *Europe the Cold Divide*, MacMillan, London, 1998, s.68.

Avrupa'ya yönelik önemli tehditlerden biri haline gelen mikro-milliyetçilik, pek çok ulus-devletin içinde sadece etnik kimlik arayışı olarak değil, tek etnik devlet kurma çabaları olarak da kendini göstermiştir. Her vatandaşın etnik kimliğini belirtmesi ve yaşaması yasal hakkı haline gelirken, etnik egemenlik arayışı anayasal vatandaşlığa bir tehdit haline gelmiştir²³¹.

Taşkın milliyetçiliğe zemin hazırlayan nedenlere baktığımızda, reel sosyalizmin insanların başkaları ile olan ilişkilerini somut insancıl biçimlerde tanımlamayı başaramaması karşımıza çıkmaktadır. Yıllar boyunca etnisite; iletişim, paylaşma vb.nin genel halkalarını sağlamış, evrensellik de çok uzakta bir düşünce olmuştur. Evrenselliğin düşü bile paramparça olunca, insanlar en arkaik kimlik belirleme araçlarına en güvenilirleri olarak sarılmışlardır. Bugün Sırplar sadece Sırp olarak yaşamak istemekte; Abazalar ile Çeçenler Gürcülere tahammül edememektedirler²³².

Avrupa'da pek çok yeni güvenlik tehdidi, Yugoslavya ve SSCB gibi iki çok uluslu devletin parçalanmasıyla meydana gelmiştir. Orta ve Doğu Avrupa'daki ulusal self-determinasyon hareketleri, uluslar arası güvenlik açısından yeni bir döneme girilmesini sağlamıştır. 'Ulusların sınırları' ve 'devletlerin sınırları' arasındaki farklılık yeni devletlerin ortaya çıkması için hareketlenmelere yol açmış ve Orta ve Doğu Avrupa'nın politik haritasında değişimler yapılması için girişimlerde bulunulmuştur. Yeni devletlerin ortaya çıkışı yada tanınması bölgedeki etnik azınlık sorunlarını etkilemiş, sınır değişimleri yeni azınlık gruplarının oluşmasına yola açmıştır. Böylece gündeme gelen azınlık hakları sorunu sonucunda, ulusal gruplar arasındaki çatışmaları önlemek için bir 'Etnik Haklar Avrupa belgesi' kabul edilmiştir²³³.

Etnik çatışmaların içinde barındırdığı en büyük risklerden biri, yayılma tehlikesinin bulunmasıdır. Örneğin Eski Yugoslavya'da meydana gelen etnik çatışma Macaristan güvenliği için tehdit oluşturmaya başlamıştır. 1991'in başlarından itibaren, Macaristan sınırlarında şiddetli olaylar meydana gelmiş ve çoğu Hırvat ve

²³¹ Ömür ORHUN, *Turkey, Europe and the Yugoslav Crisis*, (ed.) Charles L. BARRY, *The Search for Peace in Europe*, National Defense University Press, Washington, 1993, s.92.

²³² BELGE, a.g.m., s.44.

²³³ Zoltan SZABO, *European Security Challenges and Systems: A View from East-Central Europe*, (ed.) BARRY, a.g.e., ss.148,149.

Müslüman olan 60.000 göçmen Macaristan'a akın etmiştir. Macaristan, doğu ve güney komşularından göçmen akınına uğrayan hedef ülke konumuna gelmiştir²³⁴.

Sonuçta, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'dan Avrupa'ya tehdit olarak yayılan göç dalgasına, etnik çatışmaların artması ile beraber, Avrupa içindeki yeni göçmen grubu eklenmiştir. Böylece göç, Soğuk Savaş sonrası ortamda Avrupa için tehdit haline gelen önemli sorunlardan biri olarak belirmiştir.

Bu dönemde Avrupa'ya yönelik bir diğer tehdit, kitle imha silahı üretimi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde siyasi ilişkiler sebebiyle SSCB, dostluk satışları kapsamında Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Asya (Çin, Hindistan) ülkelerine çok sayıda balistik füze satmıştır. Ancak, SSCB'nin dağılması sürecinde Rus balistik füze ve kitle imha silah (NBC) teknolojisinin yasal olmayan ve denetim dışı yollarla yayılmaya başlaması sorunlar yaratmaya başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde balistik füzelerle tanışan ve bunları bölgesel çatışmalarda kullanan ülkeler, mali ve teknolojik eksiklerden kaynaklanan askeri zayıflıklarını kapatmak için NBC silahlarına ve balistik füzelere yoğunlaşmışlardır. Elleri bulunduran SSCB artığı eski füzeleri, Avrupa²³⁵ ve Asya²³⁶ teknik desteğiyle NBC başlıklı orta ve uzun menzilli balistik füzelere dönüştürme çabalarına başlamışlardır. Bu ülkeler²³⁷, genel olarak radikal azınlıkların kontrolündedir. Soğuk Savaş döneminde 'son çare' olarak kabul edilen bu silahların ilk reaksiyon unsuru olarak kullanılma riski, Avrupa için önemli bir tehdit haline gelmiştir²³⁸.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber gündeme gelen bir diğer sorun, Almanya olmuştur. Avrupa'da ekonomik yönden en gelişmiş ülke olan Almanya, Soğuk Savaştan sonra siyasi olarak da güçlü bir konuma gelmiştir. Bazı akademisyenlere göre, dış politika ve güvenlik politikası konularının Avrupa bütünleşme süreci içine dahil edilmesinde en büyük etken, AT içerisinde dengeleri değiştiren Almanya'nın birleşmesi olmuştur. AT üyesi pek çok devlet, Almanya'nın

²³⁴ Y.a.g.e., s.150.

²³⁵ Avrupa'dan kastedilen aslında Almanya'dır.

²³⁶ Rusya, Orta Asya Cumhuriyetleri, Çin ve özellikle Kuzey Kore örnek verilebilir.

²³⁷ Pakistan, Hindistan, Libya, Irak, İran, Suriye, Kuzey Kore, İsrail ve Arnavutluk bu ülkelere örnek olarak gösterilebilir.

²³⁸ İlkay EFE, **Balistik ve Anti Balistik Füzeler**, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003, ss.57-58.

Avrupa kurumlarına sıkı bir şekilde bağlanması için entegrasyonun derinleştirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur²³⁹.

2.2.2. Güvenlik Örgütlerindeki Dönüşüm

Soğuk Savaşın sona ermesi sonucu oluşan yeni ortamla beraber, Avrupa güvenliğini sağlamaya yönelik örgütlerde de dönüşümler yaşandığı görülmektedir. Bütünleşme sürecini hızlandıran Avrupa, güvenlik ve savunma konularına eğilmeye başlamış ve Ortak ve Dış Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturma gayreti içine girmiştir. Eş zamanlı olarak, oluşan yeni ortama ayak uydurabilmek için NATO kendi içinde yeni stratejiler geliştirmeye başlamış; Avrupa ayağını güçlendirmek amacıyla BAB'ı yeniden aktif hale getirme girişimlerinde bulunmuştur.

2.2.2.1. Savunma Örgütü Olarak Batı Avrupa Birliği'nin Yeniden Canlandırılması

Aslında 1954'de oluşturulan ama uzun süre işlevsiz kalan BAB'ı canlandırma girişimleri 1980'li yıllarda başlamıştır ancak süreci bölmeden incelemek maksadıyla bu girişimler, Soğuk Savaş sonrası dönem içinde incelenmiştir. Bu süreci incelemekten önce, BAB'ın kurumsal yapısına değinmek faydalı olacaktır.

2.2.2.1.1. Batı Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

İlk olarak BAB'ın üyelik yapısına bakıldığında, 28 ülkeden oluşan üye durumunu dört kategoride incelemenin mümkün olduğu görülmektedir²⁴⁰: 1954 Brüksel Anlaşması ile oluşturulmuş **Tam Üyelik** (member states)²⁴¹, 1992 Roma Anlaşması ile oluşturulmuş **Ortak Üyelik** (associate members)²⁴², aynı anlaşma ile oluşturulmuş **Gözlemci Üyelik** (observers)²⁴³ ve son olarak 1994 Kirchberg Anlaşması ile oluşturulmuş **Ortak Partnerlik** (associate partners)²⁴⁴.

²³⁹ Matthias JOPP, *Strategic Implications of European Integration*, Adelphi Paper, No:290, July 1994, s.6.

²⁴⁰ *List of 28 Delegations*, BAB internet sitesi, <http://www.weu.int/Delegations.htm>

²⁴¹ Bunlar 10 ülkedir; Belçika, Fransa, Lüksemburg, İngiltere, Hollanda, Almanya, İtalya, Portekiz (1990), İspanya (1990), Yunanistan (1995).

²⁴² Bunlar 6 ülkedir; Norveç, İzlanda, Türkiye, Çek Cumhuriyeti (1999), Macaristan (1999), Polonya (1999).

²⁴³ Bunlar 5 ülkedir; İrlanda, Danimarka, Avusturya (1995), Finlandiya (1995), İsveç (1995).

²⁴⁴ Bunlar 7 ülkedir; Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya (1999).

BAB kurumsal yapısı itibariyle Bakanlar Konseyi ve Parlamenter Meclisi olmak üzere iki ana organa sahipti. Bu organlara bağlı olarak ikincil derecede fonksiyon üstlenen organlar da mevcuttu. BAB Bakanlar Konseyi'nin örgüt içerisinde karar alma organı olarak işlevsellik göstermesi, bu organın önemini daha da arttırmaktaydı. Bakanlar Konseyi, BAB'ın çeşitli uluslar arası kriz ve operasyonlara katılması konusunda kararlar tesis edebilmekteydi²⁴⁵. Konsey, yılda iki kere başkanlık düzeyinde toplanmakta, bu toplantılara üye devletlerin dış işleri ve savunma bakanları katılmaktaydı²⁴⁶.

Konsey başkanlığı önceleri üye devletlerin başkanlığıyla bir yıllığına yürütülmekte ve prensip olarak, Konsey toplantıları o yıl başkanlığın olduğu ülkede yapılmaktaydı. Ancak BAB Eylül 1997'de aldığı bir kararla, AB'nin dönem başkanlığını üstlenecek ülke sıralaması ile kendi dönem başkanlıklarını uyumlaştırmak amacıyla yeni bir sıralama belirlemiştir. AB üyesi beş ülkenin BAB'a tam üye yerine gözlemci üye olması sebebiyle BAB Konseyi şöyle bir karar almıştır: AB dönem başkanlığı BAB'ne tam üye olanlardan biri tarafından üstlenildiğinde aynı ülke BAB Konseyi Başkanlığını da üstlenecektir. Diğer durumlarda, BAB Konseyi başkanlığı on tam üyeden biri tarafından yürütülecektir²⁴⁷. 1999 yılından itibaren AB ve BAB dönem başkanlıkları sıralamasının tabloda verildiği şekilde yapılmasına karar verilmiştir.

Tablo 1 : AB ve BAB Dönem Başkanlıkları (1999-2005)

YIL	DÖNEM	BAB	AB
1999	I	Almanya	Almanya
	II	Lüksemburg	Finlandiya
2000	I	Portekiz	Portekiz
	II	Fransa	Fransa
2001	I	Hollanda	İsveç
	II	Belçika	Belçika
2002	I	İspanya	İspanya
	II	Portekiz	Danimarka
2003	I	Yunanistan	Yunanistan
	II	İtalya	İtalya
2004	I	İspanya	İrlanda
	II	Hollanda	Hollanda
2005	I	Lüksemburg	Lüksemburg
	II	İngiltere	İngiltere

Kaynak: <http://www.weu.int/Presidencies.htm>

²⁴⁵ REÇBER, a.g.m., s.104.

²⁴⁶ Alfred CAHEN, *The Western European Union and NATO*, Brassey's Atlantic Commentaries No.2, London, 1989, s.85.

²⁴⁷ KARLUK, a.g.e., s.136.

BAB Bakanlar Konseyi, örgütün iç düzenini sağlama amaçlı olarak kendisine bağlı bazı ikincil organlar kurmuştu. Bunlar; Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (13 Kasım 1999), Uydu Merkezi (27 Haziran 1991), Planlama Merkezi (1 Ekim 1992), Batı Avrupa Silahlanma Grubu (4 Aralık 1992) ve Batı Avrupa Silahlanma Örgütü' (19 Kasım 1996) dır²⁴⁸.

Parlamenteler Meclisi²⁴⁹, 89 temsilci ve yedeklerinden meydana gelmekteydi. Yasama yetkisi ve özel bütçesi yoktu. Avrupa savunması konusunda karar alır, Konseyi kontrol ederdi. Meclis, BAB'ın faaliyetine ilişkin her yarım yıllık dönemlerde komitelerden rapor almaktaydı. Ayrıca parlamenteler kendi parlamentolarında bu meseleleri savunur ve desteklerlerdi. Hazırlanan konularda Meclis görüşünü, çözüm önerilerini uluslar arası örgütlere, hükümet ve parlamentolara gönderirdi. Meclis bir başkan, bir başkan yardımcısı ve altı daimi çalışma grubuna sahipti²⁵⁰.

Bunların yanında, BAB içinde ajanslar bulunmaktaydı. Birinci ajans; silah ve silahsızlanma kontrolü sorunlarını incelerdi. 1 Ocak 1986'dan beri A (Atomik), B (Bakteriyolojik), C (Kimyevi) silâhlarını kontrol etmekteydi. İkinci ajans; güvenlik ve savunma sorunlarına bakar, üçüncü ajans ise, silâh konusunda işbirliği sağlardı. Bu ajansların hepsi de Paris'te bulunmaktaydı²⁵¹.

BAB'ın Genel Sekreteri, aynı zamanda AB Konsey Genel Sekreteri ve AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi olarak görev yapan Javier SOLANA olmuştur.

2.2.2.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Avrupa Güvenlik Mimarisinde Batı Avrupa Birliği'nin Konumu

Daha önce de belirtildiği gibi, 17 Mart 1948 Brüksel Anlaşması ile oluşturulan BAB²⁵², Merkezi Avrupa ülkeleri üzerinde etkili olmaya çalışan Sovyetler Birliği'ne

²⁴⁸ Ayrıntı için bkz. Kamuran REÇBER, *Batı Avrupa Birliğinde Karar Alma Süreci*, Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:16, Sayı:3, Güz Dönemi, Ekim 1998, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/3/kamuran/kamuran.html>

²⁴⁹ Parlamenteler Meclisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.assembly-weu.org/en/accueil.php>

²⁵⁰ West European Union Secretariat General, *WEU Today*, Brussel, 2000, s.13.

²⁵¹ KARLUK, a.g.e., s.9.

²⁵² BAB ilk oluşturulduğunda 'Brüksel Anlaşması Organizasyonu' ya da 'Batı Birliği' olarak bilinmekteydi. 1954'de 'BAB' adını almıştır.

karşı Avrupa işbirliğinin pratikteki ilk örneği olmuştur. Bu anlaşma ile, imzacı devletlerden herhangi biri Avrupa'da silahlı saldırıya maruz kalırsa karşılıklı savunma sağlanacağı öngörülmüştür. Ayrıca, ortak bir komuta organizasyonu ve hava savunmalarının entegrasyonunu içeren bir ortak savunma planı tasarlanmıştır²⁵³. Antlaşma, toplu savunmanın yanı sıra ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda geniş bir işbirliği getirmiştir²⁵⁴.

Eylül 1954'de Brüksel Anlaşması Örgütü, Londra'da toplanan konferans ve sonrasında gerçekleşen Paris Anlaşmaları²⁵⁵ ile beraber revize edilmiştir. Almanya ve İtalya'nın katılımıyla beraber örgüt, Batı Avrupa Birliği olarak adlandırılmaya başlamıştır. Paris Anlaşmaları, Batı Avrupa Birliği'ne daha geniş bir faaliyet alanı sağlamıştır. Konseyin karar almadaki etkinliği artırılmış ve gerektiğinde ikincil yapılar oluşturmaya olanak sağlanmıştır. Bunun üzerine 1955 yılında BAB Konseyi askeri teçhizat üretiminde işbirliğini sağlayan Daimi Silahlanma Komitesi'ni (SAC) oluşturmuştur²⁵⁶.

Paris Anlaşmasını imzalayan devletlerin üç temel amaç güttüklerini söylemek mümkündür. Bu amaçlar;

- Batı Avrupa'da Avrupa ekonomik dönüşümü için sağlam bir temel yaratmak
- Herhangi bir saldırıya karşı koymada diğerlerine yardımcı olmak
- Birliği sağlamak ve Avrupa'nın ilerleyen entegrasyonunu teşvik etmek

olarak sıralandırılabilir²⁵⁷.

1954'den 1973'e kadar olan dönemde, BAB Batı Avrupa'da işbirliği ve dayanışmanın artırılması konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. BAB'ın bu dönemde etkili olduğu alanlara bakarsak; Federal Alman Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılması, Batı Avrupa ülkelerinde silahların denetimi konusunda karşılıklı güvenin yaratılması

²⁵³ **Origins of WEU**, <http://www.weu.int/History.htm#1>

²⁵⁴ Apostolos TSOHATZOPOULOS, **WEU's Challenge**, NATO Review, No:2, Summer 1998, s.4.

²⁵⁵ Brüksel Anlaşması ve Paris Anlaşmaları metinleri için bkz. <http://www.weu.int/Treaty.htm#3> ve <http://www.weu.int/Treaty.htm#4>. Paris Anlaşmaları üç ayrı anlaşmadan oluşmaktadır. Bunlardan ilki Almanya'nın egemenlik haklarını iade etmiş ve bu ülke üzerindeki işgal statüsünü sona erdirmiştir. İkinci anlaşma ile Almanya'nın NATO'ya katılması kabul edilmiş ve nihayet son anlaşma ile 1948 tarihli Brüksel Anlaşması değiştirilerek, İtalya ve Almanya'nın da katılımıyla BAB kurulmuştur. Bkz. ÜLGER, agm., s.96.

²⁵⁶ CAHEN, a.g.e., s.3.

²⁵⁷ **WEU from 1955 to 1984**, <http://www.weu.int/History.htm#2>

ve İngiltere ile AT üye devletleri arasında dayanışmanın sağlanması gibi konularda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda, Saar probleminin halledilmesinde²⁵⁸ BAB'ın önemli bir rolü olmuştur.

Ancak yine de BAB, yukarıda bahsedilen ilk dönem boyunca asıl amacına ulaşamamış ve bir Avrupa güvenlik boyutu oluşturmada başarılı olamamıştır. 1973 ile 1984 yılları arasında uluslar arası bir organizasyon olarak faaliyet gösteren BAB'ın işlevlerinde bir azalma gözlenmiştir. Bu dönem²⁵⁹ boyunca Silâhlanma Kontrol Ajansı ile Dâimi Silâhlanma Komitesi çalışmalarına devam etmiş, BAB'ın ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonları ise Avrupa Konseyi ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü tarafından üstlenilmiştir. ASİ'nin gelişimi ile beraber BAB Konseyi'nin siyasi faaliyetleri itibarını kaybetmiştir²⁶⁰.

Soğuk Savaşın zirveye ulaştığı yıllarda, İttifakın Avrupa ayağını güçlendirmek amacıyla BAB yeniden canlandırılmıştır. Tâdil edilmiş Brüksel Anlaşmasının 30. yıldönümünde Avrupalı dışişleri ve savunma bakanları BAB'ın yeni politik hedefleri ve yapısındaki değişiklikleri belirleyen Roma Bildirisi'ni onaylamışlardır²⁶¹. Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'na taraf olan ülkeler arasında antlaşmanın VIII. ve IX. Maddelerinden kaynaklanan BAB Konseyi ve Parlamentosu'nun yeniden canlandırılması ve NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi hususunda Şubat 1984'de başlatılan görüşmeler, Avrupa Savunma Kimliği (EDI: European Defence Identity) kavramının geliştirilmesine yönelik kararlar içeren 27 Ekim 1984 tarihli Roma Deklarasyonu ile yeni bir dönemi başlatmıştır²⁶². Bu deklarasyon ile BAB, AT'den organik olarak bağımsız ama fiilen bağımlı bir kuruluş olarak yeniden etkin hale gelmeye başlamıştır. Deklarasyonun ikinci maddesi BAB'ın amaçlarını şu biçimde sıralamıştır:

²⁵⁸ Fransa ve Almanya arasında uzunca bir dönem sorun yaratan Saar bölgesinin konumu 1955'de BAB organizasyonunda yapılan bir referandumla sonuçlandırılmıştır. Bu referandum sonucunda, Saar halkı, 202.000'e karşı 423.000 oy ile 'Avrupalılaştırma' ya karşı çıkmış ve Federal Almanya içinde yer almaya karar vermiştir. Bu BAB'ın o dönemdeki ilk önemli siyasi başarısı olmuştur. Ayrıntı için bkz. CAHEN, a.g.e., ss.4,5.

²⁵⁹ 1973 ile 1984 yılları arasında geçen dönem, BAB için 'uykuda geçen dönem' olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde bakanlık düzeyinde hiçbir toplantı yapılmamıştır. Bu süreçte yaşanan kayda değer tek olay, Parlamenterler Meclisi'nin bir Avrupa güvenlik boyutu oluşturulması ve organizasyonun yeniden canlandırılması için çağrıda bulunması olmuştur. Ancak meclisin bu sesi de pek duyulmamıştır.

²⁶⁰ <http://www.weu.int/History.htm#2>

²⁶¹ TSOHATZOPOULOS, a.g.m., s.4.

²⁶² http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm

- Barış ve güvenliğin sağlanması
- Avrupa'nın bütünleşmesini sağlamak ve diğer Avrupa örgütleri ve üye ülkeler arasında doğrudan işbirliğini geliştirmek
- NATO ile işbirliğini belirleyen esasların ortaya konması (Bu esaslar deklarasyonun dördüncü ve beşinci maddelerinde belirtilmiştir)²⁶³.

Roma Deklarasyonu²⁶⁴, dünyanın diğer bölgelerindeki krizlere Avrupa için yapılacak uygulamaları, BAB Konseyi'nin tasarlaması gerektiğini belirtmiştir. Roma kararlarını takiben BAB Konseyi yılda iki kere bakanlık düzeyinde toplanmıştır²⁶⁵.

ABD ile SSCB arasında orta menzilli füzelerin geri çekilmesi üzerinde yapılan görüşmeler, savunma konusunda daha yakın bir Avrupa dayanışması ihtiyacını ortaya koymuştur. BAB Konseyi ve onun Özel Çalışma Grubu, Avrupa güvenlik şartları ve kriterleri ve Avrupalıların Atlantik İttifakı içinde kendi savunmalarını sağlama sorumlulukları konusunda bir rapor hazırlamışlardır. Bu çerçevede 27 Ekim 1987'de BAB Bakanlar Konseyi tarafından BAB'nin gelecekteki planlarının ana hatlarını belirleyen, 'Hague Platformu' olarak da bilinen, '**Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu**' (Platform on European Security Interests)²⁶⁶ kabul edilmiştir. Bu belge ile hem Avrupa güvenlik ve savunma boyutunun Avrupa Topluluğu içerisine dahil edilmesi, hem de bu girişimin NATO'dan kopmadan işleyişine devam etmesi yani NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi gereği ortaya konmuştur²⁶⁷. Aynı belgede BAB'nin Avrupa Birliği'nin inşa edilmesinde sorumlu olduğu ve güvenlik sorunları entegrasyonun içine alınmadığı sürece Birliğin tamamlanmayacağı belirtilmiştir²⁶⁸. Platform, BAB'nin NATO ve diğer organizasyonlarla ilişkilerini de tanımlamıştır²⁶⁹. Bu toplantı sırasında Portekiz ve İspanya'nın örgüte üyelik görüşmeleri başlamış ve 27 Mart 1990'da bu ülkeler, BAB'ne tam üye olmuşlardır.

²⁶³ UEO, **La reactivation de l'UEO: Declaration**, Union de l'Europe Occidentale, Batley, West Yorkshire, 1998, s.4. Aktaran. DOĞAN, a.g.e., s.80.

²⁶⁴ Roma Deklarasyonunun tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/841024en.pdf>

²⁶⁵ **Reactivation of WEU**, <http://www.weu.int/History.htm#3>

²⁶⁶ 'Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu' tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>

²⁶⁷ Şadi ERGÜVENÇ, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği**, Ulusal Strateji, Yıl:2, Temmuz-Ağustos 1999, s.34.

²⁶⁸ Petra HASSINEN, **WEU in the Period of Cold War**, University of Helsinki, <http://www.mv.helsinki.fi/home/phassine/leipa2.htm>

²⁶⁹ NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001, s.360.

BAB için dönüm noktasına Maastricht (Aralık 1991) ve Petersberg Bildirileri (Haziran 1992) ile ulaşılmıştır. Bu bildiriler, BAB'ın gerçek bir harekât yeteneği kazanması için gerekli pratik temelleri belirlemiş ve kriz yönetimi ve barışı koruma gibi Soğuk Savaş sonrasına özgü tehlikelere yönelik yeni misyonları tanımlamıştır²⁷⁰.

1991 Maastricht Deklarasyonu'nda²⁷¹; BAB 'AB'nin savunma bileşeni ve Atlantik İttifakının Avrupa ayağının kuvvetlendirilmesi için bir araç' olarak ele alınmış²⁷² ve bu Deklarasyon ile, AGSK resmen kabul edilmiştir. Yine bu deklarasyon ile BAB'nin NATO'da kabul edilen davranış biçimlerine uygun faaliyet göstermesi öngörülmüştür²⁷³.

BAB dışişleri ve savunma bakanları 19 Haziran 1992'de Bonn yakınlarında bulunan Petersberg kentinde Maastricht Deklarasyonu'nun gereklerini yerine getirmek ve BAB'ın operasyonel rolünün ne şekilde geliştirileceğini tanımlamak amacıyla bir araya gelmişlerdir. 1948 tarihli Brüksel Anlaşması'nda kolektif savunmayı öngören beşinci madde olmasına rağmen, BAB'nin anayasası niteliğinde olan 1992 tarihli 'Petersberg Deklarasyonu'²⁷⁴ ile BAB'nin üstleneceği asıl görevler, kolektif savunma dışı görevler olarak belirlenmiştir²⁷⁵. BAB, kolektif öz-savunma için NATO'nun sorumluluğunu teyit etmiş ve kendi operasyonlarını **Petersberg görevleri** olarak bilinen, barışın tesis edilmesi ve korunması, kriz yönetimi, insani operasyonlar ve kurtarma görevleri ile sınırlamıştır²⁷⁶. Her ne kadar BAB yeni görevler üstlenmiş olsa da BAB'nin herhangi bir askeri gücü bulunmadığından dolayı halen NATO'ya bağlı durumda bulunduğu belirtilmelidir²⁷⁷.

²⁷⁰ José CUTILEIRO, **WEU's Operational Development and Its Relationship to NATO**, NATO Review No:5, September 1995, s.8.

²⁷¹ Deklarasyonun tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/911210en.pdf>

²⁷² Mark WEBBER, Terry TERRIFF, Jolyon HOWORTH ve Stuart CROFT, **The Common European Security and Defence Policy and the 'Third-Country' Issue**, European Security, Cilt.11, No.2, Summer 2002, s.77.

²⁷³ Beril DEDEOĞLU, **Değişen Uluslar arası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**, (ed.) SÖNMEZOĞLU, a.g.e., s.234.

²⁷⁴ Petersberg Deklarasyonu tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

²⁷⁵ ŞİMŞEK, a.g.e., s.171.

²⁷⁶ Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, http://www.abhaber.com/belgeler/belge_tr08.htm

²⁷⁷ Antonio MISSIROLI, **Flexibility and Enhanced Cooperation in European Security Matters: Assets or Liabilities**, Occasional Papers, European Union Institut for Security Studies, No:6, January 1999, s.26.

Bu toplantıda, BAB'ne tam üye olmak için AB üyeliği koşulunun aranacağı belirtilmiştir. BAB'ne yeni bir yasal boyut kazandıran ve onun üstlendiği rolleri kuvvetlendiren deklarasyon ile BAB'ın Sekretaryası Londra'dan Brüksel'e taşınmıştır. Buna ek olarak, Petersberg'de Doğu Avrupa'nın komünist sonrası devletleri için Danışma Forumu oluşturulmuş ve 1994'de bu devletler ortak üyeliğe geçirilmişlerdir²⁷⁸.

Aralık 1992'de, silahlanma konusunda Avrupa'nın tek yetkili organı olan IEPG, BAB içerisine entegre edilmiş ve böylece **Batı Avrupa Silahlanma Grubu** (WEAG-Western European Armaments Group)²⁷⁹ oluşturulmuştur. Kasım 1994'de, Noordwijk Zirvesi²⁸⁰ esnasında da, BAB üyeleri bir **Batı Avrupa Silahlanma Örgütü** (WEAO-Western European Armaments Organization)²⁸¹ kurulmasını ve çalışma prensiplerini onaylamışlardır²⁸².

BAB'ın politik ve askeri gelişimindeki bir diğer dönüm noktası Ocak 1994'de Brüksel'de yapılan NATO Zirvesidir²⁸³. Bu zirve bildirisinde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ve BAB'nin gelişmesinin, NATO'nun Avrupa ayağının da güçlenmesine neden olacağı belirtilmiştir²⁸⁴. Toplantıda, '**Barış İçin Ortaklık-BİO**' (Partnership for Peace-PfP)²⁸⁵ ve '**Birleşik Müşterek Görev Gücü-BMGG**' (Combined Joint Task Force-CJTF) girişimleri başlatılmıştır.

BMGG; NATO güçlerinin BAB'a tahsis edilmesi, bu iki kurum arasında işbirliğinin yapılması ve aralarında çıkabilecek rekabete engel olma amaçları ile oluşturulmuştur²⁸⁶. BMGG sayesinde Amerika, Avrupalı müttefikleri ile askeri yükü daha etkili bir şekilde paylaşma şansı elde etmiştir²⁸⁷. Ayrıca bu girişim, NATO'nun

²⁷⁸ WEBBER, TERRIFF vd., a.g.e., s.77.

²⁷⁹ WEAG hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.weu.int/weag/index.html>

²⁸⁰ Noordwijk Zirve Bildirgesi tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/941114en.pdf>

²⁸¹ WEAO hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.weu.int/weao/site/index.htm>

²⁸² Pierre de VESTEL, *The Future of Armament Cooperation in NATO and the WEU*, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.198.

²⁸³ Brüksel Zirve Bildirisi tam metni için bkz. <http://www.nato.int/docu/basic/b940111a.htm>

²⁸⁴ Hans van MIERLO, *The WEU and NATO: Prospects for a More Balanced Relationship*, NATO Review, No:2, March 1995, s.9.

²⁸⁵ PfP ile ilgili ayrıntı için bkz. *NATO's Partnership for Peace A Dynamic Element of European Security*, NATO Review, No:4, July 1995, s.13. Anthony CRAGG, *The Partnersip for Peace Planning and Review Process*, NATO Review, No:6, November 1995, s.23.

²⁸⁶ DEDEOĞLU, *Değişen Uluslar arası Sistemde.....*, s.234.

²⁸⁷ Stanley R. SLOAN, *NATO and The United States*, (ed.) Victor PAPACOSMA ve Mary Ann HEISS, *NATO in the Post Cold War Era: Does it Have Future?*, St. Martin's Press, New York, 1995, s.169.

Avrupalılara ittifak içerisinde bağımsız bir askeri rol sağladığı ilk girişimdir²⁸⁸. Bensahel'a göre; NATO'nun krize müdahale kapasitesini arttıran BMGG, aslında üç amaç doğrultusunda inşa edilmiştir. İlki; NATO'nun birleştirilmiş askeri komutasının esnekliğini sağlamaktır. İkincisi; PFP ülkeleri gibi, NATO üyesi olmayan ülkeleri NATO operasyonlarının ve eğitimlerinin içine almaktır. Üçüncü ve en önemlisi de, Avrupalı müttefiklerine BAB aracılığıyla kendi operasyonlarında, NATO'dan 'ayrılabilir ama ayrı olmayan' (Seperable but not Seperate) güçler olarak da tanımlanan, NATO'nun güç ve komuta yapılarını kullanma olanağı tanınmasıdır²⁸⁹.

BAB yapımı operasyonlarda BMGG'nin komuta ve kontrol yapısı, Kuzey Atlantik Konseyi (North Atlantic Council-NAC), BMGG karargâhlarını BAB'nin kullanımına açmaya kadar oldukça karmaşıktı. NAC'ın bu karargâhları kullanıma açmasıyla beraber, bir BAB kumandanı operasyon sırasında karargâhların başına getirilmeye başlanmıştır. NAC ayrıca, kara kuvvetleri dışında herhangi bir ittifak varlığı üzerinde, geçici olarak, BAB'nin operasyon komutasını kabul etmiştir. BAB olayın içinde yer almak istemeyen ülkelerin askerlerini komuta edemeyecek ancak operasyon sırasında, hava taşıması, komuta ve kontrol ve istihbarat kapasitesi gibi Amerikan varlıklarını kullanabileceklerdir²⁹⁰.

15 Mayıs 1995'de Lizbon'da yapılan BAB Bakanlar Konseyi toplantısında²⁹¹, BAB'ne yeni karar alma mekanizmaları kazandıran ve özellikle konseye krizler ve kriz yönetimi konusunda tavsiyelerde bulunacak bir politik-askeri grubun kurulmasını öngören bir karar onaylanmıştır. Bakanlar ayrıca, Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz'in tüm BAB üyelerine açık olan ve güney bölgesinde hızlı tepki gücü olarak fonksiyon gösterecek bir kara kuvveti (EUROFOR) ve bir deniz kuvveti (EUROMARFOR)²⁹² kurulması konusundaki kararını memnuniyetle karşılamışlardır²⁹³.

²⁸⁸ Nora BENSACHEL, **Who Calls the Shots? Burden Sharing and Power Sharing in NATO**, 2001 Annual Meeting of APSA (American Political Science Association), San Francisco, 30 August-2 September 2001, s.2.

²⁸⁹ Ayrıntı için bkz. Nora BENSACHEL, **Seperable but not Seperate Forces: NATO's Development of the Combined Joint Task Force**, European Security, Cilt:8, Sayı:2, ss.52-72.

²⁹⁰ SLOAN, a.g.m., s.172.

²⁹¹ Lizbon Zirve Bildirisi tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/950515en.pdf>

²⁹² EUROFOR ve EUROMARFOR, diğer çok uluslu Avrupa kuvvetlerinde olduğu gibi hem BAB hem de NATO'nun hizmetinde olacaktı. Bu girişim, BAB'ın Petersberg Bildirgesinde öngörülen operasyonlara yönelik Avrupa hareket yeteneğini güçlendirecekti.

²⁹³ CUTILEIRO, a.g.m., s.9.

14 Kasım 1995 tarihinde Madrid'de BAB Bakanlar Konseyi toplantısında²⁹⁴ 'Avrupa Güvenliği' 27 BAB ülkesinin ortak konsepti olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu toplantıda, 1996 yılındaki AB Hükümetlerarası Konferansı'na BAB'ın katılması kararlaştırılmıştır.

1996 Mayıs'ında Brüksel'de BAB-NATO Güvenlik Anlaşması imzalanmış; Haziran 1996'da Berlin'de bir araya gelen BAB ve NATO dışişleri ve savunma bakanları, NATO içinde AGSK geliştirmeye karar vermişlerdir²⁹⁵. Berlin'de alınan kararlar²⁹⁶ uyarınca yeni doğmakta olan Avrupa güvenlik yapılanmasında NATO çok önemli bir parça haline gelmiş ve BAB operasyonel kapasitesinin geliştirilmesine yönelik eylemlerin NATO çatısı altında yapılmasına karar verilmiştir. AGSK'ni NATO kapasitelerine bağlama niyeti, BAB'nin Petersberg türü operasyonlarına askeri bir yetenek sağlama amacıyla açıklanabilmektedir²⁹⁷.

16-17 Haziran 1997'de Amsterdam'da yapılan Hükümetler arası Konferans sonrasında, Petersberg görevlerinin Amsterdam Anlaşması²⁹⁸ içine konulması kararlaştırılmış ve böylece BAB ile AB arasında yakın ilişkilerin kurulması sağlanmıştır²⁹⁹. Bu anlaşma AB'nin güvenlik yaklaşımını bir adım daha ileriye götürerek, Avrupa Konseyi'nin kabul etmesi durumunda BAB ile AB'nin mümkünse bütünleşmesi gerektiğini bildirmiştir³⁰⁰. Ancak, Amsterdam Konferansı'nda Fransa ve Almanya'nın desteğine rağmen tam bir AB-BAB birleşmesi reddedilmiştir³⁰¹.

23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen NATO Washington Zirvesi'nde³⁰² 1996'da Berlin'de alınan karar doğrultusunda, NATO içerisinde AGSK'nin geliştirilmesine devam edilmesi benimsenmiş ve bu sürecin NATO, BAB ve uygun olduğunda AB ile yakın işbirliği sonucu gerçekleştirilmesi öngörülmüştür³⁰³.

²⁹⁴ Madrid Zirve Bildirisi tam metni için bkz. <http://www.wcu.int/documents/951114en.pdf>

²⁹⁵ Ömür ORHUN, **European Security and Defence Identity-Common European Security and Defence Policy: A Turkish Perspective**, Perceptions, Cilt:5, Sayı:3, Eylül-Ekim 2000, s.118.

²⁹⁶ Berlin Deklarasyonu için bkz. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>

²⁹⁷ Gülnur AYBET, **NATO's Developing Role in Collective Security**, SAM Papers, No.4, 1999, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

²⁹⁸ Amsterdam Anlaşması tam metni için bkz. <http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/selected/livre545.html>

²⁹⁹ NATO Handbook, 2001, s.362.

³⁰⁰ Hüseyin BAĞCI, **Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler**, (der.) İdris BAL, 21. Yüzyılın Eşliğinde **Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s.599.

³⁰¹ WEBBER, TERRIFF v.d. , a.g.m., s.78.

³⁰² Washington Deklarasyonu için bkz. <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>

³⁰³ Hasret ÇOMAK, **Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP**, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:3, Yaz 2002, s.62.

NATO, dolaysız bir NATO-AB ilişkisi yaratılırken, halihazırda mevcut olan BAB-NATO mekanizmalarını da geliştirmek istediğini ifade etmiş, AB ve NATO arasında doğrudan bir ilişkinin tesisine yönelik alınan kararlar uygulamaya geçene kadar ise BAB'nin Avrupa'da kriz yönetimi ve operasyonlar konusunda etkin tek organizasyon olmaya devam edeceği belirtilmiştir. BAB, bu zirvede alınan kararla yerini AGSK'ne bırakmıştır ve AGSK'nin BAB'nin yerini alarak somuta yönelmesi AB ile ABD arasında olduğu kadar, AB üyesi ülkeler arasında da karmaşık bir tartışma süreci yaratmıştır³⁰⁴.

3-4 Haziran 1999 tarihinde yapılan AB Köln Zirvesi'nde³⁰⁵ 2000 yılının sonundan itibaren BAB'ın Petersberg görevleri ile ilgili işlevlerinin AB bünyesine dahil edilmesi kararlaştırılmış³⁰⁶ ve iki organizasyonun birleşmesine hazırlık olarak, BAB'nin işlevlerinin AB'ne transferi çağrısında bulunulmuştur. Bu sürecin devamında, ilk ortak dış ve güvenlik politikası yüksek temsilcisi olan Javier Solana 25 Kasım 1999'da BAB'ın genel sekreterlik görevlerini de üstlenmiş ve böylece AB-BAB bütünleşmesi yolunda bürokratik açıdan önemli bir adım atılmıştır³⁰⁷.

Köln Zirvesi'nde ortaya konulan, Avrupa Birliği'nin, BAB'nin Petersberg görevlerine ilişkin sorumluluğunu üstlenmesi ve BAB'nin 2001 yılının sonuna kadar bir organizasyon olarak amacını tamamlayacağına ilişkin ibareler, müteakip Helsinki ve Feira³⁰⁸ Zirvelerinde yer almamıştır. BAB'nin ileride gerekebileceği düşüncesi ile AB ülkeleri BAB'ni kapatmaktan ziyade uygun fonksiyonlarını AB'nin içine dahil etmeye karar vermişlerdir³⁰⁹.

2000 yılının kasım ayında Marseilles'de BAB Bakanlar Toplantısında³¹⁰ Petersberg görevlerini yerine getirecek BAB'nin fonksiyonlarını AB'ne, modifiye edilmiş 1954 Brüksel Anlaşması'nın ortak savunma konusundaki taahhütleri de BAB

³⁰⁴ Metin AYDOĞAN, *Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliğine*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s.285.

³⁰⁵ Köln Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=57886&from=&LANG=1>

³⁰⁶ ÇAYHAN, a.g.m., s.49.

³⁰⁷ BAÇ, a.g.e., ss.185,186.

³⁰⁸ Helsinki ve Feira Zirve Sonuç Bildirgeleri için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=59750&from=&LANG=1> ve <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=62050&from=&LANG=1>

³⁰⁹ ŞİMŞEK, a.g.e., s.176.

³¹⁰ Marseilles Zirve Bildirgesi tam metni için bkz. <http://www.wcu.int/documents/001113en.pdf>

Sekretaryasına devredilmiştir. Bu nedenle BAB ilgâ edilmiştir³¹¹.

7-11 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan AB Nice Zirvesinde³¹² BAB'nin AB'ne entegre edilmesine karar verilmiştir. BAB, NATO ve AB arasında bir köprü niteliği taşımış ve NATO ile AB'nin farklı üyelik statüleri arasındaki ilişkileri düzenleyici bir rolü olmuştur. Ancak bu köprü, BAB'nin AB'ne entegre edilmesi ile ortadan kalkmış ve zorlu konuların yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştır³¹³.

2.2.2.1.3. Batı Avrupa Birliği'nin Giriştiği Askeri Operasyonlar ve Sahip Olduğu Askeri Birimler

BAB'nin askeri kapasitesine bakıldığı zaman, **BAB'ne Karşı Sorumlu Kuvvetler** (Forces Answerable to the WEU-FAWEU) olarak bilinen ve EUROCORPS, EUROMARFOR ve EUROFOR Avrupa kuvvetlerini içeren güçler bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda BAB üyesi ülkelerin BAB'ne yönlendirdiği güçlerini de kapsamaktadır³¹⁴. Petersberg Deklarasyonunun II. Bölümünde BAB'nin operasyonel rolünün güçlendirilmesi konusunda Konsey, kuvvetlerin kullanımı için uygulamaya yönelik düzenlemeler yapmıştır. BAB üyesi ülkeler BAB'nin komutası altında gerçekleştirilecek askeri görevlere kendi konvansiyonel kuvvetlerinden askeri birlik tahsis edeceklerini beyan etmiştir³¹⁵.

BAB'nin operasyonel yapılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: **Silahların Denetimi Ajansı** (ACA: Agency For The Control Of Arms)³¹⁶, **Savunma Görevlileri/ Kurmayları** (CHODs: Chiefs of Defence Staff)³¹⁷, **Askeri Komite, Planlama**

³¹¹ BAĞCI, a.g.m., s.603.

³¹² Nice Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=64245&from=&LANG=1> Ayrıca 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Anlaşması için bkz. http://europa.eu.int/comm/nice_treaty/index_en.htm

³¹³ A. Seda SERDAR, **AB Güvenlik Politikasında Yeni Bir Dönem**, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:35, Mart 2003, s.69.

³¹⁴ AYBET, 1999, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

³¹⁵ Batı Avrupa Birliği'nin Çalışma Yöntemleri, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babkonseyi.htm

³¹⁶ Brüksel Antlaşmasında değişiklik yapan Paris Protokolleri ile kurulmuştur. Amacı üye ülkelerin silah konusundaki taahhütlerine uyma konumlarının denetlenmesidir. Ajans her yıl ülkelerin stoklarındaki fazla miktardaki silahları belirtilen miktardan fazla silah üretimlerini bildiren bir rapor hazırlar.

³¹⁷ 18 Kasım 1991 tarihli BAB Maastricht Deklarasyonu ile kurulmuştur. Başlangıçta her yıl iki defa Bakanlar Konseyi toplantısından önce gerekli olan yerde toplanırken, 1992'den itibaren yılda üç defa toplanmaya başlamıştır. 1990-91 yıllarında İran Körfezi'ndeki BAB operasyonlarında "ad hoc" esasına göre toplanırken, 19 Haziran 1992 tarihli Petersberg Deklarasyonu ile kurumlaşmıştır.

Hücresi (Planning Cell)³¹⁸, Durum Merkezi (Situation Centre)³¹⁹, BAB Uydu Merkezi (WEU Satellite Centre)³²⁰.

Puig'e göre, operasyonlarla ilgili olarak bir Askeri Komite'nin oluşturulması, Planlama Hücresi ve Uydu Merkezi'nin kurulması ve bir lojistik programının geliştirilmesini takiben, BAB'nde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak Avrupa'nın stratejik nakliye yeteneklerindeki eksiklikler nedeniyle BAB, büyük çaplı operasyonların sorumluluğunu alamamıştır. Yine de, gerektiği takdirde, üye devletlerin sağladığı birlikler vasıtasıyla oluşan çok uluslu kuvvetler, yer operasyonlarında kullanılabilmektedir³²¹.

Çokuluslu BAB Birliklerine bakıldığında; Avrupa Kolordusu (Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve İspanya), Çok Uluslu Merkez Tümeni (Belçika, Almanya, İngiltere ve Hollanda), İngiliz ve Hollanda Amfibi Kuvvetleri, Avrupa Çevik Harekat Kuvveti (Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz), Avrupa Deniz Kuvveti (Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz)³²², Birinci Alman-Hollanda Ordu Karargâhı ve İspanya-İtalya Amfibi Kuvveti görülebilmektedir.

BAB, 1988'den bu yana pek çok askeri operasyonun içinde yer almıştır. Bunlardan ilki, İran-İrak Savaşının yedinci yılında yani 1987 yılında Körfeze yayılmış bulunan mayınların temizlenmesi hususunda gerçekleşmiş ve BAB 1988 senesinde Hürmüz Boğazı'nda 300 millik bir mayın alanını temizlemiştir³²³.

Irak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt Emirliği'ni işgâli üzerine BAB Asamblesi başkanı, işgâli kınayan sert bir bildiri yayınlamıştır. BAB'nin yetkili organlarının bir

³¹⁸ Petersberg Deklarasyonu ile 1 Ekim 1992 tarihinde kurulmuştur ve Ocak 1993'den itibaren Brüksel'de çalışmalarını yürütmektedir. BAB himayesindeki kuvvetlerin konuşlandırılma, komuta, kontrol, iletişim, operasyonlara katılım, görevlendirilecek kuvvetlere ilişkin planları hazırlar. BM ve NATO çerçevesindeki barışı koruma ve barış operasyonlarını hazırlar.

³¹⁹ Haziran 1996'da faaliyetlerine başlayan merkez, istihbarat ve kriz yönetimi alanlarındaki kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur.

³²⁰ 1991 Kasımında Bakanlar Konseyi kararı ile uydu ve veri yorumlama merkezi İspanya'da Torrejon'da faaliyete geçmiştir. Kriz bölgeleri ve çevreye zarar veren unsurları izleme şeklinde görevleri bulunmaktadır.

³²¹ Luis Maria de PUIG, *The European Security and Defence Identity within NATO*, NATO Review Cilt:46, No:2, Summer 1998, s.8.

³²² Ali KARAOSMANOĞLU, *AB ve NATO Ülkelerinin Ulusal Güvenlik Stratejileri*, Harp Akademileri Komutanlığının AGSK, AB ve NATO ilişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri Sempozyumu, 11-12.01.2001, s.38.

³²³ *Operational Role, Gulf*, <http://www.weu.int/History.htm#4A>

dizi toplantısının ardından deniz ambargosunun yürürlüğe konulması, kara ve hava konuşlandırmaları, düşmanca hareketler sırasında genel deniz destek operasyonları, Kuveyt'e gelmekte olan deniz taşıtları için mayın temizleme operasyonları, Iraklı sivillere ve Kürtlere insani yardım yapılması konularında BAB operasyonları düzenlenmiştir³²⁴.

Yugoslavya'da durum kötüleşmeye başlayınca 23 Eylül 1991'de BAB Asamblesi Başkanlık Komisyonu, BM'den, ateşkes sağlamak amacıyla müdahalede bulunacak bir güç oluşturması yönünde girişimde bulunmasını istemiştir. Konsey müdahale hazırlığı olarak bir "ad hoc" grup oluşturmuştur. Temmuz 1992'de BAB Bakanlar Konseyi, BAB deniz güçlerinin Adriyatik'te Eski Yugoslavya'ya karşı uygulanan ambargoyu incelemeye katılmasına karar vermiştir³²⁵. Bu arada 16 Temmuz 1992'de "Operation Sharp Vigilance" (Keskin Dikkat Operasyonu) başlatılmıştır.

BAB bir taraftan Tuna nehrinde ambargo denetimi görevini üstlenirken, diğer yandan Ekim 1993'de AB üyesi ülkelerin bakanları, aldıkları ortak kararlar BAB'ne, Mostar ile ilgili bir yardım teklifinde bulunmuşlardır. Teklif BAB'nin Mostar'da görev yapacak AB yönetimine destek olması yönünde olmuştur. Bu teklifin sonucu olarak BAB 1994 Temmuz ayının başında Mostar'da görev yapmaya başlayacak şekilde bir polis teşkilâtı oluşturmuş ve bu teşkilât da 15 Kasım 1996'ya kadar görevine devam etmiştir³²⁶.

Bunların yanında ve devam eden süreç içerisinde BAB Afrika³²⁷, Kosova³²⁸, Arnavutluk³²⁹ ve Hırvatistan'da³³⁰ çeşitli girişimlere dahil olmuştur.

³²⁴ http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babkonseyi.htm Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Willem Van EEKELEN, *The WEU and Gulf Crises*, Survival 32, November / December 1990, ss. 519-532.

³²⁵ **Operational Role, Former Yugoslavia**, <http://www.weu.int/History.htm#4B>

³²⁶ <http://www.weu.int/History.htm#4B>

³²⁷ Kasım 1996'da AB Konseyi, AB tarafından Afrika'nın Büyük Göller bölgesindeki göçmenlere ve yurtlarından olmuş kişilere götürülen insani yardıma nasıl katkıda bulunabileceğini acilen incelemesini BAB'den talep etmeye karar vermiştir. Tahliye operasyonlarının planlanmasında, Afrika'daki barışı koruma çabalarında ve mayınların temizlenmesinde BAB-AB işbirliği önemli olmuştur.

³²⁸ AB'nin teklifi üzerine BAB Uydu Merkezi, Kasım 1998'den itibaren Kosova bölgesindeki Genel Güvenliğin Gözetimi görevini devralmıştır. BAB'ın bölgedeki etkinliği Temmuz 1999'da Kosova Coğrafi Bölge Sistemi kurulduktan sonra sona erdirilmiştir.

³²⁹ Mayıs 1997'de BAB Konseyi, Arnavutluğa Çokuluslu Polis Danışma Birimi (MAPE: Multinational Advisory Police Element) göndermeye karar vermiştir. 31 Mayıs 2001'de görevini sonlandıran MAPE, Arnavutluk polis makamlarına düzenin yeniden tesisi konusunda gerekli bilgileri vermiş ve önerilerde bulunmuştur.

2.2.2.2. NATO'da Yaşanan Dönüşümler

NATO, Nisan 1949'da, Soğuk Savaş geriliminin yaşandığı dönemde kurulduğunda, belirgin bir stratejik hedefi bulunmaktaydı: Sovyetler Birliği tehdidine karşı savunma ve bu tehdidi caydırma. Bununla beraber onun bir de siyasi bir amaç güttüğü söylenebilir: bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğüne dayanan Batının demokratik değerlerini yükseltme³³¹.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile beraber, NATO'nun hedeflerinde değişimler gözlenmiştir. NATO'nun Soğuk Savaş döneminde ikincil durumda olan, üye ülkeler arasındaki ilişkileri düzenleme ve geliştirme özelliği, örgütün genişlemesi gibi yeni boyutlarla ön plana çıkmıştır. NATO, bir savunma örgütü olarak varlığını sürdürmekle kalmayarak, siyasi alanlarda da hem üye ülkeler arasındaki ilişkileri düzenlemeye devam etmekte, hem de aday-üye ülkelerin Batıya eklenmelerini hazırlayacak politikalara öncülük etmektedir³³².

Soğuk Savaşın sona ermesi ile beraber, NATO'ya yönelik tehditlerde ve bu tehditlere karşı geliştirilen stratejilerde gerçekleşen değişimi incelemeyi önce NATO'nun kurumsal yapısına ve tarihsel gelişimine göz atmak faydalı olacaktır.

2.2.2.2.1. NATO'nun Kurumsal Yapısı, Amaçları ve Görevleri

1948 Eylülünde Brüksel Paketi'nin beş katılımcı devletinin dış işleri bakanları Londra'da toplanarak, ortak bir Batı Avrupa savunma organizasyonu kurmaya karar vermişlerdir. İngiltere'nin inisiyatifinde ABD ve Kanada'nın da katılımıyla görüşmeler başlamış ve böylece Atlantik'e kadar uzanan bir savunma örgütü olarak NATO Nisan 1949'da oluşturulmuştur. Askeri bir ittifak olarak NATO bir takım özelliklere sahiptir. Bunlar;

³³⁰ BAB Mayıs 1999'da Hırvat Mayın Harekat Merkezi'ne teknik uzmanlık ve eğitim desteği, planlama ve proje geliştirme ve coğrafi bilgi sistemleri konusunda yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar 30 Kasım 2001 tarihinde sona erdirilmiştir.

³³¹ Alan Lee WILLIAMS, *Does NATO Have a Future?*, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, s.45.

³³² Mustafa TÜRKEŞ, *Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye*, (der.) ÖZCAN ve KUT, a.g.e., ss.194,195.

- NATO uluslar arası bir organizasyondur. Kendi dış ve savunma problemlerini bağımsız olarak halleden egemen devletlerin bir ittifakıdır.
- NATO, askeri bir pakt olarak, kolektif bir savunma sistemidir.
- NATO kararları askeri yetkililer tarafından değil siyasiler tarafından alınmaktadır. Sivil politik liderliğin üstünlüğü konusunda herhangi bir şüphe bulunmamaktadır.
- NATO sınırlı bir coğrafi alanı kapsamaktadır. O, sadece Avrupa, Kuzey Amerika, Kuzey Atlantik adaları ile Yakın Doğuda Türkiye'yi içermektedir.
- NATO kararları 'konsensus' yani 'fikir birliği' ilkesine göre alınır. Üye devletler tarafından alınan kararlar danışma ve işbirliği içinde İttifakın en yüksek organı olan Kuzey Atlantik Konseyi'nde oluşturulmaktadır.
- NATO bir savaş yada krizin çıkmasını beklemeden barış zamanında da ittifakın deniz ve hava güçlerini komuta altında bulundurmaktadır. Ancak, askeri ünitelerin çoğu, barış zamanında ulusal komutanın altında yer alır³³³.

NATO'nun temel görevi, Birleşmiş Milletler Yasası ilkeleri doğrultusunda ve politik ve askeri yollarla üyelerinin özgürlük ve güvenliğini koruma altına almaktır. Başlangıcından itibaren ittifak, Avrupa'da ortak demokratik değerler, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelleri üzerinde yükselen adil ve kalıcı bir barış düzeninin kurulması için çalışmıştır³³⁴.

İttifakın temel amacı, Sovyet gücü karşısında güvenliğin sağlanması olmuş, onun başarısı, üyeleri arasındaki ilişkileri dengelemesi ve ABD'ni Avrupa kıtasına bağlamasından kaynaklanmıştır³³⁵.

NATO kurulduğunda Avrupa'daki amacını; ABD'ni içeride, SSCB'ni dışarıda ve Almanya'yı da elinin altında tutmak olarak belirlemiştir. Bunlar aynı zamanda NATO'nun Soğuk Savaş prensipleri olarak da bilinmektedir³³⁶. NATO'nun ilk genel sekreteri Lord Hasting Ismay bir demecinde, ' NATO Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda ve Almanları altta tutmak için dizayn edilmiştir' demiştir. Fakat Almanları

³³³ **The European Security Community (ESC): The Security Model for the 21. Century**, Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (IFSH), Baden-Baden: Nomos Verlagsges., 1996, ss.19,20.

³³⁴ NATO EI Kitabı 50. Yıl Dönümü Sayısı, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1999, s.23.

³³⁵ Holger H. MEY, **Security Arrangements in Place: NATO and the WEU and Their Future Roles**, (ed) NATO Defence College, Euro-Atlantic Security Studies, Vol:5, Frankfurt Cooperative Security Arrangements in Europe, 1997, s.122.

³³⁶ SIMON, a.g.e., s.618.

altta tutmaktan ziyade NATO, müttefiklere ve diğerlerine, Almanya'nın konvoyda güvenilir bir partner olarak yer aldığını gösterme amacı gütmüştür³³⁷.

İttifakın temel güvenlik görevlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Avrupa'da istikrarlı bir güvenlik ortamının yaratılması için demokratik kurumların geliştirilmesi ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ilkesine dayandırılmış vazgeçilmez bir temel oluşturmak,
2. Güvenlikleri konusunda tehlike oluşturabilecek gelişmeler dahil, üyelerinin yaşamsal çıkarlarını ilgilendiren konularda müttefiklerin danışmalarda bulanabileceği Atlantik-ötesi bir forum görevi görmek,
3. NATO üyesi herhangi bir devletin topraklarına karşı yapılacak her türlü saldırıya karşı caydırıcılık ve savunma sağlamak,
4. Tüm ortaklarıyla yürüttüğü kalıcı ve faal işbirliği vasıtasıyla ve Rusya ve Ukrayna ile yürüttüğü ortaklık ve işbirliği vasıtasıyla, güvenlik ve istikrarı geliştirmek,
5. İttifak içerisinde ve ortak ülkeler ile yaptığı bilgilendirme programları ve Akdeniz diyalogu gibi girişimler vasıtasıyla uluslar arası güvenliğe ilişkin etkenlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmak³³⁸.

NATO'nun temel amaç ve görevlerine değindikten sonra, kurumsal yapısına göz atarsak örgütü, sivil yapı ve askeri yapı başlıkları altında ikiye ayırarak incelemek faydalı olacaktır. Örgütün sivil yapısı; Kuzey Atlantik Konseyi, Savunma Plânlama Komitesi, Genel Sekreter, Genel Sekreterlik Dairesi, Siyasi İşler Bölümü, Savunma Desteği Bölümü, Altyapı Lojistik ve Sivil Olağanüstü Hâl Plânlaması Bölümü, Bilimsel ve Çevresel İşler Bölümü, Yönetim Dairesi, Mali Kontrolör Dairesi, Uluslar arası Denetçiler Kurulu, Uzman birimler ve Yönetim Komiteleri olarak adlandırılan birimlerden oluşmaktadır³³⁹.

Organizasyonun askeri yapısına dönecek olursak; Askeri Komite, Askeri Komite Başkanı, Stratejik Komutanlar, Uluslar arası Askeri Personel ve Ortak Ülke Temsilciliği karşımıza çıkacaktır³⁴⁰.

³³⁷ YOST, a.g.m., s.293.

³³⁸ NATO El Kitabı 50. Yıldönümü Sayısı, ss.24,25.

³³⁹ Ayrıntı için bkz. **The North Atlantic Treaty Organisation 1949-1989, Facts and Figures**, NATO Information Service, Brussels, 1989, ss. 321-335. NATO El Kitabı 50. Yıldönümü Sayısı, ss.233-250. NATO Handbook 2001, ss.219-235.

³⁴⁰ Ayrıntı için bkz. **The North Atlantic Treaty Organisation 1949-1989, Facts and Figures**, ss.337-343. NATO El Kitabı 50. Yıldönümü Sayısı, ss.253-258. NATO Handbook 2001,ss. 239-245.

NATO'nun askeri kanadına üye olmayı seçen tüm ülkeler NATO'ya kuvvet tahsis etmektedirler. Bu kuvvetler, ittifakın entegre askeri yapısını oluştururlar. Entegre askeri yapı içindeki kuvvetler üç ana kategoriye ayrılırlar: Acil ve Çevik Mukabele Güçleri³⁴¹, Ana Savunma Güçleri³⁴² ve Takviye Güçleri³⁴³.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası entegre komuta yapısı, biri Avrupa (bu komuta da kendi arasında güney ve kuzey olarak ikiye ayrılmıştır) diğeri Atlantik olmak üzere iki stratejik komutadan oluşmaktadır. Üç farklı komutaya dağıtılmış 20 karargâhtan oluşan bu yeni yapı, dört farklı komuta altında toplanmış 65 karargâhl bir yapının yerini almıştır³⁴⁴.

2.2.2.2.2. NATO'ya Yönelik Yeni Tehditler ve NATO'nun Yeni Prensipleri

Soğuk Savaş sonrasındaki gelişmeler, riskler ve belirsizlikler, bir istikrar ve denge unsuruna ihtiyaç olduğunu göstermiş ve bunun da NATO ile sağlanabileceği yaşanan olaylar sonucunda belirginleşmiştir. Özellikle Balkanlar'da Yugoslavya'nın dağılması sürecinde soykırıma varan çatışmalar, Avrupa haritasının yeniden belirlenmesinde yaşanan gerginlikler, Sovyet etkisinde olan ülkelerin baskıdan kurtulmaları ile ortaya çıkan belirsizlikler, bu ihtiyacı teyit etmiştir³⁴⁵.

NATO, Soğuk Savaşın sona ermesi ve karşısındaki düşmanın ortadan kalkmasıyla, kendisini 'kimi, hangi misyonla, kime karşı ve ne şekilde' koruyacağı tartışmalarının içinde bulmuştur³⁴⁶. Simon'a göre; 1989'daki değişimlerden sonra NATO'ya yönelik tehditlerdeki farklılaşmalar altı başlık altında ele alınabilir: İlk olarak, Alman iç sınırının elimine edilmesi ve Sovyetlerin stratejik olarak Doğuya doğru geri çekilmesi NATO'ya karşı bir saldırının uyarı süresini uzatabileceği gibi NATO'nun ileri savunma ve esnek karşılık stratejisi işlevsiz kalabilecektir. Ayrıca

³⁴¹ Mukabele güçleri, yüksek hazırlık düzeyinde tutulan ve bir krize hemen askeri tepki verebilecek şekilde kısa sürede harekete geçebilecek, esnek ve seyyar kara, hava ve deniz kuvvetleridir.

³⁴² Ana savunma güçleri, bir tehdit veya saldırganlık karşısında caydırıcı olabilecek veya savunma yapabilecek faal ve seferber edilebilir kara, hava ve deniz kuvvetlerini içerir.

³⁴³ Takviye güçleri, herhangi bir NATO bölgesini veya deniz savaşını caydırıcılık, kriz yönetimi veya savunma açısından takviye edecek değişik hazırlık ve kullanım düzeylerindeki kuvvetlerden oluşur.

³⁴⁴ Ayrıntı için bkz. Klaus NAUMANN, *NATO's New Command Structure, Perceptions*, Vol:IV, No:1, March-May 1999, ss.56,57.

³⁴⁵ Armağan KULOĞLU, 21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye, (der.) BAL, a.g.e., s.586.

³⁴⁶ E. Banu TEPE, *Prag Zirvesi: Genişlemeye Devam mı?*, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:31, Kasım 2002, s.47

Varşova Paktı'nın yıkılması ittifak içindeki terhis baskılarını da arttırmıştır. İkincisi, NATO'nun sınırında asimetrik askeri tehdit oluşmuştur. Sovyet güçlerinin Avrupa'dan çekilmesi ile Leningrad ve Kiev askeri bölgelerinde modernize edilmiş Sovyet güçlerinde artış meydana gelmiş ve NATO'nun merkezi ülkelerinin tersine, Kuzey Norveç ve Doğu Türkiye artan bir askeri tehdit ile karşı karşıya gelmiştir. Üçüncüsü, Almanya'nın birleşmesi ile Alman kamuoyu, ABD güçlerinin azaltılması için artan baskılarda bulunmuş ve bu da NATO'nun çok uluslu kolordu komutasına adapte olmasını gerektirmiştir. Dördüncüsü; SSCB'nin parçalanması Polonya ve Romanya'da güvensizliğe neden olurken, Yugoslavya'nın parçalanması Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'de huzursuzluğa sebep olmuştur. Diğer taraftan Balkanlardaki istikrarsız ortam, NATO ittifakı içinde Yunanistan ve Türkiye arasında tansiyonun artmasına yol açmıştır. İttifaka bu iki taraf arasındaki gerilimi yumuşatmak için önemli roller düşmektedir. Beşincisi; alan dışı olarak görülen bir tehdit, Avrupa'ya yönelik Müslüman göçler, giderek daha belirgin hale gelmiş ve NATO'nun güney bölgesi daha hassas bir konuma ulaşmıştır. Ve son olarak; 1989 devrimleri ve Varşova Paktının dağılması ile doğuda bir boşluk oluşmuş ve blok içindeki gerilimleri dindiren, ekolojik ve çevresel problemleri çözümleyen, konvansiyonel silah kontrol çalışmalarını yürüten herhangi bir örgütün olmayışı, NATO'yu sorunlu bir bölge ile baş başa bırakmıştır³⁴⁷.

Her ne kadar NATO'nun çözmesi gereken pek çok yeni problem ortaya çıkmış olsa da, ittifakın savaş kazanan her ittifak gibi tarihe gömülmesi gerektiğini söyleyenler ortaya çıkmış ve gerekçe olarak da onun varoluş nedenini yitirdiğini göstermişlerdir³⁴⁸. Buna karşılık NATO taraftarları Harmel Raporu'nda açıkça görüldüğü gibi NATO'nun askeri boyutunun yanında siyasi bir boyutu olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre deneyimli, disiplinli ve gerçek bir güç olarak NATO'nun yerini alabilecek bir örgüt yoktur³⁴⁹. Bu bağlamda Kissinger'e göre, kurucu kuşak, Atlantik İttifakını demokrasilerin birleşimi için bir ayrılma noktası olarak algılasa da protesto kuşağı³⁵⁰, Atlantik İttifakını Soğuk Savaşın kalıntısı olarak görmektedir³⁵¹.

³⁴⁷ SIMON, a.g.e., ss.615-618.

³⁴⁸ Bu görüşe göre, NATO SSCB'ne karşı oluşturulmuş askeri bir örgüttü ve düşmanın ortadan kalkmasıyla misyonunu tamamlamıştı. Bu tartışmalar için bkz. Christoph BERTRAM, *Visions of Leadership; Germany , From Occupation to Cooperation* içinde, s.61; Kenneth WALTZ, *The New World Order*, s.75; Charles W. KEGLET, *Does the US Have a Role in the Future European Security System*, s.116. Aktaran. Özlem ERAYDIN, *Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye*, (der.) Faruk SÖNMEZOĞLU, *Değişen Dünya ve Türkiye*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.24.

³⁴⁹ ERAYDIN, a.g.m., s.24.

³⁵⁰ Amerikan gücüne duyulan güvensizlikle 1960 ve 1970lerin protesto hareketleri ile büyüyen kesim

³⁵¹ KISSINGER, a.g.e., s.32.

Dean'a göre, Almanya'nın birleşmesinden sonra NATO'nun dört temel fonksiyonu oluşmuştur. Bunlar; eski SSCB bölgesine etkili demokratik bir sistem yerleştirebilmek için Batı çabalarını koordine etmek, Avrupalılara ve Rusya'ya Alman birleşmesinin kötü bir yola sapmayacağı güvencesini vermek, Avrupa'da mevcut güvenliğe yönelik tehditlere karşı sigorta görevi üstlenmek ve AT üyelerinin askeri yapısı 'Avrupa Savunma Birliği'ne³⁵² kendi gelişimi içerisinde bir çerçeve oluşturmaktır³⁵³.

Ray'a göre, NATO tam politik ve askeri operasyonel kapasitesi ile yeni başkaldırlara etkili bir şekilde karşı koyabilecek ve Avrupa güvenliğini sağlamada etkili rol oynayabilecek tek organizasyondur. Diğer Batılı örgütler, NATO düzenlemeleri altında yönetilecektir³⁵⁴.

NATO 1990 Londra, 1991 Roma ve 1994 Brüksel toplantıları ile Soğuk Savaş sonrası dönem ile yaşanan değişikliklere ayak uydurabileceğini kanıtlamış ve böylece ittifakın devamı konusundaki soru işaretleri ve spekülasyonlar ortadan kaldırılmıştır. NATO'nun güvenliğinin komşu ülke güvenliklerinden ayrı ele alınamayacağını belirten Londra Bildirgesi'nde³⁵⁵, ortaya çıkan yeni ortama uyum sağlanması için gerekli dönüşümlerin gerçekleştirileceği bildirilmiş ve 1991 Roma Bildirgesinde³⁵⁶ bu adımlar kurumlaştırılmıştır³⁵⁷. Bu Zirvede açıklanan İttifakın Stratejik Konsepti³⁵⁸, Varşova Paktı ve SSCB kaynaklı tehdide karşı oluşturulan NATO'nun askeri yapısındaki değişimleri formüle etmiştir. Bu yeni strateji, NATO'nun sabit güçlerinde azalma öngörmekte ve bu güçleri dönemin güvenlik ortamına daha uygun hale getirecek değişimler içermektedir. Bununla beraber

³⁵² 1990ların başında AGSK henüz oluşturulmadığından dolayı ASİ Birliğin askeri boyutu olarak ele alınmaktadır.

³⁵³ Jonathan DEAN, **New Components of the European Security System: The Roles of CFE, NATO, EC and the CSCE**, (ed.) ROGERS, age., s.117. 1990larda İttifakın geleceğine yönelik yapılan tahminler için bkz. **Speeches by the Secretary General of NATO Manfred WÖRNER, Change and Continuity in the North Atlantic Alliance**, The Office of Information and Press NATO, Brüksel, 1990.

³⁵⁴ Norman W. RAY, **NATO's Continuing Evolution to Meet Emerging European Security Challenges**, (ed.) GOLDSTEIN, a.g.e., s.9.

³⁵⁵ Londra Deklarasyonu tam metni için bkz. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>

³⁵⁶ Roma Deklarasyonu tam metni için bkz. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> ve <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>

³⁵⁷ ERAYDIN, a.g.m., s.25.

³⁵⁸ Yeni Stratejik Konsept için bkz. <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm> Konsept hakkında bilgi için bkz. Fergus CARR ve Kostas IFANTIS, **NATO in the New European Order**, Macmillan Press, Londra, 1996, ss.75-78.

NATO güçleri farklı yönlerden gelecek daha küçük saldırılara cevap verebilecek hareketlilik ve esnekliğe kavuşturuluyordu³⁵⁹.

NATO'nun askeri konularda eski düşmanları ile yeni işbirliği faaliyetleri içine girmesi, 'Esnek Karşılık'ın yerine nükleer silahlara daha az dayalı bir stratejiyi temel alan Yeni Stratejik Konsept'in ilanından bir ay sonra, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'nin-KALK-³⁶⁰(North Atlantic Cooperation Council-NACC) yaratılması ile resmen başlamıştır³⁶¹. KALK ilk olarak Aralık 1991'de 16 müttefik ve 9 ortak ülke ile toplanmıştır. Mart 1992'de SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan 10 yeni bağımsız devlet KALK'ne katılmış; Arnavutluk ve Gürcistan aynı yılın Haziran ayında KALK'ne üye olmuşlardır. Birçok yenilik getiren KALK, genelde çokuluslu siyasal diyalog üzerinde yoğunlaşmış ve her ortağın NATO ile bireysel işbirliği ilişkisine girmesinin önünü tıkamıştır³⁶².

Eskiden düşman olan ülkelerle başlatılan işbirliği süreci, 1994'de Brüksel Zirvesi'nde³⁶³ kabul edilen BLO girişimiyle daha da hızlanmıştır³⁶⁴. Ortakların NATO ile ikili ilişkilerini kendi takvimlerine göre geliştirmelerine olanak tanıyan BLO, ortak ülkelerin isterlerse NATO operasyonlarına katılabilmelerini sağlayacak mekanizmalar oluşturmuştur.

Güçlendirilmiş BLO ve KALK'i birleştiren, KALK'in eşitlik, BLO'nun farklılaşma özelliklerini bünyesinde barındıran, ayrıca NATO ile ortak olmak isteyen ülkeleri politik, askeri ve teknik yardımlarla desteklemek, Merkezi Doğu Avrupa ve Avrasya'daki reform sürecine yardımcı olmak maksadıyla kurulan Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK)³⁶⁵ ve ayrıca NATO ile Rusya Federasyonu arasındaki

³⁵⁹ RAY, a.g.m., s.10.

³⁶⁰ KALK ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Robert WEAVER, **NACC's Five Years of Strengthening Cooperation**, NATO Review, Vol:45, No:3, May-June 1997, ss.24-26.

³⁶¹ Gülnur AYBET, **NATO's New Missions**, Perceptions, Vol:IV, No:1, March-May 1999, ss.67-68.

³⁶² Robert WEAVER, **Building Security Through Partnership**, NATO Review, Vol:49, Autumn 2001, s.7.

³⁶³ BAB ile ilgili bölümde de değinildiği gibi bu Zirvede ayrıca Birleşik Müşterek Görev Gücü-BMGG oluşturulmuştur.

³⁶⁴ Roland SMITH, **A Changing NATO**, NATO Review, Vol:45, No:3, May-June 1997, s.8

³⁶⁵ Bir anlamda KALK'i aşan AAOK, NATO'nun ortaklarını ittifakın karar verme süreçlerine daha yakından dahil etme yönündeki taahhüdünü temsil ediyordu. Bu da NATO önderliğindeki BLO operasyonlarının planlama, yürütme ve politik gözetimi ile ilgili danışmalarda ortaklara daha fazla rol verecek bir çerçeve sağlayacaktı. AAOK ile ayrıntılı bilgi için bkz. Robert E. HUNTER, **Getting Cinderella to the Ball**, NATO Review, Vol:49, Autumn 2001, ss.10-12.

karşılıklı ilişkilere, işbirliğine ve güvene dair kurucu senet³⁶⁶ ile NATO-Ukrayna ortaklık şartı³⁶⁷, gelişmelerin doğal bir sonucunu teşkil etmiştir³⁶⁸.

1994 Madrid NATO Zirvesi, Avrupa'ya ilişkin bir savunma kimliği oluşumunun Trans-Atlantik ilişkilerle belirleneceğini göstermesi ve bunun aynı zamanda Avrupa'nın doğusunu da dikkate almaya gerektirdiğini göstermesi açısından büyük önem taşımıştır. Çünkü, aynı toplantı, Soğuk Savaş sonrasında İttifakın transformasyonundaki en önemli kararlardan birisini teşkil eden 'NATO'nun Genişlemesi' yolunda İttifakın yeni iradesini netleştirmiştir³⁶⁹. 8 Temmuz 1997'deki Madrid Zirvesinde de Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nin NATO'ya katılmalarına onay verilmiştir.

Wijk'e göre, NATO'nun diğer AGİT ülkelerini, hatta uzun vadede Rusya Federasyonu'nu da içine alacak şekilde genişlemesi kendi avantajına olacaktır. AAOK, BİO, çeşitli NATO karargâhlarında BİO unsurlarının oluşturulması ve NATO-Rusya Daimi Ortak Konseyi bu yönde atılmış önemli adımlardır. AAOK, ortakların, AGİT sahası içerisindeki operasyonlarda görev almaya istekli ve bu yeteneğe sahip ülkeler arasındaki koalisyon yollarını NATO ile tartışabilecekleri, askeri-operasyonel işbirliği için önemli bir platform haline gelebilecektir³⁷⁰.

Yukarıda bahsedildiği üzere, Soğuk Savaş sonrası dönemde eski düşmanlar ile işbirliğine yönelik farklı platformlar oluşturmak, NATO'nun önemli aktivitelerinden biri haline gelmiştir. Ancak yine de NATO'nun bu tarihten itibaren sadece bir siyasi organizasyon olarak geliştiğini söylemek hatalı olacaktır. NATO entegre askeri yapısını sadece kolektif savunma değil kolektif güvenliği de içeren bir vizyona kavuşturarak kendine yeni bir rol daha yaratmıştır³⁷¹.

³⁶⁶ NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi'ni kuran NATO-Rusya Kurucu Seneti 27 Mayıs 1997'de imzalanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. NATO El Kitabı 50. Yıl Dönümü Sayısı, ss.108-113.

³⁶⁷ NATO-Ukrayna Ortaklık Şartı 1997 NATO Madrid Zirve toplantısında imzalanmıştır. NATO-Ukrayna ortaklık ilişkileri hakkında ayrıntı için bkz. NATO El Kitabı 50. Yıl Dönümü Sayısı, ss.113-116. Ihor KHARCHENKO, *The New Ukraine-NATO Partnership*, NATO Review, Vol:45, No:5, Sept-Oct 1997, ss.27-29.

³⁶⁸ KULOĞLU, a.g.m., s.586.

³⁶⁹ Beril DEDEOĞLU ve Mesut Hakkı ÇAŞIN, *Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Avrasya Dosyası, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999, s.172.

³⁷⁰ Rob De WIJK, *Towards a New Political Strategy for NATO*, NATO Review, Vol:46, No:2, Summer 1998, s.17.

³⁷¹ AYBET, a.g.m., s.66.

1997 yılına gelindiğinde Stratejik Konseptin dönemin gerisinde kaldığının farkına varılmış ve Madrid Zirvesi'nde NATO dışişleri ve savunma bakanları Stratejik Konsepti yeniden gözden geçirmişlerdir. 1999 Washington Zirvesi'nde 21. Yüzyılın tehditleri ile baş edebilecek bir NATO stratejisine dayalı yeni konsept kabul edilmiştir. Bu konseptin ana esasları; transatlantik bağın korunması, etkili askeri kapasitelerin oluşturulması, ittifak içerisinde AGSK'nin geliştirilmesi, çatışmayı önleme ve kriz yönetimi, ortaklık işbirliği ve diyalogun geliştirilmesi, genişleme, silah kontrolü ve silahsızlanma olarak belirlenmiştir³⁷².

2.2.2.2.3. NATO'nun Avrupa Güvenliğindeki Operasyonel Rolü

Bosna'daki dört yıllık savaş ve katliamın bilançosu, 270.000'den fazla ölü, iki milyondan fazla mülteci ve yurdundan olmuş kişidir³⁷³. NATO önderliğindeki uygulama gücünün (IFOR) Aralık 1995 tarihinde Bosna-Hersek'e girmesinden itibaren yürüttüğü tüm faaliyetler, güvenli bir ortam yaratmak ve korumak üzerine yoğunlaşmıştır³⁷⁴. IFOR'un serbest dolaşım hakkı ve sivil yeniden yapılanma konularında önemli katkıları olmuştur. Örneğin, mayınların temizlenmesinde ve hasar görmüş yollar, köprüler ve demiryollarının tamirinde etkili olmuştur³⁷⁵. 1995 Dayton Barış Anlaşması şartlarını uygulamaya geçirmekle yükümlü IFOR, 12 aylık uygulama sürecinden sonra, İstikrar Gücüne (SFOR)³⁷⁶ dönüşmüş ve bu yeni güç bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. NATO Bosna'da IFOR komutasına 60.000 asker gönderirken SFOR komutasına 31.000 asker göndermiştir³⁷⁷.

Etnik gerilimin doruklara çıktığı, Kosova Ordusu ile Yugoslavya ordusunun karşı karşıya geldiği ve yaklaşık bir milyon insanın yerlerinden göç ettiği Kosova'da da güvenliği sağlamak ve devam ettirmek için NATO yönetiminde uluslar arası bir güç olan KFOR³⁷⁸ (Kosova Güçleri) göreve başlamıştır. KFOR'un amaçları, kamu

³⁷² Anthony CRAGG, *A New Strategic Concept for a New Era*, NATO Review, Vol:47, No:2, Summer 1999, s.22.

³⁷³ Volker RÜHE, *New NATO, New Bundeswehr and Peace in Bosnia and Herzegovina*, NATO Review, Vol:45, No:3, May-June 1997, s.4.

³⁷⁴ David LIGHTBURN, *NATO Security Cooperation Activities with Bosnia and Herzegovina*, NATO Review, Vol:46, No:2, Summer 1998, s.31.

³⁷⁵ RÜHE, a.g.m., s.4.

³⁷⁶ SFOR hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Greg SCHULTE, *SFOR Continued*, NATO Review, Vol:46, No:2, Summer 1998, s.27. NATO El Kitabı 50. Yıldönümü Sayısı, ss.137-142.

³⁷⁷ Michael CLARKE and Paul CORNISH, *The European Defence Project and the Prague Summit*, International Affairs, C:78, No:4, Ekim 2002, s.777.

³⁷⁸ KFOR hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mike JACKSON, *KFOR: Kosova'nın Geleceği İçin Güvenlik Sağlıyor*, Nato Dergisi, C:47, No:3, Sonbahar 1999.

güvenliği ve düzenini sağlamak, anlaşmalara uyulup uyulmadığını gözlemek ve uyulmadığı tespit edildiği zaman güce başvurmak ve Kosova'daki BM gücüne (UNMIK) yardım sağlamak olmuştur³⁷⁹.

NATO, Makedonya'da da üstlendiği barışı koruma misyonunu 700 birimden oluşan 'Sarı Tilki Operasyon Gücü' ile yürütmüş; AB, söz konusu misyonu yeni bir Hızlı Reaksiyon Gücü ile devralmak istemiş, ne var ki Yunanistan ile Türkiye arasında süren bir anlaşmazlık nedeniyle söz konusu girişim iki yıldır beklemeye alınmıştı. Nihayetinde AB, NATO'nun Makedonya'da sürdürüldüğü barış koruma görevini 31 Mart 2003 tarihinde devralmıştır³⁸⁰.

İttifakın Washington Zirvesi ile Balkanlarda uzun süreli istikrar ve bölgesel işbirliği sağlamayı hedefleyen bir takım program ve inisiyatiflerden oluşan NATO'nun Güney Doğu Avrupa İnisiyatifi (South East Europe Initiative-SEEI) oluşturulmuştur. Bu inisiyatif, BİO ve AAOK üyesi olmayan Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya'yı da içermektedir³⁸¹.

11 Eylül sonrası yakın dönemde NATO içinde yaşanan gelişmeler, genişleme süreci ve bununla beraber yaşanan tartışmalar, üçüncü bölümde inceleneceği için şimdilik NATO'ya ara verilerek, AB'ne ve onun dış politikasına değinilecektir.

2.2.3. Avrupa Güvenliğinin Sağlanmasında Avrupa Birliği'nin Rolü

Bu başlık altında, Soğuk Savaş döneminde Avrupa güvenliği açısından çok fazla fayda sağlayacak bir girişimi bulunmayan AB'nin 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile oluşturduğu Ortak Dış ve Güvenlik Politikası(ODGP) ve 90'lı yılların sonunda bu politika içinde yaptıkları bir açılım olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ele alınacaktır. Anlaşılacağı üzere, AGSP, ODGP'nin bir uzantısı niteliğindedir. BAB ve NATO ortaklığı ile NATO içinde geliştirilen Avrupa

³⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KFOR'un resmi internet sitesi <http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm>

³⁸⁰ Southeast European Times'in internet sitesinden haberler. <http://www.balkan-info.com/html2/turkish/021115-WMI-012.htm>, http://www.setimes.com/html_text_only2/turkish/030401-IVAN-004.htm

³⁸¹ Burak AKCAPAR, **Risk, Challenges and Opportunities in the Black Sea Area at a Time of Structural Change**, Insight Turkey, Vol:4, No:5, July-September 2002, s.92.

Güvenlik ve Savunma Kimliği(AGSK) ise bunlardan ayrı olarak ele alınmalıdır. Ancak AGSP öncesi gelişmeler açısından AGSK de bu bölümde incelenecektir.

2.2.3.1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşturulması

1970'den itibaren oluşturulan, önceki bölümlerde de bahsettiğimiz, AT ülkelerinin dış politika alanında işbirliği yapmasını amaçlayan Avrupa Siyasi İşbirliği mekanizması, 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi ile hukuksal varlık kazanmış ve ASİ 1991'den sonra güvenlik boyutunu da içerecek şekilde yeni bir yapı kazanarak Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) adını almıştır³⁸².

Soğuk savaş sonrası dönemde istikrarsızlık, milliyetçi hareketler ve karışık bölgelerdeki doğal kaynakların kontrolü, Avrupa güvenlik çıkarlarının ilgisi altında kalmıştır. Yeni direnişlere karşılık vermek için, Avrupalıların askeri olarak kendilerine yeterli olmaları ve kendi güvenliklerini doğrudan tehdit eden krizlerle ilgilenmeleri için sorumluluk üstlenmeleri konusunda oluşan geniş bir mutabakat sonucunda, ODGP oluşturulmuştur³⁸³.

Ekonomik bir dev olan ancak siyasi açıdan bir cüce olarak tanımlanan AB, Soğuk Savaş sonrasında diğer ülkeler için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Yeni Avrupa güvenlik düzeninde AB, iki süper gücün Avrupa üzerindeki etkilerinin gittikçe azalması ile, merkezi rol oynama olanağına kavuşmuştur. 1990-91'deki Körfez Savaşına AB'nin verdiği karşılık, Topluluğun kendi güvenlik çıkarları açısından şu ana kadar yeterince oluşturamadığı ortak bir görüşe ihtiyaç duyduğunu göstermiştir³⁸⁴. Doğu Bloğunun çöküşü ile beraber, Avrupa'nın Amerika korumasına olan ihtiyacı önemli ölçüde azalmış, Avrupalılar kendi kıtalarının güvenliği konusunda daha fazla yükümlülük üstlenmeleri gereğinin farkına varmışlardır. Amerikalıların da bu yönde teşvikleri söz konusu olmuştur³⁸⁵. ODGP'nin oluşumunda etkili olan bir diğer gelişme de Almanya'nın yeniden birleşmesi olmuştur. Avrupalı devletler güçlenmiş Almanya'yı Avrupa güvenlik yapılanmasının içine alma amacını

³⁸² İrfan Kaya ÜLGER, *Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu*, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002, s.14.

³⁸³ BAĞCI, a.g.m., s.599.

³⁸⁴ Arnild SPENCE and David SPENCE, *The Common Foreign and Security Policy from Maastricht to Amsterdam*, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.44.

³⁸⁵ G. Wyn REES, *Common Foreign and Security Policy and Defence : a Lost Opportunity?*, (ed.) Philip LYNCH, Nanette NEUWAHL and G. Wyn REES, *Reforming the European Union : from Maastricht to Amsterdam*, Longman, London, 1999, ss.162,163.

gütmüşlerdir; bu da ODGP'nin oluşumunu ve entegrasyonun derinleştirilmesini tetikleyen bir gelişme olmuştur³⁸⁶.

Nihayetinde ODGP, 20 yıl öncesine kadar tasavvur bile edilemeyen güven ve bağımlılık kavramları üzerine kurulmuştur. Ortak bir savunma ve 'federal bir Avrupa'nın oluşturulma potansiyeli göz önüne alınırsa, ODGP egemenlik kavramından önemli ödünler gerektirmektedir³⁸⁷.

2.2.3.1.1. Kurucu Antlaşmalar ve Ortak ve Dış Güvenlik Politikası'nın Gelişimi

Roma Antlaşmaları'nın imza edilmesinden sonra, uluslararası politika alanında işbirliği düşünceleri daha o zamanlarda kendini gösterse de, Avrupa'nın inşası, ekonomik konular üzerinde, yani bir ortak pazarın yaratılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Avrupa'nın inşası sürecinde neredeyse kırk yıl boyunca, "ortak dış politika" ifadesi Antlaşmalarda yer almamıştır³⁸⁸.

Maastricht Anlaşması öncesinde AT'nun dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen olaylar karşısında ortaya koyduğu tutum, kendi içinde bütünlük taşımaktan uzak ve çoğu kez çelişkilerle dolu bir görünüm taşımıştır³⁸⁹. 1970 yılında oluşturulan ASİ, ileriye dönük önemli bir adım olmaktan ziyade, ortak bir dış politikaya yönelik sınırlı bir adım olarak kalmıştır. Bu sistem AT'nun kurumsal yapısı ve yasama süreçlerinin dışında işlemiş ve hükümetler arası konsensusa dayanmıştır³⁹⁰. Oy mekanizması ve bağlayıcılık bulunmadığı gibi güvenliğin askeri boyutu da bu sistemin içinde yer almamıştır³⁹¹.

³⁸⁶ TANK, a.g.m., ss.15,16.

³⁸⁷ Denise M. GROVES, *The European Union's Common Foreign, Security, and Defence Policy*, Research Report, Berlin Information-center for Transatlantic Security (BITS), Berlin, 2000, s.1.

³⁸⁸ *Ortak Dış ve Güvenlik Politikası / Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği internet sayfası, <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

³⁸⁹ Örnekler için bkz. ÜLGER, a.g.e., s.84. Ayrıca dönemin Avrupa güvenlik girişi ASİ'nin dış ilişkileri ve politikası için bkz. *The European Security Community (ESC): The Security Model for the 21. Century*, 1996, ss.191-197.

³⁹⁰ 23 Temmuz 1973 tarihinde kabul edilen Kopenhag Raporuyla ASİ ile Topluluk faaliyetleri arasındaki ayrım netleşmiştir. ASİ'nin Topluluk faaliyetleri dışında, hükümetler arası düzeyde uluslararası politika sorunlarının tartışıldığı bir zemin olduğu kabul edilmiştir. Bkz. Ülger, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları*, ss.100,101.

³⁹¹ Robert A. JONES, *The Politics and Economics of the European Union: An Introductory Text*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1996, s.262.

Savunma politikasını içermeyen ASİ, 1987 tarihli Tek Avrupa Senedi ile Topluluk anlaşmalarına dahil edilmiştir. Bununla birlikte bu alandaki işbirliğinin düzeyi değişmemiş, hükümetler arası boyutta kalmıştır.

Tek Senedin yürürlüğe girmesinin ardından siyasal entegrasyonun gerçekleştirilebilirliği yönündeki görüşler artmıştır. Ancak, gelişmeleri salt işbirliği niteliğinde algılayanlar da olmuştur. Tüm değerlendirmelere karşılık, TAS'nin kıtanın siyasal entegrasyonuna olumlu etkileri yadsınmamalıdır³⁹².

Daha cesur bir ortak dış ve güvenlik politikası hedefi, 1992 Maastricht Anlaşması³⁹³ ile ifade edilmiştir. Arap ve Afrika dünyasındaki Fransa'nın, Falkland Adalarındaki İngiltere'nin, Akdeniz'deki İtalya'nın ve Balkanlardaki tüm ulusların üzerinde uzlaşmış bir amaca kolayca varması açısından oldukça farklı oldukları görülmüştür. Pek çok gösterişli lafa rağmen, Avrupa'nın dış politikası inatla 'hükümetler arası' niteliğini sürdürmüş ve dış politika hiçbir zaman kendi dinamiği ile gelişmemiştir³⁹⁴.

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, genişleyen Avrupa'da kurumsal yapıyı önemli ölçüde değiştirmiştir. 1951 Paris ve 1957 Roma Anlaşmaları ile 1987 TAS'ne dayanan kurumsal yapı, AT olarak adlandırılmıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle AT, yeni oluşturulan AB'nin üç temel ayağından birisi olmuştur. İkinci temel ayak ODGP, üçüncü temel ayak Adalet ve İçişleri Alanında İşbirliği şeklindedir. Bu üç temel ayak, AB çatısı altında ortak bir kurumsal temele dayanmaktadır³⁹⁵.

ODGP konusunda, anlaşmada, 12'lerin ortak faaliyetler sürdürebilecekleri ve nitelikli çoğunlukla karar almak suretiyle bunların uygulanmaya konmasını hızlandırabilecekleri özellikle belirtilmiştir. Devlet ve hükümet başkanları ortak faaliyet konusu olabilecek hususlarda oybirliğiyle karar alacaklar; daha sonra nitelikli

³⁹² Yusuf KARAKAŞ, *Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, ss.101,102.

³⁹³ Maastricht Anlaşması tam metni için bkz. http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_consol.pdf

³⁹⁴ Elizabeth POND, *The Rebirth of Europe*, Brookings Institution Press, Washington, 1999, ss.191, 192.

³⁹⁵ KARLUK, a.g.e., s.80.

çoğunluk prosedürünün uygulanabileceği belirli alanları tespit etmek için de oybirliğine başvuracaklardır³⁹⁶.

Maastricht Antlaşması ile ileride ortak bir savunma politikasını da kapsayacak ortak dış ve güvenlik politikası oluşturulması için usul ve esaslar tespit edilmiş, Batı Avrupa Birliği'nden ODGP'na ilişkin karar ve eylemleri karşılaştırıp uygulaması talep edilmiştir³⁹⁷. Ortak Savunma Politikasının uygulanması görevi BAB'ne verilmiştir. Topluluk üyesi ülkelerin BAB'ne üye olmaları³⁹⁸, NATO üyesi diğer Avrupa ülkelerine (Norveç, Türkiye gibi) de ortak üye veya gözlemci üye sıfatı verilmesi kararlaştırılmıştır³⁹⁹.

Maastricht Anlaşması 11.maddeye göre; ODGP'nın amaçları;

- Birliğin ortak değerlerinin, temel çıkarlarının ve bağımsızlığının korunması
- Birliğin ve üyesi devletlerin güvenliklerinin her alanda güçlendirilmesi
- Birleşmiş Milletler Şartı'nın ve Helsinki Nihai Senedi'nin ilkelerine ve Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak barışın korunması ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi
- Uluslararası işbirliğinin desteklenmesi
- Demokrasinin, hukuk devletinin ve insan hakları ile temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesidir⁴⁰⁰.

Maastricht Anlaşması öncesinde 1990 Aralık ayında siyasi birlik konusunda yapılan Hükümetler arası Konferansla güvenlik ve savunma konularında Atlantikçi (İngiltere, Portekiz ve Hollanda), ulusal çıkarlarını öne sürenler (Fransa, Danimarka, Yunanistan ve İrlanda) ve geriye kalanlar olarak ayrılan AT ülkelerinin, bu anlaşma ile dış politika, güvenlik ve savunma alanlarında uzlaşmaya vardıkları ortaya çıkmıştır⁴⁰¹.

³⁹⁶ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü , **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4. Baskı, Ankara, 1999, s.186.

³⁹⁷ BOROMBAEVA, a.g.m. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html>

³⁹⁸ Üye devletler 1990 - 1991 yılında AB'ye savunma alanında bir sorumluluk verilmesi konusunda fikir birliğine varamamış olduklarından, Batı Avrupa Birliği'ne Avrupa'nın bütünleşme sürecinde ayrı bir önem verilmiştir. Bkz. Heinz KRAMER, Josef JANNING, Jannis A. EMMANOULİDİS, Atilla ERALP, Turan MORALI ve Gareth M. WINROW, **Avrupa Yeni Yapılanırken Türkiye**, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 1997.

³⁹⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s.187.

⁴⁰⁰ Maastricht Anlaşması metni. http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/EU_consol.pdf

⁴⁰¹ ÜLGER, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme**, s.83.

1997 yılında Amsterdam Anlaşması⁴⁰² dış politikada işbirliği için yeni yapılar ve prosedürler oluşturuncaya kadar ODGP süreci oldukça ağır ilerlemiştir. İlk olarak bu anlaşma ile AB, BAB'nin Petersberg görevleri için üstlendiği sorumluluğu kendi üzerine almıştır⁴⁰³. AB'nin faaliyet sahasına Petersberg görevlerinin dahil edilmesi ile beraber, Birliğin savunma politikasına önemli bir yenilik getirilmiştir.

Amsterdam Anlaşması bir yandan Maastricht Anlaşmasının eksikliklerini gidermeye çalışırken diğer yandan da Birliğin 15'den fazla üye ile işleyebileceği bir yapıyı ortaya koymaya çalışmıştır⁴⁰⁴. Amsterdam Anlaşması, AB'ne ait ortak bir politika geliştirme görevini ve bu alanda karar verme yetkisini AB'ne tanımıştır⁴⁰⁵. 1997 yılında bu anlaşmanın imzalanması ile AB BAB'nin güvenlik fonksiyonlarının pek çoğunu üstlenmeye karar verdiği gibi AB içinde ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası oluşturmaya da karar vermiştir⁴⁰⁶. Ayrıca bu anlaşma, AB'nin güvenlik yaklaşımını bir adım daha ileriye götürerek, Avrupa Konseyi'nin kabul etmesi durumunda BAB ile AB'nin mümkünse bütünleşmesi gerektiğini bildirmiştir⁴⁰⁷.

Amsterdam Anlaşması ile getirilen bir diğer yenilik de ODGP Yüksek Temsilciliğinin kurularak, başına 5 yıl için Javier Solana'nın getirilmesi olmuştur⁴⁰⁸. Bu anlaşma ile aynı zamanda Konsey Genel Sekreteri olarak da görev yapan ODGP Yüksek Temsilcisi'ne⁴⁰⁹ bağlı yeni bir 'Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi' oluşturulmuştur. Bu birimin görevi, ortak eyleme konu olacak değerlendirmeler yapmak ve raporlar hazırlamak olmuştur.

Söz konusu anlaşmanın getirdiği bir diğer yenilik, ODGP'nin Maastricht Anlaşmasında 'ortak tutumlar', 'ortak eylemler' ve 'ortak kararlar' olarak sayılan

⁴⁰² Amsterdam Anlaşması tam metni için bkz. <http://europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/dat/amsterdam.html>

⁴⁰³ BENSACHEL, *Who Calls the Shots? Burden Sharing and Power Sharing in NATO*, s.18.

⁴⁰⁴ ŞAHİN, a.g.e., s.64.

⁴⁰⁵ Ali KARAOSMANOĞLU, *Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk*, (der.) Şaban H.ÇALIŞ, İhsan H. DAĞI ve Ramazan GÖZEN, *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s.65.

⁴⁰⁶ Alexander VERSHBOW, *The American Perspective on ESDI/ESDP*, *Perceptions*, Vol:5, No.3, s.97.

⁴⁰⁷ Amsterdam Anlaşması, 1997, Madde J7.

⁴⁰⁸ Yüksek Temsilci olarak atanan kişi bir bakıma Avrupa Birliği'nin dışişleri bakanı olacağından dolayı, Fransızlar bu makam daha doldurulmadan bu kişiyi 'Bay ODGP' olarak adlandırmaya başlamışlardı. Bkz. ŞAHİN, a.g.e., ss.64,65.

⁴⁰⁹ Bu kişi her ne kadar ODGP'den sorumlu olacaksa da, asıl ünvanı Konsey Genel Sekreteri şeklinde olacaktır. Amsterdam Anlaşması, Madde 26.

araçlarına, bu anlaşma ile 'ortak stratejiler'in de eklenmesidir. Bununla beraber karar alma mekanizmalarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Bu konu bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.2.3.1.2. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın Araçları ve Finansmanı

ODGP'nin araçlarını; ortak tutumlar, ortak eylemler, ortak kararlar, ortak beyanlar, ortak stratejiler ve uluslar arası anlaşmalar olarak sıralandırmak mümkündür.

AB Konseyi, ulusal politikalar ve etkili bir yaklaşım temelinde prensipler oluşturarak, Maastricht Anlaşması 12. maddeye uygun olarak *ortak bir tutum* belirleyebilir. Ortak tutum; belli bir bölgeye veya konuya ilişkin herhangi bir sorun hakkında AB'nin yaklaşımını göstermek üzere Bakanlar Konseyi tarafından belirlenir⁴¹⁰. Üye devletler bu ortak tutumları uluslar arası konferanslarda ve uluslar arası organizasyonlarda desteklemektedirler. Ortak bir Avrupa sesi, BM ve AGİT içinde etkili bir faktör haline gelmenin yolu olarak görülmektedir. Üye devletler gittikçe kendi oy verme stratejilerini birleştirmektedirler ve Topluluk dışı ülkeler kendi pozisyonlarını AB temeline oturtmaktadırlar⁴¹¹. AB'nin kendisine karşı en fazla ortak tutum geliştirdiği ülkeler, Haiti, Nijerya ve Burundi olmuştur⁴¹².

Konsey, operasyonel eylem gerektiren bazı durumlarda, AB'nin üye devletlerini bağlayan *ortak eylemler* kabul eder. Her eylemin amacı, kapsamı, birliğe bu amaçla verilecek araçlar, eylemin uygulanma koşulları ve (gerekirse) süresi belirtilir⁴¹³. Ortak eylemler, üye devletlerin ulusal dış politikaları için sadece temel planlar belirleyen ortak tutumdan, uluslararası düzeyde ortak bir birlik yaklaşımı oluşturması nedeni ile ayrılırlar. Ortak bir eylem üye devletler üzerinde bağlayıcıdır ve ancak özel durumlarda bundan sapılabilir. Başkanlık, ortak eylemi hayata geçirmekten sorumludur. Başkanlığın sorumlu olacağı ortak eylemin ayrıntıları, şartlı

⁴¹⁰ CANBOLAT, a.g.e., 223.

⁴¹¹ The European Union's Common Foreign and Security Policy, European Commusion, Luxemburg, 1996, s.6.

⁴¹² 1994-1999 yılları arasında AB'nin geliştirdiği ortak tutumların listesi için bkz. Michael E. SMITH, Understanding Europe's 'New' Common Foreign and Security Policy: A Primer for Outsider, Policy Paper 52, University of California, Institute on Global Conflict and Cooperation. http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html

⁴¹³ Ortak Dış ve Güvenlik Politikası / Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

çoğunlukla kararlaştırılabilir⁴¹⁴. Ortak eylem eski Yugoslavya konusunda, Orta Doğu barış süreci ve Güney Afrika'da demokrasiye geçişi desteklemede, sivil ve askeri olarak ikili kullanıma açık malların ihracatının kontrol edilmesinde, silahların kontrol edilmesi ve 'Nükleer Silahlardan Arınma Antlaşması' konularında alınmıştır⁴¹⁵.

Ortak tutum ve ortak eylemlerin her ikisi de açık bir şekilde üye devletlerin faaliyetlerini yönetmelerini ve benimsenen pozisyonları takınmalarını sağlamaktadır⁴¹⁶. Aralarındaki fark, Komisyonun da belirttiği gibi, 'tutumlar', hem önemli yönelimleri hem de somut eylemleri içerirken, 'eylemler' geçici ya da yönetsel önlemlerle sınırlıdır⁴¹⁷. ODGP bağlamında, Konsey, ortak pozisyonlar ve ortak eylemler gibi, üye devletleri bağlayıcı *ortak kararlar* alabilir.

Beyanlar, bir üçüncü ülkeye veya uluslar arası bir soruna ilişkin olarak yapılan kamuoyu açıklamalarıdır⁴¹⁸. Avrupa Birliği sıklıkla uluslar arası gelişmeler konusunda *ortak beyanlarda* bulunmaktadır. Birlik, böyle beyanlarla, siyasi olayları etkileyebilmek için, siyasi ve ekonomik ağırlığını kullanabilme şansına sahip olur. Birlik, sıklıkla belli ülkelerdeki siyasi gelişmeler, insan hakları konuları veya o anki çatışmalar konusunda kendi tepkisini bu kanalı kullanarak ifade eder⁴¹⁹. Bu esnek araç, dünyanın belirli bir yerindeki anı olaylara hızla tepki gösterilmesini ve Birlik'in bakış açısının bildirilmesini mümkün kılmaktadır. Konsey uluslararası bir konu üzerinde toplanıp bir beyan kabul ettiğinde bu "Avrupa Birliği Deklarasyonu", Konsey toplanmadan bir beyan kabul edildiğinde ise "Avrupa Birliği adına Başkanlık Deklarasyonu" adını alır⁴²⁰.

Maastricht Anlaşması'nın ODGP araçlarına, Amsterdam Anlaşması ile '*ortak stratejiler*' de eklenmiş durumdadır. Üye ülkelerin önemli ortak çıkarlarının bulunduğu alanlarda bu araca başvurulur. Ortak Stratejiler, Bakanlar Konseyi'nin tavsiyesi üzerine AB Konseyi tarafından kararlaştırılır. Stratejiler, amaçlarını,

⁴¹⁴ The European Union's Common Foreign and Security Policy, s.6.

⁴¹⁵ 1993-1999 yılları arasında AB'nin geliştirdiği ortak eylemlerin listesi için bkz. SMITH, a.g.m. http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html

⁴¹⁶ Catriona GOURLAY and Eric REMACLE, The 1996 IGC: The Actors and their Interaction, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.79.

⁴¹⁷ Report of the Commission for the Reflection Group, European Commission, Brussels: Intergovernmental Conference, 1995. Aktaran. SPENCE and SPENCE, a.g.m., s.48.

⁴¹⁸ ÜLGER, Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, s.140.

⁴¹⁹ The European Union's Common Foreign and Security Policy, s.6.

⁴²⁰ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

süresini ve Birlik ile üye devletler tarafından temin edilmesi gereken kaynakları belirtmek durumundadır. Konsey, bu stratejileri, özellikle ortak eylemler ve ortak pozisyonlar kabul ederek uygular⁴²¹. Rusya⁴²², Ukrayna⁴²³ ve Akdeniz bölgesi⁴²⁴ ile ilgili olarak ortak stratejiler kabul edilmiştir.

Son olarak, *uluslar arası anlaşmalara* bakılacak olursa, ODGP'nin kapsadığı alanda bir veya daha çok devlet veya uluslararası kuruluş ile bir anlaşma yapılması gerekiyor ise, Konsey, müzakerelere girmesi için AB Dönem Başkanına yetki verebilir. İhtiyaç duyulması halinde müzakere sürecine Komisyon temsilcisi de katılmaktadır. Daha sonra anlaşmalar, Başkanlığın tavsiyesi üzerine, oybirliğiyle hareket eden Konsey tarafından onaylanır. Ancak, Konsey'deki temsilcisi kendi anayasal prosedürünün gereklerine uymak zorunda olduğunu bildiren bir üye devlet, anlaşma ile bağlı olmayacaktır⁴²⁵. Diğer ülkeler bakımından anlaşma geçici olarak yürürlüğe girecektir. Öte yandan Amsterdam Anlaşması ekinde yer alan bir deklarasyonda, bu şekilde imzalanan bir anlaşmanın yürürlüğe girmesinin, üye devletlerin anlaşma yapma konusundaki yetki devri olarak anlaşılamayacağı belirtilmiştir⁴²⁶.

ODGP'nin finansmanına gelince; bu alandaki harcamalar idari harcamalar ve operasyonel harcamalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Maastricht Anlaşması J-11 maddesine göre ODGP'dan kaynaklanan idari harcamalar, Avrupa Toplulukları bütçesinden karşılanmaktadır. 16 Temmuz 1997'de Parlamento, Konsey ve Komisyonun ODGP'nin finansmanı konusunda imzaladıkları Kurumlar arası Anlaşmaya göre, Konsey aksi yönde karar vermediği sürece, J-11 maddesi geçerliliğini koruyacaktır⁴²⁷. Operasyonel harcamalar ya Topluluk bütçesinden ya da Konseyin takdirinde üye devletlerin yaptığı yardımlardan karşılanmaktadır. Pratikte

⁴²¹ **Foreign Policy: Aims, Instruments and Achievements**, European Parliament Fact Sheets, European Parliament Directorate-General for Research, Luxembourg, 2000, http://www.europarl.eu.int/factsheets/6_1_1_en.htm

⁴²² Rusya ile ilgili kabul edilen 'ortak strateji'nin tam metni için bkz. http://ue.eu.int/pesc/strategies/russie/8199_99_en.pdf

⁴²³ Ukrayna ile ilgili kabul edilen 'ortak strateji'nin tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/pesc/strategies/ukraine/uken.pdf>

⁴²⁴ Akdeniz bölgesi ile ilgili kabul edilen 'ortak strateji'nin tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/pesc/strategies/medit/medien.pdf>

⁴²⁵ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

⁴²⁶ ÜLGER, a.g.e., s.141.

⁴²⁷ **Interinstitutional Agreement on the Financing of the Common Foreign and Security Policy**, Bulletin EU 7/8-1997, <http://europa.eu.int/abc/doc/off/bull/en/9707/p203001.htm#anch0524>

daha çok Topluluk bütçesinden finansman sağlanmaktadır⁴²⁸. Burada bir istisna söz konusudur: 'Askeri ve savunma' içerikli operasyonlar, üye devletlerin GSYİH ölçeğine göre finanse edilmektedir. Bu da AB'nin operasyon yeteneğinin, dışarıda kalma ve ortak görevler için ödemede bulunmama hakkına sahip devletlerin iyi niyetine ve cömertliğine kaldığını göstermektedir⁴²⁹.

2.2.3.1.3. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın Kurumsal Yapısı ve Bu Konuda Sunulan Alternatifler

Bu başlık altında ODGP'nda karar alma mekanizmasının işleyişi ve bu süreçte yer alan aktörler incelenecektir. Bu aktörler; Bakanlar Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi (Zirve), Dönem Başkanı, Konsey Genel Sekreteri/ODGP Yüksek Temsilcisi, Konsey Genel Sekreterliği, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, üye devletler, özel temsilciler ve Avrupa Topluluğu Adalet Divanı olarak sıralandırılabilir.

Maastricht Anlaşması, ODGP'ndaki gündem belirleme görevini Avrupa Birliği Konseyi'ne bırakmış olsa da, ODGP'daki temel karar alma organı, Birliğin dış işleri bakanlarından oluşan **Genel İşler Konseyi** formatındaki Bakanlar Konseyidir⁴³⁰. Bakanlar Konseyi, Avrupa zirvesinde belirlenen genel ilkeler veya ortak stratejiler temelinde ODGP'nin formülasyonu ve uygulanması ile ilgili gerekli kararları alır. Bu amaçla, kararlar yanında, ortak tutumlar ve ortak eylemler kabul eder. Amsterdam Anlaşması ile birlikte ortak tutumların ve ortak eylemlerin kabul edilmesinde, nitelikli oy çokluğu sistemi getirilmiştir. Ancak üye devletlerin ulusal çıkarları açısından büyük önem taşıyan askeri ve savunma ile ilgili kararlarda oy birliği ilkesi geçerlidir⁴³¹.

ODGP alanında uluslar arası gelişmeleri dikkatle izleyerek, Konseyin isteğiyle ya da kendi isteğiyle konsept belirleyip politika üretilmesine yardımcı olan '**Siyasî ve Güvenlik Komitesi**' isimli bir komite mevcuttur. Konsey bünyesindeki bu Komite, kriz durumuyla ilgilenen AB'nin tek kurumsal organıdır. Bu Komitenin hazırlık görevini **Daimi Temsilciler Konseyi** (COREPER) yapmaktadır⁴³². Üye

⁴²⁸ The European Union's Common Foreign and Security Policy, s.6.

⁴²⁹ Marta DASSU and Antonio MISSIROLI, **More Europe in Foreign and Security Policy: The Institutional Dimension of CFSP**, The International Spectator, Vol:37, No:2, April-June 2002, s.86.

⁴³⁰ JONES, a.g.e., s.263.

⁴³¹ ÇAYHAN, a.g.m., ss. 46,47.

⁴³² ÇOMAK, a.g.m., ss.67,68.

lkelerin bykeli dzeyindeki temsilcilerinden oluşan COREPER'in temel işlevi, Siyasî Komite tarafından hazırlıkları srdrlen faaliyetleri, Bakanlar Konseyi önüne gitmeden önce incelemektir. Ulusal temsilcilerden oluşmasına karşılık COREPER, AB kurumsal yapısının bir parçasıdır; ye ülkelerin ulusal çıkarlarıyla AB çıkarlarının uyumlaştırılması gibi hassasiyet gerektiren bir görevi stlenmiřtir⁴³³. AB Helsinki Zirvesinde oluşturulan AB Askerî Komitesi, Siyasî ve Güvenlik Komitesi'ne askeri açıdan tavsiye ve önerilerde bulunmaktadır. ye devletlerin Brüksel'deki askeri delegeleri tarafından temsil edilen savunma şeflerinden oluşan Askeri Komite, Konsey içindeki en yüksek askeri organdır.

Maastricht Anlaşması J.3 ve Amsterdam Anlaşması 13. maddesine göre **AB Konseyi** yani Zirve, ODGP'nın genel ilkelerini ve yönelimlerini belirlemektedir. Amsterdam Anlaşması'na göre, AB Konseyi, ye devletlerin önemli ortak çıkarlara sahip oldukları alanlarda Birlik tarafından uygulanan ortak stratejiler üzerinde oybirliğiyle karar verir⁴³⁴.

Birliği ODGP'na ilişkin konularda, uluslar arası organizasyonlarda, uluslar arası konferanslarda ya da ikili ülkelerle ilişkilerinde temsil etme yetkisi **Başkanlığa** verilmiřtir⁴³⁵. Altı ayda bir dönüşümlü olarak ye devletler, ODGP kararlarının uygulanmasından sorumlu AB başkanlığı görevini üstlenmektedirler.

Komisyon, AB'nin birinci stnunda yer alan Topluluk boyutundaki dış ilişkilerin yürütülmesinde önemli bir konumdadır. Maastricht Anlaşması'na göre, Avrupa Komisyonu ODGP alanında yapılan çalışma ile tam bir bağlantı içinde olmalıdır⁴³⁶. Bu bağlantı, Komisyon'un nc bir rol oynadığı Topluluk politikaları olan dış ekonomik ilişkiler, kalkınma işbirliği ve insan yardım konularıyla ODGP'nin uyumlu olmasını sağlamak için gereklidir. TAS'da ASİ ve Topluluk dış ilişkileri arasında uyum sağlanması gerekliliğinden bahsedilmiş ve bunun için de Başkanlık ve Komisyonun sorumluluk üstlendiği belirtilmiştir. Ancak bu ibare Maastricht Anlaşması ile değişime uğramıştır: Birliğin bir bütün olarak tüm dış faaliyetlerinin, ki bunların içine güvenlik, ekonomi, kalkınma v.s. girmektedir, arasında uyum sağlanması gerekliliği belirtilmiş ve bu uyumu sağlamak için Konsey ve Komisyon

⁴³³ ÜLGER, a.g.e., s.118.

⁴³⁴ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

⁴³⁵ SPENCE and SPENCE, a.g.m., s.46.

⁴³⁶ The European Union's Common Foreign and Security Policy, s.3.

sorumlu tutulmuştur⁴³⁷. Komisyon, üye ülkelerle birlikte Konseye karar için öneride bulunma hakkını paylaşır. Komisyonda dış politikadan sorumluluk coğrafî olarak bölümlere ayrılır⁴³⁸. ECHO yani Avrupa Topluluğu İnsaniyet Bürosu da Komisyon içerisinde insanî yardımlara ilişkin konularla uğraşmaktadır⁴³⁹.

Nuttall'a göre, ODGP ile önemli bir sorun haline gelen tutarlılık, aslında üçe ayrılarak incelenmelidir: kurumsal, yatay ve dikey tutarlılık. Kurumsal tutarlılık, iki bürokratik araç arasındaki tutarlılıktır; burada kast edilen araçlar, hükümetler arası özelliğe sahip ODGP ve entegre bir yapıya sahip Topluluk dış politikasıdır (Maastricht Anlaşması ile oluşturulan sütunlar arasındaki uyum). Yatay tutarlılık, AB'nin farklı politikaları arasındaki tutarlılıktır. Burada bahsedilen politikalar, daha çok dış etkilere sahip güvenlik, ekonomi, kalkınma gibi politikalarlardır. Son olarak, dikey tutarlılık, AB ve ulusal politikalar arasındaki uyumu içermektedir⁴⁴⁰.

Yüksek Temsilci⁴⁴¹, politik kararların formüle edilmesine, oluşturulmasına ve uygulanmasına katkıda bulunarak ve gerekli olduğunda, Başkanlığın talebi üzerine Konsey adına hareket ederek ve üçüncü taraflar ile politik diyalog yürüterek Konseye yardım eder. Uluslararası yardıma ilişkin olayların analizi ve takibini yapmak, kriz ihtimaline karşı erken uyarıda bulunmak Yüksek Temsilcinin görevleri arasındadır.

Amsterdam Anlaşması ile kurulan **Siyasal Planlama ve Erken Uyarı Birimi** idari bakımdan Yüksek Temsilciye bağlıdır. Bu birimin görevleri, ODGP alanındaki gelişmeleri gözlemlemek ve analiz etmek, ODGP'nin gelecekte odaklanacağı alanları tanımlamak ve ODGP'nin çıkar alanlarını tespit etmek, ODGP'na karşı önemli tepkilerin oluşması durumunda erken uyarıda ve tespitte bulunmak, Konsey ya da Başkanlığın talebi üzerine ya da kendi inisiyatifleriyle Başkanlığın

⁴³⁷ Simon NUTTALL, 'Consistency' and the CFSP: a Categorization and Its Consequences, London School of Economics and Political Science EFPU Working Papers, London, 2001, s.2.

⁴³⁸ **Genel Müdür I:** Kuzey Amerika, Uzak Doğu, Çin, Avustralya ve Yeni Zelanda. **Genel Müdür IA:** Türkiye dahil Avrupa, Eski SSCB'den ayrılmış Bağımsız Devletler ve Moğolistan. **Genel Müdür IB:** Güney Akdeniz, Orta Doğu, Latin Amerika, Güney ve Güney-Doğu Asya. **Genel Müdür VIII:** Afrika, Karayipler ve Pasifik devletleri.

⁴³⁹ ŞAHİN, a.g.e., s.66.

⁴⁴⁰ NUTTALL, a.g.m., ss. 3-10.

⁴⁴¹ Yüksek Temsilci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://ue.eu.int/solana/default.asp?lang=en> ya da <http://ue.eu.int/pesc/default.asp?lang=en>

sorumluluğunda, ODGP için analiz, tavsiye ve stratejiler içeren alternatif politikalar raporu hazırlamaktır⁴⁴².

Genel Sekreter ve Genel Sekreter Yardımcısı, Başkanlığa yardım eden, bütün düzeylerdeki Konsey çalışmasının hazırlıklarını yapan ve bu çalışmanın düzgün biçimde yürütmesini sağlayan **Konsey Genel Sekreterliği**'nden sorumludurlar. Dış ekonomik ilişkiler, ODGP coğrafi işleri ve Güvenlik ve Savunma Politikası için 'siyasî-askerî yapı' gibi üç önemli konuyu içine alan Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Konsey'i ve ona bağlı organları bütün çalışmalarında desteklemek yanında, kendi yetkisine giren alanlarda Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlar arasındaki politik diyalog ve çalışma ilişkisinin hazırlanması, yürütülmesi ve izlenmesinden sorumludur⁴⁴³.

Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve Konsey Başkanlığı tarafından ODGP'na ilişkin gelişmeler hakkında her aşamada bilgilendirilmelidir. Parlamento, Konseye sorular sorabilir, tavsiyelerde bulunabilir ve ODGP üzerine yıllık tartışmalar düzenleyebilir⁴⁴⁴. Dışişleri, güvenlik ve savunma politikaları konularındaki Parlamento Komitesi ile Komisyon arasında dışişleri konularında süren bir diyalog bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu üyeleri de uluslar arası konferanslarda AB delegasyonu içinde yer alabilir. Parlamentonun insan haklarıyla, güvenlikle ve silahsızlanma ile uğraşan alt-komiteleri bulunmaktadır. Parlamento sıklıkla olağanüstü oturumlarında insan hakları ihlalleri konusunda sesini yükseltmekte ve güncel uluslararası krizler konusunda yorumlarda bulunmaktadır. Parlamenterler arası delegasyonlar yoluyla, Parlamento pek çok Topluluk dışı ülke ile temaslarını sürdürmektedir. Rusya ve Filistin topraklarındaki seçimleri gözlemlemek üzere gözlemci delegasyonlar gönderilmiştir⁴⁴⁵.

Üye devletler, ODGP'nı sadakat ve karşılıklı dayanışma ruhu içinde etkin biçimde ve kayıtsız şartsız desteklemeyi taahhüt etmişlerdir. Her üye devlet, ODGP ile ilgili herhangi bir konuyu Konsey'de gündeme getirebilir ve Konseye öneriler sunabilir. Üye devletler, ortak eylemleri desteklemeyi taahhüt ederler. Yurt dışındaki

⁴⁴² GOURLAY and REMACLE, a.g.e., s.80.

⁴⁴³ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

⁴⁴⁴ GOURLAY and REMACLE, a.g.e., ss.82,83.

⁴⁴⁵ The European Union's Common Foreign and Security Policy, ss.4,5.

diplomatik servisleri, ortak pozisyonların ve ortak eylemlerin uygulanmasını ve bunlara uyulmasını sağlamak için işbirliği yaparlar.

ODGP'nda Adalet Divanının (ATAD) işlevine bakarsak, hükümetler arası nitelikteki bu politika alanı, ATAD yetkisinin dışında tutulmuştur. Bununla beraber, ATAD'ın yetki alanına giren AT'nun dış ekonomik ilişkileri ve ODGP'nın kesiştiği durumlarda, ki buna örnek olarak yaptırımlar verilebilir, ATAD'ın aldığı kararlar ODGP'nı da dolaylı şekilde etkilemektedir⁴⁴⁶. Diğer taraftan Komisyon ve bir üye devletin, ODGP kararlarının gereğini yerine getiremeyen bir devlet hakkında ATAD'a başvurabileceği kabul edilmiştir⁴⁴⁷.

Son olarak, ODGP'nda rol alan bir diğer aktör de özel temsilcilerdir. Konseye, belirli politika konularıyla ilgili olarak yetkili özel temsilciler görevlendirme olanağı verilmiştir. Özel temsilciler, doğrudan doğruya, ODGP Yüksek Temsilcisi'ne karşı sorumludurlar. Birliğin üç özel temsilcisi bulunmaktadır: Miguel Angel Moratinos (Orta Doğu), Aldo Ajello (Afrika Büyük Göller bölgesi) ve Bodo Hombach (Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi Koordinatörü). Nice Antlaşması çerçevesinde, özel temsilciler nitelikli çoğunluk yöntemiyle atanırlar⁴⁴⁸.

ODGP'nın kurumsal yapısından sonra, karar alma yöntemlerine bakacak olursak, ODGP karar alma sürecinde oybirliği genel kural olarak benimsenmiştir. Ancak Amsterdam Anlaşması ile bu kuralı esnek hale getiren 'yapıcı çekimserlik' müessesesi getirilmiştir. Buna göre, çekimser kalanlar kararların çıkmasını engellemeyeceği gibi çekimser kalanların oy ağırlığının üçte birden fazla olması halinde karar geçersiz olacaktır⁴⁴⁹. Karar alma sürecinde çekimser kalan devlet, ilgili konudaki uygulamadan muaf tutulmaktadır⁴⁵⁰. Amsterdam Anlaşması'na göre, Konsey, ODGP ile ilgili alınmış olan kararların uygulanmasına ilişkin olarak nitelikli çoğunlukla⁴⁵¹ karar alabilmektedir. Bir kararın nitelikli çoğunluk oyu ile alınması

⁴⁴⁶ REES, a.g.m., s.165.

⁴⁴⁷ Geoffrey EDWARD ve Simon NUTTALL, 'Common Foreign and Security Policy', **Maastricht and Beyond: Building the European Union**, Andrew Duff, John Pinder VE Roy Pryce, eds., Routledge, London and New York, 1994, s.90. Aktaran. ÜLGER, a.g.e., s.129.

⁴⁴⁸ <http://www.deltur.cec.eu.int/ab-guvenlik01.html>

⁴⁴⁹ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, s.45.

⁴⁵⁰ SMITH, a.g.m. http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html

⁴⁵¹ Nitelikli çoğunluk oyu, en az on ülkeyi temsil etmek kaydıyla 62/87 dir. Bu kuralın istisnası, güvenlik ve savunma konularıdır. Bu konularda oybirliği kuralı geçerliliğini korumaktadır.

gündeme geldiğinde, herhangi bir üye devlet, ulusal uygulamalarını öne sürerek kararın alınmasını engelleyebilmektedir. Karar alma mekanizmasının işleyişinden anlaşılacağı üzere, ulusal hükümetler ODGP'da temel karar verici konumundadırlar⁴⁵².

ODGP'nin bir politika mı yoksa bir kurumlar seti mi olduğu tartışılmaktadır. Görülen odur ki, ODGP uyumsuzlukların azalmasına ve ortak bir çıktının oluşmasına yardım eden bir kurumlar bütünüdür⁴⁵³. ODGP'nin yetersizlikleri şu şeklide sıralandırılabilir⁴⁵⁴: üye devletlerin siyasal irade eksikliği, anlaşmalar ile öngörülen kurumsal yapının yetersizliği, ki bunun içerisine ODGP'nin hükümetler arası nitelik kazanmasını sağlayan sütun yapısı ve dış temsil meselesi girmektedir, öngörülen tasarruf türlerinin yetersizliği, karar verme mekanizmasının yetersizliği ve Anlaşmalarda kullanılan ifadelerin muğlaklığı⁴⁵⁵.

Dassu ve Missiroli, ODGP'nin etkinliğinin artırılması için yapılacak alternatif yenilikleri sıralandırmışlardır. İlk olarak, iç ve dış politikalar arasındaki bazı ayrılıklar belirginleşmiş olsa da sütunlar arasındaki belirgin ayrılık kaldırılmalıdır. Mevcut sütun sisteminin sökülmesi, Topluluk alanı ile 2. ve 3. sütunu içeren alanlar arasındaki farkı sonlandırır. Ancak, ODGP'nin Topluluk ayağı ile bütünleşmesi 'federalistler' ile 'hükümetler-arasicılar' arasında çatışmaya neden olabilecektir. İkincisi, Yüksek Temsilcinin rolü, tüm ODGP sisteminin baş aktörü olarak, güçlendirilmelidir. Uluslar arası ilişkilerde tek Avrupa sesi ihtiyacına cevap verebilecek olan 'Mr. AB' nin rolünün artırılması için Komisyon ve üye devletlere bazı sınırlamalar getirilmelidir. Üçüncü olarak, ODGP alanında dönüşümlü başkanlığı kaldırmak ve özellikle kriz olaylarında Yüksek Temsilci için ortak kaynakları kullanılabilir hale getirmek gereklidir. Gerçi Yüksek Temsilci olarak kişiselleştirmeye gitmek risk içermektedir, o yüzden Yüksek Temsilcinin destekleyici kadrosu da güçlendirilmelidir. Dördüncüsü, savunma ve askeri konuları da içine katarak güçlendirilmiş işbirliğini kabullenmek; ortak operasyonel ve endüstriyel çabalar için uygun bir kurumsal çerçeve oluşturmak gereklidir. Ve son olarak da, üye devletlere yönelik dayanışmayı kuvvetlendirecek çözümler sayesinde ODGP ve

⁴⁵² ÜLGER, a.g.e., s.133.

⁴⁵³ DASSU and MISSIROLI, a.g.m., ss.79,80.

⁴⁵⁴ Galym ZHUSSIPBEK, *Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Politikası ve Güvenlik Politikası*, Ankara Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, ss.92-99.

⁴⁵⁵ Örneğin, 'mümkün olduğu kadar', 'ortak çıkarların söz konusu olduğu durumlar' v.b.

AGSP'nin ortak bütçesel kaynaklarının artırılması, maliyet ve riskin paylaşılması gerekmektedir⁴⁵⁶.

Hill'e göre, AB'nin uluslararası bir aktör olması AB'nin anayasal bir çerçeve ve Avrupa'nın Geleceğine ilişkin Konvansiyonda belirtildiği üzere bir Avrupa Anayasası oluşturmasıyla bağlantılıdır. Son zamanlarda Irak Savaşı ve Amerikan dış politikasına ilişkin Birlik içindeki ayrımlaşmalar, farklı ulusal görüşlerin oluşmasından dolayı Birliğin tek seslilik ile tepkisini belirtmesini engellemiştir⁴⁵⁷.

ODGP, yetersiz finansmanı ile zayıf bir politika görünümündedir. AB Komisyonu başkanı Romano Prodi'ye göre, ODGP operasyonel olmadığı için AB'nin Afganistan'a yönelik özgürleştirme operasyonuna resmî olarak katılmayışı bir başarısızlık olarak nitelendirilmemelidir. O halde bu durumda sorulması gereken bir soru bulunmaktadır: Ne zaman ve ne şekilde ODGP'nin amaçlarını destekleyecek ortak bir savunma politikası gerçekleştirilecektir?⁴⁵⁸

2.2.3.2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinin Oluşturulması ve Bunu İzleyen Süreç

Birbiriyle oldukça fazla karıştırılan ve genelde birbirinin yerine kullanılan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) aslında içerikleri farklı iki oluşumdur. AGSK daha çok kavramsal bir içerik taşırken AGSP'nda uygulama da söz konusudur⁴⁵⁹. NATO kendi içerisinde AGSK'ni geliştirmeye çalışırken, AB ayrı bir AGSP oluşturulması için çaba sarf etmektedir⁴⁶⁰.

Avrupa ülkeleri, 1990 sonrasında, Avrupa'daki savunma ve güvenlik işlerinin kendilerine bırakılmasını isterken, AB olarak, önce BAB'ni canlandırmaya ve BAB'ne

⁴⁵⁶ DASSU and MISSIROLI, a.g.m., s.88.

⁴⁵⁷ Christopher HILL, **CFSP: Conventions, Constitutions and Consequentiality**, The International Spectator, Vol:37, No:4, 2002, s.86.

⁴⁵⁸ Roberto MENOTTI, **The EU and NATO: The Nexus of European Security**, Turkish Policy Quarterly, Vol:1, No:4, Winter 2002, s.21.

⁴⁵⁹ Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 1-7 Eylül 2002 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi İİBF'de düzenlenen 1. Ulusal Avrupa Gençlik Haftasında 'Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri' konulu seminerde Doç Dr. Esra Çayhan'ın konuşması. Antalya, 2002.

⁴⁶⁰ ORHUN, a.g.m, s.118.

askerî operasyonlar yapabileceği bir yetenek kazandırmaya çalışmışlardır. BAB'ni, AB'nin savunma bileşeni olarak ilân etmişler, bununla eşzamanlı olarak, NATO içinde AGSK adı altında yeni bir kurum ortaya çıkarmışlardır⁴⁶¹. AGSK, 1990'ların başında İttifak içinde Avrupalıların rolünü, sorumluluğunu ve katkısını güçlendirmek amacıyla geliştirilen bir NATO inisiyatifidir⁴⁶².

2.2.3.2.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin Oluşturulması ve Gelişimi

AGSK kavramı 1990ların başında Londra ve Roma'da alınan kararlar sonucunda şekillendirilmiştir. Bu kavram, Transatlantik bağ çerçevesinde ele alınmış ve NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirmek amacıyla ODGP'ni tamamlayıcı bir aktivite olarak tanımlanmıştır. NATO içerisinde AGSK'nin gelişimi, Amerika'nın NATO imkânlarının kullanımına izin verdiği olası operasyonlarda Avrupalı müttefiklerin yeteneklerini artırma amacını gütmüştür⁴⁶³. AGSK'nin oluşturulmasının altında yatan temel unsurlar şu başlıklar altında sıralanabilir:

- Birliğin yeni dünya düzenine uyum ihtiyacı
- Birliğe ekonomik ve siyasi ağırlığıyla uyumlu savunma ve güvenlik boyutu kazandırmak
- NATO içerisindeki ABD ağırlığını dengelemek ve birlik olarak bağımsız hareket edebilme yeteneği kazanmak
- Bosna ve Kosova'da ortaya çıkan eksiklikler
- Enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olabilmek
- ABD'nin Avrupa güvenliğinde üstlendiği ekonomik yükü Avrupa ülkeleri ile paylaşma isteği⁴⁶⁴.

İlk olarak, 1984 Roma Deklarasyonu'nda bahsedilen AGSK, 1991 BAB Maastricht Deklarasyonu ile resmen kabul edilmiştir. AGSK, gayri resmi olarak, Ocak 1994'deki Brüksel Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında başlatılmıştır. Sadece teknik-askeri bir düzenleme olmayan AGSK, aynı zamanda siyasi bir boyuta da

⁴⁶¹ Osman Metin ÖZTÜRK, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye*, 2023 Dergisi, Sayı:5, Eylül 2001. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/avrupa.html>

⁴⁶² GROVES, a.g.m., s.5.

⁴⁶³ AYBET, *NATO's Developing Role in Collective Security*, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

⁴⁶⁴ Sermes MAT, *AGSK'nın Geleceği*, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003, ss.93,94.

sahiptir. Şöyle ki, bu oluşum NATO ve ABD'nin AB için daha büyük bir güvenlik rolünü kabullenmesi anlamını taşımaktadır⁴⁶⁵.

AGSK-NATO ilişkileri Avrupa güvenliğinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Örgüt olarak, NATO, AGSK'nin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Bu bağlamda Brüksel Zirvesi ile faaliyete geçirilen BMGG, BAB kapsamında Avrupa öncülüğünde yapılacak operasyonlarda, Amerika'nın doğrudan müdahalesi olmaksızın, NATO varlık ve yeteneklerinin kullanılmasına imkân tanımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere NATO'nun olmadığı bir AGSK'nin gelişimi imkansız kılınmıştır⁴⁶⁶.

BMGG konseptinin altında, tekrar olanaklar yaratmaktansa ittifakta zaten mevcut olan imkan ve kabiliyetten yararlanarak Avrupalıları bağımsızca askerî operasyonlar gerçekleştirebilecek seviyeye getirecek olan **'ayrılabilir ama ayrılmamış imkanlar'** fikri yatmaktadır⁴⁶⁷.

AGSK, 1996 yılında Berlin Bakanlar toplantısında NATO'nun gündemine girmiş ve bu görüşmede AGSK'nin NATO'nun içinde geliştirilmesi karara bağlanmıştır. Berlin kararları ile NATO ve BAB arasında, NATO'nun politik kontrolü ve stratejik yönlendirmesi altındaki olası operasyonlarda NATO kapasitelerinin kullanımına izin veren düzenlemeler oluşturulmuştur⁴⁶⁸. Berlin kararlarının altında yatan amaç, ayrılabilir ama ayrılmamış bir AGSK geliştirmektir. BAB, AB ve NATO arasında bir köprü görevi görmesi şeklinde oluşturulmuştur. Tüm BAB üyelerinin NATO'ya dahil olduğu bir ortamda 15 AB üyesinden dördü⁴⁶⁹ NATO üyesi olmadığı için, bu köprü görevi oldukça önemlidir⁴⁷⁰.

Temmuz 1997'de Madrid Zirvesi'nde İttifak liderleri tarafından bir AGSK formülü onaylanmıştır. Bu formülün temel unsurları şunlardır: NATO'nun varlık ve

⁴⁶⁵ Jolyon HOWORTH, *European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?*, Institute for Security Studies Western European Union, Chaillot Paper 43, Paris, 2000, ss.22,23.

⁴⁶⁶ Engin İ. ERDEM, *Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği*, Avrasya Dosyası, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999, ss.202,203.

⁴⁶⁷ Franz-Josef MEIERS, *Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar*, Avrasya Dosyası, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999, s.238.

⁴⁶⁸ Şebnem UDUM, *Turkey and The Emerging European Security Framework*, Turkish Studies, Vol:3, No:2, Autumn 2002, s.81.

⁴⁶⁹ Bu dört ülke, Avusturya, Finlandiya, İrlanda, İsveç'tir.

⁴⁷⁰ Peter SCHMIDT, *ESDI: 'Separable But Not Separate'?*, NATO Review, Vol:48, Spring-Summer 2000, s.12.

yeteneklerini BAB operasyonlarında kullanıma açarak AGSK'ne tam destek vermesi, gelecekteki yeni komuta yapısı içinde Avrupa komutasına, BAB başkanlığındaki operasyonları hazırlayabilecek ve destekleyebilecek yeteneklerin verileceği uygulamaların sağlanması, BAB'nin politik kontrolü ve stratejik yönetimi altında çalışabilecek kuvvetlerin yaratılması, BMGG kavramının bir parçası olarak BAB başkanlığındaki operasyonlara destek sağlanması, BAB'nin başkanlığındaki operasyonları destekleyebilecek NATO varlıkları ve yeteneklerinin tanımlanması ve bu tür operasyonlar bağlamında NATO-BAB koordinasyonunun sağlanması, kriz yönetiminde NATO ve BAB arasında müşterek danışmalar dahil tanımlanabilir bir şeffaflığın taahhüt edilmesi, bu iki örgüt arasında kurumsal işbirliğinin güçlendirilmesi ve BAB'nin NATO savunma planlaması sürecine dahil edilmesi⁴⁷¹.

Amsterdam Anlaşması ile AB'nin savunma kimliği kazanması da AGSK'nin oluşumunda önemli bir etken olmuştur⁴⁷². Bu anlaşma ile BAB ve AB'nin birleşme olasılığının ortaya çıkması, AGSK'nin yönünü değiştirmiştir. Bu durumda AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin durumunun ne olacağı şeklinde bir sorun ortaya çıkmıştır. AGSK, NATO içerisinde AB üyesi olanlar ve olmayanlar gibi bir ayrım durumunun yaratılmasına neden olacak hale gelmiştir. Ancak Haziran 1997 Amsterdam Konferansında tam bir BAB-AB birleşmesi reddedilmiştir⁴⁷³.

1990'ların ortasında AB'nin içinde güvenlik ve savunma sorunları ile sınırlı ve AB üyesi olmayan ülkeler ile ortaklığa izin veren bir dördüncü sütun kurulmak istenmiştir. Ancak bu öneri, NATO-BAB-AB dairesinde çözilemeyen politik bilmece ve ikinci sütununda karar almanın zorluğundan dolayı yıkılmıştır. Sonuçta, BAB'ni AB'ne entegre edemeyince dördüncü bir sütun kurulmak istenmiş ancak bunda başarılı olunamamıştır⁴⁷⁴.

AGSK, AB içinde ortak bir dış ve güvenlik politikasına doğru geçiş isteği ile paralellik arz etmektedir. İttifakı yeniden dengelemek niyeti taşıyan bu kavram, Avrupalıların politika oluşturmada ve uygulamada daha etkili olmalarının teminatıdır. AGSK'nin rolü, Avrupa kıtasının değişik güvenlik sistemleri içinde ulus-devletlerin

⁴⁷¹ PUIG, a.g.m., s.6,7.

⁴⁷² Mehmet Ziya VAROL, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği**, 2023 Dergisi, Aralık 2001. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>

⁴⁷³ WEBBER, TERRIFF, v.d., a.g.m., ss.77,78.

⁴⁷⁴ Y.a.g.m., s.78.

kombinasyonu olarak görev yapmaktır. Bakıldığında, NATO içerisinde pek çok güvenlik ve savunma kimliğinin bulunduğu görülmektedir. Örneğin, İttifakta bir Amerikan, bir Alman, bir Fransız güvenlik ve savunma kimliği v.b. bulunmaktadır. AGSK'nin önemi, pek çok savunma ve güvenlik kimliğini içinde toplamış olmasıdır⁴⁷⁵.

Avrupa Komisyonu Türkiye temsilcisi Karen Fogg, AGSK'nin amacını şu şekilde açıklamıştır:

"AB Anlaşması, savunma planlarımızın NATO içerisinde oluşturulmuş ortak güvenlik ve savunma politikaları ile uyumlu olması gerektiği konusunda açıktır. Burada söz konusu olan, karşılıklı savunma değil, özellikle çevre ülkelerde yaşanabilecek kriz ve istikrarsızlık durumlarında AB'nin önündeki opsiyonların genişletilmesidir." ⁴⁷⁶

2.2.3.2.2. Ülkelerin Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'ne Yaklaşımı

AGSK'ne yönelik İngiliz yaklaşımı, AGSK'nin Amerikan çıkarlarının bulunmadığı belirli krizlerde gerekli olacağı gerçeği ve Avrupa güvenliğine yönelik Amerikan girişiminin kurumsallaşmasını sağlamak için oluşturulacak bir Transatlantik ilişkisinde AGSK'nin zaruriyeti arasında dengelenmiştir⁴⁷⁷. ABD ile olan stratejik ilişkilerini bozmak istemeyen İngiltere, her platformda Amerika'yı desteklemektedir. Bu ülkenin her zaman içinde var olan bir 'Europhobies', ABD'nin dışlanması engelleyecek bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizler her zaman için bir Almanya tehlikesini göz önünde bulundurmaktadır. Mevcut durumda bir Almanya-Fransa ağırlığı hissedilmekte buna karşılık İngiltere-ABD müttefikliği varlığını sürdürmektedir⁴⁷⁸. Bu müttefikliğin en yakın ve açık örneğini geçtiğimiz aylar içinde yapılan Irak Savaşında görmek mümkündür. Bu savaşta pek çok AB ülkesi savaşa karşı çıkmasına rağmen İngiltere, Amerika'nın en önemli müttefiki olmuş ve yanında savaşa katılmıştır. Buradan çıkarılacak sonuç da, İngiltere'nin NATO önderliğini, aslında NATO içerisinde en büyük katkı ve söze sahip ülke olarak

⁴⁷⁵ William H. TAFT, **An American Perspective on European Security**, (ed.) Walter GOLDSTEIN, **Security in Europe; The Role of NATO after the Cold War**, Brassey's Ltd. London, 1994, ss.96,97.

⁴⁷⁶ Karen FOGG, **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Ari Movement, Friedrich Naumann Foundation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001, s.22.

⁴⁷⁷ Michael CLARKE, **British Security Policy**, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.128.

⁴⁷⁸ MAT, a.g.m., s.104.

ABD önderliğini, savunduğu ve NATO içerisinde geliştirilen bir AGSK'ni desteklediğidir.

Amerikalıların AGSK'ne yaklaşımı ikircikli olmuştur. ABD'deki sorumlular ve analizciler böyle bir oluşumu desteklediklerini somut olarak göstermişlerdir⁴⁷⁹. Güçlü bir BAB'ne karşı olmayan Amerika, AGSK'nin geliştirilmesine destek olmaktadır⁴⁸⁰. Amerika'nın AGSK'ni desteklemesinin ardında yatan nedenler; Avrupa'nın gerek kültürel ve etnik değerleri gerekse yaşanan ortak tarihsel süreç dolayısıyla ABD'nin doğal bir müttefiki konumunda olması, Çin gibi yeni yükselen güçler karşısında ABD'nin lehine olan status quo'yu tek başına sürdürme ihtimalinin zayıflaması, 'yük-paylaşımı' konusu ve AB'nin ABD'den bağımsız bir askeri oluşum içine girmesinin uzak bir ihtimal olarak değerlendirilmesidir⁴⁸¹. Ancak özellikle Fransa'nın tutumunda görülen NATO'ya alternatif bir BAB, Amerika perspektifinde kabul edilebilir bir durum değildir. ABD'nin sorunu, büyük ölçüde AGSK'nin NATO'ya bağlı olup olmaması eksenli olarak ortaya çıkmaktadır.

5 Aralık 1995'de Fransa, Kuzey Atlantik Konseyi'nde ittifakın askerî yapısına girebileceğini belirtmiş ve onun bu hareketi NATO içerisindeki dengeyi değiştirmek amacı taşımıştır. Daha sonra 1997'de Fransa Dış İşleri Bakanı Herve de Charrette ABD ve Avrupa arasında yenilenen ortaklığı temel alarak İttifak hakkındaki Fransız görüşünü şu şekilde dile getirmiştir:

"Avrupa, eğer gelecek yüzyılda uluslar arası ilişkilerde önemli bir aktör haline gelmek istiyorsa, sorumluluklarını ve güçlü olmak için üstlenmesi gereken yükü kabul etmelidir. Amerika, eğer Avrupa'da etkili olmaya devam etmek istiyorsa, ortak eylemin anlamını ve çok taraflı işbirliği disiplini unutmamalıdır." ⁴⁸²

Fransa'nın tarihsel olarak devamlı bir şekilde Amerika'nın karşısında bir siyasî tavıra sahip olduğu bilinmektedir. BAB'nin NATO'dan ve dolayısıyla ABD'den daha bağımsız bir örgüt olmasını istemekte ve Avrupa güvenlik yapılanmasının ABD

⁴⁷⁹ Savaş BİÇER, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği: Süreç ve Yaklaşımlar*, (der.) Cengiz AKTAR, *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci*, s.141.

⁴⁸⁰ Michael J. BRENNER, *EC: Confidence Lost*, Foreign Policy, No:91, Yaz 1993, s.38. Aktaran. ERDEM, a.g.m., s.206.

⁴⁸¹ BİÇER, a.g.m., s.142.

⁴⁸² Yves BOYER, *France and the European Project: Internal and External Issues*, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.102.

yerine Avrupa merkezli olmasını savunmaktadır⁴⁸³. AGSK'nin NATO'dan tamamen bağımsız olması gerektiğini vurgulamakta ve konuyu Fransa-ABD rekabetine dönüştürmektedir⁴⁸⁴. Ancak, Fransa'nın BAB'nin ve Avrupa güvenliğinin NATO ve ABD'ne bağımlılığını sembolize eden BMGG'nün oluşumunu desteklemesi kendisi açısından bir tezat oluşturmaktadır⁴⁸⁵. Ayrıca, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına dahil olma isteğini belirtmesi, bir anlamda, NATO'nun ve Amerika'nın gücünü kabullendiğini ve hiç değilse bu oluşumun içinde yer alarak etkisini arttırmayı planlandığını göstermiştir. Sonuç olarak Fransa, kısa vadede ABD'ne ihtiyaç duyulduğunu bilmekte fakat uzun vadede AGSK'nin NATO'dan bağımsız bir yapı oluşturmamasını istemektedir.

Almanya'ya gelecek olursak, Alman güvenlik politikasının temel esaslarından birini NATO'nun güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi oluşturmaktadır⁴⁸⁶. Almanya askerî harcamalarını, gelecek dört yıl içerisinde 10 milyar dolara düşürmeyi planlamıştır ki bu rakam ülkenin GSMH'nin yüzde 1.4'üne eşittir⁴⁸⁷. Harcamalarını gittikçe düşüren Almanya'nın, ki diğer Avrupa ülkeleri de bu konuda çok parlak değildirler, Avrupa güvenliğinde sırtını NATO imkânlarına dayandırmak istemesi çok olağan karşılanmalıdır. Bu ülke, Avrupa'ya karşı taahhütleri ve ABD'ne karşı akıllıca bağlılığı arasında bölünmektedir. BAB'nin AB'ne entegre olmasını isteyen Almanya, NATO'nun kendini var olan değişikliklere adapte ederek etkinliğinin sürmesini istemektedir. Almanya'nın entegrasyon konusunda geçmişte sağladığı kazançlar ve askerî entegrasyon konusundaki deneyimleri, onun, Maastricht'in ODGP projesini, BAB ile AB'nin birleşmesini ve AB için güçlü bir güvenlik kimliğinin oluşturulmasını desteklemesini sağlamıştır⁴⁸⁸. Ancak aynı zamanda Almanya, Avrupa güvenliğinde NATO'nun bir alternatifi olmadığı düşüncesindedir. Denilebilir ki; Almanya BAB'ın aradan kaldırılması ve AB ile NATO arasında direk bir bağ oluşturularak bir güvenlik sisteminin yapılandırılmasını savunmuştur.

⁴⁸³ ERDEM, a.g.m., s.205.

⁴⁸⁴ MAT, a.g.m., s.104.

⁴⁸⁵ Peter SCHMIDT, **German Security Policy In the Framework of the EU, WEU and NATO**, Aussenpolitik 3/1996, s.218. Aktaran. ERDEM, a.g.m., s.206.

⁴⁸⁶ ŞİMŞEK, a.g.e., s.209.

⁴⁸⁷ Bu rakam Lüksemburg dışında kalan NATO üyesi ülkeler arasında en düşük olanıdır. ABD yüzde 3.2, İngiltere yüzde 2.8, Fransa yüzde 2.6. Bkz. MAT, a.g.e., s.105.

⁴⁸⁸ Reimund SEIDELMANN, **The Security Policy of a United Germany**, (ed.) ELIASSEN, a.g.e., s.110.

Türkiye açısından AGSK'ne bakacak olursak, öncelikle denilebilir ki Türkiye açısından asıl problem AGSP ile başlamıştır ve AGSK'ni Türkiye desteklemiştir. Çünkü, AGSK'nin aslen BAB ve NATO arasında kurulan bir bağ olduğu göz önüne alınırsa, BAB'ne ortak üye olan Türkiye pek çok hak elde etmiştir. 20 Kasım 1992 tarihinde imzalanan ortak üyelik anlaşmasına⁴⁸⁹ göre;

“...Ortak üyeler, birlik gönderdikleri askeri operasyonlarda tam üyelerle aynı statüye sahip olacaklardır. Operasyonlara asker gönderme, lojistik ve diğer kabiliyetlerin de sağlanmasını kapsayabilir. Eğer ortak üyeler, tam üyeler tarafından karar verilen BAB'nin askeri operasyonlarına katılacak olursa, bu operasyonların yönetimi için yapılacak olan düzenlemeler katılımcı ülkelerle her olay bazında tek tek ele alınacaktır.”⁴⁹⁰

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Türkiye, ortak üye olarak, BAB'nin yürüttüğü operasyonlarda tam üyelerle aynı haklar ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Ayrıca 15 Nisan 1997 yılında alınan kararlar ile Türkiye gibi ortak üye statüsündeki NATO ülkelerinin, NATO imkânlarının kullanıldığı BAB harekâtında karar verme mekanizması dahil, tam üye haklarıyla yer almaları kabul edilmiştir. 1997 BAB 'Erfurt Bakanlar Konseyi' kararları⁴⁹¹ ile Türkiye'nin NATO imkânları olmaksızın icra edilecek, herhangi bir BAB harekâtına da sadece katılım niyetini bildirmesini takiben, karar mekanizması dahil, tam üye hakları ile katılımı kabul edilmiştir⁴⁹².

Sonuçta genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, AGSK'ni hareket geçiren AB ülkeleri bu gücün NATO'ya alternatif bir güç olarak düşünülmemesini, sâdece yükün azaltılması için oluşturulan ve bölgesel olaylara müdâhale etmekte kullanılacak iyi niyetli bir yapı olarak değerlendirilmesini istemişlerdir. Fakat herkesçe bilinmektedir ki, uluslararası ilişkilerde iyi niyetten bahsedilemez, sâdece ülkelerin çıkarları ve buna göre şekillenen dostluklar ve düşmanlıklar vardır⁴⁹³.

⁴⁸⁹ Kararların tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/921120asen.pdf>

⁴⁹⁰ SERDAR, a.g.m., s.70.

⁴⁹¹ Kararların tam metni için bkz. <http://www.weu.int/documents/971118en.pdf>

⁴⁹² ŞİMŞEK, a.g.e., ss.171,172.

⁴⁹³ VAROL, a.g.m., [http:// www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html](http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html)

2.2.3.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Oluşturulması

Amsterdam Anlaşmasıyla oluşturulmasına karar verilen AGSP daha önce de belirtildiği üzere AGSK'den farklı bir oluşumdur; şöyle ki, AGSP kriz yönetiminin askerî olduğu kadar askerî olmayan formlarını da içermektedir⁴⁹⁴. AGSK bir NATO projesi iken, AGSP bir AB projesidir. AGSK, belirli operasyonlarda AB ülkelerine NATO imkânlarını kullanma hakkını tanıırken, AGSP otonom bir savunma kapasitesi kurulmasını tasarlamaktadır⁴⁹⁵. Aslında AGSP, AGSK'nin fiili olarak 'Avrupa Birliği'leştirilmesi' anlamına gelmektedir. Köln Zirvesi'nden bu yana AGSK'ne ilişkin tüm sorunlar BAB ve NATO değil, AB ve NATO arasında ikili sorun haline gelmiştir⁴⁹⁶. Ancak AGSP'nin amacı, sadece ABD ile Avrupalı müttefikler arasında yük paylaşımı ile ilgili bir husus değildir. Onun ötesinde, ABD ve NATO'dan bağımsız olarak AB'nin kendi karar verme süreçlerinin kurulması amacını gütmektedir⁴⁹⁷.

AGSP'nin gelişimi bazıları tarafından AB'nin uluslar arası alanda etkisinin artması için bir gereklilik olarak düşünülürken, bazıları tarafından da AB'nin sivil bir güç olarak etkinliğine karşı bir tehdit olarak görülmüştür⁴⁹⁸. ABD, AGSP'na ve Avrupa ile ilişkilerine NATO merceğinden bakmaktadır. AGSP, çekişmeli ve Avrupa'daki NATO ve ABD etkisine karşı tehdit oluşturan bir kavram olarak görülmektedir⁴⁹⁹.

Bu başlık altında öncelikli olarak AGSP'nin oluşum süreci ve ardında yatan nedenler incelenecek, ardından da bu politikada oluşan sorunlar irdelenecek ve yapılan yorumlara yer verilecektir.

⁴⁹⁴ VERSHBOW, a.g.m., s.97.

⁴⁹⁵ Ayhan BAY, *The Restructuring Process of European Security Architecture in the Post Cold War Era and its Effects on Turkey's Security*, Marmara Üniversitesi İngilizce Uluslar arası İlişkiler Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s.114.

⁴⁹⁶ Antonio MISSIROLI, *EU-NATO Cooperation in Crises Management: No Turkish Delight for ESDP*, Security Dialogue, Vol:33, No:1, March 2002, s.14.

⁴⁹⁷ Ali L. KARAOSMANOĞLU, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Doğu-Batı, Yıl:4, Sayı:14, Şubat-Mart-Nisan 2001, s.160.

⁴⁹⁸ Richard YOUNGS, *The European Security and Defence Policy: What Impact on the EU's Approach to Security Challenges?*, European Security, Vol:11, No:2, Summer 2002, s.101.

⁴⁹⁹ Hans-Christian HAGMAN, *European Crises Management and Defence: The Search for Capabilities*, Adelphi Paper 353, ss.55,56.

2.2.3.3.1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Gelişim Süreci

Genelde AGSP'nın AB içinde 1998'de Fransa ve İngiltere arasında iki taraflı bir inisiyatif ile kurulduğu söylenmektedir. Ancak, bu konudaki asıl tarih, Petersberg görevlerini Amsterdam Anlaşması içine sokmak için 1997'de ortaya konulan İsveç-Fin inisiyatifine kadar gitmektedir⁵⁰⁰. Fakat, 1998 yılına kadar yapılan tartışmalara bakıldığında Avrupa güvenliğinde NATO'yu esas alan ve AB'nin bu alanda atacağı adımların ittifakın Avrupa ayağını güçlendireceğini vurgulayan bir anlayışın varolduğu görülmektedir. Britanya hükümetinin Avrupa'nın savunma yeteneklerini geliştirebilmesinin, Avrupa Birliği çerçevesinde mümkün olacağı yönündeki yeni yaklaşımı doğrultusunda Fransa'nın desteğini alması yaşanacak dönüşümün itici gücü haline gelmiştir⁵⁰¹. Bu bölümde, bu iki ülke arasında yapılan kritik anlaşmadan başlanarak günümüze kadar bu politikada yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

2.2.3.3.1.1. Bir Dönüm Noktası Olarak St.Malo Zirvesi

Balkan Krizinden sonra 1998 yılında Avrupa hükümet ve devlet başkanları, Avrupa'nın savunma sorumluluklarını yerine getirmede ve bu nedenle ODGP'nin bundan zarar gördüğünü belirtince, Avrupa savunma ve güvenliği konusunda yeni bir tartışma başlamıştır⁵⁰².

İngiltere'de Blair hükümetinin savunma politikasında Avrupa işbirliğine yönelik desteğini açıklaması ile İngiltere, beklenmedik bir şekilde AGSP'nın gelişiminde kilit rol oynamıştır⁵⁰³. Kissinger'a göre ABD ile dostluk, İkinci hatta belki de Birinci Dünya Savaşından sonra İngiliz dış politikasının merkezi teması olmuştur. Bu 'özel ilişki' aslında duygusal bir jest değildir; İngiltere ulusal çıkarlarını hiçbir zaman kaybetmeden, yüzyıllardır Avrupa kıyısının ileri karakol adası olarak ayakta kalmıştır. Ancak bu çıkarların peşinde koşarken Fransa'dan on yıl önce bağımsız bir nükleer güç oluşturmuştur. Bu İngiltere'nin Amerikayla kurduğu özel ilişkiye olan güveninin de sınırları olduğunun bir göstergesidir⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ OLJELUND, a.g.m., s.4.

⁵⁰¹ ÇAYHAN, a.g.m., 48.

⁵⁰² BAĞCI, a.g.m., s.600.

⁵⁰³ Terrence GUAY and Robert CALLUM, *The Transformation and Future Prospects of Europe's Defence Industry*, International Affairs, Vol:78, No:4, October 2002, s.768.

⁵⁰⁴ KISSINGER, a.g.e., s.39.

Blair'in, savunma konusunun AB'nin dışında tutulmasına yönelik geleneksel İngiliz politikasını terk etmesinin iki nedeni bulunmaktadır: İlki, AB'nin Kosova'daki politikalarının tutarsızlığı ve ilgisizliği sonucu çıkarılan dersler⁵⁰⁵, ki bu konuda özellikle Javier Solana'nın bir demeci bulunmaktadır⁵⁰⁶, ikincisi de İngiltere'nin AB'nin etkili bir üyesi haline gelmesi konusunda Blair'in isteğidir⁵⁰⁷. İngiltere Alman ekonomik gücünü dengelemek için Avrupa'nın askerî liderliğine soyunmak istemiş ve savunmayı Avrupa bütünleşmesi önünde bir fren olarak kullanmayı amaçlamıştır⁵⁰⁸. Tony Blair bu görüşlerini ilk olarak Avusturya Pörschach'da Ekim 1998'deki gayri resmi AB zirvesinde açıklamıştır⁵⁰⁹.

Bu arada ABD, bir yandan AGSP oluşumunda çok önemli bir rol oynayan Fransa'yı doğrudan eleştirirken İngiltere'ye tehdit dolu uyarılarda bulunmuştur. Amerikan diplomatı Richard Perle, AGSP konusunda Fransa'nın yaklaşımına uyma eğilimi gösteren Tony Blair'i eleştirerek şunları söylemiştir:

"İngilizler için ABD ile içinde oldukları özel ilişki sanırım önem taşıyordur. İngilizler bu gelişmeler ışığında bizimle olup olmadıkları konusunda bir seçim yapmak ve yaptıkları seçimin sonuçlarına katlanmak zorundadırlar."⁵¹⁰

Bunun arkasından Mart 1998'de Tony Blair kaçamaklı bir cevap vermiştir:

"İngiltere, bizim güvenliğimizin temeli NATO'yu hiçbir zaman riske sokmayacaktır. İngiltere, Fransa ve daha pek çoğu, askeri konularda Avrupa Komisyonunun herhangi bir rolü olmadığı konusunda ısrar etmektedir. Hiçbir ülke kendi askeri güçlerinin kontrolünü teslim etmeyecektir."⁵¹¹

Saint-Malo'da 1998 senesinin sonunda gerçekleşen Fransa-İngiltere zirvesinde Başbakan Tony Blair, kararlı bir şekilde bir Avrupa savunması lehinde

⁵⁰⁵ Maartje RUTTEN, *From St -Malo to Nice: European Defence: Core Documents*, Chaillot Paper 47, Paris, 2001. <http://www.iss-eu.org/chaillot/cha47e.html>

⁵⁰⁶ Bu demeç şu şekildedir: 'Kosova Krizi Avrupalı liderlerin ve Avrupa kamuoyunun uyanmasını sağlamıştır.' Bkz. Mikkel Vedby RASMUSSEN, *Turbulent Neighbourhoods: How to Deploy the EU's Rapid Reaction Force*, Contemporary Security Policy, Vol:23, No:2, August 2002, ss.44,45.

⁵⁰⁷ AKÇAKAYA, a.g.e., s.62.

⁵⁰⁸ Julian LINDLEY-FRENCH, *In the Shade of Locarno? Why European Defence is Failing*, International Affairs, Vol:78, No:4, October 2002, s.793.

⁵⁰⁹ HOWORTH, a.g.m., s.25.

⁵¹⁰ 'ABD ve Türkiye Dışlanıyor', Cumhuriyet, 26.12.2000. Aktaran, AYDOĞAN, a.g.e., s.287.

⁵¹¹ Bill CASH, *The European Security and Defence Policy :Threat to NATO*, Perceptions, Vol:5, No:3, September-November 2000, s.108.

taahhütlerde bulunmuştur. Bu AGSP açısından benzersiz bir ilerleme olmuştur çünkü Fransa dışında İngiltere, uzun süreli denizaşırı harekât yapma imkânına sahip bir ordusu bulunan tek Avrupa ülkesidir.⁵¹²

Ocak 1998'de Fransa'nın Saint Malo kentinde iki günlük bir zirve gerçekleştiren İngiltere Başbakanı Tony Blair ile Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, bir Ortak Savunma ve Güvenlik Antlaşması imzalamışlardır. Zirve sonunda yayımlanan ortak bildiride, "AB, uluslararası bunalımlar karşısında özerk eyleme geçecek durumda olmalıdır. Bunun için güvenilir askeri güçler ve eylem kararı verebilecek ve bu güçleri kullanabilecek kurumlar oluşturulması gereklidir" denilmiştir.⁵¹³ Bu zirve ABD'nin katılmadığı kriz yönetim operasyonlarında AB'nin rol alacağını belirtmektedir.⁵¹⁴ Yine bu zirvede Fransa ve İngiltere'nin, BAB'den uzaklaşmaya başladığı görülmüş ve bu iki devlet AB'nin kendi çerçevesinde savunma yeteneklerini geliştireceğini belirtmişlerdir. İngiltere ve Fransa, AB'nin askeri eyleme gireceğine ilişkin bir kararın AB Konseyi tarafından tek başına alınacağına karar vermişlerdir.⁵¹⁵

"...Avrupa Birliği'nin İttifakın tam olarak dahil olmadığı yerlerde askerî müdahaleyi onaylaması ve kararlar alması için, BAB'nin halihazırdaki olanakları ve AB ile ilişkilerinin gelişimi göz önünde tutularak, Birlik'e olayları analiz etme, istihbarat kaynakları, gereksiz tekrardan kaçınmak ve ilgili stratejik plânları yapabilme kapasitesi konusunda uygun yapılar ve yetkiler verilmesi gerekir. Bununla ilgili olarak AB, uygun askeri yollara başvurma ihtiyacı da duyacaktır."⁵¹⁶

St. Malo Deklarasyonunu önemli kılan şey, Atlantik İttifakı çerçevesi dışında, örneğin NATO olanakları kullanılmadan Avrupa askeri harekâtının yapılabilmesine açık kapı bırakmasıdır. NATO'nun önemini yadsımamakla beraber Avrupa'nın uluslar arası ilişkilerde daha ağırlıklı ve bağımsız bir rol oynayabilmek için kendi askerî gücünü kurmaya yöneleceğinin ilk resmi işareti böylece 1998 yılı sonunda İngiltere ve Fransa tarafından verilmiştir.

⁵¹² Avrupa Savunmasının İlerlemesi İçin Türkiye'yi Dinlemesi Gerekecek, Le Temps, 12.06.2001. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü internet sitesi, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2001/06/14x06x01.HTM#%206>

⁵¹³ Erol BİLBİLİK, BAB'dan AGSK'ya AB ve Türkiye, Teori Dergisi, Sayı 133, Şubat 2001.

⁵¹⁴ Can BUHARALI, The EU and Turkey in European Security, Turkish Policy Quarterly, Vol:1, No:4, Winter 2002, s.96.

⁵¹⁵ UDUM, a.g.m., s.81.

⁵¹⁶ BAĞCI, a.g.m., s.600.

2.2.3.3.1.2. Washington ve Köln Zirveleri

23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen NATO Washington Zirvesinde⁵¹⁷; 3 Haziran 1996 tarihinde yapılan ve NATO içinde AGSK'nin geliştirilmesine imkân sağlayan Berlin toplantısına ve alınan kararlara değinilmekte ve özellikle 'AB'nin NATO'nun olayın bütününde yer almadığı durumlarda, karar verebilmek ve askerî eylemi onaylayabilmek için özerk hareket edebilme yeteneğine sahip olma kararlılığı' vurgulanmaktadır. Berlin'de ve bunun ertesinde alınan kararlar doğrultusunda NATO içerisinde AGSK'nin geliştirilmesine devam edilmesi benimsenmiş ve bu sürecin NATO, BAB ve uygun olduğunda AB ile yakın işbirliği ile gerçekleştirilmesi öngörülmüştür⁵¹⁸. Karar metninin bir çok maddesinde AGSK'nin Euro-Atlantik ilişkilerinin istikrarı olduğu vurgulanmıştır⁵¹⁹.

NATO'nun Stratejik Kavramının onaylandığı bu zirvede liderler askeri kapasitelerini geliştirmek ve askeri tehdit ve kitle imha silahlarına karşı savunmaya hazırlanmak için söz vermişlerdir⁵²⁰. Yine bu zirvede, Romanya, Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya'dan oluşan dokuz ülkenin NATO'ya üye olmaya yönelik gayretleri takdirle karşılanmış, ancak hiçbir ülkeye üyelik takvimi ve önceliği verilmemiştir⁵²¹.

Washington Zirvesinden öncesine bakıldığında, Amerikalıların AGSP inisiyatifini olumlu karşıladıkları görülmektedir. Amerikan Genel Sekreteri, Madeleine Albright, Kuzey Atlantik Konseyi'nde 8 Aralık 1998'de yaptığı konuşmada Amerika'nın, Avrupa'nın kendi arka bahçesinde çıkan yangınları söndürecek yetenekte esnek ve modern askeri güçlere sahip daha etkin bir partner olarak yer almasından duyduğu mutluluğu belirtmiştir⁵²². AGSK konusundaki Washington kararları ise hem Amerika hem de NATO perspektifi açısından dönüm noktaları sayılabilir. 3 yıl öncesinde Berlin'de NATO, 'ayrılabilir ama ayrı olmayan' prensibine dayanarak BAB otoritesi altındaki olası operasyonlara destek vereceğini belirtmişti.

⁵¹⁷ Washington Zirvesi ve Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/9904-wsh.htm>

⁵¹⁸ ÇOMAK, a.g.m., s.62.

⁵¹⁹ DEDEOĞLU ve CAŞIN, a.g.m., s.174.

⁵²⁰ Steve WILLIAMS, *NATO: Spectator or Team Player?*, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, s.56.

⁵²¹ KULOĞLU, a.g.m., s.588.

⁵²² Stephen J. GOMERSALL, *NATO and European Defence*, Perceptions, Vol:4, No:1, March-May 1999, s.78.

Washington'da ise, müttefikler daha da ileriye giderek, NATO'nun dahil olmadığı AB tarafından yürütülen operasyonlara destek olacaklarını açıkladılar. Hiçbir şeyin otomatik olmayacağı kabul edilmekle beraber, AB yapımı operasyonlara destek sağlayabilecek NATO imkan ve kabiliyetlerinin sıralandırıılarak tanımlanacağı belirtilmiştir. Güvenlik çıkarları açısından farklılıkları önlemek, kapasitelerin ikileşmesini (duplication) azaltmak ve **AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin** Avrupa güvenliğine yönelik AB tartışmalarında ve kriz yönetiminde karar şekillendirici bir role sahip olmalarını sağlamak için müttefiklerin AB ile yakın ilişki içine girmeleri gerektiği belirtilmiştir⁵²³. Burada önemli olan, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkelerinin, ki bunlar Türkiye, Norveç, İzlanda ve daha AB'ne tam üyelikleri kesin gerçekleşmeyen Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'dir, BAB'da kazanmış oldukları müktesebatın korunması olmuştur.

03-04 Haziran 1999 tarihleri arasında Köln'de yapılan AB Zirvesi'nde AGSK konusunda NATO'nun Washington'da yapmış olduğu açılıma, AB gerekli yanıtı verememiştir. Köln Zirvesi'nde AB ülkelerinin liderleri örgütlerine güvenlik ve savunma alanında ortak politika geliştirilebilmesi için gerekli imkân ve araçları temin edeceklerini dünyaya ilân etmişlerdir⁵²⁴. Köln Zirvesi Sonuç Bildirgesi Madde 3;

"Avrupa Birliği, Avrupa önderliğinde ikili bir kriz yönetim mekanizması geliştirmek istemektedir, buna Avrupa Birliği'nin NATO üyesi olan veya olmayan tüm ülkeleri tam eşit haklarla katılacaklar, NATO'nun Avrupa Birliği üyesi olmayan diğer üyeleri ve partner ülkelerin mümkün olan en üst düzeyde katılımı için gerekli düzenlemeler yapılacaktır."

şeklindedir. Bu zirvede alınan bir diğer önemli karar da BAB'nin 2001 yılından önce fonksiyonunu tamamlayarak AB içine alınmasıdır⁵²⁵. Köln Avrupa Konseyi sonuçları, Washington Bildirgesinin tersine BAB ile değil, AB ile NATO arasında karşılıklı işbirliği, dayanışma ve şeffaflığın artırılması niyetini taşımıştır⁵²⁶.

Bu zirvede NATO imkân ve yeteneklerinin kullanılmasına ilişkin Washington kararları tekrar edilmiş, AB operasyonlarına katılım meselesinde ise AB üyesi

⁵²³ VERSHBOW, a.g.m., s.99.

⁵²⁴ Nuray SANCAR, **NATO-AGSP Çatışmasında Türkiye**, Evrensel, 15.12.2001, <http://www.evrensel.net/01/12/15/politika.html>

⁵²⁵ ŞİMŞEK, a.g.e., s.175.

⁵²⁶ WEBBER, TERRIFF, v.d., a.g.m., s.79.

olmayan Avrupalı müttefikler üçüncü ülkelerle aynı kategoride değerlendirilmiştir. Sonuçta bu kararlarda, Washington'da NATO imkân ve yeteneklerinin kullanımı ile AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AB operasyonlarına katılımı konusunda kurulan ilişki dikkate alınmamıştır⁵²⁷.

Köln Zirvesi'nde, AB'nin Petersberg görevlerini iki şekilde yerine getirebileceği belirtilmiştir. Bunlardan ilki, 1996 Berlin kararlarında kararlaştırıldığı gibi NATO imkân ve olanaklarını kullanarak, diğeri de bu imkân ve olanaklara başvurmadan AB'nin kendi inisiyatifinde gerçekleştirilecektir. İkinci şekilde gerçekleştirilecek operasyonlar, Fransa'nın NATO dışında bir Avrupa kimliği geliştirilebilmesi için oluşturduğu bir kavram olan 'Çerçeve Ülke'⁵²⁸ (Framework Nation) kavramı altında ele alınacaktır⁵²⁹.

2.2.3.3.1.3. Avrupa Ordusuna Giden Yol: Helsinki Zirvesi

Temmuz 1999'daki İtalyan-İngiliz Zirvesi ve onu takiben Aralık ayında yapılan Fransız-İngiliz Zirvesi, AB'nin NATO'nun dahil olmadığı AB yapımı askerî operasyonları yönetmesi ve başlatması ve kararlar alabilmesi için otonom bir kapasite geliştirdiği Helsinki Avrupa Konseyine giden yolda önemli birer basamak olmuşlardır⁵³⁰.

Türkiye'nin AB'ne aday üyeliğinin karara bağlandığı Helsinki Zirvesi'nde AB'nin 2003'de faaliyete geçecek bir acil müdahale gücü kurması kararlaştırılmıştır. 60 gün içinde toplanabilecek ve en az bir yıl operasyon bölgesinde faaliyet gösterecek şekilde hazırlanan 50-60 bin kişilik gücün hava ve deniz kuvvetleri ile tamamlanması öngörülmüştür. Ancak Petersberg görevleri çerçevesinde görev yapacak 'Acil Müdahale Gücü' bir 'Avrupa Ordusu' olarak değil sadece operasyon

⁵²⁷ ÇOMAK, a.g.m., ss.62,63.

⁵²⁸ AB'nin NATO imkanlarına başvurmadığı Çerçeve Ülke operasyonunda, operasyon yerinde konuşlandırılabilen ulusal karargahından eylemi organize eden bir AB ülkesi liderliği altında operasyona başlanmaktadır. AB içerisinde sadece İngiltere ve Fransa'nın konuşlandırılabilen, ulusal karargahları bulunmaktadır. Eylem kararı Kuzey Atlantik Konseyinden çıkmamakla beraber, AB üyesi olmayan NATO ülkeleri de bu operasyonlara katılabilmektedirler. Ancak AB ülkeleri ile AB üyesi olmayan NATO ülkeleri arasındaki danışma mekanizması çok net olarak biçimlendirilmemiştir. Bkz. AYBET, NATO's Developing Role in Collective Security, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

⁵²⁹ AYBET, a.g.e., <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

⁵³⁰ Presidency Reports to the Helsinki European Council on 'Strengthening the Common European Policy on Security and Defence', 10-11 Dec. 1999, para.27. Aktaran. GUAY and CALLUM, a.g.m., s.769.

zamanında toplanacak bir güç olarak tasarlanmıştır⁵³¹. Helsinki Zirvesi, tüm Petersberg görevlerini yerine getirebilecek bir askeri kuvvetin kurulmasını, 'Temel Hedef' (*Headline Goal*) olarak kabul etmiştir⁵³².

AB'nin 'temel hedefi' kabul etmesi, Oljelund'a göre, politik bir işbirliği olarak görülmelidir. Kriz yönetim kapasitesi, diğer organizasyonlar ve AB üyesi olmayan ülkelerle kullanıldığında anlam içermektedir. Yani NATO kriz yönetiminde karar verici bir rol üstlenmeye devam edecektir. Ancak, amaçlanan NATO ve AB arasında emek-iş ayrımı⁵³³ yapılması değildir⁵³⁴.

Bu zirvede Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya tarafından hazırlanmış olan 'Askeri yapılar ve AB tarafından operativ sevk ve idare' adlı belge kabul edilmiştir. Bu belgede gerekli karar alma mekanizmaları ve gelecekteki askeri kuvvet gücü belirlenmiştir. Bu teşkilat içerisinde devamlı olarak görev yapacak üniteler; bir güvenlik politikası ünitesi, bir askeri komite, askeri karargâh ile bir durum merkezi olarak belirlenmiştir⁵³⁵.

Helsinki'de Birliğin karar verme otonomisine saygı duyulması gerektiği belirtilerek, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin ve diğer ilgili ülkelerin AB askerî kriz yönetimine katkıda bulunabileceklerine ilişkin düzenlemelerin yapılacağına işaret edilmiştir⁵³⁶.

Köln ve Helsinki görüşmelerinden sonra açığa çıkan problem, başvurulacak ortak prosedür ve düzenlemelerin olmayışı nedeniyle Birlik ve İttifak arasında direk olarak ikili bir bağlantının oluşturulamamasıdır. Dahası Clinton yönetiminin tepkisi- ki bu kendisini Madeleine Albright'ın ünlü '3D'leri ile ya da William Cohen'in yetersiz kapasitelere ilişkin tekrarladığı uyarıları ile göstermiştir- resmin geri kalanını tamamlamıştır⁵³⁷.

⁵³¹ Ertuğrul KÜRKÇÜ, **Türkiye'nin AGSP'si**, Evrensel, 15.12.2001, <http://www.evrensel.net/01/12/15/politika.html>

⁵³² KARAOSMANOĞLU, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri**, s. 160.

⁵³³ Örneğin; NATO toprak savunması, AB ise kriz yönetim görevlerini üstlensin gibi.

⁵³⁴ OLJELUND, a.g.m., s.7.

⁵³⁵ MEIERS, a.g.m., s.237.

⁵³⁶ Helsinki Zirvesi Sonuç metni, <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=59750&from=&LANG=1>

⁵³⁷ MISSIROLI, **Turkey and EU-NATO Cooperation**, s.14.

Clinton yönetiminin 3D politikası şu şartlardan oluşmaktaydı: **No Decoupling:** Avrupa güvenliğinin Kuzey Amerika güvenliğinden ayrılmaması. **No Duplication:** Avrupa'nın NATO işlevlerinin tekrarını ifade edecek yapısal ve görevsel girişimlerde bulunmaması. **No Discrimination:** NATO'nun AB'ne üye olmayan Avrupalı müttefiklerine ayırım yapılmaması. Bu şartlar yerine getirildiği sürece AGSP'nin destekleneceği belirtilmiştir⁵³⁸. Ayrıca ABD, AB'ni sadece NATO'nun katılmamaya karar verdiği durumlarda rol oynayacak bir aktör olarak belirlemiştir.

Köln ve Helsinki Zirvelerinin sonuç bildirgelerinde, AB ve NATO arasındaki danışma ve işbirliğinin sürdürüleceği; AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin de bu sürece katkıda bulunabilmeleri amacıyla gereken düzenlemelerin yapılacağı ve BAB'nin ortak üyelerinin de söz konusu sürece katılabilmeleri için gayret sarfedileceği belirtilmiştir⁵³⁹. NATO ve AGSP arasında bağ kurulması açısından önemli bir açıklama ABD Savunma Bakanı William Cohen'den gelmiştir: 'AB'nin kriz ya da savaş zamanında yaptığı operasyonlarda, NATO operasyon ve savunma planlama imkânlarına güvenmesi gerektiğine inanıyoruz.' Cohen konuşmasına Avrupa Güvenlik ve Savunma Planlama Sistemini de içine alan, hem NATO hem de AB'nin ihtiyaçlarını karşılayan işbirlikçi ve birleştirici bir yaklaşım tasavvur ettiklerini söyleyerek devam etmiştir⁵⁴⁰. Görüldüğü üzere iki taraf arasında direk bağlantının sağlanmasına yönelik problem zaman zaman yapılan yumuşak demeçlerle çözülmeye çalışılmış ancak Amerikan yönetimi bir taraftan da AGSP için belirli şartlar koymayı ihmal etmemiştir.

AB ülkeleri Helsinki'de otonom bir AGSP yaratılması konusunda politik isteklerini göstermişlerdir. Bunun sonucunda Kasım 2000'de Brüksel'de Avrupa hükümetleri bir araya gelerek bir Avrupa ordusu planı olarak 'Güç Katoloğu' oluşturmuşlardır. 60.000 kişilik bir güce destek amacıyla bu 'Güç Katoloğu' 100.000 asker, 400 savaş uçağı, 100 gemi ve 100 binadan oluşturulmuştur⁵⁴¹. En fazla 60.000 kişi ile olaya müdahale edebilen Acil Müdahale Gücü bu olanakları içinde barındıracak bir havuz olarak düşünülmüştür. François Heisbourg'a göre, ele alınan

⁵³⁸ Münevver CEBECİ, *The European Security and Defence Identity: A Trojan Horse for Transatlantic Relations*, A paper presented at the WEU: Institute for Security Studies, Nov.1999. Aktaran. ÇOMAK, a.g.m., s.65.

⁵³⁹ ÇAYHAN, a.g.m., ss.49,50.

⁵⁴⁰ WEBBER, TERRIFF, v.d., a.g.m.,s.84.

⁵⁴¹ RASMUSSEN, a.g.m., ss.41,42.

gücün üç katı büyüklüğünde olması gereken (yani 150.000 ila 200.000 arasında) ek bir asker havuzcuğu konuşlandırılacak güce destek açısından önem taşımaktadır⁵⁴².

2000 yılının ilk yarısında Helsinki'de alınan kararlara uygun olarak Avrupa Birliği Portekiz dönem başkanlığında gerek NATO-AB ilişkileri gerekse AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin AB'nin AGSP boyutuna katılımına ilişkin dökümanlar ortaya konmuştur. Bu dökümanlarda, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkeleri (AB+6) ile ve İzlanda ve Norveç'le birlikte AB'ne aday olan 13 ülke⁵⁴³ (AB+15) ile Avrupa Birliği'nin yapısında olmayan paralel yapılanmalar planlanmıştır⁵⁴⁴. 2000'nin ilkbaharında AB içinde COPS olarak bilinen ve 15 üye ülkeyi barındıran Politik ve Güvenlik Komitesi ile 13 aday ülke (15+13), ki bunlara İzlanda ve Norveç'in katılımı ile 15'e yükselir (15+15), ya da COPS ile 6 AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkesi (15+6) arasında görüşmeler organize edilmesi için bir tartışma ortaya çıkmıştır. Fransa 15+6 görüşmelerini önlemeye çalışmış ancak 6 NATO ülkesinin 15+15 formatına dahil olmasından itibaren bu çabalar prensipte kalmıştır⁵⁴⁵.

Bu tartışmalar Feira'da 19-20 Haziran 2000'de yapılan AB Zirvesi⁵⁴⁶ ile sonuçlandırılmıştır. AB Konseyi 15+15 ve 15+6 formatlarının her ikisini de kabul etmiştir. 15+15 toplantılarının olması ve 15 ülkenin AB ile diyalog, dayanışma ve işbirliği içine girmesi gerekliliği belirtilmiş, ayrıca NATO imkân ve kapasitelerinin kullanıldığı AB yapımı operasyonların işlevine yönelik sorunlarda özel 15+6 görüşmelerinin yapılacağı kabul edilmiştir. Başkanlık Sonuç Bildirgesi iki kurum arasında tam şeffaflık ve işbirliği sağlamak ve AB üyesi olmayan NATO ülkeleri ile danışma ve diyalogu devam ettirme konusunda NATO ile işbirliği yapmak için dört tane AB çalışma grubu kurulmasını kuvvetle önermiştir⁵⁴⁷.

Feira'da alınan kilit kararları sıralandırmak gerekirse;

- AB, AB üyesi olmayan NATO müttefikleri ile her altı ayda en az iki defa, biri bakanlık seviyesinde olmak üzere, toplanma taahhüdünde

⁵⁴² François HEISBOURG, **Europe's Strategic Ambitions: The Limits of Ambiguity**, Survival, Vol:42, No:2, Summer 2000, pp.10-11. Aktaran. RASMUSSEN, a.g.m., s.42.

⁵⁴³ Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Kıbrıs Rum Kesimi, Türkiye, Malta.

⁵⁴⁴ ŞİMŞEK, a.g.e., s.177.

⁵⁴⁵ WEBBER, TERRIFF, v.d., a.g.m., s.80.

⁵⁴⁶ Feira Zirvesi Sonuç Bildirgesi tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=62050&from=&LANG=1>

⁵⁴⁷ BAĞCI, a.g.m., s.603.

bulunmuştur. Gelecekteki AB yapımı operasyonlara destek amacıyla AB üyesi olmayan müttefikler, özellikle Türkiye, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Norveç, tarafından yapılacak kapasite yardımı kabul edilecektir.

- 2000 Kasımında, 'Temel Hedef'e paralel olarak AB müttefiklerinin kapasitelerini geliştirmeleri için katalizör görevi görecektir bir Kapasite Taahhüt Konferansı yapılması kararlaştırılmıştır.
- 'Temel Hedef'in uzun dönem içinde gerçekleşmesi ve Kasım ayındaki Konferansın başarılı geçmesi için NATO savunma uzmanlarının 'Temel Hedef' gereklerini analiz etmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.
- Güvenlik, 'Temel Hedef' uygulaması, NATO imkân ve kabiliyetlerine AB erişimi ve daimi NATO-AB danışma mekanizması konularında çalışacak dört ad hoc NATO-AB çalışma grubu oluşturulması için NATO'ya teklif sunulmuştur⁵⁴⁸.

Sonuçta Feira kararları ile AB üyesi olmayanlar, AGSP'nin enformasyon, danışma ve planlama öncesi işleri kapsayan karar şekillendirme ve uygulama süreçlerine katılırken, karar verme ve politika kontrol mekanizmaları sadece 15 AB üyesi ülke ile sınırlı kalmıştır⁵⁴⁹. Kriz dönemlerinde AB'nin girişeceği askerî operasyonlar gündeme geldiğinde, eğer NATO'nun imkânları kullanılacaksa, AB üyesi olmayan NATO üyeleri, kendi isteklerine bağlı olarak bu operasyonlarda yer alabileceklerdir. AB'nin NATO imkânları kullanılmadan, kendi askeri gücüyle başlatacağı operasyonlara katılım ise, Konseyin davetine bağlı olacaktır⁵⁵⁰.

Bu zirvede askerî operasyonların yönetimi üç ayrı şekilde belirlenmiştir; NATO tarafından yürütülen operasyonlar⁵⁵¹, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımı ile Avrupa gücünün gerçekleştirdiği operasyonlar⁵⁵² ve AB tarafından yürütülen operasyonlar⁵⁵³.

Feira'da belirtildiği üzere kasım ayında gerçekleştirilen 'Kapasite Taahhüdü Konferansı'nda üye ülkeler 'Temel Hedef'e yönelik taahhütlerini belirtmişler ve bu

⁵⁴⁸ VERSHBOW, a.g.m., s.102.

⁵⁴⁹ MISSIROLI, a.g.m., s.15.

⁵⁵⁰ ÇAYHAN, a.g.m., s.50.

⁵⁵¹ Bosna-Hersek ve Kosova krizleri bu tarz operasyonlara örnek olarak gösterilebilir.

⁵⁵² Bu operasyon tarzı, AB ile Türkiye arasında anlaşmazlıklar doğuran ve Türkiye'nin vetosu nedeniyle ciddi çıkmazlar yaratmış olan operasyon türüdür.

⁵⁵³ SERDAR, a.g.m., ss.68,69.

amacı gerçekleştirmeye yönelik süreci takip edecek bir izleme mekanizması oluşturulmuştur⁵⁵⁴.

Türkiye açısından Feira Zirvesi sonuçları değerlendirilirse, AB bu zirve ile AB+15 forumunu esas olarak belirlemiş, AB+6 forumu ise istisnai olarak kabul edilmiştir. Karar alma mekanizmalarına zaten dahil edilmeyen Türkiye, böylece, Avrupa savunmasında ve güvenliğinde kayda değer sorumluluğu olmayan Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Estonya gibi ülkelerle eşdeğer düzeyde tutulmuştur⁵⁵⁵.

2.2.3.3.1.4. Nice, Laeken ve Kopenhag Zirvelerinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

2000 yılı haziran ayında gerçekleştirilen Feira Zirvesi'nde savunma ve güvenlik politikası konusundaki kararlılık teyit edilmiş, aynı yılın aralık ayındaki Nice Zirvesinde⁵⁵⁶ ise AB Güvenlik ve Savunma Politikasının ODGP'nin bir uzantısı olduğu resmen deklare edilmiştir⁵⁵⁷.

Bu Zirvede AGSP konusunda başını Fransa ve İngiltere'nin çektiği yoğun tartışmalar yaşanmıştır⁵⁵⁸. Fransa NATO üyesi olup olmadığına bakılmaksızın AB aday ülkeleri ile politik diyaloga öncelik verirken; İngiltere AB aday ülkesi olup olmadığına bakılmaksızın NATO ülkeleri ile bağlara önem vermekteydi⁵⁵⁹. İngiltere Genel Kurmay Başkanı General Sir Charles Guthrie; Fransızların Avrupa Ordusu'nun kumanda kademesinin tümüyle NATO'nun dışında oluşturulması düşüncesinin ittifakta bölünme yaratabileceğini, bunun da ABD'nin NATO'dan çekilmesine dek gidebilecek bir yolun başlangıcı olabileceğini öne sürmüştür⁵⁶⁰.

7-8-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi'nde ABD ve İngiltere, AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin statüsü ve ittifakın önemi üzerinde anlaşmışlardır.

⁵⁵⁴ GROVES, a.g.m., s.11.

⁵⁵⁵ ÇOMAK, a.g.m., s.64.

⁵⁵⁶ Nice Zirvesi Sonuç Bildirgesi tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=64245&from=&LANG=1>

⁵⁵⁷ ÜLGER, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları*, s.107.

⁵⁵⁸ AYDOĞAN, a.g.e., s.288

⁵⁵⁹ WEBBER, TERRIFF, v.d., a.g.m., s. 79.

⁵⁶⁰ AYDOĞAN, a.g.e., s.287.

NATO'nun bir bütün olarak dahil olmadığı askeri operasyonlarda AB'nin karar alma ve kriz yönetimindeki özerkliği belirtilerek bir Avrupa ordusunun kurulmasının amaçlanmadığı ve NATO'nun kolektif savunma için temel alındığı ifade edilmiştir⁵⁶¹.

Bu zirvede AB dönem başkanlığına yeni gelen İsveç yönetimine şu alanlarda çalışmaya devam etmesi tavsiye edilmiştir:

- AB ile BM arasında işbirliğini geliştirmek,
- Çatışmayı önleme için bir AB programı oluşturmak,
- AB ve NATO arasında işbirliğini geliştirmek,
- AB içinde kriz yönetim kurumlarını sürekli hale getirmek,
- Kriz yönetim prosedürlerini geliştirmek,
- AB'nin savunma planlaması için bir Savunma Gözlem Mekanizması oluşturmak,
- AB uygulama ve idmanları için bir program ve politika geliştirmek,
- Özellikle polis ve kurtarma servisleri gibi sivil kapasiteleri geliştirmek⁵⁶².

Nice'den sonra, bu sayılanlar arasında gerçekleşmeyen iki alan bulunmaktadır: Birincisi, Savunma Planlama Modeli olan 'Gözlem-Teftiş Mekanizması'dır. İkincisi ise AB'nin NATO kaynaklarının kullanımına yönelik bir AB-NATO anlaşması gerçekleştirilememiştir. Bu ikisi de önemlidir çünkü NATO ile AB arasında bağlantı kurulmasını sağlayacaktır.

Nice Zirvesinden önce, 2000 yılının Kasım ayında Marseilles'de BAB Bakanlar toplantısında Petersberg görevlerini yerine getirecek BAB fonksiyonları AB'ne, modifiye edilmiş 1954 Brüksel Anlaşması'nın ortak savunma konusundaki taahhütleri de BAB Sekreteryasına devredilmiştir⁵⁶³. Nice Zirvesinde bu kararların bir sonucu olarak BAB, AB'ne entegre edilmiştir. Bu zirvede BAB-AB ilişkilerine uygulanan prosedürlerin AB-NATO çerçevesinde ele alınması gerekliliğine değinilmiştir⁵⁶⁴.

⁵⁶¹ RUTTEN, a.g.m. <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai47e.html> Ayrıca St. Malo'dan Nice Zirvesi'ne kadar AGSP konusundaki tüm toplantı ve alınan kararlar için bkz. aynı eser.

⁵⁶² OLJELUND, a.g.m., ss. 4,5.

⁵⁶³ BAĞCI, a.g.m., s.603.

⁵⁶⁴ Özlem TERZİ, **New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations**, Southeast European Politics, Vol:III, No:1, June 2002, ss.48,49.

BAB amaçlarının AB çatısı altında birleştirilmesiyle BAB'nin AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin kazandığı haklar azalmaya başlamıştır⁵⁶⁵. Türkiye'nin de içinde olduğu bu ülkeler, BAB'nin AB'ne entegre edilmesi ile farklı karar alma mekanizmaları içinde kendilerini bulmuşlardır. Meselâ, AGSP çerçevesinde Türkiye'nin katılımı konusunda kararlar oybirliği ile alınabilecektir. Bu durum ise, Türkiye'yi, AB içerisinde kendi çıkarlarını engelleyebilecek (Yunanistan gibi) ülkeler olduğu için endişelendirmektedir⁵⁶⁶.

Sonuç olarak, BAB'nin AB'ne entegrasyonunun gerçekleştiği Nice Zirvesi ile AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefikleri BAB'deki kazanımlarını kaybetmişler ancak AB ülkeleri de ABD'ni tatmin edici bir karar alarak, AGSP'nın NATO'dan bağımsız oluşturulamayacağını ve NATO'nun bir kenara konulamayacağını belirtmişlerdir.

Öymen'e göre, Türkiye açısından Nice Anlaşması'nda Washington Anlaşmasındaki yükümlülüklerden bir geri dönüş yaşanmıştır. İlk olarak, Washington'da NATO-AB ilişkilerinin, NATO-BAB ilişkilerine dayanması gerektiği belirtilmişti. BAB sistemine göre; BAB bir operasyon başlattığında, tüm Avrupalı NATO ülkeleri buna katılacaklardı. Nice'e göre ise; Türkiye gibi Avrupalı ülkeler sadece AB tarafından NATO imkân ve olanaklarının kullanıldığı operasyonlara katılabileceklerdir. Eğer AB otonom bir eyleme girişirse, bu operasyona katılabilmek için Türkiye gibi ülkelerin Avrupa Konseyi tarafından davet edilmesi gerekmektedir, ki bunun için tek bir AB ülkesinin bile kararı veto etmemesi gerekmektedir. İkincisi, NATO-BAB sisteminde, Türkiye gibi BAB'ne ortak üyeler operasyonun planlamasından stratejik kontrole ve operasyonun yürütülmesine kadar BAB orijinli operasyonlara katılmaktaydılar. Nice'de ise, Türkiye gibi ülkelere sadece görüş ve beklentilerini belirtme hakkı ve yerel kumandanın sorumluluğuna verilen günlük yönetim hakkı tanınmıştır⁵⁶⁷.

Nice Zirvesinde üye ülkelerin savunma bakanları, Acil Müdahale Gücü için her ülkeye düşen askeri yardım miktarlarını da belirtmişlerdir. Buna göre, örneğin

⁵⁶⁵ Y.a.g.m., s.49.

⁵⁶⁶ SERDAR, a.g.m., s.71.

⁵⁶⁷ Onur ÖYMEN, **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Foundation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001, ss.20,21.

İngiltere 30 bin asker, 72 savaş uçağı ve 18 savaş gemisiyle; Almanya, Fransa ve İtalya 12'ser bin askerle; İspanya 6 bin ve Lüksemburg 100 askerle bu gücü destekleyeceklerdir⁵⁶⁸.

14-15 Kasım 2001 tarihlerinde Belçika'nın Laeken kentinde toplanan AB devlet ve hükümet başkanları⁵⁶⁹, NATO ile anlaşma sağlanmadan Avrupa Acil Müdahale Gücünün operasyonel hale getirilmesi kararı almışlardır. AB Dönem Başkanı Guy Verhofstadt yaptığı açıklamada, NATO'suz Avrupa Ordusu'nun olanaklarının kısıtlı olduğunu kabul etmiş ancak gerçek amaçlarını açıklamaktan da geri durmamıştır: "AGSP'nin operasyonel hale getirilmesine karar verdik. Başlangıçta kısıtlı olanaklara sahibiz. NATO ile anlaşmayı bekleyeceğiz."⁵⁷⁰

Laeken Zirvesi'nde belirtildiğı üzere Kosova hava çatışmasından bu yana Avrupa'nın yetersizliklerinin açıkça ortaya çıkmasına rağmen etkili bir değişim gerçekleşmemiştir ve Kasım 2001'deki eylem planına rağmen pek çok kapasite açığı devam etmektedir. Deighton'a göre bunun arkasında yatan asıl neden AGSP için daha fazla kapasite amacıyla ödemede bulunmak konusundaki siyasî isteksizliktir⁵⁷¹.

Aynı zirvede, AB bazı kriz yönetim operasyonlarını idare etme konusunda artık yetkin olduğunu iddia etmiştir. Ancak aslında bu, bazı AB devletlerinin AGSP projesi içinde olsun ya da olmasın bu tarz operasyonları yürütme kapasitesine sahip olduğu gerçeğinin ifadesinden daha öte bir şey değildir. Bu yanılsama, Belçika dış işleri bakanının, AB'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahaleye⁵⁷² dahil olabilmesi için, AGSP'nin geliştirildiğine yönelik yorumlarında kendisini göstermiştir, ki bu yorumlar medya ve diğer AB hükümetleri tarafından pek de ilgiyle karşılanmamıştır⁵⁷³.

⁵⁶⁸ BİÇER, a.g.m., s.140.

⁵⁶⁹ Laeken Zirve Bildirgesi tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/Newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=68827&LANG=1&File=/pressData/en/ec/68827.pdf&Picture=0>

⁵⁷⁰ NATO'suz AGSP Kısıtlı Olacak, Hürriyet, 18.12.2001. Aktaran, AYDOĞAN, a.g.e., s.288.

⁵⁷¹ Anne DEIGHTON, *The European Security and Defence Policy*, Journal of Common Market Studies, Vol:40, No:4, November 2002, s.729.

⁵⁷² 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ne gerçekleştirilen terörist saldırıdan sonra ABD'nin Afganistan'a gerçekleştirdiğı askeri müdahale.

⁵⁷³ CLARKE and CORNISH, a.g.m.,S.786.

21-22 Haziran 2002 tarihlerinde Sevilla'da gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi'nde AB'nin kriz yönetimi operasyonları üstlenecek durumda olduğu teyid edilerek, Bosna-Hersek'te Birleşmiş Milletler'in yerine, 1 Ocak 2003'ten itibaren AB'nin, polis misyonu görevini üstlenmeye hazır olduğu belirtilmiştir. Ayrıca o tarihe kadar AB ile NATO arasında AGSP konusunda kesin bir anlaşmaya varılabilmesi koşuluyla Makedonya'da NATO'nun görev süresinin dolmasını takiben, bu görevi AB'nin devr alma istediği dile getirilmiştir⁵⁷⁴.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi⁵⁷⁵ AB için güvenlik alanında ciddi bir çıkmazın sonuçlandığı bir zirve olmuştur. Askerî bakımdan kendi bağımsız gücünü oluşturamayan AB, NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmak için Türkiye ile uzlaşarak, Türkiye'nin daha önce koyduğu vetonun ortadan kaldırılmasını sağlamıştır⁵⁷⁶. Avrupa Acil Tepki Gücünün Türkiye'ye karşı kullanılmayacağı yönünde Ankara'ya somut güvenceler verilmesi ile beraber Ankara da Avrupa Gücü'nün NATO imkânlarını kullanmasına ilişkin itirazını geri çekmiş⁵⁷⁷ böylece bu konuda uzun zamandır süren bir sorun çözülmüştür⁵⁷⁸.

Bu zirvede Kıbrıs ve Malta'nın AB üyesi olduktan sonra NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı askerî operasyonlarda yer almayacağı, NATO ile ilgili bilgilerin gizli tutulacağı ve AGSP ile ilgili diğer tüm bilgilere bu yeni iki üye ülkenin tam erişim hakkı bulunacağı belirtilmiştir⁵⁷⁹.

Acil Müdahale Gücünün Kıbrıs'a müdahale edememesi her ne kadar Türkiye tarafından kazanç ve AB açısından talihsizlik sayılsa da AB'nin AGSP konusundaki kazanımlarının yüksek olduğu belirgin bir gerçektir. Artık AB, NATO'nun müdahil olmak istemediği bölgelere NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanarak müdahale edebilecektir.

⁵⁷⁴ T.C Dışişleri Bakanlığı, Sevilla Zirvesi Sonuçları Çerçevesinde AB'nin Önümüzdeki Dönemdeki Faaliyetlerinin Takvimi, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/Sevilla.Zirvesi.Sonuc.htm>

⁵⁷⁵ Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi tam metni için bkz. <http://ue.eu.int/newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=73774&LANG=1&File=/pressData/en/ec/73774.pdf&Picture=0> ya da <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/kopenhag-zirve-sonuc.htm>

⁵⁷⁶ SERDAR, a.g.m., s.72.

⁵⁷⁷ Bu zirve esnasında, Avrupa ordusunun bir an önce Makedonya'da göreve başlamasını isteyen Fransa ile istediği güvenceleri almadan AB'ne onay vermeyen Türkiye arasında gerginlikler yaşanmıştır. Bkz. http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/almanak2002/news_detail.asp?nid=148&sid=14

⁵⁷⁸ Ümit ENGİNSOY, AGSP Türkiye'nin Onayıyla Devam Ediyor, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003, ss.88,89.

⁵⁷⁹ Kopenhag Zirvesi Sonuçları, Ek II, Madde 3, <http://www.ikv.org.tr/turkiye-ab/guncel/kopenhag-zirve-sonuc.htm>

Kıbrıs konusunda Türkiye kazançlı sayılsa da unutulmaması gereken hassas bir bölge daha bulunmaktadır: Balkanlar. Bu zirvede Balkanlar istisnai konuma alınmamış, bu bölgeye yapılan AB operasyonları için NATO imkânları serbest bırakılmıştır. 1 Ocak 2003 itibariyle, Bosna-Hersek'te 900 kişiden oluşan AB Polis Gücü hayat geçirilmiş⁵⁸⁰, 31 Mart 2003'den itibaren de AB, Makedonya'da NATO'nun sürdürüğü barış koruma görevini üstlenmiştir. AB önümüzdeki yıl içerisinde NATO'dan Bosna'daki SFOR misyonunu devralacaktır.

Kopenhag Zirvesinden sonra AB ve NATO arasında bir anlaşma yapılmış ve her iki taraf da varılan anlaşmayı, 'yeni yüzyılın getirdiği sorunlara karşı yeni bir stratejik ortaklığın kuruluşu' olarak değerlendirmiştir⁵⁸¹. Avrupa'nın bu savunma girişiminin NATO'nun rolüne zarar verebileceğine ilişkin kaygıların dağılması için de anlaşmada, 'NATO, üyeleri için kolektif savunmanın temel direği olarak kalmayı sürdürecektir' ifadesi kullanılmıştır.

2.2.3.3.2. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile Birlikte Ortaya Çıkan Sorunlar

Eğer AB'ni 11 Eylül olayları sonrasında ve özellikle de Irak Savaşı esnasında inceleyecek olursak dış dünyaya karşı 'tek bir ses' ile kendisini ifade ettiğini söylememiz zor olacaktır. O zaman 11 Eylül ertesinde AGSP'nin başarısızlığının sergilendiğini söylemek doğru mudur?

11 Eylül olayından sonra özellikle AB'nin büyük devletleri arasında ABD'nin müttefiki olabilmek için adeta bir yarış başlamış, askerî güçlere sahip büyük Avrupalı devletler ile onların arkasında kalan daha küçük devletler arasında ayrılaşmalar⁵⁸² meydana gelmiştir⁵⁸³. Bazı devletler Afganistan'a bir AB gücü gönderme taraftarı

⁵⁸⁰ Sharon SPITERI, **EU Starts Security and Defence Missions in 2003**, EuObserver, (31.12.2002), <http://www.euobserver.com/index.phtml?aid=8885> Aktaran. SERDAR, a.g.m., s.72.

⁵⁸¹ ENGİNSOY, a.g.m., s.89.

⁵⁸² Mesela, İngiltere, Almanya ve Fransa tarafından Ekim 2001'de Afganistan operasyonunu, uluslar arası terörizmle savaşı ve bu ülkelerin uluslar arası arenadaki durumlarını konu alan mini bir zirve düzenlenmiş ve diğer ülkeler bu zirveye davet edilmemiş; ardından da Tony Blair tarafından 4 Kasım 2001'de Downing Caddesi'nde bir öğle yemeği organize edilmiş ve bu yemeğe bu üç ülke ve İtalya, İspanya, Hollanda dışındaki ülkeler davet edilmemişlerdir.

⁵⁸³ Deniz Altınbaş AĞÜL, **The Impact of 11 September on the European Common Foreign and Security Policy**, Insight Turkey, Vol:4, No:3, July-September 2002, ss.47,48.

iken diğerleri buna karşı çıkmış ve Birlik bir bütünlüğü sağlayamamıştır⁵⁸⁴. Zbigniew Brzezinski 11 Eylül sonrası AB içindeki ayrılaşmayı şöyle ifade etmiştir: 'Bu savaşta biz bir Avrupa hakkında konuşamayız, biz sadece Avrupalı devletler hakkında konuşabiliriz'⁵⁸⁵.

Irak krizinde ortaya çıkan kamplaşmada Almanya ve Fransa, İngiltere ile Irak konusunda anlaşamamıştır. İngiltere krizin başından itibaren ABD'ne yakın bir tavır sergilerken diğer iki ülke ABD'nin askeri müdahalesine karşı çıkmışlardır. 17 Şubat 2003'de birliğin ortak bir duruş sergileyebilmesi için bir zirve düzenlenmiş ancak sonuçta AB'nin ikiye ayrılmış durumunu koruduğu görülmüştür. Irak konusunda Amerikalılar ile bir olan tarafta İngiltere, İtalya, İspanya, Danimarka, Portekiz, Hollanda ve İrlanda; 'biraz-daha-sabırlı-ol' kampında ise, Almanya, Fransa, Belçika, Yunanistan, Finlandiya, İsveç ve Avusturya yer almıştır⁵⁸⁶.

Bu son örneklerden de anlaşılacağı üzere, AB kendi içerisinde güvenlik ve savunma konularında fikir ayrılıkları yaşamaktadır. Birlik dış politika konusunda ortak bir fikir, diğer bir deyiş ile, ortak bir politika üretememektedir.

AGSP konusunda yaşanan diğer bir sorun ülkelerin savunma bütçelerine ayırdıkları miktarın gittikçe düşmesi ile yaşanan finansman sıkıntısıdır. Eğer üye devlet hükümetleri savunma harcamalarını arttırmazlarsa, ki Soğuk Savaş sonrasında bu devletler Avrupa'daki barış ortamından faydalanarak savunma bütçelerini düşürüp burdan arttırdıklarını diğer alanlara tahsis etmişlerdir⁵⁸⁷, NATO-AB arasındaki kapasite farkı artmaya devam edecektir. 15 AB üyesi 1991 yılında askeri harcamalara toplam 205 milyar dolar ayırırken, bu oran 2001 yılında %15'lik bir düşüşle 175 milyar dolara inmiştir⁵⁸⁸. Soğuk Savaş sonrasında büyük tasarrufa giden AB ülkelerinin 60.000 kişilik bir ordu için gerekli maliyeti karşılamaya ne derece hazır olduğu belirsizdir.

⁵⁸⁴ Monica Den BOER and Jörg MONAR, **Keynote Article: 11 September and The Challenge of Global Terrorism to the EU as a Security Actor**, Journal of Common Market Studies, European Union Annual Review 2002, Vol:40, s.18.

⁵⁸⁵ Interview with Zbigniew Brzezinski by Hans Hoyng and Gerhard Spörl, Der Spiegel, 12 November 2001. Aktaran. AKGÜL, a.g.m., s.49.

⁵⁸⁶ A. Seda SERDAR ve Banu TEPE, **Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi**, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:36, Nisan 2003, s.61.

⁵⁸⁷ Barış ortamında yararlanılarak savunma bütçesinin bir kısmının diğer alanlara tahsis edilmesi **'Peace Dividend'** (Barış Hissesi) olarak bilinmektedir.

⁵⁸⁸ GUAY and CALLUM, a.g.m., s.772.

Kosova Savaşı, ABD ile Avrupa arasındaki sürekli artan askerî-teknolojik mesafeyi açıkça ortaya koymuştur. Tüm havadan saldırıların %80'i Amerikan uçakları tarafından gerçekleştirilmiştir. Avrupalılar birliklerinin ancak %2'sini acilen sevk etmekte bile zorlanmışlardır⁵⁸⁹. 2001 Afganistan Operasyonu da AB'nin istihbarat, iletişim ve hava iletişim sistemlerinde hâlâ kısıtlı bir kapasiteye sahip olduğunu göstermiştir⁵⁹⁰.

AB, günümüzde ABD ile savunma alanında rekabet etmek bir yana, Acil Müdahale Gücü için dahi yeterince askerî kaynaklara sahip durumda değildir. Gerek teknolojik yetersizlik ve gerekse ekonominin bu alana gösterdiği yetersiz ilgi, AGSP'nin gelişmesi önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır. AB, askerî harcamalar bakımından yetersiz olduğu için NATO kuvvet ve kabiliyetlerine ihtiyaç duymaktadır⁵⁹¹.

AGSP'nin gündeme gelmesiyle ortaya çıkan diğer bir sorun da farklı üyelik sorunudur. AB üyesi olup AB ile güvenlik sorunlarında birlikte çalışmak istemeyen ülkeler, örneğin Danimarka, ya da NATO üyesi olup AB'nin içinde yer almak isteyen ülkelerin durumunun ne olacağı önemli bir soru işaretidir⁵⁹². Gerçi Türkiye dışındaki AB üyesi olmayan NATO müttefikleri AGSP konusunda pek ses çıkarmamış, Kopenhag Zirvesi ile de Türkiye'nin ağzı bir nebze olsun kapatılmıştır.

Aslında temel sorun Avrupa güvenliğine ilişkin esnek yapının belirsizliğe yol açmasıdır. Esnek bir sistem; bağlılığı azaltarak, bağlayıcı yükümlülükleri uzaklaştırarak, ülkeleri çıkarı olmadığı operasyonlara katılması konusunda serbest bırakmaktadır. Bu da sonuçta, ülkelerin birbirine olan güvenini azaltıp belirsizliğe yol açmaktadır. Avrupa yapılırken, üstüne bir de genişleme sürecine girilmesi, mevcut ayrımlaşmaların yanında 'içerdekiler' ve 'dışardakiler'⁵⁹³ arasındaki ayrımlaşmalara da yol açacaktır⁵⁹⁴.

⁵⁸⁹ MEIERS, a.g.m., s.239.

⁵⁹⁰ WEBBER, TERRIFF vd., a.g.m., s.82.

⁵⁹¹ A. Seda SERDAR, **Avrupa Güvenliğinin Önündeki Engeller Yunan Dönem Başkanlığı'nda Aşılabilir mi?**, ASAM Haftalık Küresel Değerlendirme Bülteni, 30 Eylül-6 Ekim 2002, http://www.avsam.org/haftalikanaliz/30-06_10_2002/main.htm

⁵⁹² MEIERS, a.g.m., s.244.

⁵⁹³ İçerdekilerden kasıt, mevcut AB ülkeleri dışardakilerden kasıt da, genişleme sürecinde AB'ne üye olacak ülkelerdir.

⁵⁹⁴ Joanne WRIGHT, **Trusting Flexible Friends: The Dangers of Flexibility in NATO and the WEU/EU**, Contemporary Security Policy, Vol:20, No:1, April 1999, ss.11-119. Aktaran. AKÇAKAYA, a.g.e., s. 70.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK EKSENİNDE AB-ABD İLİŞKİLERİ

3.1. ABD'NİN DEĞİŞEN ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİSİ VE AVRUPA'YA BAKIŞI

Şu ana kadar yapılan incelemelerde çalışmanın konusunu oluşturan iki taraftan AB üzerine yoğunlaşmış ve Avrupa güvenlik yapılanması incelenmiştir. Bu bölümden itibaren taraflardan Amerika ele alınacak, öncelikle bu ülkenin güvenlik stratejisi tarihsel süreç içerisinde incelenecektir. Bu stratejiler kapsamında Avrupa'ya ne şekilde yaklaşıldığı irdelendikten sonra günümüz güvenlik algılamalarında ABD-AB arasındaki ilişkiler ele alınacaktır.

3.1.1. Soğuk Savaş Dönemi'nde Amerikan Güvenliğinin Sağlanması

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından Amerikan ulusal güvenlik mekanizması yeniden yapılandırılmış ve Soğuk Savaş yılları boyunca bu yeni mekanizma evrimini devam ettirmiştir. Farklı bakanlıklar biçiminde kurulan kara kuvvetleri, donanma ve hava kuvvetleri, 1947'de Kongre tarafından kabul edilen Ulusal Güvenlik Yasası çerçevesinde kurulan Savunma Bakanlığı'na bağlanmışlardır⁵⁹⁵.

Ulusal Güvenlik Yasasıyla getirilen bir diğer yenilik ise, başkanın dış politika ve ulusal güvenlik konularında karar almasına bir danışma organı olarak katkı sağlayacak Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kurulmasıdır. Ayrıca yine bu yasayla genel kurmay başkanlığı da oluşturulmuştur.

ABD, bu yeni yapılanma ile 45 kez ulusal sınırlarının dışına asker göndererek⁵⁹⁶, dünyanın çeşitli bölgelerinde sıcak çatışmaya girmiş ve BM barışı koruma güçleri arasında yer almıştır⁵⁹⁷.

⁵⁹⁵ Çağrı ERHAN, **Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları**, (der.) YİLANÇ ve TAŞDEMİR, a.g.e., s.61.

⁵⁹⁶ 1950-53 Kore Savaşı, 1964-73 Vietnam Savaşı, 1958 Lübnan, 1959-60 Karayibler, 1965 Dominik Cumhuriyeti, 1970 Kamboçya, 1980 İran, 1981,1986 ve 1989 Libya, 1982 Lübnan, 1983 Grenada, 1988-1989 Panama ve 1990 Panama askeri operasyonları bunlara örnek gösterilebilir.

⁵⁹⁷ ERHAN, **ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı**, ss.80,81.

Soğuk Savaş esnasında Sovyet gücünün belirmesi Amerikan dış politikası açısından yol gösterici olmuştur. Soğuk Savaş dönemi Amerikan dış politikasının temel yönelimleri açısından bir konsensus oluşmuştur ve ekonomik çıkarlar Amerikan dış politikasının yapımında daima önemli bir rol oynamıştır⁵⁹⁸.

II. Dünya Savaşından sonra dünya düzeni iki kutuplu bir şekilde oluşmaya başlarken, bu düzenin kurucusu olan ABD kendisiyle aynı kampta yer alan ülkelere önemli ölçüde askeri yardımda bulunmuştur. Bu cömertlik o yıllarda ABD ekonomisinin Avrupa rekabetiyle karşı karşıya bulunmaması ve çok başarılı bir performans göstermesi, özellikle Avrupa'ya önemli ölçüde ihracat yapması sonucunda ortaya çıkan fazlaların bir sonucu olmuştur⁵⁹⁹.

Amerika'nın yardımı Avrupa'nın II. Dünya Savaşı sonrasında yaşadığı ekonomik çöküşü atlatmasını sağlamıştır. Ve Sovyetler Birliği tehdit edici hale geldiğinde, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü gündeme gelmiştir⁶⁰⁰. Böylece iki taraf arasında hem ekonomik hem de askeri bağlar oluşmuştur. Ancak, paradoksal bir biçimde Amerika ve Avrupa arasındaki ilişkiler anlaşmazlıkla çevrelenmiştir. Üçyüz yıldan beri küresel ilişkileri yönetmiş olan devletlerin ansızın kendilerinden üçbin mil uzaklıktaki Washington'dan verilen kararlara bağımlı hale gelmeleri anlaşmazlığı doğuran noktadır. Bakıldığında Avrupa, Soğuk Savaş yıllarında bile ABD'nin her buyruğunu yerine getirmemiş, nasıl Türkiye 1960'tan sonra ABD'ne ters gelen, onu öfkeliendiren pek çok işler yapmışsa⁶⁰¹, Batı Avrupa ülkeleri de, özellikle Fransa'da Charles de Gaulle'ün yönetiminde bulunduğu 1958'den başlayarak, ABD'den olabildiğince bağımsız ve kimi durumlarda ABD'ne karşı bir tutum takınmaya başlamıştır⁶⁰².

1960'ların ortalarına kadar kendini Amerika'ya borçlu hisseden Avrupa, bu dönemden itibaren Amerika'yı farklı görmeye başlamıştır. İlk olarak Almanya'da ve

⁵⁹⁸ Joseph S. NYE, *The American National Interest and Global Public Goods*, International Affairs, Vol:78, No:2, April 2002, s.233.

⁵⁹⁹ İler TURAN, *Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri*, (der.) Murat METİNSOY ve Mustafa EROĞLU, *Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi*, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001, s.123.

⁶⁰⁰ KISSINGER, a.g.e., s.24.

⁶⁰¹ Türkiye'de ağır sanayi kurulmasına karşı çıkan ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin yatırım yapmadıkları bu alanlarda onları kızdırmak pahasına Türkiye, Sovyetler'den borç alarak İskenderun demir-çelik, Seydişehir alüminyum, İzmir rafinerisi gibi fabrikaları kurmuştur.

⁶⁰² Cengiz ÖZAKINCI, *United States of İrtica 1945-1999: Soğuk Savaş Döneminden Yeni Dünya Düzenine Türkiye'de İrtica ve Emperyalizm*, Otopsi Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 2002, ss.127,128.

daha sonraları da Fransa'da⁶⁰³ ABD'ne karşı entelektüel bir hareket başlatılmıştır. Amerika da kendisi aleyhindeki bu cereyana karşılık Avrupalıları sorumsuz, yumuşak, dünya meselelerinden uzak hatta nankör olarak görmeye başlamıştır ve böylece 1960ların ortalarında iki taraf arasında entelektüel düzeyde bir ayrımlaşma ortaya çıkmıştır⁶⁰⁴.

Soğuk Savaş dönemi iki taraf arasındaki çatışma noktalarına bakacak olursak; 1956 yılındaki Süveyş Krizi sırasında Eisenhower yönetimi İngiliz ve Fransız müttefiklerinden ayrılmış ve etkin şekilde onları bozguna uğratmak için çalışmıştır. Sonrasında Kennedy yönetiminin 1960lardaki Berlin Krizini ele alması, hem Almanya hem de Fransa'da kuşkuyla karşılanmıştır. 1970'lerde Nixon yönetiminin yeni bir transatlantik ilişkisi tanımlama girişimi, özellikle Fransa tarafından geniş bir direnişle karşılanmıştır. Ve 1980'lerde Amerikan nükleer füzelerinin Avrupa'ya yerleştirilmesine, tüm kıta boyunca gösterilerle karşı çıkmıştır⁶⁰⁵.

Soğuk Savaş yıllarında ABD 1823'de kabul edilen Monroe Doktrini'nin izolasyonist çerçevesinden giderek kurtulmuş, sadece Amerika kıtasında ve Asya-Pasifik bölgesinde değil, dünya ölçeğinde etki alanını genişletmeyi ve çıkarlarını sağlamayı hedefleyen yaklaşımları benimsemiştir. Bunu gerçekleştirmek için de gerekli gördüğünde silahlı kuvvetlerini kullanmaktan çekinmemiştir. Bu politikanın uzantısı güçlü bir askeri yapılanmanın sağlanması, bunun doğal sonucu ise genel bütçe içerisinde savunmaya ayrılan payın yükselmesidir⁶⁰⁶.

Sözü edilen dönemde Amerikan dış politikasında doktrinlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bizzat başkanlarının adıyla anılan doktrinlerin bölgesel ve küresel yansımaları dolayısıyla başka ülkelerin dış politikalarında da birer dönüm noktası rolü oynadıkları görülmüştür. Bu doktrinler sırasıyla; 1947 Truman Doktrini,

⁶⁰³ Avrupa'nın ABD'den bağımsız bir çizgide yeni bir güç olmasını isteyen Fransa, 1962 yılında ABD'ni ve İngiltere'yi dışlayan, Fransız-Alman dayanışmasıyla örgütlenecek bir AB kuramı geliştirmiş ancak Almanya bu tasarıya önce evet dediyse de ABD'nin baskısı üzerine caymıştır. Bunun üzerine ABD ile arası açılan Fransa, ABD'ne inat SSCB ile ilişkilerini geliştirmiş ve 1966'da NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir.

⁶⁰⁴ Ali KARAOSMANOĞLU, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini, 02.10.2002 tarihinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinde gerçekleşen toplantı, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:31, Kasım 2002, ss.32,33.

⁶⁰⁵ KISSINGER, a.g.e., s.24.

⁶⁰⁶ ERHAN, a.g.e., s.81.

1957 Eisenhower Doktrini, 1969 Nixon Doktrini, 1980 Carter Doktrini ve 1985 Reagan Doktrini'dir⁶⁰⁷.

Soğuk Savaşın getirdiği düşünce sistemine göre, 1950lerden 1970lere kadar silahlanma, özellikle nükleer silahların gelişmesi ve yayılması önlenememiş, bu ABD'nin ana politikası olmuştur. Ticaret, dış yardım, ekonomik kalkınma, borçlanma ve uluslar arası ekonomik kuruluşlar ise ikinci derecede öneme sahip olmuşlardır⁶⁰⁸.

Ancak 1980lerin sonlarına doğru ABD'nin genel olarak dış politikasında ve dolayısıyla Avrupa'ya yönelik politikasında değişimler meydana gelmiştir. ABD, Avrupalıların kendi topraklarını savunmada daha fazla rol yüklenmeleri gerektiğini belirtmiş ve global ekonomik rekabete artık daha fazla önem verildiğini, Sovyet tehditinin artık eskisi kadar yoğun olmadığını bu nedenle Avrupa'ya yapılan askeri harcamaların düşürülerek ABD'nin uluslar arası ekonomide üstün duruma gelmeyi amaçladığı belirtilmiştir⁶⁰⁹.

1989'a gelindiğinde, Gorbaçov Doğu Avrupa ülkeleri ile Rusya'daki Türk ülkelerini kapsayan ve tüm eski SSCB topraklarını içeren bir Avrupa tasarısına katılacaklarını açıklamış, AT ile Rusya arasında bu doğrultuda görünüşte ekonomik özde siyasal nitelikli bir anlaşma imzalanmış ve bu Avrupa-Rusya yakınlaşması ABD'de büyük kaygılara yol açmıştır. Böylece 1990'ların başında AB ile ABD arasındaki ilişkiler çatışma ortamına sıçramıştır. Avrupa'nın eski Sovyetler Birliği'nin yerini alabilecek yeni bir dev güç olarak ABD'nin karşısına dikilmesi, ABD'ni soğuk savaş yılları boyunca Sovyetlere karşı kullandığı tüm yıpratma taktiklerini AB'ne karşı kullanmaya yöneltmiştir⁶¹⁰.

3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası 11 Eylül'e Kadar Geçen Dönem

Bir taraftan Sovyetler Birliği'nin çökmesi ve Rusya'nın etkisinin azalması bir taraftan da Çin'in yeni bir güç olarak doğması ve etkisinin giderek artması sonucunda dünyada gücün dağılımı konusunda 1990'lardan bu yana önemli

⁶⁰⁷ Bu doktrinler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Funda KESKİN, **ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri**, (der.) ORAN, a.g.e., s.527.

⁶⁰⁸ ŞİMŞEK, a.g.e., s.169.

⁶⁰⁹ Audrey Kurth CRONIN, **Changing American Views of European Security**, (ed.) Furio CERUTTI and Rodolfo RAGONIERI, **Rethinking European Security**, Taylor&Francis, New York, 1990, ss.79-84.

⁶¹⁰ ÖZAKINCI, a.g.e., s.137.

değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişimler sonucunda şuan ki ortama bakıldığında Amerika'nın tek süper güç olarak uluslar arası arenada yer aldığı görülmektedir. Ancak bu, Soğuk Savaşın iki kutuplu dünya düzeninin yerine tek kutuplu bir düzeninin geçtiği anlamına gelmemektedir. Bu yeni düzende ABD'nin tek başına gerçekleştiremeyeceği pek çok önemli ekonomik, politik ve güvenliğe yönelik amaç bulunmaktadır⁶¹¹.

1990'ların başından itibaren, zamanın ABD başkanı George Bush'un 'Yeni Dünya Düzeni'⁶¹² olarak adlandırdığı bir döneme girilmiştir. Günümüzde yaşanan küreselleşmeyi, soğuk savaş sonrası yeni dünya düzeni olarak tanımlamak mümkündür. Soğuk Savaşın sona erdiği bu dönemde, Amerikan stratejisi, belirli ve tanımlı tehditlere karşı çıkma ve bazı üçüncü dünya devletleri⁶¹³ üzerinde etki oluşturma biçiminde gelişmiştir⁶¹⁴. Soğuk Savaşın bitmesi ile beraber büyük düşmanını kaybeden ABD yeni bir düşman aramış, bu yeni düşmanı bölgesel tehditler oluşturmuştur. Büyük düşmanın yerine geçen küçük düşmanlar Körfez Savaşı örneğinde olduğu gibi Irak gibi ülkeler olmuştur⁶¹⁵.

Karaosmanoğlu'na göre; imparatorlaşma sürecine giren ABD, ilgi alanını Avrupa'dan tüm dünyaya çevirmiştir⁶¹⁶. Ve ABD bu eğilimini 'ulusal güvenlik stratejileri' denilen ve Beyaz Saray tarafından açıklanan belgelerle ortaya koymuştur. 1991'den 2002'ye kadar Amerika'nın bu ulusal güvenlik stratejilerine bakıldığında, önceleri bir bocalama; fakat yıllar içerisinde bir olgunlaşma ve daha fazla bütün dünyayla ilgilenme sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir⁶¹⁷.

Ağustos 1990-Nisan 1991 döneminde yaşanan, Yeni Dünya Düzeninin ilk ciddi bunalımı olan Körfez Savaşı'nın hemen ardından, Ağustos 1991'de hazırlanan

⁶¹¹ Joseph S. NYE, **U.S Security Policy:Challenges For the 21st Century**, US Foreign Policy Agenda, USIA Electronic Journals, Vol:3, No:3, July 1998, s.19.

⁶¹² 'Yeni Dünya Düzeni' ile ilgili tanımlar için bkz. CÖMERT, agm., s.20. Christopher LAYNE ve Benjamin SCHWARZ, **American Hegemony - Without An Enemy**, Foreign Policy, Sayı:92, Sonbahar 1993, s.5, 6. LAYNE ve SCHWARZ'a göre, "Yeni dünya düzeni" kavramıyla ifade edilen strateji aslında Amerikan sisteminin yaşaması ve gelişmesine olanak sağlayacak bir dünya dizayn etme üzerine kurulu olan Amerikan Soğuk Savaş Dönemi stratejisinin aynısıdır.

⁶¹³ Libya, Irak, İran ve Küba gibi.

⁶¹⁴ Beril DEDEOĞLU, **Değişen Uluslar arası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri**, (der.) SÖNMEZOĞLU, **Türk Dış Politikasının Analizi**, s.230.

⁶¹⁵ Yavuz Gökalep YILDIZ, **Değişen Dünya ve Türkiye: Uluslar arası İlişkiler Analizinde ve Türk Dış Politikasında Yeni Perspektiflerin Gereği**, (der.) METİNSOY ve EROĞLU, a.g.e., s.28.

⁶¹⁶ KARAOSMANOĞLU, a.g.m., ss.33,34.

⁶¹⁷ Çağrı ERHAN, **ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini**, 02.10.2002 tarihinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinde gerçekleşen toplantı, s.34.

Ulusal Güvenlik Stratejisinde ABD'nin güven artışı ve şaşkınlığının izlerini birlikte görmek mümkündür⁶¹⁸.

Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'e girmesi sonucunda patlak veren Körfez Savaşı, aslında bir anlamda Soğuk Savaşın bazı kalıplarının devam ettiğini; "hâlâ Batı'nın çıkarlarını tehlikeye atabilecek güce sahip tehlikeli insanların olduğunu" ABD yönetimine göstermiştir⁶¹⁹. İngiltere ve Fransa, bu savaş ile beraber ABD'nin ne kadar önemli askeri ve siyasi müttefikleri olduklarını kanıtlamışlar ve bu harekate katılmışlardır. Her ne kadar görüş farklılıkları olmuşsa da sonuçta BM'in Avrupalı üyeleri arasında işbirliği sağlanabilmiştir.⁶²⁰

Amerika'nın 1991 Ulusal Güvenlik Stratejisi, Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla konvansiyonel alanda silahsızlanmaya gidilirken, yeni düşmanların Amerikan çıkarlarına zarar verebileceğinin altını çizmektedir. Bu stratejide ABD'nin amaçları; Sovyetler Birliği'ndeki demokratik değişimi desteklemek; demokratik değerlere ve bireysel haklara bağlı özgür uluslar camiasını genişletmek; BM gibi uluslar arası örgütleri, barışı sağlama ve dünya siyasal, ekonomik ve sosyal istikrarını sağlama konusunda daha etkin hale getirmek; Batı Avrupa'nın siyasal ve ekonomik bütünleşmesini desteklemek, NATO kapsamında Avrupa güvenlik kimliğinin oluşumuna imkan sağlamak, tüm Avrupa'ya istikrar, demokrasi ve güvenlik getirme amacına bağlı olarak NATO müttefikleriyle AGİK arasında yardımlaşmanın geliştirilmesini sağlamak vb. olarak sıralanmıştır⁶²¹.

Bu stratejide de görüldüğü üzere, Avrupa ABD için diğer bölgelerden farklı bir yere konulmuştur. ABD din ve kültürünü Avrupa'dan almış, aynı siyasal ve toplumsal değeri paylaşmış ve 20. yüzyılda iki kez Avrupa'da savaşa katılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise ABD'nin genişleme politikasında Avrupa önemli bir yere sahip olmuştur. ABD için Avrupa Avrasya ile bağlantıyı sağlayan bir bölge, bir köprübaşdır⁶²².

⁶¹⁸ ERHAN, ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı, s.82.

⁶¹⁹ Michael MANDELBAUM, *The Bush Foreign Policy*, Foreign Affairs, (1990-1991), cilt:70, Sayı:1, s.10.

⁶²⁰ Richard N. HAASS, *Transatlantic Tensions: The United States, Europe and Problem Countries*, Brookings Institution Press, 1999, s.2. <http://brookings.nap.edu/books/0815733518/html/index.html>

⁶²¹ ERHAN, a.g.m., s.83.

⁶²² İlhan UZGEL, *ABD ve NATO'ya İlişkiler*, (der.) ORAN, a.g.e., s.248.

Ancak, Avrupa Amerika için ne kadar önemli olsa da, Brzezinski'nin ifadesi ile 'Bundan böyle Avrupa, Amerika'nın menfaatlerini ve değerlerini Avrupa ötesine yaymak için, oralarda korumak için bir atlama tahtasıdır.' Bu da Amerika'nın Avrupa ötesindeki menfaatlerinin çok daha önemli duruma geldiğini, Amerika'nın çıkarlarının Avrupa ile değil dünya ile sınırlı olduğunu göstermektedir⁶²³.

1990 yılında 'bölgesel savunma stratejisi'⁶²⁴ olarak adlandırılan yeni Amerikan yaklaşımı, Körfez Savaşı esnasında George Bush tarafından ilân edilmiş ve 1993'de de Clinton tarafından da benimsenmiştir⁶²⁵.

Ocak 1993'de işbaşına gelen ve 1996'daki seçimleri de kazanarak Soğuk Savaş sonrası döneme damgasını vuran Clinton yönetimi, ABD'nin öncelikli olarak ekonomik sorunlarını gidermesi gerektiğini belirtmiştir. Reagan döneminde başlayan ve Bush döneminde büyük artış gösteren bütçe açıklarının kapanması ABD'nin hegemonyasını sürdürmesi için gerekli olmuştur⁶²⁶.

Clinton dönemi küreselleşme sürecinin balayı günlerine denk düşmüştür. 90'da yıkılan sosyalist sistemin arkasından 1995 yılında Uruguay Anlaşması ile dünya küreselleşme politikasına girmiş, tüm dünya pazarları kapitalizme hızlı bir şekilde açılmıştır. Gümrük duvarları inmiş ve dünya ticareti serbestleşmiştir. Yani 1995 sonrası yıllar kapitalizmin serbest pazar olgusunu tüm dünyaya yayma olanağına sahip olduğu yıllardır. Clinton yönetimi ABD'nin süper güç konumunun muhafaza edilmesi amacına, ekonomik güç yolunu kullanarak ulaşmayı hedeflemiştir⁶²⁷.

1992 – 2000 arasında Başkan Clinton'ın önceliği ülkenin ekonomik durumunu düzeltmek, ABD'ni ekonomik açıdan yeniden güçlü hale getirmek olmuştur. ABD'nin dünyayı yeniden dizayn etme kaygısı olmamış, buna karşılık

⁶²³ KARAOSMANOĞLU, a.g.m., s.34.

⁶²⁴ Bu stratejiye göre; ABD, benzer güçlerle mücadelesini, Amerika ve Avrupa kıtalarının topraklarında değil, daha çok çıkar bölgeleri olarak tanımladığı diğer coğrafyalarda, askeri varlığı ile destekleyerek sürdürecektir.

⁶²⁵ DEDEOĞLU, a.g.m., s.230.

⁶²⁶ UZGEL, a.g.m., s.244.

⁶²⁷ Hasan KÖSEBALABAN, Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslar arası İlişkiler, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, s.36.

küresel kurumları yerleştirmek, işlerliğini sağlamak, kendi anlayışına uygun bir kapitalizmi dünyada yaygınlaştırma anlayışı egemen olmuştur⁶²⁸.

Bill Clinton tarafından 1996 yılında açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin temel hedeflerini, 'savaşmaya ve ülke dışına gönderilmeye her an hazır bir silahlı kuvvetle güvenliği sağlamak, ABD'nin iktisadi canlanmasını hızlandırmak ve ülke dışında demokrasiyi teşvik etmek' olarak sıralandırmıştır. Belgede, ulusal güvenlik çıkarları tehdit edildiğinde önce diplomasiye, zorunlu kalındığında kuvvet kullanımına başvurulacağı belirtilerek uluslar arası bunalımlara müdahale konusunda seçici davranılacağı ifade edilmiştir⁶²⁹.

1996 yılında Amerikan Genel Kurmayı Başkanı Colin Powell, Pentagon bünyesinde bir Siyasal ve Stratejik Planlama Ünitesi kurmuştur. Bu ünitenin amaçları da, muhtemel tehdit sayılan ülkelere karşı senaryolar üretmek olarak ilân edilmiştir⁶³⁰.

1997'de açıklanan 'Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, ABD çıkarlarına yönelik tehditler; bölgesel ya da devlet merkezli tehditler, ulus-ötesi tehditler⁶³¹, kitle imha silahlarından kaynaklanan tehditler olarak sınıflandırılmıştır. 'ABD'nin çıkarları' kavramı ise 1998'deki Stratejide, 'Yaşamsal Çıkarlar'⁶³², 'Önemli Ulusal Çıkarlar'⁶³³ ve 'İnsani ve Diğer Çıkarlar'⁶³⁴ başlıkları altında incelenmiştir⁶³⁵.

1999 yılında Clinton yönetiminin "Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi"ndeki küreselleşme tanımında; demokratik yönetim, serbest-pazar ekonomisi, insan haklarına ve hukuk düzenine saygı vb. değerler ABD'nin temel değerleri olarak görülmüştür. Küreselleşme ise ABD'nin değerlerinin küreselleşmesi

⁶²⁸ Soli ÖZEL ile Röportaj, **Türkiye Janus Gibi Olmalı**, Turkishtime, 15 Kasım-15 Aralık 2002, Sayı:10 http://www.herseyiletisim.com/tt/kasim/25_3_tr.htm

⁶²⁹ ERHAN, **Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları**, ss.66,67.

⁶³⁰ DEDEOĞLU, a.g.m., s.230.

⁶³¹ Terörizm, yasadışı uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı, uluslar arası örgütlü suçlar, denetim dışı göçmen taşımacılığı, ve çevreye zarara verilmesi gibi tehditler bu kategori içerisinde yer almaktadır.

⁶³² ABD'nin ya da müttefiklerinin ülke bütünlüğüne, vatandaşlarının güvenliğine, iktisadi çıkarlarına, ve kritik değer taşıyan alt yapı unsurlarına yönelik tehditler.

⁶³³ ABD'nin varlığını doğrudan tehdit etmeyen, fakat ülkenin ve dünyanın mevcut yapısını tehlikeye düşüren olgu, davranış ve eylemler. Mesela, Haiti ve Bosna'ya yapılan girişimler.

⁶³⁴ Doğal ve insan kaynaklı afetler ve insan hakları ihlalleri durumunda ve demokratikleşmenin desteklenmesi, ordunun sivil denetiminin sağlanması, sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla ABD'nin girişimde bulunabileceği belirtilmiştir.

⁶³⁵ ERHAN, **ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı**, ss.85,86.

olarak algılanmıştır⁶³⁶. Ayrıca bu stratejide, 'ulusal füze savunma sistemi'ne geniş bir yer ayrılmıştır.

Kuruluşundan bu yana dış politikasını, ticaret politikasıyla ayrılmaz biçimde ilişkilendiren ABD, 1997'den başlayarak, 'Amerikan ulusunun çıkarlarını sağlamaya yönelik bir araç' olarak küreselleşmenin tanımını⁶³⁷ yapmaya başlamış; ABD'nin Soğuk Savaş yıllarında 'komünist blok'a karşı yürüttüğü mücadelenin yerini, küreselleşmeye karşı olan unsurlarla⁶³⁸ mücadele almıştır.

Clinton'dan sonra başa geçen şu anki başkan George W. Bush döneminde, Clinton yönetiminin adeta parolalaştırdığı "barış, demokrasi ve insan hakları" vurguları, yerini "güvenlik" ve "caydırıcılık" terimlerine bırakmıştır. Bush yönetime gelmeden önce yapılan seçim propogandaları sırasında, Clinton'ın her zaman öncelik verdiği bölgesel sorunların, Cumhuriyetçiler'in dış politika metinlerinde ya hiç telaffuz edilmediği ya da çok arka plânda kaldığı dikkati çekmiştir⁶³⁹.

Clinton'ın yaklaşımında çoktaraflılık en azından görüntüde önemli bir rol oynarken Bush ve ekibinin öyle bir kaygısı olmadığı ortaya çıkmıştır⁶⁴⁰. Clinton yönetimi, diğer devletlerle çok uluslu örgütler yoluyla ortak hareket edilmesi prensibine (multilateralism) bağlı bir dış politika anlayışıyla hareket ederken, Bush yönetiminin dış politika çizgisi, tek başına hareket etmeye (unilateralism) dayanmıştır⁶⁴¹.

⁶³⁶ ERHAN, ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini, 02.10.2002 tarihinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinde gerçekleşen toplantı, s.34.

⁶³⁷ Küreselleşme tanımı ve bu kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Emre KONGAR, **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001. İzzettin ÖNDER, **Küreselleşme, Yeni Ekonomik Düzen ve Uluslar arası İlişkiler**, (der.) METİNSOY ve EROĞLU, a.g.e. Deniz Ülke ARİBOĞAN, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslar arası İlişkilerde Güç Mücadelesi)**, 3.Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2001. Daniel, N. NELSON, **Globocracy – Review Essay**, International Politics, Sayı:39, Haziran 2002. Jarle SIMENSEN, **Democracy and Globalisation: Nineteen Eighty Nine and the "Third Wave"**, Journal of World History, Şubat 1999.

⁶³⁸ Bu unsurlar, Clinton döneminde 'serseri devlet' olarak tanımlanan Irak, İran, Kuzey Kore ve Libya gibi devletler, başta ABD olmak üzere, küreselleşmeye destek veren ülkeleri hedef alan örgütlü suç grupları olarak tanımlanmaktadır. Bu serseri devletlere karşı, Washington yönetiminin etkili bir biçimde kullandığı araç ekonomik yaptırımlardır: Amerikan şirketlerinin İran, Irak, Kuzey Kore ve Libya'yla ticaret yapmalarına ilişkin yasaklar, Hindistan, Pakistan, Arnavutluk ve Kırgızistan'a dâhil olmak üzere uygulanan ve sonra kaldırılan ticari kısıtlamalar örnek olarak verilebilir.

⁶³⁹ Yasemin ÇONGAR, **Cumhuriyetçilerin Dış Politikası** (2), Milliyet Gazetesi, 14 Şubat 2000, <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/14/yazar/congar.html>

⁶⁴⁰ Soli ÖZEL ile Röportaj, http://www.herseyiletisim.com/tt/kasim/25_3_tr.htm

⁶⁴¹ KÖSEBALABAN, a.g.m., s.36.

Clinton yönetimi, BM'e ve uluslar arası hukuka, çok taraflı silah kontrolü ve insani müdahalelere büyük bir inançla bağlı iken⁶⁴², Cumhuriyetçiler gücün dünya üzerinde çok önemli olduğunu belirtmişler; Kuzey Kore, Irak ve İran etrafa tehdit yağdırırken uluslar arası hukuk ve çok taraflı organizasyonların güvenliği sağlamada etkili olamayacaklarını savunmuşlardır. Ulusal çıkar prensibinin çok önemli olduğuna inanan Cumhuriyetçiler, ozon tabakası ve ihracat teşvikinin geleneksel güvenlik gündeminin yerini alamayacağını belirtmişlerdir⁶⁴³.

Bush yönetiminin küresel ısınma konusundaki Kyoto protokolünden çekilmesi, canlı çoğulluyla ilgili Rio Sözleşmesine imza koymaması, Anti-balistik Füzeler Anlaşmasından çekilerek kendisine füze kalkanı oluşturma yoluna gitmesi, kara mayınlarının yasaklanmasına itiraz etmesi, biyolojik savaş sözleşmesine getirilen yeni kayıtlara karşı çıkması ve son olarak da Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) katılmaması, yönetimin tek taraflılığını gözler önüne sermiş ve Amerika'ya karşı sert muhalefetler oluşmasına sebep olmuştur⁶⁴⁴.

Genelde varılan ortak kanâat Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve iki kutuplu dönemin resmen ortadan kalkması sonrasında uluslar arası ilişkilerde hâkim olan belirsizliğin 2000'lere kadar sürdüğü, yâni eski düzenin yerine yeni düzeninin inşâ ya da ilân edilmediğidir. Buna göre 11 Eylül 2001 merakla beklenen düzenin başlangıç tarihidir⁶⁴⁵.

3.1.3. 11 Eylül Sonrası ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi

Bilindiği gibi 11 Eylül saldırısı, ABD'nin Afganistan bağlantılı askerî önlemleri gerçekleştirmesinin meşruiyetini kazandıran bir etki yaratmıştır. Ulagay'a göre Başkan Bush'un ve ABD yönetiminin, Amerika halkının intikam alma özlemine cevap veren, Bin Ladin ve El Kaide'yi yok etme gerekçesiyle Afganistan'ı vurma tercihi,

⁶⁴² Bush yönetiminin felsefesi, 'Wilson tarzı liberal Uluslararasıılık' (Wilsonian Liberal Internationalism) olarak bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Peter W. RODMAN, **Overview of the Clinton Foreign Policy**, Remarks Prepared for the Committee on International Relations, US House of Representatives, 8 October 1998.

⁶⁴³ Peter W. RODMAN, **U.S. Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement and ESDP**, Conference of the German Foreign Policy Association, Berlin, 11 December 2000, ss.1,2. http://www.nixoncenter.org/publications/articles/12_11_00Berlin.pdf

⁶⁴⁴ Francis FUKUYAMA, **ABD'ye Karşı Geri Kalan Herkes**, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002, s.42.

⁶⁴⁵ Yalçın SARIKAYA, **Bush Doktrini: Caydırmak Yetmez Müdahale Şart**, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, s.54.

oldukça basit bir ilk adımdır. ABD'nin 11 olayını salt bir terör olayı olarak algılayıp, çözümünü teröristleri cezalandırmakta araması yanlış bir tutumdur⁶⁴⁶. Ulagay bu görüşünü Clinton'dan alıntılar yaparak desteklemiştir; Clinton küresel düzendeki uçurumları ve bunlardan kaynaklanan gerilimleri azaltacak adımları atmadan kalıcı nitelikte bir küresel güvenlik sağlamanın mümkün olmadığını vurgulayarak, 'Biz ancak ilerleme ve zenginleşme yarışında geride kalanlara yeni fırsatlar yaratarak, potansiyel teröristlerin sayısını azaltabilirsek, bunu sağlayabiliriz' demiştir⁶⁴⁷.

11 Eylül sonrasında ABD, terörizme karşı savaşında uluslar arası destek talep etmiş ve almıştır. Avrupa, Afganistan'da ABD'ne yardım ederek bu talebe yanıt vermiştir. Oysa Avrupa, terörizme karşı etkin bir silâh olabilecek dünya ölçekli bir yasal oluşum için, ki bu oluşumdan kasıt Uluslararası Ceza Mahkemeleridir, ABD'den destek istediğinde, ABD buna katılmayı reddetmiştir. UCM konusundaki karşıtlık, London Financial Times'da Quentin Peel'in de yazdığı gibi, '11 Eylülden sonra Avrupa ile ABD arasındaki en tehlikeli ve bölücü tartışma'yı başlatmıştır⁶⁴⁸.

AB Komisyonu'nun dış politikadan sorumlu üyesi Javier Solana, ABD ile Avrupa arasındaki anlayış farkının 11 Eylül sonrasında daha da belirgin hale geldiğini belirterek, ABD'nin dünyayı 'ABD yanlısı olanlar' ve 'ABD karşıtı olanlar' diye ikiye ayırmasına ve yalnızca terörizmle savaşa odaklanmasına karşı çıkmıştır. Solana, Avrupa'nın terörizmin yanı sıra dünyada yaygınlaşan yoksulluğu ve sağlık sorunlarını, çevre sorunlarını ve iklim değişimini ve bölgesel ihtilafları da tehdit saydığını vurgulamış ve sorunların savaş dışı yollarla çözümüne öncelik tanıdığını belirtmiştir. Solana, ABD'nin, İsrail-Filistin sorununa çözüm üretmeden Irak'a saldırarak bölgede yeni bir düzen kurma hevesini de eleştirmiştir⁶⁴⁹.

11 Eylül saldırısının ardından 7 Ekimde Afganistan'a giren ABD, yaklaşık bir yıl sonra yeni güvenlik anlayışını, daha doğrusu bundan sonra yapacaklarını ve gerekçelerini ilân etme gereği duymuştur⁶⁵⁰. Ve 20 Eylül 2002 tarihinde Bush

⁶⁴⁶ Osman ULAGAY, *Hedefteki Amerika "11 Eylül şoku"*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002, ss.21,22.

⁶⁴⁷ Bill CLINTON, *World without Walls*, The Guardian, 26 Ocak 2002. Aktaran. ULAGAY, a.g.e., s.22.

⁶⁴⁸ Carlos FUENTES, *Hukuk İmparatorluğu Karşısında Amerika Birleşik Devletleri*, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002, s.38.

⁶⁴⁹ F.Times, 8 Ocak 2003. Aktaran. Milliyet Gazetesi, 13 Ocak 2003, s.13.

⁶⁵⁰ Beril DEDEOĞLU, *ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri*, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, ss.27,28.

yönetimi ilk ulusal güvenlik belgesini açıklamıştır. Bu belge, Başkan Bush'un dış politika yaklaşımının altında yatan prensiplerin uzun vadeli kodlanmış halidir⁶⁵¹.

Bush'un stratejisinde tartışmalara neden olan dört kilit nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kitle imha silahı geliştirmekte olan düşman devlet ve terörist gruplara karşı önleyici müdahalede (pre-emptive military action) bulunma hakkının ABD'ne verilmesidir. İkincisi; Amerika'nın global askeri gücünün herhangi bir yabancı güç tarafından tahrip edilmesine izin verilmeyeceğinin belirtilmesidir. Üçüncüsü; çok taraflı uluslar arası bir örgütlemeye katılma isteği ile beraber, ulusal çıkarları ve güvenliği savunmak amacıyla ABD'nin tek başına harekete geçmekten çekinmeyeceğinin belirtilmesidir. Ve son olarak; başta Müslüman dünyası olmak üzere tüm yeryüzüne insan hakları ve demokrasinin yayılmasının amaçlandığının belirtilmesidir⁶⁵².

Bush doktrinine bakıldığında, 'pre-emptive' ve 'preventive' kavramlarının sıkça kullanıldığı görülmektedir. Uluslar arası toplumun toleranslı olduğu pre-emptive eylem⁶⁵³, kendi ülkesini korumak için önce davranma ya da saldırıdan önce saldırma anlamına gelmekte iken, preventive eylem⁶⁵⁴, tehdit kazanmadan hedef ülkenin vurulması anlamındadır ki bu tarz eylemler uluslar arası toplum tarafından genelde kınanmaktadır⁶⁵⁵.

Stratejide açıklandığı üzere; ABD herhangi bir ülkenin örneğin kitle imha silahlarına sahip olmasından şüphelenmesi halinde, bunları kullanmasa da, harekete geçirmese de, hatta harekete geçirmekle tehdit etmese de bu ülkeye müdahale edebilecektir⁶⁵⁶. Doktrinin en çarpıcı noktasını şu cümle oluşturmaktadır: 'ABD, haydut devletleri ve onların terörist dostlarını, bizi ve müttefiklerimizi kitle imha

⁶⁵¹ Marcus CORBIN, **Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi: İlk Adım**, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, s.10.

⁶⁵² Keir A. LIEBER and Robert J. LIEBER, **The Bush National Security Strategy**, U.S. Foreign Policy Agenda, An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Vol:7, No:3, December 2002, s.32.

⁶⁵³ Buna, 1967 yılında Mısır ve Suriye kuvvetleri İsrail sınırına hareket ettiği anda, İsrail'in bu ülkelerden daha hızlı davranarak yaptığı saldırı örnek gösterilebilir. Tarihte Amerika'nın gerçekleştirdiği bu tarz eylemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Richard F. GRIMMETT, **U.S. Use of Preemptive Military Force: The Historical Record**, U.S. Foreign Policy Agenda, Vol:7, No:3, December 2002, ss.41-43.

⁶⁵⁴ Japonya'nın 1941'deki Pearl Harbor saldırısı bu tarz eyleme örnek gösterilebilir.

⁶⁵⁵ Yavuz Gökalep YILDIZ, **Bush Doktrini ve Irak Üzerine Savaş**, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002, s.12.

⁶⁵⁶ DEDEOĞLU, a.g.m., ss..30,31.

silahlarıyla tehdit eder hale gelmeden önce durdurmaya hazır olmalıdır.⁶⁵⁷ Bu teorinin uygulaması da karşımıza en son yaşadığımız Irak Savaşı ile çıkmıştır.

Kendisine yönelik doğrudan bir saldırı olmadan da tehdit olarak algıladığı hedefleri vurma hakkını kendinde gören ABD, tek yanlı hareket etmekte; ABD'nin BM dışında hareket etmesi, uluslar arası sisteme ve BM'in güvenilirliğine büyük zarar vermektedir⁶⁵⁸.

Dokuz ana başlık ve bir giriş metininden oluşan belgede, birinci bölümde ABD'nin bir eşinin ve örneğinin dünyada olmadığı belirtilmiş, sunuş kısmında da ABD'nin kıyaslanamayan gücünün zevkini yaşadığı ifade edilmiştir⁶⁵⁹. ABD'nin dünyayı daha güvenli hale getirme konusunda özel bir sorumluluğu olduğunu savunan Rice; bu bağlamda ABD'nin "terör ağını ve teröristlere destek olan devletleri çökertme; nükleer, kimyasal ve biyolojik silâh sahibi olup da bu silâhları terörist müttefiklerine verebilecek tiranlarla yüzleşme" misyonu olduğunu savunmuş; Bush yönetiminin Irak rejimine karşı tavrını da bu nedenlere bağlamıştır⁶⁶⁰.

Yine de belgenin gerek giriş bölümünde gerekse alt başlıklarında Amerika'nın müttefiklerine, dostlarına ve sistemdeki diğer büyük güçlere olan gereksinmesi yenilenmiştir. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti, sistemdeki diğer büyük güçler olarak ele alınmış; bu çerçevede AB'nin güçlü bir uluslar arası oyuncu olmadığı imâ edilmiş ve hiçbir Avrupa devletinden de bahsedilmemiştir⁶⁶¹.

ABD, stratejide genel olarak Avrupa ülkelerini, uluslar arası kuruluşların çatısı altında yapılacak barışı koruma operasyonlarında öne çıkaracağını işaretlerini vermiş, Avrupa Ortak Dış Politikası ve Savunma Kimliği gibi konuları NATO ile birlikte mütalaa etmek gerektiğine açıkça işaret etmiştir⁶⁶².

⁶⁵⁷ KÖSEBALABAN, a.g.m., s.34.

⁶⁵⁸ Butros BUTROS-GALİ ile röportaj, *Amerikan Tek Yanlılığı Ulusal Demokrasiyi Baltalar*, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002, s.20.

⁶⁵⁹ Osman Metin ÖZTÜRK, *ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Küresel Ölçekte Kaotik Bir Ortamın Habercisi Gibi*, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, s.16.

⁶⁶⁰ Condoleezza RICE, *A Balance of Power That Favors Freedom*, U.S. Foreign Policy Agenda, An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Vol:7, No:4, December 2002, s.5.

⁶⁶¹ DEDEOĞLU, a.g.m., s.29.

⁶⁶² SARIKAYA, a.g.m., s.57.

Wallerstein'a göre; aslında ABD, Soğuk Savaş sonrası dönemde 1960lara kıyasla ekonomik, siyasi ve kültürel açılarından daha zayıf bir durumdadır. Avrupa ve Japonya ise göreceli olarak daha güçlüdürler. Ona göre Avrupa entegrasyonundan kazançlı çıkacak olan ABD, oluşan yeni uluslar arası ortamda Avrupa Ordusu'nun kurulmasını engellememelidir. Gerçek bir çok kutuplu sistemde ABD her problemi çözme ve her yere müdahale etme durumunda kalmayacaktır⁶⁶³.

Yıldız'a göre; Bush Doktrinin dört ana hedefi bulunmaktadır; nükleer silah kullanma ve 'rejim değiştirme' dahil olmak üzere ABD askeri gücünün 'pre-emptive' (gerektiğinde 'preventive') saldırı kapsamında kullanılması, herhangi bir anlaşma veya örgütün Washington'un kararlarını sınırlandırmasının reddedilmesi, herhangi bir stratejik rakibin ortaya çıkışının engellenmesi, ABD'nin global çıkarları bağlamında, askeri ve ekonomik siyaset bağıntısının açık bir biçimde ortaya konulması⁶⁶⁴.

Clinton dönemi dış politikası liberalizm ekolünün izlerini taşımakta iken, Amerikan yeni güvenlik doktrini realizmi⁶⁶⁵ ahlâkçılıkla yoğurmuş ve ortaya yeni bir sentez çıkarmıştır. Clinton vizyonundaki Amerika, askeri gücü tarafından desteklenen bir ticaret deviyken, Bush kimseye sorma ve hesap verme durumunda olmayan savaşçı bir Amerika öngörmektedir. Yeni güvenlik stratejisi bir anlamda Amerika'nın elli yıldır inşa etmeye çalıştığı uluslar arası kurumlar, hukuk ve normlar düzeninin sona erdiğine işaret etmektedir⁶⁶⁶.

Yakın bir zamana kadar dünyadaki genel eğilime paralel bir şekilde, ABD'nin savunma harcamalarında da kademeli bir azalma söz konusu iken, bu süreç yeniden tersine dönmüştür. ABD 2003 yılı savunma bütçesinde ciddi bir artışa gitmiş, bir önceki yıla göre 48 milyar dolar artış yaparak 2003 yılı savunma bütçesini 396,8 milyar dolara çıkarmıştır. Yönelindiği hedeflere bağlı olarak, ki ana hedef terörizmin yok edilmesi olarak belirtilmiştir, savunma harcamalarında artışa giden

⁶⁶³ Immanuel WALLERSTEIN, *Foes As Friends?*, Foreign Policy, Spring 1993, No:90, ss.156,157.

⁶⁶⁴ YILDIZ, a.g.m., s.13.

⁶⁶⁵ Uluslar arası ilişkilerde realizm ekolüne göre, bir devlet kendi güvenliği için sadece kendisine güvenmek durumundadır. Bu ekol, güvenlik olgusunu diğer devletlerin askeri güçlerine oranla artabilen ve eksilebilen bir meta olarak görür. Nükleer silahların potansiyel düşman ülkeler arasında oluşturdukları denge açısından barışa katkıda bulundukları bu ekol tarafından ileri sürülmektedir. Bush'un stratejisi, realizm ekolünden bu noktada ayrılmakta, Bush'a göre nükleer güç dengeyi değil tehlikeyi işaret etmekte, en barışçı sistemin de Amerikan hegemonyası olduğu iddia edilmektedir. Realizm teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ARI, a.g.e., ss.121-170.

⁶⁶⁶ KÖSEBALABAN, a.g.m., s.36.

ABD'nin çağrısına kulak verip aynı hedefe yönelen devletlerin de savunma harcaması artacaktır. Bu artışın, dünyanın en büyük silâh satıcısı olan ABD'nin savunma sanayi çarklarını işletecek olması ise, konunun bir başka boyutunu teşkil etmektedir⁶⁶⁷.

11 Eylül'ü izleyen bir yılda değişen, Bush yönetiminin, terörle savaşı El Kaide ile Taliban'dan Irak'a, daha geniş bir 'şer eksenine' yaygınlaştırması, bütün bunları, tek başına önleyici meşru müdafaa hakkını ABD'ne veren yeni bir doktrine dayanarak açıklamasıdır. Tüm bunların sonucunda Nelson Mandela, şu sözleri etme zorunluluğu duymuştur: "Amerika dünya barışı için bir tehdittir."⁶⁶⁸

3.2. NATO ÇATISI ALTINDA AVRUPA ve ABD

11 Eylül olayı ile beraber, NATO'da karşılıklı savunmayı içeren 5. Madde ilk defa yürürlüğe girmiştir. Pek çok Avrupalı 11 Eylül saldırısından sonra NATO'daki ABD çıkarlarının 5. maddeye rağmen azaldığını çünkü Amerika'nın terörizme karşı seferberlik için 'ittifak'ı birincil araç olarak görmediğini belirtmişlerdir⁶⁶⁹. ABD'nin ilgisizliğinin yanında, ABD ve Avrupa askerî kapasitesi arasındaki fark, etkili işbirliğini sınırlamaktadır. Yetenekler arasındaki dengesizliğin negatif sonucu; tehdit tanımlamada⁶⁷⁰ ve ittifakın görevlerinin belirlenmesinde⁶⁷¹ yaşanan bölünmedir. Bazı Avrupalılar, Amerika'nın pervasız tek taraflılığı ve askerî üstünlüğünü kullanmasını eleştirmişler, bu eleştirilerinden dolayı Irak Savaşı'nda Amerika'nın karşısında yer almışlardır. ABD, NATO müttefiklerine daha geniş askerî teknoloji transferi yapmak isterken, bu transferlerin uygun olabilmesi için Avrupalı müttefiklerinin askerî kapasitelerine daha fazla yatırım yapmalarını ve ittifakın geniş görev tanımını kabul etmelerini istemektedir⁶⁷².

⁶⁶⁷ ÖZTÜRK, a.g.m., s.20.

⁶⁶⁸ Nathan GARDELS, *Küresel Isınmaya Karşı Niçin Önleyici Önlem Almayalım?*, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002, s.6.

⁶⁶⁹ YOST, a.g.m., s.297.

⁶⁷⁰ Ocak 2002'de başkan Bush'un İran, Irak ve Kuzey Kore'yi 'Şer Eksenine' olarak tanımlaması müttefikler arasında anlaşmazlık doğurmuştur.

⁶⁷¹ NATO için görev tanımlaması Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz tarafından yapılmış ve bu tanımlamada 'terörizmle savaş' yer almıştır. Bazı Avrupalılar askeri araçların yoksunluğu ve harcamalardaki isteksizlik nedeniyle buna karşı çıkmışlardır.

⁶⁷² YOST, a.g.m., ss.298,299.

3.2.1. Avrupa ile ABD Arasındaki Askerî Kapasite Farkı

Avrupa ile ABD arasındaki yetenek farkını, askerî yetenekler, teknolojik yetenekler ve endüstriyel yetenekler olarak ayırmak mümkündür⁶⁷³. Bu başlık altında öncelikli olarak iki taraf arasındaki askerî yetenek farkı incelenecektir.

Dünyanın bir çok bölgesinde askerî varlığını arttırarak hegemon olma perspektifini genişletmeye çalışan ve bunun için de türlü güvenlik argümanları üreten Amerika, dünyanın bir çok ülkesinde asker bulundurmaktadır. Dünya çapında yaklaşık 1.4 milyon askeri bulunan Amerika en fazla ABD askerini kendisi dışında Avrupa'da konuşlandırmıştır. Amerika'nın askeri yayılma noktalarına ve bu noktalardaki asker sayısına bakacak olursak; 1.100.000 asker ABD'de, 120.000 asker Avrupa'da, 80.000 asker Japonya ve Güney Kore'de, 45.000 asker Ortadoğu ve Körfez bölgesinde, 14.000 asker Batı Yarımkürede (Latin Amerika ve Kanada), 10.000 asker Afganistan'da, 10.000 asker Doğu Asya'nın geri kalanında, 7.000 asker Eski Yugoslavya'da ve 1.000 asker Afrika'da bulunmaktadır⁶⁷⁴.

21. yüzyılda kendi hegemonyasını devam ettirmek isteyen ABD, bu amaçla silâhlı kuvvetlerine ayrı bir önem vermektedir. Gerçekten Amerikan silâhlı kuvvetleri bütün dünya silâhlı kuvvetlerinden ayırt edici bir fonksiyona sahiptir:Uzay. Türkiye'de kara kuvvetleri komutanı, İngiltere'de deniz kuvvetleri komutanı genelkurmay başkanı oluyor iken, Amerika'da uzay kuvvetleri komutanı genelkurmay başkanı olmuştur⁶⁷⁵.

Kosova'ya gönderilen yardım gücünün %80'ni Avrupalı askerler oluştursa da Kosova'nın üzerine düşen bombaların %90'nı Amerikan hava gücü göndermiştir⁶⁷⁶. Aynı savaş esnasında askeri istihbarat faaliyetlerinin %90'ı Amerikan uyduları aracılığıyla sağlanmıştır⁶⁷⁷. Avrupalıların bir çatışmayı dindirebilecek kapasitede askeri gücü bulunmamakta, etkili olarak çarpışmak için silâhlara ve Amerika ve diğer

⁶⁷³ Paul BEAVER, *Filling The European Credibility Gap*, <http://www.agendapublishing.com/onlinepastpubs/062-beaver.pdf?papertitle=Filling%20the%20European%20credibility%20gap>

⁶⁷⁴ *Amerika Dünyaya Karşı*, 2023 Dergisi, Sayı:19, 15 Kasım 2002, ss.8,9.

⁶⁷⁵ Ümit ÖZDAĞ, *ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini*, 02.10.2002 tarihinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinde gerçekleşen toplantı, s. 43.

⁶⁷⁶ CASH, a.g.m., s.110.

⁶⁷⁷ MEIERS, a.g.m., s.238.

NATO üyeleriyle çalışmak için güçlü bir iletişim ağına ihtiyaçları bulunmaktadır. Avrupa, askerlerini modernize etmek ve profesyonelleştirmek için çalışmalıdır⁶⁷⁸.

NATO Genel Sekreteri George Robertson, AB'nin askerî kapasitesindeki boşluğun, Avrupa'yı bir 'kâğıttan kaplan' haline dönüştürebileceği konusunda Avrupa savunma bakanlarını uyarmıştır. Avrupa sadece kendi operasyonlarını yönetmekte değil, ABD operasyonlarına katılma konusunda da yetersizdir⁶⁷⁹.

NATO'nun Savunma Yetenekleri Girişimi (Defence Capabilities Initiative-DCI) 1999 yılında Kosova'daki müttefik güçlerin operasyonu esnasında belirginleşen Avrupa eksikliklerine bir cevap olarak ortaya çıkmıştır⁶⁸⁰. Haziran 1998'de ABD'nin girişimi ile oluşturulan DCI, NATO'nun Avrupalı Müttefiklerinin askerî konumlarını ABD tarafından geliştirilen vizyon doğrultusunda uyarlamalarını öngörmüştür. Böylece Atlantik İttifakı stratejik ve savunma ile ilgili alanlarda Amerika'nın liderliği altında birleşik bir bölgeye dönüştürülecektir⁶⁸¹. Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO zirvesinde tüm üye ülkeler, DCI ile ittifakın ve uluslararası camianın halihazırda ve gelecekte karşılaşılabileceği tüm tehditlere karşı savunma kabiliyetlerini geliştirmeyi teyit ve imza etmişlerdir. DCI projesi, stratejik hava ulaştırması, havadan-havaya yakıt ikmali, düşman hava savunmasının baskı altına alınması, hassas güdümlü füzeler ve emniyetli muhabere gibi çok öncelikli ve önemli 58 alanda NATO askerî kabiliyetlerinin modern harbin gereklerine cevap verebilecek şekilde geliştirilmesini öngörmüştür⁶⁸².

2000 yılında hazırlanan "Savunma Yetenekleri Girişimi Hakkındaki Bildiri"ye göre; Girişim'in hedeflerinin gerçekleştirilmesi aynı zamanda Avrupa savunma yeteneklerini ve NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirecektir. Böylece Avrupalı Müttefikler hem NATO'ya daha güçlü ve tutarlı bir katkı sağlayabilecekler, hem de İttifak'ın bir bütün olarak katılmadığı AB himayesindeki operasyonları üstlenme

⁶⁷⁸ Anthony BLINKEN, **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Foundation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001, s.15.

⁶⁷⁹ Justin BERNIER and Daniel KEOHANE, **Europe's Aversion to NMD**, Strategic Review, Vol:XXIX, No:1, Winter 2001, ss.46,47.

⁶⁸⁰ HAGMAN, a.g.e., s.15.

⁶⁸¹ Yves BOYER ve Burkard SCHMITT, **Avrupa Yetenekler Arasındaki Farkı Kapatabilir mi? Kapatmalı mı?**, NATO Dergisi, Sonbahar 2002, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/debate.html>

⁶⁸² Erdoğan ÖZNAL, **ABD Gelecekte Tek Başına Savaşacak**, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:34, Nisan 2003, s.64.

yeteneklerini arttıracaklardır⁶⁸³. NATO ile AB arasında güçlü bir ilişki kurulması gerektiğini belirten Mathiopoulos da, NATO Savunma Yetenekleri Girişimi ile AB 'Temel Hedef'inin birbirlerini tamamladıklarını ifade etmiştir⁶⁸⁴.

Bazı DCI kararları hâlâ yerine getirilememiştir. Bu girişime yeni bir hız katmak ve yeni tehditler karşısında odaklanabilmek amacıyla Kasım 2002'deki Prag Zirvesi'nde, NATO savunma bakanları yeni bir inisiyatifin geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. 'Prag Yetenekler Taahhütü' olarak bilinen bu yeni inisiyatif, dört temel alan tanımlamasında bulunmuştur: Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer saldırılara karşı savunma; Komuta, iletişim ve enformasyon konularında üstünlük sağlama; Konuşlandırılmış güçlerin operasyon yeteneğini ve çarpışma etkinliğini arttırma; Acil müdahaleyi sağlama⁶⁸⁵.

Kuvvet insan sayısı itibariyle, ABD'den %50-70 oranında daha büyük bir kuvvete sahip olmasına rağmen, AB üyesi ülkelerin savunma bütçelerinin toplamı, ABD'nin savunma bütçesinin ancak üçte biri kadardır. Aynı zamanda küresel ölçekte savunma ve güvenlik sorumlulukları yüklenmek isteyen AB'nin;

- Üye ülkelere yayılmış askeri tesisleri ve karargâhları yoktur,
- Kurulu kara, deniz ve hava unsurları yoktur, henüz oluşturulma aşamasındadır,
- Stratejik ulaştırma imkânlarına sahip değildir,
- İstihbarat uydu ağı bulunmamaktadır⁶⁸⁶.

ABD ile Avrupalı müttefiklerin askerî güçleri arasındaki en büyük eşitsizlik şu konularda kendisini göstermektedir; stratejik harekât olanakları, su üstü gemileri ve denizaltılar, hassas güdümlü mühimmat, elektronik harp, uzun menzilli hava kuvvetleri ve füzelerle dünyanın her yerindeki hedefleri tesir altına alabilme kabiliyeti, komuta, kontrol, muhabere, bilgisayar, istihbarat, arama ve keşif⁶⁸⁷.

⁶⁸³ **Savunma Yetenekleri Girişimi Hakkındaki Bildiri**, Kuzey Atlantik Konseyi Savunma Bakanları Toplantısı, Brüksel, 8 Haziran 2000, <http://www.nato.int/docu/other/tr/2000/p00-064tr.htm>

⁶⁸⁴ Margarita MATHIOPOULOS'un NATO Karagahındaki konuşması, **NATO Goes Global or Becomes Irrelevant**, Brüksel NATO Karagahı, 19 Kasım 2001, s.4. http://symisymposium.agp.gr/articles/sym-symposium_2001_mathiopoulos_11192001.doc

⁶⁸⁵ Klauswilli GAUCHEL, **New Missions, New Challenges and New Capabilities for NATO**, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, s.78.

⁶⁸⁶ MAT, a.g.m., s.102.

⁶⁸⁷ ÖZNAL, a.g.m., s.63.

Avrupa'da sadece İngiliz Kraliyet hava gücünün stratejik bir nakil hava kuvveti bulunmaktadır; ki bu Boieng C-17'ler de Amerika'dan kiralanmıştır. Avrupa, pek çok Soğuk Savaş kalıntısını barındırma konusunda oldukça inatçıdır. Almanya halâ 300.000 erkek ve bayandan oluşan zorunlu askerlerden meydana gelmiş bir orduya dayanmakta ve bu ordunun askeri bir formülasyon sağlaması, ki bu Balkanlarda denenmiştir, 60 gün⁶⁸⁸ almaktadır⁶⁸⁹.

ABD ile Avrupalı ülkeler arasında askerî güç olarak farklılık bulunmasını bazı nedenlere bağlamak mümkündür. İlki; Amerika'nın federal hükümet yapısı askeriye'nin organizasyonu ve ulusal ihtiyaçların merkezi planlaması için Avrupa'nın hükümetler arası karakterine göre daha elverişlidir. İkincisi; kamuoyu Amerika ve Avrupa'da savunmaya yatırım konusunda farklı görüşler sergilemektedir. Amerikan vatandaşları güçlü bir savunma sistemi için yönetime destek olurlarken, Avrupa'da sosyal refah askerî tehditlerden önce ele alınmakta ve bu da bütçeye yansımaktadır⁶⁹⁰. Ve son olarak, Amerika'nın 2. Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana süpergüç konumunda olmak gibi bir avantajı bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde askerî alanda Sovyetlere karşı denge oluşturabilmek için teknolojik üstünlüğe önem veren Amerika, dünyanın her tarafında güçlerini konuşlandırabilecek bir askeriye'ye sahip olmuştur⁶⁹¹.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Avrupa'nın yeteneklerini zayıflatırken ABD'ninkileri ise güçlendirmiştir. Avrupa'nın nakliyesi zor ve hareketleri ağır büyük orduları artık güvenliği sağlamakta yeterli değildir. Artık hızla konuşlanabilme ve ana vatandan uzaklarda ortaya çıkabilecek öngörülemeyen durumlarla başa çıkabilmek gerekmektedir. ABD için bu, zaten güçlü olan mevcut yapıların üzerinde çalışmalara devam etmek anlamına gelirken, Avrupa'nın büyük bir bölümü için ise uzun yıllar boyu ve yüksek maliyetler sonucu oluşturdukları savunma kurumlarını değiştirmeleri anlamına gelmiştir⁶⁹².

⁶⁸⁸ Bu süre İngiliz ordusu için 6 saat gibi kısa bir süredir.

⁶⁸⁹ BEAVER, agm., <http://www.agendapublishing.com/onlinepastpubs/062beaver.pdf?papertitle=Filling%20the%20European%20credibility%20gap>

⁶⁹⁰ Amnu NAVARRO, **The gap in defense research and technology between Europe and the United States**, a report submitted on behalf of the Technological and Aerospace Committee to the WEU Assembly, Document A/1718, 6 December 2000, s.9. Aktaran. AKÇAKAYA, a.g.e., s.118.

⁶⁹¹ AKÇAKAYA, a.g.e., s.118.

⁶⁹² James APPATHURAI, **Yetenekler Arasındaki Farkı Kapatmak**, NATO Dergisi, Sonbahar 2002. <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/art1.html>

Avrupa'nın büyük bir askerî potansiyeli bulunmaktadır. Bu NATO başkanlığında Güneydoğu Avrupa'da yürütülen misyonlarda ve dünyanın başka yerlerinde AB üyesi devletleri ilgilendiren misyonlarda görülmüştür. Ancak tek başına ele alındığında Avrupa yetenekleri, AB'nin üstlenmeyi amaçladığı tüm görevleri yerine getirmesi için yeterli değildir. Ayrıca önemli alanlarda önemli eksiklikler mevcuttur. 'Temel Hedef' bu eksiklikleri gidermek, Avrupa'ya kendi başına hareket edebilme yeteneğini kazandırmak, ve NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirmek amacıyla düzenlenmiştir⁶⁹³.

Oluşturulması planlanan Avrupa ordusu için üye ülkelerin katkıları şu şekilde gerçekleşecektir: Almanya 13.500, İngiltere 12.500, Fransa 12.000, İtalya 6.000, İspanya 6.000, Hollanda 5.000, Yunanistan 3.500, Avusturya 2.000, Finlandiya 2.000, İsveç 1.500, Belçika 1.000, İrlanda 1.000, Portekiz 1.000 ve Lüksemburg 500 asker. Danimarka ise belli bir sayı bildiriminde bulunmamış, olaya göre sayıyı kararlaştıracaklarını belirtmiştir⁶⁹⁴.

Türkiye, hem insan gücü hem de tecrübe itibarıyla askerî alanda Avrupa ülkelerinin çok önündedir. Türkiye, hem kendi bölgesinde hem de NATO içinde büyük, etkili ve modern bir güç haline gelmiştir. Sırbistan'a yönelik hava operasyonları sırasında ABD hava kuvvetlerinden sonra gece görüş kabiliyetiyle gündüz gibi operasyon yapma yeteneği ve tecrübesine sahip tek Avrupalı hava gücünün Türkiye olduğu ortaya çıkmıştır⁶⁹⁵. Avrupa'da en büyük silâhlı kuvvetlere sahip ülkelerden biri olan Türkiye'nin Avrupa kuvvetleriyle beraber hareket etmeye müsait 20.000 kişilik kuvveti bulunmaktadır⁶⁹⁶.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, NATO ülkeleri genel olarak, 1990 yılından yani Soğuk Savaşın sonuçlanmasından itibaren, askeri güçlerindeki sayıyı düşürmüşler, 1990'da 5.778.000 olan asker sayısı, 2001 yılında 4.445.000'a ulaşmıştır. ABD, bu alanda Soğuk Savaş esnasında sürdürdüğü liderliği 2001 yılı itibarıyla devam ettirmektedir. Onu ikinci sırada Türkiye takip etmekte, AB ülkeleri arasında da İtalya'nın asker sayısında ilk sırada olduğu dikkati çekmektedir. Bu

⁶⁹³ Rainer SCHUWIRTH, **Helsinki Hedeflerini Yakalamak**, Nato Dergisi, Sonbahar 2002. <http://www.nato.int/docu/review/2002/Issue3/turkish/art4.html>

⁶⁹⁴ BENSANEL, a.g.m., s.25.

⁶⁹⁵ MAT, a.g.m., s.102.

⁶⁹⁶ Joseph Fitchett, **Turkey Puts Roadblock in EU Force Negotiations**, International Herald Tribune, 26 Ocak 2001. Aktaran: BAĞCI, a.g.m., s.607.

tablodan da anlaşılacağı üzere, NATO içerisinde Amerika dominant konumunu sürdürmektedir.

Tablo 2: NATO Ülkelerinin Yıllık Ortalama Güçleri (1990-2001)

Silahlı Kuvvetler – yıllık ortalama güç				
Askeri (bin)				
1990			2001	
106		Belçika		41
		Çek Cumhuriyeti		49
31		Danimarka		25
550		Fransa		367
545		Almanya		307
201		Yunanistan		211
		Macaristan		49
493		İtalya		374
1		Lüksemburg		1
104		Hollanda		52
51		Norveç		31
		Polonya		178
87		Portekiz		70
263		İspanya		134
769		Türkiye		795
308		Birleşik Krallık		219
87		Kanada		59
2181		Amerika Birleşik Devletleri		1482
5778		NATO toplam		4445

Kaynak: NATO Dergisi, Yaz 2002

<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/statistics.html>

Askeriyede çalışan askerî ve sivil personelin işgücüne oranına bakıldığında, Yunanistan bu konuda başı çekmektedir. 2001 verilerine göre, Yunanistan'da bu oran %5.3 kadardır. Zaten Şekil 1'e bakıldığında, Yunanistan'ın savunma harcamaları içerisinde en fazla 'personel'e yatırım yaptığı görülmektedir. Yunanistan'ı, %3.9 ile Türkiye izlemektedir. Bu alanda endüyük oranlara sahip ülkeler ise %1'lik oranı ile Almanya ve %0.8'lik oranı ile Lüksemburg'dur⁶⁹⁷.

⁶⁹⁷ Bu oranlar ile ilgili veriler için bkz. http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/graphics/contents/i2_st2_tu.gif

11 Eylül saldırıları ile deyim yerindeyse eşik atlayan uluslararası terörizmin tanımlanması konusunda ABD ile Avrupa ülkeleri arasında hiçbir zaman ortak bir görüş mevcut olmamıştır. Özgürlük ve güvenlik ikileminde kalan Avrupalı ülkeler, özgürlüklerden yana tutum almışlardır. Bu durumun bir sonucu, Avrupalı ülkelerin bir bölümünün terör faaliyetlerinin en azından plânlama ve lojistik gibi unsurları için uygun ortamları oluşturmalarıdır. Bu durum 11 Eylül saldırıları sonrasında daha da açığa çıkmıştır. Örneğin; Alman içişleri bakanı, 11 Eylül saldırılarının Almanya bağlantısı olduğunu üzülerek kabul etmek zorunda kalmıştır⁶⁹⁸.

AB'nin, BM'in terörün tanımı ve terörle mücadele konusunda yaptığı çağrılara ilgisiz kaldığı görülmüş ve 'bana dokunmayan terör beni ilgilendirmez' anlayışı, güvenlik konularına bakışlarının esasını oluşturmuştur. AB ülkeleri, Avrupa'nın güvenliği için öngörülen Avrupa ordusunun yeterli olacağı düşüncesiyle, NATO'nun öneminin azaldığını ve sadece olası bir nükleer savaş için devam ettirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir; ancak son zamanlarda NATO'nun yeniden ön plâna çıkması ve genişleme sürecini hızlandırması Avrupalı ülkelerin yanıldıklarını ortaya çıkarmıştır⁶⁹⁹.

3.2.2. Savunma Bütçeleri ve Yük Paylaşım Sorunu

Bütünleşme yolunda giderek ilerleyen Avrupa, hemen bir 'Avrupa Birleşik Devletleri' olmayacaktır. 'Para birliğini', 'ticari birliğini' oluşturan ve 'siyasi birlik' konusunda önemli aşamalar kaydeden Avrupa için geriye 'askerî birlik' ve en az bunun kadar önemlisi, 'savunma sanayii birliği' kalmaktadır. Savunma sanayii birliği askerî birlik kadar önemli olmanın da ötesinde 'askerî birliğin olmazsa olmazı'dır. Avrupa'da çok odaklı savunma sanayii entegre olabilse bile, dev ABD savunma sanayii ile hâlâ daha başatmaktan uzaktır⁷⁰⁰.

Büyük yabancı evliliklere gitmek yerine, Avrupa'nın savunma şirketleri belli alanlarda anonim ortaklık kurmuş durumdadır. Uydu alanında Fransız Lagardere ve İngiliz GEC'in kurduğu Thomson Marconi Sonar ile Aerospatiale ve Dasa'nın

⁶⁹⁸ Serhat GÜVENÇ, 11 Eylül Sonrasında Dünya: Ulus devlet, Küreselleşme ve Terörizm, Görüş Dergisi, Sayı:49, Kasım-Aralık 2001, s.12.

⁶⁹⁹ Çevik BİR, Güvenlik Üreten Ülke: Türkiye, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003, s.50.

⁷⁰⁰ Tolga YARMAN ve Cüneyt AKALIN, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye Etkileri, Jeopolitik, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002, s.93.74

kurduğu Eurocopter bunlardan bazılarıdır. Bu anonim ortaklıklar Amerikan rakiplerinin çok gerisinde kalmışlardır. Avrupa çapında silâh programı⁷⁰¹ sayısı daha fazla olsaydı, Avrupa çapında faaliyet gösteren şirketleri bir araya getirmek daha kolay olurdu. Oysa, her ülkenin farklı talepleri⁷⁰² bulunmaktadır⁷⁰³.

Bir taraftan da AB'nin silâh tedariki politikasıyla gittikçe Amerikan firmalarını bir tarafa bırakarak kendi iç pazarına yönelmesi ve kendine yeterli, kapsamlı ve bağımsız bir savunma sanayi kurmak istemesi, Washington'u kaygılandırmaktadır. ABD'ne göre bu politika ciddi riskler taşımaktadır. Herşeyden önce gereksiz bir ikileşme (duplication) yaratarak teknolojik ve ekonomik israfa sebep olacaktır. Ayrıca, NATO'nun temelini teşkil eden Avrupa ve ABD'nin karşılıklı bağımlılığını ve işbirliğini zayıflatarak Atlantik İttifakını büyük ölçüde yıpratacaktır⁷⁰⁴.

AB ülkeleri ABD'nin savunmaya yaptığı harcamanın %60'nı yapmaktadırlar⁷⁰⁵ ve aslında AB'nin savunma bütçelerinin düşük olmasının ardında yatan asıl neden, Avrupalı devletlerin, hiçbir ülkenin bütçe açığının Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının %3'ünden daha fazla olamayacağı şeklindeki Maastricht Anlaşması kriterine uyma zorunluluğudur⁷⁰⁶.

Şu anki Avrupa savunma harcamaları, Petersberg görevlerinin tamamen yerine getirilmesi gibi, Helsinki Avrupa Konseyi'nin önerdiği ana hedeflere ulaşmayı imkânsız hale getirmektedir. Bir kolorduya eşit gücün bulundurulması, hava ve deniz güçleri hariç, halihazırdaki gücün üç katından daha fazlaya çıkarılması veya 150.000 –200.000 asker bulundurulması demektir. 200.000'e varan askeri bir araya getirme uzun süren ve pahalı bir görev olacaktır ve şuanki duruma göre çok daha büyük bir bütçeye ihtiyaç duyulacaktır. Oysa şuanda AB'nin alımları ve maddi harcamaları ve aynı zamanda operasyon ve ikmal harcamaları, ABD seviyesinin %40'ı kadardır.

⁷⁰¹ Avrupalı NATO ülkelerinin silah siparişi ve dağıtımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. The Military Balance 2002-2003, Vol:102, Issue:1, October 2002, ss.260-268. <http://www3.oup.co.uk/milbal/current/pdf/2002332.pdf>

⁷⁰² İngiltere, Fransa ve Almanya'nın ortak "Multi-Role Armoured Vehicle" projesi suya düşmüştür; çünkü Fransa büyük bir silah taşıyan araç üretmeyi isterken diğer iki ortak asker nakliyatı işlevine ağırlık vermiştir.

⁷⁰³ Bölünmüş Kıta Avrupa'nın Kendine Çekidüzen Vermesi Gerekliyor, <http://www.aselsan.com.tr/DERGI/mayis99/avr.htm>

⁷⁰⁴ KARAOSMANOĞLU, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, s.159.

⁷⁰⁵ BLINKEN, a.g.m., s.15.

⁷⁰⁶ CASH, a.g.m., s.110.

Cephe gücünün hazır durumunda olması ve bakımı bu şartlar altında gerçekleşemez. Ayrıca Avrupa'nın asker başına sermaye yatırımı da ABD'nin üçte biri kadardır⁷⁰⁷.

Amerikan savunma harcamalarının önümüzdeki on yıl içerisinde yılda 480 milyar dolar gibi bir rakama fırlamasının beklendiği açıklanmıştır. Amerikan Kongresi Bütçe Analiz Bürosu'ndan yapılan açıklamaya göre; Bush yönetiminin uzun dönem askerî yapılanma programı ve geçen sene yapılan bütçedeki savunma kalemleri üzerine kurulan projeksiyonlara göre böylesi bir artış söz konusu olmuştur. Programa uyulması durumunda savunma harcamaları önümüzdeki birkaç yıl boyunca enflasyondan daha hızlı artacak ve 2007 yılında Kongrenin geçen sene kabul ettiği 359 milyar doların üzerine çıkarak 408 milyar dolara ulaşacaktır. Eğer öngörüler gerçekleşirse, 2008-2014 yılları arasında yılda 464 milyar dolar, 2015-2020 arasında ise 480 milyar dolar harcanması gerekecektir⁷⁰⁸.

Avrupalı ülkeler 1990'lardan itibaren savunma harcamalarında gittikçe daha çok kısıtlama gerçekleştirmişlerdir. 2001'de Avrupalılar Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) %2.1'ni savunmaya harcarlarken ABD %3.2'sini harcamıştır⁷⁰⁹. Amerika'nın savunma bütçesini arttırması iki taraf arasındaki uçurumu, Avrupalıların aleyhine daha da büyötmektedir. Ayrıca geleceğe yönelik yatırımlara farklı ağırlık verilmesi de konunun bir başka boyutunu oluşturur. ABD, Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) %0.6'sını yeni araçların araştırılması, geliştirilmesi ve alımı için kullanmaktadır. Fransa'da ve İngiltere'de bu alandaki yatırımlar ancak %0.25 iken, diğer Avrupa ülkelerinde %0.10'a kadar düşmektedir⁷¹⁰.

Aşağıdaki tabloda, NATO ülkelerinin 1990-2001 yılları arasında savunma harcamalarının GSYİH'ya oranları verilmiştir. Görüldüğü üzere, bu oranın en yüksek olduğu ülke Türkiye'dir(%5.0). Türkiye'yi en önemli rakibi Yunanistan %4.8 ile izlemektedir. Üçüncü sırada ABD ve en geride de Lüksemburg sıralamada yer

⁷⁰⁷ Francois Heisbourg, **Europes Strategic Ambitions: The Limits to Ambiguity, Survival**, Vol:42, No:2, Summer 2000, 99.10-11. Aktaran. BAĞCI, a.g.m., ss.614,615.

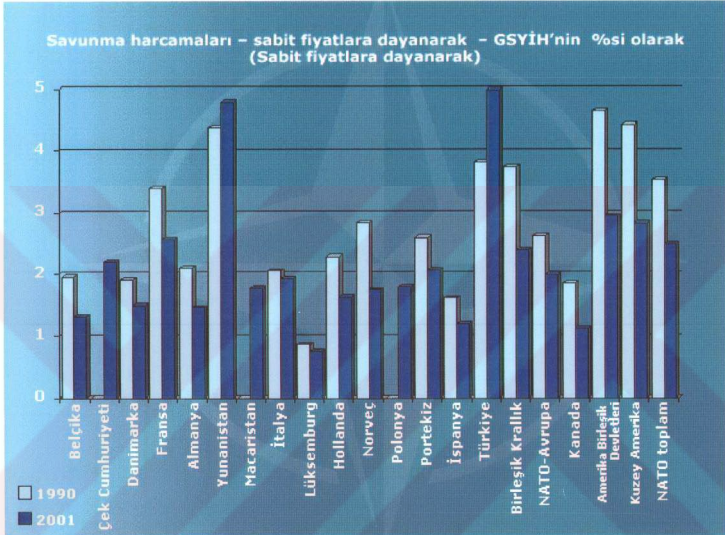
⁷⁰⁸ **Amerikan Harcamalarında Patlama Bekleniyor**, İlk Bakış, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003, s.7.

⁷⁰⁹ **International comparisons of defence expenditure and military manpower, 1985, 2000 and 2001**, The Military Balance 2002-2003, Vol:102, Issue:1, October 2002, s.332. <http://www3.oup.co.uk/milbal/current/pdf/2002332.pdf>

⁷¹⁰ MEIERS, a.g.m., s.240.

almışlardır. NATO Avrupası ortalama olarak %2.1'lik bir orana sahip olurken ABD %3 civarında bir ortalamaya sahiptir, ki bu oran Military 2002-2003 dergisinde %3.2 olarak açıklanmıştır. Bir bütün olarak Avrupa ile ABD arasındaki fark böylece ortaya çıkmaktadır.

Tablo3:NATO Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSYİH'ya Oranı(1990-2001)

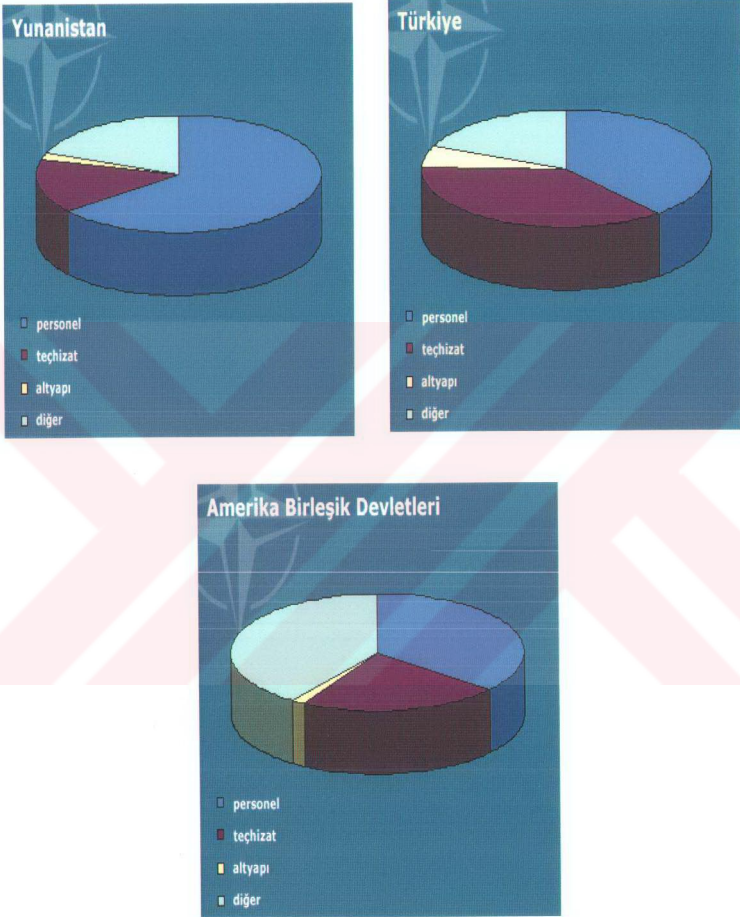

Kaynak: NATO Dergisi, Yaz 2002

<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/turkish/statistics.html>

NATO üyelerinden ABD, Yunanistan ve Türkiye görüldüğü gibi GSYİH oranlarına göre savunmaya en fazla pay ayıran ülkelerdir. Bu ülkelerin personel, teçhizat, altyapı ve diğer alanlara savunma harcamalarından ayırdıkları paylar farklı oranlarda olmaktadır. Aşağıdaki şekillerde bu üç ülkenin kategorilere göre savunma harcamaları açıklanmaktadır. Görüldüğü üzere; Türkiye, savunma harcamaları içerisinde en fazla payı teçhizat ve personele ayırırken, Yunanistan personele ve ABD de personele ve diğer kategorisinde yer alan alanlara ayırmıştır. Buradan anlaşılabileceği üzere, bu üç ülke içerisinde teçhizat konusunda savunma harcamalarından en fazla payı Türkiye ayırmaktadır.

Şekil 1: Türkiye - Yunanistan ve ABD'nin Kategorilere Göre Savunma Harcamaları

Kaynak: NATO Dergisi Sonbahar 2002,
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/statistics.html>

Tek paraya geçiş sürecinde zaten yeterince ekonomik ve mali sıkıntı içerisine düşen Avrupa devletlerinin savunma alanında yeni harcamalara hazır olduklarını gösteren fazlaca ipucu bulunmamaktadır. Örneğin, NATO'nun genişlemesinde katılacak ülkelerin uyum maliyetinin üye ülkeler arasında bölünmesi bile NATO devletlerine ağır bir yük oluşturmaktadır. Bu koşullar altında ABD, söz konusu yeni üyelerin uyum maliyetlerinin önemli bir bölümünü üstlenmeyi kabul etmiştir. ABD'nin bu tutumundaki amaç, AB'nin de genişleme alanına giren NATO yeni üyeleri üzerindeki etkisini kullanarak, AB etki alanını sınırlamaktır⁷¹¹.

Clinton yönetimi genelde AB ülkeleri özelde ise Blair hükümeti ile kurmuş olduğu iyi ilişkilere dayanarak, AGSP'nı destekleyen bir tavır göstermiştir. Bunun başlıca nedeni, AB ülkelerinin AGSP'nın hayata geçebilmesi için askeri harcamalarını artırmaları ve savunma altyapılarını güçlendirme gereğidir. Böylelikle ABD'nin NATO içinde uzun zamandır şikâyet ettiği, savunma harcamalarının ABD ile AB arasında daha eşit paylaşımı konusunda ilerleme kaydedilebilecek olmasıdır⁷¹².

Yük paylaşımı, ülkenin savunma harcamalarında üstlendiği yükü gösteren, genelde GSYİH'nın yüzdesi olarak hesaplanan savunma harcamalarını temel almaktadır⁷¹³. 50 yılı aşkın bir süredir ABD, Avrupa'da 300.000 kadar askeri personelini bulundurmuş ve pek çok müttefikine oranla GSYİH'dan daha büyük bir kısmı savunmaya ayırmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin azalmasıyla beraber ABD Avrupa'da bulundurduğu güçleri 100.000'e indirmiş ve savunma bütçesini belirgin bir şekilde azaltmıştır. Fakat Avrupalı müttefikler de son onyılda savunma harcamalarını indirdiklerinden dolayı, ABD hâlâ NATO müttefikleri arasında en büyük finansal yükü taşıyor konumdadır⁷¹⁴. Yük paylaşım sorunu geçmişte olduğu gibi gelecekte de genişleme, yeni görevler ve yeni teknoloji ile devam edecektir.

⁷¹¹ DEDEOĞLU, *Değişen Uluslar arası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi*, ss.235,236.

⁷¹² Sinan ÜLGEN, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Nasıl Bir Gelecek?*. <http://www.ari-tr.org/BULTEN/bulten21-8.htm>

⁷¹³ NATO Burden Sharing and Related Issues, <http://www.econ.iastate.edu/classes/econ470/sandler/NATOCh2.pdf>

⁷¹⁴ NATO Burdensharing After Enlargement, A CBO Paper (Congress of the United States-Congressional Budget Office), August 2001, s.1. <ftp://ftp.cbo.gov/29xx/doc2976/NATO.pdf>

Yük paylaşımına ilişkin pek çok değişik ölçüm bulunmaktadır. Bunlar; GSYİH'dan savunmaya ayrılan pay şeklindeki geleneksel göstergelerden, alternatif sivil ve askerî göstergelere kadar uzanmaktadır; ki bunlar BM insani yardım operasyonlarına destek ve ekonomik yardım olarak kendilerini göstermektedirler. Farklı ölçüm ve baz alınan veriler farklı sonuçlara yol açmaktadır⁷¹⁵.

Amerika, AB'nin 'yük paylaşımı' ilkesi çerçevesinde bazı adımlar atmasını istemektedir. Ancak zamanla AB'nin ileride NATO'ya rakip olabilecek, bağımsız bir savunma yeteneği yaratması ihtimali de ABD'ni temkinli davranmaya itmektedir⁷¹⁶.

Sonuçta, Avrupalı ülkeler silâhlı güçlerini geliştirmek için irade ve istekten yoksundurlar. Bunun yegâne nedeni, ABD ile Avrupalı müttefikleri arasındaki savunma ve güvenlik tehditleri konusunda oluşan algılama farklılıklarıdır. Avrupa hiç savaş olmayacakmış gibi davranmakta, ABD ise global bir güç olarak daha geniş perspektiflerde hareket etmektedir⁷¹⁷.

3.2.3. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Konusunda Yaşanan Gerginlikler ve Getirilen Öneriler

Kasım 1999'da NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, AGSP ile ilgili Albright'ın 3 D'si (decoupling, duplication, discriminating) yerine, daha pozitif olan '3 I'yı koymayı tercih etmiştir: İttifakın bölünmezliği (indivisibility), geliştirilmiş (improved) Avrupa yeteneği ve tüm tarafların kapsanması (inclusiveness). 21 Şubat 2001 tarihinde ABD dışişleri bakanı Colin Powell, Alman meslektaşısı Joschka Fisher ile yaptığı görüşmede Avrupa Gücü'nün plânlama fonksiyonunun NATO içinde olması gerektiğinin altını çizerek, bu gücün kesinlikle NATO'ya paralel ve rakip bir plânlama ve icra yapısı üzerine oturtulmaması gerektiği uyarısında bulunmuştur⁷¹⁸.

1979'da Uwe Nerlich'in söylediği gibi, ABD Avrupa'da sadece koruyucu değil aynı zamanda 'uzlaştırıcı' olarak da hizmet etmektedir. 'Uzlaştırıcı' olarak hizmet etmektedir çünkü onun NATO'yu organize etmekteki üstünlüğü, büyük Avrupa

⁷¹⁵ Keith HARTLEY ve Todd SANDLER, NATO Burden-Sharing: Past and Future, Journal of Peace Research, Vol:36, No:6, 1999, s.665.

⁷¹⁶ Gündüz AKTAN, Avrupa Savunması mı?, Radikal, 14 Haziran 2000.

⁷¹⁷ ÖZNAL, a.g.m., s.66.

⁷¹⁸ Powell'dan Türk Tezine Tam Destek, NTV-MSNBC, 21 Şubat 2001, <<http://www.ntvmsnbc.com/news/65663.asp>> Aktaran: BAĞCI, a.g.m., s.604.

devletleri arasındaki öncelik rekabetinin yerine geçmektedir⁷¹⁹. 1999'da Pieter Cobelens, ABD'nin Avrupa güvenlik politikasında dominant olduğunu, bu yüzden de Amerika'nın aslında en etkin AB üyesi olduğunu belirtmiştir. 2000 yılında da Rob De Wijk⁷²⁰, ADB liderliğinin alternatifi olmadığından, Avrupalı güçlerin öncül rol oynamak için çok bölünmüş ve uzlaştırıcı rol oynamak için de çok zayıf olduklarından bahsetmiştir⁷²¹.

ABD'nin AGSP'na yaklaşımı; 'AB gücünün NATO'nun etkinliği azaltacağı'na dair görüşlerden 'sonunda Avrupalıların kendi savunmaları için daha fazla katkıda bulunacakları ve bunun ittifakta daha eşit bir yük paylaşımına sebep olacağı' görüşlerine kadar uzanmaktadır⁷²². Genel kanı, kriz yönetimi üzerine yoğunlaşan AB üyelerinin, sadece düşük yoğunluğa sahip olaylarda AB'nin, daha sorunlu olaylarda ise Amerika'nın görevlendirilmesini içeren iki bağlantılı bir ittifak ihtimalini ortadan kaldıracığı yönündedir. Bu sebeple, kriz yönetimine ilişkin NATO kapasitelerinin güçlendirilmesi önerilmektedir; ancak NATO'nun bir bütün olarak katılmadığı ve ABD'nin katılmak istemediği operasyonlarda bu kapasite Avrupalı üyelere verilmelidir⁷²³.

ABD, AGSP kapsamında Avrupa'da güvenlik ve savunma konularında yapılacak girişimlerin ve öngörülecek gelişmelerin NATO ile uyumlu ve paralel yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Güçlü bir Avrupa güvenlik ve savunmasını öngören AB ile NATO'nun paralel bir gelişim sürecinde olmaları gerektiği ABD tarafından ileri sürülmektedir⁷²⁴. İki örgütün paralel gelişim amacına yönelik olarak '3D' ilkesi açıklanmış, yukarıda da belirtildiği üzere bu ilke sonraları '3I' ilkesine dönüşmüştür.

Rodman, AGSP konusunda ABD'nin gözettiği çıkarların iki taraflı olduğunu belirtmiştir. Ona göre, AGSP konusunda üç tip problem mevcuttur: retorik, kurumsal ve kapasiteye ilişkin problem. Retorik probleminden kastedilen Avrupa'da AB yeni kurumlarını oluşturmaya çalışırken, Amerika'yı arka plan görme eğiliminin

⁷¹⁹ YOST, a.g.m., s.292.

⁷²⁰ Hollanda Savunma Bakanlığı'nda ve Hollanda 'Clingendael' Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde çalışmaktadır.

⁷²¹ YOST, a.g.m., s.296.

⁷²² Alexander A.C. GERRY, **EU:US Partner or Competitor**, The Officer 77 (April 2001), pp.25-28. Aktaran: TERZİ, a.g.m., s.49.

⁷²³ TERZİ, a.g.m., s.49.

⁷²⁴ ÇOMAK, a.g.m., s.65.

varolmasıdır. AB üyeliklerini genişletmeye ve merkezi kurumlarını derinleştirmeye çalışırken ve bu konuda tartışmalar yaşarken, diğer taraftan Avrupa'nın bazı kısımlarında Avrupa'yı Amerika ile eşit ve Amerika'nın olduğundan daha bağımsız hale getirme konusunda eğilimler bulunmaktadır. Nice Zirvesinde retorik çatışmalar kendisini göstermiştir; Fransa AGSP'nin 'bağımsızlığı'ndan bahsederken, İngiltere ve diğerleri 'tamamlayıcılığı'ndan bahsetmiştir. Eğer anti Amerikan duruş aynı tutumunu sürdürürse, retorik problem devam edebilecektir .

Kurumsal probleme gelecek olursak, bu sorun Avrupa'nın yeni savunma organizasyonu ile NATO arasındaki ilişkinin nasıl tanımlanacağına ilişkin olarak ortaya çıkmıştır. Bu kurumların rekabetçi olmalarından ziyade tamamlayıcı olmaları önemlidir.

ABD güçsüz, bölünmüş, askerî açıdan yetersiz ve otonom hareket edebilme yeteneğine sahip olmayan bir Avrupa istememektedir. Kapasite problemi hakkında ABD Genel Sekreteri Albright ve dış ilişkiler sekreteri Robin Cook şöyle demişlerdir:" NATO ve transatlantik bağına tehlike Avrupa'nın güçlenmesinden çok zayıflığından gelecektir"⁷²⁵.

Amerika'da AGSP'na karşı çıkan sadece küçük bir grup bulunmaktadır. Bu oluşuma destek olan geniş bir çoğunluk çeşitli kategoriler içerisinde değerlendirilmişlerdir. Bu gruplardan ilki Sloan'ın adlandırdığı gibi **'Evet,ama'** görüşüdür⁷²⁶ ki, bu görüş AGSP'ne destek vermekle beraber sıkı bir Atlantik mantığını şart olarak ileri sürmektedir. İkincisi ise **'Evet mi?'** görüşü⁷²⁷dür. Bu görüşe göre; Avrupalılar AGSP için kendi kapasiteleri hakkında yanlışlardı ve onlar aslında ABD'nin arkasında ikincil olma durumunu kabul etmek zorundadırlar. Üçüncüsü, **'Evet, lütfen'** olarak adlandırılan görüştür⁷²⁸. Bu görüş, AGSP'nı hararetili

⁷²⁵ RODMAN, **U.S Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement & ESDP**, ss.3-8.

⁷²⁶ Bu görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Stanley R. SLOAN, **The United States and European Defence**, Chaillot Paper 39, Institute for Security Studies WEU, Paris, 2000, ss.3-19. <http://www.iss-eu.org/chaillot/cha39e.pdf>

⁷²⁷ Bu görüşe örnek vermek gerekirse, Brezizinski AB'nin ortak bir savunma politikası oluşturabilme için gerekli istek ve vatanseverliğe sahip olmadığını, bu nedenle hiçbir zaman askerî bir cephe oluşturulamayacağını ve NATO'nun bölgesel güvenlik için sürekli bir sorumluluk üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu örnekten de görüleceği üzere AGSP'nin oluşumu konusunda bu görüş diğerlerine nazaran daha şüpheli yaklaşmaktadır.

⁷²⁸ Bu yaklaşım Charles Kupchan'ın Yaz 2000 Survival dergisindeki yazılarında bulunabilir. Kupchan, transatlantik güvenlik örgütlenmesinin daha dengeli hale gelmesi gerektiğini öne sürmektedir. Charles KUPCHAN, **In Defence of European Defence: An American Perspective**, Survival, Vol:42, No:2, p.16.

bir şekilde savunmakta ve bu oluşumun daha güçlü ve sağlıklı bir Atlantik ilişkisine neden olacağını belirtmektedir⁷²⁹.

'Evet, ama' görüşüne sahip Clinton yönetimi, askerî bir kapasiteye sahip Avrupa'nın gelişimine karşı çıkmamıştır. Ancak bu yönetim AGSP'nın ne şekilde gelişeceği konusuna şüpheyle yaklaşmıştır. Genelde Washington'dan gelen eleştiriler Avrupalı üyelerin, boşa zaman harcamak ve ittifakla rekabete girebilecek kurumlar oluşturmak yerine NATO yükümlülükleri için daha çok gayret sarfetmeleri gerektiği şeklinde olmuştur.⁷³⁰ Clinton yönetimi, AGSP için destek sunarken Başkan Yardımcısı Strobe Talbot, 'Bizim destek kavramımız samimi ancak sınırsız şartsız değildir' diyerek yönetimdeki eğilimi yansıtmıştır⁷³¹.

Göreve başladığı Ocak 2003'den bu yana Bush yönetimi, Avrupalıların savunmaya daha çok yatırım yapmaları konusunda sinyaller vermiştir. Robert Kagan gibi yeni nesil Cumhuriyetçiler, Amerika ile Avrupa arasındaki büyük farka değinerek, Avrupalıların çatışmayı önleme ve çatışma sonrası istikrarı sağlama şeklinde ikincil görevler üstlenmesi gerektiğini ve ABD'nin de, gücün belirleyici olduğu durumlarda yetkilendirileceğini belirtmişlerdir. Daha Clintoncu bir yaklaşım içindeki Ronald Asmus ve Kenneth Pollack gibi isimler de NATO'nun terörizm, İslamî fundamentalizm ve kitle imha silâhları ile savaşta önemli bir araç haline gelmesini savunmaktadırlar. Ayrıca bu grup İttifakın Orta Doğu'nun yeniden şekillendirilmesi gibi bir yeni bir görev üzerine odaklanması gerektiğini belirtmiştir. Stanley Sloan gibi daha orta bir yol izleyen isimler de, NATO'nun transatlantik ilişkilerin bütün ağırlığını daha fazla taşıyamayacağını ve pek çok paylaşılmış amacın işbirliği gerektirdiğini savunmaktadırlar. Sloan'ın teklifi, bir taraftan Avrupalıların İttifakın 'global bir rol' üstlendiğini kabul etmeleri⁷³², diğer taraftan da ABD-AB ilişkilerinin varolan organizasyonlara ek olarak yeni bir 'Atlantik Topluluğu'na doğru ilerlemesi gerektiği üzerine dayalıdır⁷³³.

Sonuç olarak, Amerika'nın AGSP'na bakışı homojen olmaktan uzak ve parçalanmış bir durumdadır. Amerika genel olarak AGSP'na destek olmak ile

⁷²⁹ HOWORTH, a.g.m., s.63.

⁷³⁰ GROVES, a.g.m., s.20.

⁷³¹ WEBBER, TERRIFF v.d., a.g.e., s.82.

⁷³² Bunu Avrupalıların kabul etmeleri aynı zamanda Amerikan girişimleri için destekleyici olmaları anlamına gelmektedir.

⁷³³ MENOTTI, a.g.m., ss.22,23.

beraber, bu desteğin koşulları konusunda bölünmüştür. Bir grup, Avrupalıların AGSP konusunda zaten yeterli kapasiteye sahip olmadığını ve böyle bir girişimin Amerika açısından sakıncası olmayacağını, hatta hafif yoğunluktaki güvenlik görevlerini AB'ne tahsis ederek Amerika'nın daha da rahatlayacağını savunmaktadır. Aslında bu grup içerisinde, 'biz AGSP için destek sağlarız ama AGSP ne kadar başarılı olabilir?' tarzında şüpheli bir yaklaşım bulunmaktadır. Diğer bir grup ise, NATO'nun yeni tehditler ile savaşmada etkili olması gerektiğini, global görevler üstlenmesi gerektiğini savunmakta bundan dolayı da Avrupa güvenliği ile ilgili işlerin Avrupalılara bırakılmasını desteklemektedir. Bir önceki gruptan farklı olarak bu grup, AGSP'nin sadece hafif yoğunluktaki görevlerle sınırlı olmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Ve son olarak da, AGSP'nin ancak belirli şartlarla desteklenmesi gerektiğini savunan ve yeni bir transatlantik örgütlenmeye gidilmesi önerisinde bulunan bir grup bulunmaktadır. Bu grup AGSP'ni desteklemekte ama NATO'nun da önemini yitirmesini istememektedir.

AGSP'na yönelik gelecekteki Amerikan politikası çatışmacı bir niteliğe bürünebilecektir. AB hükümetlerinin AGSP'na ilişkin amaçlarını tanımlarken 'özerklik' ilkesine dayanmaları, Amerika'nın bu politikanın olası negatif sonuçlarına ilişkin ilgilerini arttıracaktır. Böyle bir girişim Amerika tarafından ABD liderliğine karşı bir direniş olarak algılanabilecektir. Amerika'nın Avrupa savunma işbirliğine yönelik şüpheli yaklaşımının bir diğer nedeni de Fransa faktörü olacaktır. Pek çok Amerikalı uzman ve politikacı, Fransa'nın ABD'ni Avrupa dışında tutma niyetinin farkındadırlar⁷³⁴. Fransa'da yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre, Fransız halkının %30'u ABD'ni Fransa'nın baş düşmanı olarak görmektedir. Fransa'da yayınlanan ve en çok satanlar arasında yer alan bir kitap da, 11 Eylül'ün aşırı İslâmcıların eylemi olmadığını, ABD devleti içindeki tutucuların bir komplosu olduğunu ileri sürmüştür⁷³⁵.

Daalder'a göre, Avrupa savunma işbirliği oluşumuna şüphayle yaklaşmak hatalıdır. Daha güçlü bir Avrupa kendi başının çaresine bakabileceği gibi Avrasya'daki güç dengesine de katkıda bulunacaktır. Ve yine güçlü bir Avrupa ABD'nin önemli bir stratejik partneri haline gelebilecektir⁷³⁶.

⁷³⁴ SLOAN, a.g.m., s.vii. <http://www.iss-eu.org/chaillot/cha39e.pdf>

⁷³⁵ FUKUYAMA, a.g.m., s.42.

⁷³⁶ Ivo H. DAALDER, **A U.S View of European Security and Defence Policy**, Lecture given at USAREUR Senior Leadership Forum, Grafenwohr, Germany, March 7-9, 2001. <http://www.brook.edu/dybdocroot/views/articles/daalder/2001lecapt.htm>

Afganistan ve Irak operasyonlarından sonra, ABD'nin askeri olarak çitayı iyice yükselttiğini görmek mümkündür. Avrupalılar, Avrupa kıtası içinde yaşanan ülke-içi bir krize karşı bile askerî anlamda etkisiz kalırken, ABD bir kez daha bir coğrafyada inanılmaz büyüklükte bir askerî mekanizmayı harekete geçirebilmiştir. Böyle bir tabloyla karşılaşan Avrupalıların nasıl bir tepki gösterecekleri AGSP tartışmalarının asıl belirleyicisi olacaktır. Bir ihtimal, savunma ve güvenlik alanlarındaki yetersizliklerini kabullenip iddialı söylemlerinden vazgeçecekler ve NATO'nun Avrupa'daki hâkim konumu eskisi gibi devam edecektir. Nitekim 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde Türk medyasında 'AGSP öldü, NATO dimdik ayakta' söylemleri bunun bir göstergesi olabilir. Diğer bir ihtimal, AGSP'nin NATO'yu tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmesi olabilir. Avrupalılar, iddialı söylemlerinden vazgeçip, şu an halihazırda mevcut realiteyi kabullenebilirler. NATO -ABD- asıl işi yapıp bitirdikten sonra geri kalan sivil fonksiyonlar AB tarafından yerine getirilebilir. Ve son olarak da; Avrupalılar dünya ölçeğinde olmasa da en azından kendi arka bahçelerinde⁷³⁷ sorunlara müdahale etmelerine imkân sağlayacak savunma ve güvenlik mekanizmaları geliştirmeye çalışabilirler. Yeni girilen dönemin de etkisiyle, terörizme karşı mücadele etme söylemiyle, gereken askerî harcamaları bir ölçüde kamuoyunda meşrulaştırabilirler⁷³⁸.

Son zamandaki gelişmelere bakıldığında, öne çıkarılan bu üç öneriden son önerinin gerçekleşme ihtimalinin arttığı gözlenmektedir. Irak Savaşına karşı çıkan dört AB üyesi ülke; Fransa, Almanya, Belçika ve Lüksemburg 29 Nisan 2003'de Brüksel'de gerçekleştirilen mini zirvede kendi çok uluslu güç karargâhlarını kurmak ve acil müdahale gücü oluşturmak istediklerini açıklamışlardır. ABD dışişleri bakanı Colin Powell, Irak Savaşına karşı çıkan bu dört ülkenin plânlarını reddederek, yapılması gerekenin zaten var olan oluşumlar içindeki askerî gücü arttırmak olduğunu savunmuştur. İngiltere Savunma Bakanı Geoff Hoon ise, bu dört ülkeye AB ile NATO arasındaki dengeleri bozmamaları çağrısında bulunmuştur⁷³⁹.

Irak'taki Amerikan-İngiliz müdahalesine muhalefetin çekirdeğini bu dörtlünün oluşturması bir tesadüf değildir. Amerika'ya saldırarak Avrupa'yı arkalarına

⁷³⁷ Avrupalıların arka bahçesi, özellikle Doğu ve Güneydoğu Avrupa, bir ölçüde de Ortadoğu ve Kuzey Avrupa olarak kabul edilebilir.

⁷³⁸ Şaban KARDAS, **Afganistan Operasyonu'nun AGSP'ye Olan Yansımaları**, Liberal Düşünce Topluluğu, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Kardas/sk_afganistan.htm

⁷³⁹ **Mini Zirve Sonuçlarından ABD ve İngiltere Memnun Değil**, ABHABER, 03.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=235>

alamayacaklarını anlayan bu grup, tasarılarını 'NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme amaçlı' olarak sunmuşlardır. Dörtler, Avrupa'da "güçlendirilmiş askeri kapasite" istediklerini belirtmişler ancak bütçe engeli nedeniyle mali yükümlülük almaktan çekinmişlerdir. NATO'nun genel üssü SHAPE'e rakip olduğu gerekçesiyle Washington ve Londra tarafından reddedilen "Avrupa Kurmaylığı" fikri, sonuç bildirgesinde 2004 yılında gerçekleştirilmesi düşünülen "Ortak Plânlama Gücü" projesinin temeli olarak kabul edilmiştir. Amaç; Avrupa'nın NATO'dan bağımsız askerî operasyonlar düzenleyebilmesini sağlamaktır⁷⁴⁰.

Gerçekleştirilen bu mini zirvenin ardından 2-3 Mayıs 2003'de Rodos'ta yapılan AB dışişleri bakanları toplantısında, AB'nin askerî bir güç olması tartışılmıştır. Toplantıda kitle imha silahları, terörizm, bölgesel çatışmalar gibi konulara yönelik ortak bir doktrinle, güç kullanımının uygun hale getirilmesi amacıyla **Avrupa ortak güvenlik stratejisi konsepti** oluşturulması kararlaştırılmıştır. Irak Savaşına karşı takılan tavrın AB'ni bölmesini, 'Hepimiz, Transatlantik ilişkimizde bir kriz olduğunda hemfikiriz' diye değerlendiren Yunanistan dışişleri bakanı Papandreu, 'Acilen Avrupa güvenlik kavramı oluşturmaya ihtiyacımız olduğu açık. Bu konuda ABD ile geniş kapsamlı tartışmaya gireceksek, ilk olarak önceliklerimiz konusunda uzlaşmalıyız' demiştir⁷⁴¹. Yine aynı zirvede el alınan ABD-AB ilişkileri konusunda Papandreu, 'ABD-AB ilişkileri son dönemde pek çok kez test edilmiştir; ancak ABD ve AB'ni birbirine bağlayan bağlar tarihsel ve derindir. Biz ortaklığın yeniden şekillendirilmesi ve mevcut global gelişmelere uyum sağlanabilmesi için çalışmalıyız' şeklinde ifadelerde bulunmuştur⁷⁴².

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından Atlantik'in iki yakasındaki geleneksel görüş, Avrupa ile ABD arasındaki karşılıklı bağımlılığın ortaklıktan başka herhangi bir alternatif kaldırmayacak kadar geliştiğini savunmuştur. Irak Savaşı ise bu ön kabulün test edildiği bir sınav niteliğinde olmuştur. İngiltere ile Fransa, AB içinde taban tabana zıt tutum almışlardır ve birbiriyle çelişen açıklamalar Birlik içinde iki farklı grubun oluşmasına neden olmuştur. ABD Avrupalı müttefiklerini destekçi ve

⁷⁴⁰ Sophie CLEMENT ve Gülden KURT, Dörtlerin Savunma Girişimi, <http://www.bizimavrupa.com/article/Disbasin.html>

⁷⁴¹ Askerî Gücü Tartışma Vakti, Radikal, 04.05.2003. http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/05/04/haber_74092.php

⁷⁴² AB Dışişleri Bakanları Toplantısı Bildirisi (İngilizce), [http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=](http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=309)

muhafifler olarak ikiye ayırmış, Avrupa'yı 'eski' ve 'yeni' olarak iki grup⁷⁴³ içerisinde değerlendirmiştir. ABD'li muhafazakâr düşünce kuruluşları bu 'başarı'yı sevinçle karşılamışlar ve Avrupa'yı zayıf tutmanın Avrupa'nın menfaatine uygun olduğunu ilân etmişlerdir⁷⁴⁴.

ABD Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana, ABD'nin, müttefik olarak kendi politikalarını destekleyen tek tek ülkeler seçmek yerine Avrupa'yı bir bütün olarak ele almasını istemiştir⁷⁴⁵.

Sonuç olarak, Irak Savaşı ve sonrasındaki ortamın da gösterdiği üzere gerek ABD gerekse AB içerisinde AGSP konusunda ortak bir tutum oluştuğunu söylemek mümkün değildir. Amerika açısından, Avrupa'nın İngiltere ve Fransa&Almanya eksenli olarak bölünmüş olması, bir anlamda bir zayıflık göstergesi olduğu için ve ABD açısından AB'nin güçlü bir rakip olarak ortaya çıkmasını engellediği için, bir parça memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak, bugün oniki ülkenin kullandığı Euro fikrinin ilk olarak sadece üç ülke tarafından ortaya atılmış olması örneğinde olduğu gibi, dört ülke tarafından ortaya atılan otonom askeri kapasite fikrinin AB geneline yayılma olanağı bulunmaktadır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki; güvenlik ve savunma konuları ekonomiden oldukça farklıdır. AB kendine özgü bağımsız bir askeri kapasite gerçekleştirme isteğine sahip olsa da, bunu gerçekleştirecek yetenekten yoksun olduğu sürece bu proje bir talepten ileri gidemeyecektir. Bu gerçeğin farkında olan AB ülkeleri, ABD ve NATO'yu dışlayıcı ifadeler kullanmamaya dikkat etmektedirler.

3.2.4. Ulusal Füze Savunma Sistemi Konusundaki Karşıt Görüşler

Her yirmi yılda bir, İttifak içerisinde nükleer stratejiyle ilgili bir tartışma yaşanmıştır. 1960'larda Avrupa'daki nükleer güçlere karşı Amerika'nın muhalefeti, 1980'lerde Avrupa'da Amerikan füzelerinin yerleştirilmesi ve 2000'li yıllarda da

⁷⁴³ Amerika'nın **Eski Avrupa'dan** kastettiği Irak Savaşı'nda Fransa ve Almanya etrafında birleşen savaş karşıtı ülkeler, **Yeni Avrupa'dan** kast ettiği ise Washington ile aynı çizgiye sahip oluşum halindeki gruba dahil ülkelerdir, ki bunlar içerisinde Polonya gibi Doğu Avrupa ülkeleri yer almaktadır. Bkz. Pascal BONIFACE, **Bush ve Makyavel Sendromu**, <http://www.bizimavrupa.com/article/Boniface.html>

⁷⁴⁴ Lord William WALLACE, **Avrupa ile ABD Nasıl Barışır?**, The Observer, 01.05.2003. Aktaran: abhaber.com, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=261>

⁷⁴⁵ Solana, **ABD'nin Avrupa'yı 'Bir Bütün Olarak' Değerlendirmesini İstedi**, ABHABER, 08.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=372>

Amerika'nın bir füze sistemi geliştirilmesi ile ilgili getirdiği öneri tartışma konularını oluşturmuştur⁷⁴⁶.

Füze savunması, ABD'de Bush yönetiminin başa geçmesi ile beraber Avrupa çıkarları arasında acil ve önemli bir konuyu oluşturmuştur. Clinton yönetimi, ulusal füze savunma plânını, kendi seçiminden öte meclis baskısı ile yürütmekte iken, başkan Bush güvenlik ve savunma platformunun merkezine füze savunmasını koymuştur⁷⁴⁷.

Bush yönetime gelmeden hemen önce, 10 Ocak 2001 tarihinde yayınlanan ABD Savunma Bakanlığı raporunda, ABD ve dünyanın halen nükleer, kimyasal ve biyolojik silah tehdidi altında olduğu belirtilmiştir. Bu raporda özellikle Kuzey Kore, İran ve Libya gibi balistik füze teknolojisini geliştirmiş ülkeler ele alınmış, **'başibozuk devlet' (rogue state)** olarak nitelendirilen bu devletlerin kendi balistik füze sistemlerini ABD'ne ve onun müttefiklerine karşı kullanacağı öne sürülmüştür⁷⁴⁸.

ABD'deki yönetim değişikliği ile beraber George W. Bush ve Donald Rumsfeld 'Ulusal Füze Savunma Projesi'ni geliştirmişlerdir. Bush yönetimi ile beraber savunma bakanlığına atanan Donald Rumsfeld, ABD'nin başta İran, Irak ve Kuzey Kore olmak üzere çeşitli ülkelere gelebilecek füze tehditlerini bertaraf etmek için ulusal füze savunma sisteminin kurulacağını açıklamıştır⁷⁴⁹. 1980'lerdeki Star Wars önerisi gibi Ulusal Füze Savunma Sistemi⁷⁵⁰ de, uzun menzilli balistik füzelerin sınırlı saldırısına karşı Amerika'yı korumayı amaçlamıştır⁷⁵¹. Tüm Amerika'yı sınırlı kıtalararası balistik füze⁷⁵² tehdidinden korumak için basit ve toprağa dayalı bir sistemin hazırlıkları yapılmıştır ve bu sistem Başkan Bush'un 17 Aralık 2002 tarihinde yaptığı açıklamaya göre, 2004-2005 yıllarında operasyonel

⁷⁴⁶ KISSINGER, a.g.e., s.51.

⁷⁴⁷ François HEISBOURG, Foreword of the 'Missile Defence and European Security', ESF Working Paper, No.1, May 2001, s.1. www.ciaonet.org/wps/bek02/bek02.pdf

⁷⁴⁸ NMD - A Threat to European Security, European Defence, <http://www.european-defence.co.uk/article10.html>

⁷⁴⁹ Bush Anti-Balistik Füze Antlaşmasını Çöpe Atacak, NTV-MSNBC, 12 Ocak 2001, <http://www.ntvmsnbc.com/news/56194.asp?0m=-11R>

⁷⁵⁰ Amerika'nın Ulusal Füze Savunma Sistemi, görevleri ve unsurları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar ERDURMAZ, ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi, <http://www.aselsan.com.tr/DERGI/temmuz2001/fuz.htm> ve The National Missile Defence (NMD) Siting Process, Fact Sheet, <http://www.fas.org/spp/starwars/program/siting.pdf>

⁷⁵¹ <http://www.european-defence.co.uk/article10.html>

⁷⁵² Intercontinental Ballistic Missile (ICBM) olarak bilinen bu füzelerin menzili 5.500 km ve üzeridir.

hale gelecektir⁷⁵³. Bu arada ABD, 1972 Anti-Balistik Füzeler Anlaşması'ndan çekilerek kendisine füze kalkanı oluşturmak için önündeki tüm engelleri kaldırmıştır⁷⁵⁴.

ABD istihbaratı, 2001-2005 yılları arasında Kuzey Kore, İran ve Irak'ın⁷⁵⁵ kıtalararası balistik füzelerini test edeceğini ve yüzlerce kilo patlayıcı maddeyi ABD'ne bırakacağını hesaplamıştır⁷⁵⁶. ABD'nin bu hesaplamalarına ve aldığı önlemlere karşılık, Avrupalı devletlerin çoğu İran, Irak ve Kuzey Kore gibi balistik füze güçlerine karşı savaşmak istememektedir.

Avrupalı NATO ülkeleri, ABD'ni balistik füze saldırılarına karşı savunma konusuna şüpheyle yaklaşmaktadırlar. Ulusal Füze Savunma Programına yönelik Avrupalı ülkelerin tepkileri değişik olsa da, Avrupa'nın büyük bir kısmının bu sisteme karşı olduğu açıktır⁷⁵⁷. Pek çok Avrupa hükümeti kitle imha silâhı üretimini durdurmak için silâh kontrol mekanizmalarının başarısız kaldığına inanmalarına rağmen, ulusal füze savunma sistemine karşı olmaya devam etmektedirler. Avrupalı hükümetler Kuzey Kore, İran ve Irak'ın belirli bir potansiyele sahip olmalarına karşın, Avrupa'ya uzun menzilli füzeler kullanarak savaş ilân edeceklerine inanmamaktadırlar. Bu da Avrupa'nın stratejik bakışını Washington'dan ayıran en temel etmendir⁷⁵⁸.

Amerika, Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin etkinliği açısından Avrupalı müttefikleri ile uzlaşmak zorundadır. Böyle bir sistemin kurulabilmesi için, ABD'nin İngiltere ve Danimarka ile işbirliği içinde olması gerekmektedir. Çünkü bu iki ülke topraklarına radar yerleştirilmesi oluşturulacak sistem açısından zaruridir⁷⁵⁹. Bunun

⁷⁵³ **President Announces Progress in Missile Defence Capabilities**, Statement by the President, 17 December 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/20021217.html>

⁷⁵⁴ FUKUYAMA, a.g.m., s.42.

⁷⁵⁵ Bu üç ülke de Washington'a belirgin bölgelerden çekilmesi için çağrıda bulunmaktadır. Kuzey Kore, Güney Kore'de ABD askerleri bulunduğu sürece Kore sorununun çözülmesinin zor olduğunu belirtmiştir. İran devlet başkanı Muhammed Khatami, ABD'nin ismini vermeden, İran Körfezinde Batı güçlerinin bulundurulmasını 'gerilim kaynağı' olarak tanımlamış ve bunun İran'ın çıkarlarına ters düşüğünü belirtmiştir. 1990'dan bu yana Irak da ABD'nin Orta Doğu'dan çekilmesini talep etmektedir. Askeri ve siyasi olarak; Kuzey Kore, İran ve Irak'ın ulusal çıkarları güçlü bir ABD varlığının yokluğunda gerçekleştirilebilir. Bkz. BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.43.

⁷⁵⁶ BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.42.

⁷⁵⁷ Klaus BECHER, **Missile Defence: European Approaches and Interests**, Klaus BECHER, Alexander PIKAYEV and Ivo H. DAALDER, **Missile Defence and European Security**, s.1.

⁷⁵⁸ BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.44.

⁷⁵⁹ Paul ROGERS, **National Missile Defence: The Illogic of U.S. Globalism**, 29.11.2002, Open Democracy, <http://www.opendemocracy.net/themes/article-2-796.jsp>

için ABD'nin Avrupalı müttefiklerinin görüşlerini dikkate alması ve endişelerini gidermesi gerekmektedir. En büyük endişe konusu yirmibirinci yüzyılın da bir nükleer silâhlanma yarışı içerisinde geçmesidir⁷⁶⁰. Bundan dolayı Amerika; Ulusal Füze Savunma Sistemi'nin ne Rusya'ya ne de Çin'e yönelik olmadığını sadece küçük çaplı tehditlere, nükleer şantaja veya kaza eseri füze kullanılmasına karşı olduğunu açıkça ifade etmelidir; teknoloji açıkça hazır olmadan ve tepkileri karşılayacak şekilde bütün diplomatik çabalar tüketilmeden, Füze Savunma Sistemi'nin konuşlandırılmasında acele etmemelidir; Avrupa'nın da füze savunma kapsamı içine ya ABD sistemi içinde veya NATO müttefikleri ile füze savunma teknolojisini paylaşma suretiyle dahil edileceğine Amerika'nın hazır olduğunu açıklamalıdır⁷⁶¹.

Fransa başkanı Chirac ve Rusya başkanı Putin tarafından birlikte ortaya atılan, Amerikan füze savunmasının nükleer çoğalmayı destekleyeceğine ilişkin iddia, ulusal füze savunması yönelik bir tartışma ortaya çıkarmıştır⁷⁶². Avrupalı ülkeler ulusal füze savunmasından ziyade uluslararası silâh kontrol rejimine ve geleneksel nükleer caydırıcılığa daha fazla güvenmektedirler.

Avrupa'nın Uzak Doğu ve Orta Doğu'da politik ve ekonomik çıkarları bulunmakla birlikte bu çıkarlar ABD'ninki gibi askeri sözleşmelere dayanmamaktadır. 'Başbozuk devletler' ile gittikçe büyüyen ekonomik ve politik bağlar⁷⁶³ sayesinde AB devletleri, bu devletlerin kendilerine yönelik bir füze saldırısında bulunacağına inanmamaktadır. Ayrıca, kurumsal reforma, genişlemeye, AGSP'nin gelişimine ve Euro'nun performansına odaklanan AB, gereksiz gördüğü ulusal füze savunma sisteminin oluşturulması için gerekli kaynaklara sahip değildir⁷⁶⁴.

Avrupalı devletlerin bu oluşum karşısındaki tutumlarına tek tek bakmak gerekirse, Almanya ve Fransa açık bir şekilde Amerikan plânlarına karşı

⁷⁶⁰ Yılmaz TEZKAN, **Füze Savunma Sistemi ve Türkiye**, Derin Anadolu, 25.05.2001, <http://derinanadolu.tripod.com/01-06-29-ytezkan.htm>

⁷⁶¹ Philip H. GORDON, **Bush, Füze Savunması ve Atlantik İttifakı**, Survival, Cilt:43, No:1, Ilkbahar 2001, ss.17-36. Aktaran: TEZKAN, agm., <http://derinanadolu.tripod.com/01-06-29-ytezkan.htm>

⁷⁶² KISSINGER, a.g.m., s.52.

⁷⁶³ İran başkanı Khatami, Temmuz 2000'de Avrupa ülkeleri ile yakın diplomatik temaslar sağlayarak, Berlin, Paris ve Londra'da ziyaretlerde bulunmuş; aynı dönem içerisinde ABD'nin İran ile yakınlaşma çabaları tamamen durmuştur. Siyasi yakınlaşmanın yanında ekonomik açıdan da İran'la ticaretini arttırmak için Almanya, kendi ihracat kredi garantisini 400 milyon dolara çıkarmıştır. Bkz. BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.46.

⁷⁶⁴ BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.46.

çıkılmışlardır. Danimarka, ancak Rusya'nın ve Grönland'da yaşayan Eskimoların onayı olduğu sürece radarların kullanımına izin vereceğini açıklamıştır. İngiltere'de ise bu sorun karşısında farklı görüşler ortaya çıkmış ve siyasi partiler arasında ayrılıklar meydana gelmiştir. Liberal Demokratlar, Yeşiller ve İskoç Ulusal Partileri Ulusal Füze Savunma Sistemi'ne karşı çıkarırken, Muhafazakar Parti, ABD'nin bu sistem için İngiltere topraklarını kullanmasına olumlu yaklaşmıştır⁷⁶⁵. Diğer Avrupa devletleri de genelde ABD'nin oluşturulan sistemine karşı eleştirel bir tavır içine girmişlerdir⁷⁶⁶.

Sonuç olarak, ABD ile Avrupa, sonuçlar yani kitle imha silâhlarının üretiminin durdurulması ve uzun menzilli balistik füze tehdidine karşı korunma üzerine anlaşmış olsalar bile, araçlar üzerine anlaşmamışlardır. Avrupa ABD'nin tersine araç olarak füze savunma sistemi yerine silah kontrolü ve nükleer caydırıcılığın kullanılmasını istemektedir. Bu ayrılaşma NATO içerisinde bölünmeyi de ortaya çıkarabilecektir. 'Başıbozuk devletler'in kendine saldırmayacağını düşünen Avrupa, kendini sadece barışı koruma ve diğer düşük yoğunluklu çatışmalar için hazırlarsa, ortaya çıkan iş paylaşımı sonucunda ABD büyük ölçekli alan-dışı çatışmalar için tek başına sorumluluk üstlenecek ve sonuçta tek-tarafli davrandığına dair suçlamalarla karşılaşacaktır. Avrupa'nın, ABD'nin Avrupa dışındaki eylemlerine katılmaması NATO için olumsuz bir sonuç doğurabilecektir⁷⁶⁷.

3.2.5. NATO'nun Genişlemesi ve Etki Alanı Konusundaki Görüşler

Soğuk Savaş sonrasında genişlemeye ağırlık veren NATO'nun 21-22 Kasım 2002 tarihli Prag Zirvesi, Soğuk Savaş sonrası hür, demokratik ve bütünleşmiş bir Avrupa hedefinin gerçekleşmesi yolundaki en önemli adımlardan biri sayılmaktadır. NATO'nun bu büyük genişlemesi, 2004 yılında fiilen gerçekleşecek AB genişlemesiyle birlikte dikkate alındığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'daki en önemli ve kapsamlı bütünleşmeyi oluşturacaktır⁷⁶⁸.

⁷⁶⁵ İngiltere'deki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **National Missile Defence**, BBC News, 17 February 2001, http://news.bbc.co.uk/vote2001/hi/english/main_issues/sections/facts/newsid_1158000/1158661.stm

⁷⁶⁶ **Son of Star Wars - The U.S. Britain, and National Missile Defence**, Campaign for Nuclear Disarmament, <http://www.cnduk.org/briefing/nmd.htm>

⁷⁶⁷ BERNIER and KEOHANE, a.g.m., s.48.

⁷⁶⁸ Çevik BİR, **Son Gelişmelerin Düşündürdükleri**, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003, s.4.

Prag Zirvesi'nin önemli gündem maddelerinden birisi, İttifakın ne şekilde genişleyeceği konusu olmuştur. Zirve sırasında alınan kararla yedi Orta ve Doğu Avrupa ülkesi⁷⁶⁹ üyeliğe davet edilmişlerdir⁷⁷⁰. Böylece on aday ülkeden yedisinin 2004 yılı başında NATO'ya katılmaları ve diğer üç üye- Arnavutluk, Makedonya ve Hırvatistan- hakkında ise daha sonra karar verilmesi kabul edilmiştir⁷⁷¹.

NATO'nun 1999 Washington Zirvesi'nde aday ülkeler için Üyelik Eylem Planı (Membership Action Plan-MAP) oluşturulmuş ve 'açık kapı' politikası benimsenmişti⁷⁷². Prag Zirvesinde de Washington'da alınan kararlar devam ettirilmiş, NATO'nun genişlemesinin dışında kalan ülkeler için 'açık kapı' politikasının uygulanması ve bu üç ülkenin MAP programı içerisinde kalması kararlaştırılmıştır⁷⁷³.

Prag Zirvesi'nde alınan bir diğer karara göre de, 'NATO Acil Müdahale Gücü' (NATO Response Force) kurulması kabul edilmiştir. Bu çerçevede NATO, 'dünyanın ihtiyaç duyulan yerlerinde muharebe ve hızlı hareket etme yeteneğine sahip' üç tugaydan oluşan, yaklaşık 21.000 askerlik bir Acil Mukabele Gücü oluşturacaktır. Ayrıca İttifak bünyesinde yapılan reformlarla, üye ülke ordularının yanyana savaşma yeteneklerinin artırılması, birliklerin bir yerden bir yere intikalinin daha hızlı hale getirilmesi, özel harekât birliklerinin sayısının artırılması ve bu birliklerin akıllı bombalar gibi yeni silâhlarla isabetli vuruş yapma yeteneğinin geliştirilmesi gibi önlemler kabul edilmiştir⁷⁷⁴. Görüldüğü üzere, 2004'de operasyon yapabilecek düzeyde olması kararlaştırılan 21.000 kişilik bir birliğin yeni tehdit algılamasına göre yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durumda Avrupa Güvenlik Politikasının geri plana itilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Değişen bir yapıda AB'nin ne kadar ağırlık sahibi olabileceği de sorunlu bir konu olacaktır⁷⁷⁵.

⁷⁶⁹ Bu ülkeler Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Slovakya, Letonya, Estonya ve Litvanya'dır. Soğuk Savaş sonrasında özgürlük ve bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler açısından NATO sayesinde ABD ile kurulacak transatlantik güvenlik ve savunma ilişkisi büyük değer taşımaktadır.

⁷⁷⁰ Yalçın KARAKOÇ, **NATO Sınırlarının Genişlemesi ve Türkiye**, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003, S.20.

⁷⁷¹ Kemal YAVUZ, **NATO'nun Prag Zirvesi**, Akşam Gazetesi, 27 Kasım 2002, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/11/27/yazarlar/yazarlar156.html>

⁷⁷² İldeniz DİVANLIOĞLU, **NATO Enlargement: A Healthy and Necessary Step**, Insight Turkey, Vol:4, No:3, July-September 2002, s.39.

⁷⁷³ KARAKOÇ, a.g.m., s.21.

⁷⁷⁴ **NATO'da Tarihi Genişleme**, Milliyet Gazetesi, 22.11.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/11/22/dunya/dun01.html>

⁷⁷⁵ **Prag Zirvesi ve Dengeler**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), Haftalık Küresel Değerlendirme Bülteni, 11 Kasım-15 Kasım 2002, http://www.avsam.org/haftalikanaliz/11-15_11_2002/main.htm

AB ve NATO'nun eş zamanlı genişlemesiyle beraber üyelik yapıları büyük ölçüde örtüşecektir. NATO genişlemesinin AB'nin, Avrupa'da siyasî ve ekonomik alanda sağlamaya çalıştığı entegrasyona bir kolektif savunma şemsiyesi açarak siyasî süreci tamamlaması öngörülmektedir⁷⁷⁶.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrasındaki varlığı, genişleme stratejisi ve bu stratejiye verilen destek, ABD'nin Kıta Avrupası'ndaki varlığını sürdürebilmesi için en önemli formül olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra 5. maddenin yürürlüğe sokulması için girişimlerini başlatan NATO'nun, ABD'nin teröre 'müdahalesinde' dayanak olarak gösterebileceği bir 'meşruiyet' kurumu olabileceği düşünülmüştür. Bu anlamda ABD, NATO'nun misyonunu sürdürmesinin önemli bir ayağı olan ve tam destek verdiği genişlemeye daha da önem vermiştir⁷⁷⁷. ABD'nin NATO'yu genişletme nedenlerinden birinin "yeni üyeler alarak Almanya ile Rusya arasında tampon bölge oluşturulması ve böylece Almanya'nın NATO'ya olan desteğini devam ettirmesi" olduğu ileri sürülmüştür⁷⁷⁸. Ancak, eski Sovyet Bloğunun yıkılmasının ardından esas düşmanından yoksun kalan ve aralarında terörizmin de bulunduğu yeni küresel tehditlere karşı görev yapan NATO, Doğu Avrupa ülkelerinin katılması süreciyle birlikte güçleniyor görüntüsü vermekle beraber, Başkan Bush'un yardımcıları, Atlantik İttifakını, artık ABD politikalarına destek veren etkili ve zamanlı kararların çıkarılmasının giderek güçleştiği 'ikinci bir BM' olarak görmektedir⁷⁷⁹.

ABD'de NATO hakkında böyle bir düşüncenin oluşmasına neden olan hiç şüphesiz ki son zamanlarda yaşananlardır. Irak Savaşı öncesinde Türkiye'ye verilecek destek konusunda NATO'da yaşanan gerginlik bunun en iyi örneğidir. Washington yönetimi olası savaşta desteğini istediği Türkiye için NATO'dan yardım talebinde bulunmuş⁷⁸⁰, ancak özellikle Fransa buna ciddi bir şekilde karşı çıkmıştır. ABD, Irak Savaşı esnasında Türkiye'nin Irak'ın olası saldırısına karşı korunması için gerekli görülen tüm riskli bölgelere Patriot yerleştirilmesini, Türkiye'nin aralarında AWACS erken uyarı uçaklarının da bulunduğu NATO ortak imkânlarından ve

⁷⁷⁶ KARAKOÇ, a.g.m., s.21.

⁷⁷⁷ TEPE, a.g.m., s.48.

⁷⁷⁸ Kaan ÖGÜT, 21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası, Aydınlanma1923, Sayı:30, <http://www.aydinlanma1923.org/sayi/30/30-10.htm>

⁷⁷⁹ Ümit ENGİNSOY, NATO Nereye?, Ulusal Strateji, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003, s.63.

⁷⁸⁰ Bu talep NATO Anlaşması'nın 4. maddesine dayanarak gerçekleştirilmiştir. Bu maddeye göre, üyelerden birinin bir tehdit altında bulunması halinde diğer üyeler ile birlikte bu konularda danışmalar yapılması öngörülmüştür. Bkz. Çağrı ERHAN, NATO ve Son Gelişmeler, HaberAnaliz, 10.02.2003, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=68>

ekipman ve asker taşınması, havada yakıt ikmali ve kara birliklerine hava koruması sağlanması konusunda NATO'nun plânlama imkânlarından yararlanmasını talep etmiştir⁷⁸¹.

NATO'nun Patriot füzeleri aracılığıyla Türkiye'ye destek vermesini Almanya, Fransa ve Belçika veto etmişler, bunun üzerine ABD başkanı Bush muhalif üçlü içindeki Fransa'yı ağır bir dille eleştirmiş ve Fransa'nın kendisini hayâl kırıklığına uğrattığını belirtmiştir⁷⁸². ABD, bu üç ülkenin yaptığı engellemeyi, 'eski Avrupa'nın yeni bir densizliği' olarak nitelendirmiş ve 'NATO'nun tarihinin en büyük kriziyle karşı karşıya olduğunu' ilân etmiştir⁷⁸³. Bu arada Pentagon'un baş danışmanı Richard Perle, Fransa'nın artık ABD'nin müttefiki olmadığını ve İttifakın Paris'e karşı önlem almaması durumunda birkaç yıl içinde NATO'dan bahsedilemeyeceğini söylemiştir⁷⁸⁴.

Almanya, Fransa ve Belçika'nın söz konusu talebi veto etmesindeki temel etken, bir oldu-bitti sonucu, NATO'nun kendilerini Irak operasyonuna destek vermek zorunda bırakacağını tahmin etmeleridir. ABD Avrupalıların kendisine yardım etmek zorunda olduğunu belirtirken, Colin Powell bu zaruriyetin sebebini şu şekilde açıklamıştır:

"ABD, II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'yı Nazilerden kurtardı. Savaş bitince Marshall Yardımlarıyla kalkındırdı. Soğuk Savaş boyunca komünistlere karşı Avrupa'yı kolladı. Şimdi biz tehdit altındayız ve Avrupalılar bize yardım etmeliler" ⁷⁸⁵.

Sonuçta, Fransa ve diğer iki ülkenin engellemelerinin aşılabilmesi için, konu Paris'in üyesi olmadığı Savunma Plânlama Komitesi'ne getirilmiştir. NATO Savunma Plânlama Komitesi bünyesinde varılan uzlaşma sonucu alınan karar gereğince tüm müttefikler Türkiye'nin savunması için, NATO Anlaşması çizgisinde, yükümlülüklerini yerine getireceklerini belirtmişlerdir⁷⁸⁶.

⁷⁸¹ ABD NATO'dan Destek İstedi, Milliyet Gazetesi, 16.Ocak.2003, s.14.

⁷⁸² NATO'da Kriz Sürüyor Bush Fransa'ya Çattı, Zaman Gazetesi, 12.02.2003, <http://www.zaman.com.tr/2003/02/12/dis/h1.htm>

⁷⁸³ Çağrı ERHAN, NATO'nun En Büyük Krizi?, HaberAnaliz, 17.02.2003, <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=94>

⁷⁸⁴ ENGINSOY, a.g.m., s.63.

⁷⁸⁵ ERHAN, a.g.m., <http://www.haberaliz.com/detay.php?detayid=94>

⁷⁸⁶ NATO' Kriz Aşıldı, HaberAnaliz, 17.02.2003, <http://www.haberaliz.com/haber.php?id=1361>

NATO'da son zamanlarda yaşanan krize değindikten sonra, Avrupa'nın NATO genişlemesi konusundaki tutumuna bakılacak olursa; Ries'e göre öncelikle Avrupa güvenliğine yönelik amaçları ve bu amaçların NATO genişlemesinden ne şekilde etkileneceğini belirlemek gerekir. Avrupa'da istikrarın sağlanmasına yönelik beş temel amaç bulunmaktadır. Bunlar; Kuzey Amerika-Avrupa ortaklığını korumak, Rusya'nın düşmanlığıyla Avrupa'nın yeni bir bölünmeye gitmesini engellemek, Avrupa'nın liberal tabanını genişletmek ve desteklemek, Avrupa'yı etkileyen şiddetli istikrarsızlığı hafifletmek, yeniden canlanan askerî tehditlere karşı garanti sağlamak⁷⁸⁷.

Güvenliğe yönelik bu amaçlardan hangisine öncelik verildiği NATO genişlemesi hakkındaki görüşleri şekillendirmektedir. Eğer öncelik Avrupa'nın giderek büyüyen bir liberal devletler topluluğu olmasıysa, o halde NATO'nun genişlemesi önem kazanmaktadır. Ancak güçlü bir askerî ittifak yaratılmasının ve yeniden canlanan askerî tehditlere karşı bir korunma sağlanmasının öncelikle amaçlanması durumunda, uyumu ve askerî kapasiteyi zayıflatan bir genişlemenin uygun olmadığı düşünülmektedir. Eğer Rusya'yı kızdırmamak en önemli amaç olarak görülüyorsa, benzer bir şekilde, genişlemeden kaçınılabılır⁷⁸⁸. Sonuç olarak, Avrupa'nın güvenlik önceliklerine göre NATO genişlemesine bakışının değiştiğini söylemek mümkündür.

2001 yılının son aylarında NATO üye devletleri, sadece Slovenya ve belki de Slovakya'dan oluşacak küçük çaplı bir genişlemeden yana olduklarını belirtmişlerdir. Ancak 2002 ile beraber NATO devletlerinin görüşlerinde değişimler meydana gelmiş ve daha kapsamlı bir genişleme istenir olmuştur. Örneğin Almanya ve Norveç, Baltık devletlerinin katılımını savunmuş; Fransa, İtalya ve Türkiye de Güney-doğu Avrupa'daki aday devletlerin katılımından yana olmuştur. Yunanistan ise, Balkanlar'a yayılan bir genişlemenin destekçisi olmuştur⁷⁸⁹.

⁷⁸⁷ Tomas RIES, **NATO Enlargement: A European View**, (ed.) Tomas RIES, Vladimir BARANOVSKY, F. Stephen LARRABEE, **NATO Enlargement**, ESF Working Paper, No:3, July 2001, s.1.

⁷⁸⁸ RIES, a.g.m., s.7.

⁷⁸⁹ Marietta GIANNAKOU, **NATO Enlargement-An Unfinished Business**, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, ss.60,61.

Türkiye, NATO'nun genişlemesine olumlu yaklaşmakta ve 'açık kapı' politikasını savunmaktadır⁷⁹⁰. Aslında genişlemenin Türkiye'ye getireceği pek çok zararlı sonucu bulunmaktadır. Örneğin; yeni üyeliklerin NATO'ya getireceği yüklü maliyet, NATO bütçesinden Türkiye'ye ayrılan payda azalmaya neden olabilecektir. Bununla beraber Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya üye olmaları, Türkiye'nin NATO'daki önemini azaltabilecektir. Bunun nedeni de; Karadeniz'e kıyısı olan tek NATO ülkesi Türkiye'nin bu iki ülkenin katılımı ile özelliğini yitirecek olmasıdır. Türkiye'nin izleyebileceği en iyi strateji, genişlemenin beraberinde getireceği ve Türkiye'nin çıkarlarına zarar verebileceğini düşündüğü konularda, endişe ettiği noktaları müttefiklerine en iyi ve açık bir şekilde ifade etmesi ve veto hakkını bir amaç değil bir araç olarak kullanmasıdır⁷⁹¹.

NATO'nun Prag'ta gerçekleşen son genişleme kararından sonra, bundan önceki gelişmelerin aksine Rusya'dan hemen hiçbir reaksiyon gelmemiştir. Rusya'nın ittifakın sınırlarına bu denli yaklaşmasına itiraz etmemesi, pek çok nedene bağlı olarak açıklanabilir. Bu nedenlerden ilki, Putin Rusyası'nın izlediği politikadır. Putin, klâsik güç dengesi politikasının cazibesine kapılmadan sabırla Avrupa ve Amerika'nın arasının açılmasını beklemekte, Amerikan hegemonyasına tek başına itiraz edip, başını bütün dünya ile derde sokmaktansa, dünyanın geri kalanının Amerika'dan uzaklaşacağı anı kollamaktadır. Diğer bir neden de, NATO'nun artık eski NATO olmadığına inanılmasıdır. Zaman zaman 19 üye ile karar almakta zorlanan ittifakın, 26 ülke ile nasıl konsensus sağlayabileceği konusunda soru işaretleri bulunmaktadır. Ayrıca AB tarafından oluşturulan AGSP de NATO için bir tehdit olarak algılanmakta, AB'nin müdahale yeteneği kazandığında nükleer caydırıcılığı da AGSP'nin içine alması ihtimali göz önüne alınmaktadır. Sonuç olarak, Rusya'da NATO'nun zaten giderek etkisini yitireceği görüşü mevcuttur⁷⁹².

Yeni tehditler ve görevlerle karşılaşıldığında eylemde bulunmak için daha büyük bir kapasiteye sahip olunması ve hızlı ve etkili karar verme mekanizmalarının oluşturulması durumunda, genişleme, NATO'nun gelecekte trans-atlantik ilişkilerin merkezinde olacağını garanti edecektir⁷⁹³. NATO'nun geleceğine ilişkin pek çok

⁷⁹⁰ Şükrü Sina GÜREL, *The Atlantic Link and The New Strategic Environment-What Lies Ahead for NATO?*, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, s.51.

⁷⁹¹ TEPE, a.g.m., ss.50,51.

⁷⁹² Mensur AKGÜN, *NATO Genişlerken Rusya*, Diyalog Avrasya, Sayı:8, Kış 2003, ss.6-10.

⁷⁹³ Bernardino GOMES, *NATO and The Change in the International System*, Insight Turkey, Vol:4, No:4, October-December 2002, s.75.

tahmin yapılmakta ve senaryolar oluşturulmaktadır, ki bunlardan bir tanesi de, NATO'nun 2011 yılında hangi konumda olacağına ilişkin pozitif bir yaklaşım sergileyen Michael Rühle'nin⁷⁹⁴ oluşturduğu senaryodur.

Rühle'ye göre, çeşitli genişleme aşamalarından sonra 2011 yılında NATO'nun üye sayısı, AB'ninkini aşmış olacak; ancak yine de üyelikler arasındaki örtüşme, bu iki örgütün kurumsal 'yakınlaşma'larını sürdürmelerine olanak sağlayacak kadar yakın olacaktır. Böylece, ittifak üyelerinin sayısının artmasıyla NATO'nun karar mekanizmasında gereğinden fazla taviz verilmek zorunda kalınacağı yönündeki korkular azalmış olacaktır. ABD, Avrupa-Atlantik güvenliği konusundaki siyasi ve askerî rolünü sürdürecektir ve müttefiklerin ortak çözümler bulma yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olmaya devam edecektir. AB ülkeleri askeri varlıklarını birleştirerek, savunma yeteneklerini geliştirme yönünde bir hayli yol almış olacaklardır, ancak son derece önemli eksiklikleri devam ediyor olduğundan AB ile NATO arasındaki yakın bağların muhafaza edilmesi gerekecektir⁷⁹⁵.

Rühle'nin senaryosu için gerekli şartlara bakıldığında, AB ile NATO'nun genişleme süreçlerinin tutarlı olması önemli şartlardan birisidir. Bu kurumlardan birinin veya her ikisinin genişlemesi duraklarsa ve üye sayıları arasındaki fark artarsa, tutarlı ve etkin politikalar geliştirme şansları da azalacaktır. Diğer bir şart da ABD'nin Avrupa'daki çıkarlarının devamı olacaktır. Bu şart gerçekleştiği takdirde, Atlantik ötesi ilişkilerin dokusunu parçalamadan güvenlik konusunda AB'ne daha kuvvetli bir rol verilmesi veya ABD'nin Asya üzerinde daha fazla odaklanması gibi uyarlamaların yapılması mümkün olabilecektir. Ancak Atlantik ötesi ilişkilerin bozulması veya ABD açısından daha acil global çıkarların oluşması nedeniyle, ABD'nin Avrupa'daki çıkarları sona ererse, NATO bir değişim aracı olarak işlev görebilmesi için gerekli olan liderden yoksun kalacaktır⁷⁹⁶.

Sonuç olarak, NATO'nun geleceğine ilişkin olumlu senaryoların gerçekleşebilmesi için AB ile NATO genişlemesinin paralel gitmesi ve ABD'nin Avrupa'ya ilişkin çıkarlarının devamı gibi şartlar gerekmektedir. Hem AB hem de

⁷⁹⁴ Michael Rühle, NATO Politik İşler Dairesi'nde politika planlama ve konuşma metinleri bölümü başkanıdır.

⁷⁹⁵ Michael RÜHLE, *Imagining NATO 2011*, NATO Review, Vol:49, Autumn 2001, ss.18,19.

⁷⁹⁶ Y.a.g.m., s.20.

Amerika, NATO'nun genişlemesini savunurlarken, iki taraf arasında tam bir görüş birliğine varıldığı da söylenemez. Avrupalılar, NATO'nun genişleme sürecinin, AB'nin genişleme süreciyle uyum içinde ve Rusya ile güvenlik ortaklığı çerçevesinde yürütülmesini savunurlarken, Amerika ise daha aceleci davranmak eğilimindedir⁷⁹⁷.

3.3. AVRUPA – ABD İLİŞKİLERİNDE 'TÜRKİYE SORUNSALI'

Türkiye, global, uluslar arası ve bölgesel anlamda uluslararası politikanın en önemli öğelerinden birisidir. İsrailli akademisyen Barry Rubin, Türkiye'yi 'Çok Bölgeli Bir Güç' olarak tanımlarken, Emily B. Hill ise Türkiye'yi 'Eksen Devlet'⁷⁹⁸ olarak tanımlamaktadır⁷⁹⁹.

Türkiye, 1952 yılında NATO'nun tam üyelik hakkına kavuşmasıyla birlikte, bölgesine ve ötesine güvenlik üreten ülke konumunu açıkça kullanmaya başlamıştır. Bunun örneklerini Türkiye'nin terörizmle mücadelesinde, Balkanlar'da bir çok uluslu gücün kurulup faaliyete geçirilmesinde, Karadeniz Çağrı Gücü'nün teşkilinde, Asya'da ortaya çıkan devletleri Batı standartlarına taşımaya yönelik BİO Merkezi'nin Ankara'da açılmasında görmek mümkündür⁸⁰⁰.

Küresel stratejik çıkarları olan ABD'nin aksine AB, Türkiye'nin stratejik değerini her zaman aynı şekilde algılayabilmiş değildir. AB genelde Türkiye'yi bir stratejik kazanç olarak görmekten çok bir yük olarak görmüştür. AB üyesi olan bir Türkiye'nin AB'ni Orta Doğu ve Kafkasya gibi en istikrarsız bölgelerle komşu yapacağı ve bu bölgelerde aktif politika gütmeye hevesinde olan Ankara'nın AB'nin başını derde sokabileceği düşünülmüştür. Bundan dolayı da Türkiye, Avrupalılar

⁷⁹⁷ İler TÜRKMEN, **Başkan Bush'un Avrupa Haftası**, Hürriyetim, 16.06.2001, <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/01/06/16/yazarlar/40yaz.htm>

⁷⁹⁸ Zbigniew Brzezinski'ye göre eksen devletler ya da jeopolitik eksenler jeostratejik oyunculardan daha az sözü dinlenir konumdadırlar. Ancak jeopolitik eksenler önemli devletlerdir. Bu durum, bu devletlerin potansiyel güçlerinden ziyade duyarlı konumları ve potansiyel zedelenebilirlikleri sayesinde. Zbigniew BRZEZINSKI, **The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**, Basic Books, New York, 1997, ss.40-41 ve 149-150. Aktaran: Gareth M. WINROW, **Pivotal State or Energy Supplicant?, Domestic Structure, External Actors and Turkish Foreign Policy in the Caucasus**, Middle East Journal, Cilt:57, Sayı:1, Kış 2003, s.76.

⁷⁹⁹ Hüseyin BAĞCI, **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Ari Movement, Friedrich Naumann Foundation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001, s.11.

⁸⁰⁰ BİR, **Güvenlik Üreten Ülke:Türkiye**, s.48.

tarafından 'güvenlik üreten bir ülke' olmaktan çok 'güvenlik tüketen bir ülke' olarak algılanmıştır⁸⁰¹.

3.3.1. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği Sorunu

1960'ların başından itibaren, Türkiye'nin AB ile ilişkileri Avrupa'nın güvenlik politikası etrafında şekillendirilmiştir. İki kutuplu dünya düzeninde Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin Batı Bloğu içerisine çekilmesi amaçlanmıştır⁸⁰² ve Soğuk Savaş yıllarında, Türkiye bir NATO üyesi olarak Batı Avrupa güvenliğine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak Sovyet sisteminin yıkılması ile beraber, güvenlik endişelerindeki çeşitlenme, özellikle Orta Doğu, Balkanlar ve eski Sovyet alanı gibi Türkiye'yi çevreleyen bölgelerden kaynaklanmıştır. Türkiye, hem dıştan gelen tehditlere karşı, eskiye oranla daha aktif tedbirler alırken, hem de yeni doğan fırsatlardan yararlanmak için kendisini çevreleyen bölgelerde ekonomik ve siyasi bakımdan daha girişimci bir rol oynamaya başlamıştır⁸⁰³. Bu gelişmeler AB'de Türkiye'nin 'güvenlik tüketen ülke' olarak algılanmasına neden olmuştur.

1989 yılından itibaren Doğu Bloğunun çöküşü, Türkiye'nin AB için politik ve stratejik önemini azaltmaya başlamıştır. Artık Türkiye, Doğu tehdidine karşı, Avrupa'nın içinde tutulması gereken bir ülke konumunu kaybetmiştir. Manisalı'ya göre, 1990'lı yıllarla beraber AB'nin Kürt meselesinde, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin üzerine baskı kullanarak gelmeye başlaması, Türkiye'yi AGSP'na tam üye yapmaması bunun somut belirtileridir⁸⁰⁴.

Türkiye-AB ilişkilerinde tarihsel bir incelemeye girmeden en son yaşanan gelişmelere bakıldığında, Aralık 2002'deki Kopenhag Zirvesi'nin Türkiye için tam anlamıyla bir hayal kırıklığı olduğu görülmektedir. Türkiye, Kopenhag Zirvesi'ne 2003 içerisinde müzakerelere başlama tarihi elde etme amacıyla gitmiş, bu gerçekleşemese de en azından AB'nin 15li formattan fiilen 25li formata geçeceği 1 Mayıs 2004 tarihi öncesinde müzakere tarihi almayı umut etmiştir. Kopenhag Zirvesi'nde bu iki beklenti de boşa çıkmış, Türkiye için Aralık 2004 tarihine yönelik

⁸⁰¹ KARAOSMANOĞLU, a.g.m., s.161.

⁸⁰² UDUM, a.g.m., s.75.

⁸⁰³ KARAOSMANOĞLU, Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk, s.66.

⁸⁰⁴ Erol MANISALI, Türkiye-Avrupa İlişkilerinde 'Sessiz Darbe', Üçüncü Basım, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s.36.

bir gözden geçirme takvimi kabul edilmiştir. Bu tarihte yapılacak değerlendirme olumlu olursa, Türkiye ile müzakerelerin gecikmeksizin başlatılmasına karar verilmiştir⁸⁰⁵.

Kopenhag Zirvesi sonuçları itibarıyla, AB Türkiye ile ilişkilerini bir anlamda 2004 yılına kadar dondurmıştır. 2004 sonrası için ortada bir garanti söz konusu olmadığı gibi, Kopenhag sonrası AB'nin genişleme sorunları ile uğraşması muhtemeldir. Bu da Türkiye'nin AB gündeminden uzun bir süre düştüğü anlamına gelmektedir⁸⁰⁶.

Kopenhag Zirvesi'ni hayal kırıklığı olarak nitelendirenler olduğu gibi, bir aşama olarak görenler de olmuştur. Örneğin, eski dışişleri bakanlarından Emre Gönensay bir röportajında, AB'nin tarihinde ilk kez Türkiye ile ilgili olarak müzakerelere başlama kararı verdiğini, şartlı da olsa verilen bu kararın bir aşama olduğunu belirtmiştir⁸⁰⁷.

AB, Türkiye ile ilişkilerini çeşitli hesapların üzerine oturtmuştur. Manisalı'ya göre, AB Türkiye ile ilgili elde edebileceği herşeyi 1995 yılında Gümrük Birliği Anlaşması ile elde etmiştir. Bu anlaşma ile hem Türkiye pazarı tamamen Avrupa'ya açılmış, hem de Türkiye'nin dış ekonomik ilişkileri ve dış ticaret politikası AB tarafından yönetilir hale gelmiştir. Bununla beraber AB, Türkiye'yi tam üye olarak alırsa sosyal, politik ve ekonomik yüklerle karşılaşması muhtemeldir⁸⁰⁸. Buna paralel bir başka yoruma göre, Avrupa Türkiye'yi hiçbir zaman üye yapmayacaktır. Sadece; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Kıbrıs bütünü içinde entegrasyona tabi tutularak AB'ne bağlanması; Ege Denizinde Yunan isteklerine çözüm; İstanbul'un dünya Ortodoksluğunun merkezi yapılarak Yunan Megali İdeası'nın yolunun açılması; etnik azınlık sorunu işlenerek Türkiye'nin birkaç bölgeye ayrılması ve Türkiye sosyal yapısının bozulması gibi amaçlara ulaşmak için AB üyelik adaylığı verilmiştir⁸⁰⁹.

⁸⁰⁵ 10 Soruda Kopenhag Bilançosu, Milliyet Gazetesi, 15 Aralık 2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/12/15/dunya/dun02.html>

⁸⁰⁶ Zeynep ATIKKAN, Kopenhag Zirvesi'nden Bir Zafer Çıkmadı, Akşam Gazetesi, 14.12.2002, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/12/14/yazarlar/yazarlar187.html>

⁸⁰⁷ Emre GÖNENSAY ile Röportaj, Artık Dönüş Yok!, Turkishtime, 15 Aralık 2002-15 Ocak 2003, http://www.herseyiletisim.com/tt/aralik/54_tr.htm

⁸⁰⁸ Erol MANISALI, Avrupa Birliği ve Türkiye, (der.) METİNSOY ve EROĞLU, a.g.e., s.88.

⁸⁰⁹ İLHAN, a.g.e., ss.15,16.

Türkiye'yi AB açısından çok önemli ve terk edilemez konuma getiren bazı özellikleri bulunmaktadır ki bu özelliklerinden dolayı AB kolayca Türkiye'yi bir kenara da itememektedir. Öncelikle Türkiye, jeopolik açıdan AB için oldukça cazip bir konumdadır. Türkiye'nin Balkanlar-Kafkasya-Orta Doğu üçgenini kontrol edebildiği ve bu üç coğrafyanın Türkiye'nin etkisine açık olduğu herkesçe bilinen hususlardır. ABD gibi, AB'nin de Türkiye ile birlikte bu üç coğrafyada ortak hareket etmesi ve Türkiye'nin avantajlarından yararlanması mümkündür. Türkiye, gerek Orta Doğu ve Hazar bölgeleri enerji merkezlerini, gerekse bu merkezleri uluslararası pazarlara bağlayan boru hatlarını kontrol edebildiği için, hem enerji kaynaklarına sahip ülkeler, hem de enerji ihtiyaçlarını bu merkezlerden karşılayan ülkeler üzerinde etkili olma avantajına sahiptir. AB'nin Türkiye ile birlikte hareket etmesi, bu avantajdan AB'nin de yararlanmasına yol açacaktır⁸¹⁰.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde düzenlenen 'Avrupa Günleri 2003' başlıklı sempozyumda, Irak krizinin jeostratejik gücün önemini ortaya çıkarttığını belirten Türkiye dışişleri bakanı müsteşar yardımcısı Volkan Bozkır, Türkiye'nin jeostratejik açıdan dünyada hiçbir ülkede bulunmayan öneme sahip olduğunu vurgulayarak "Türkiye, AB'nin jeostratejik eksikliğini giderecek bir ülke" demiştir⁸¹¹. Türkiye'nin önemini vurgulayan bir başka demeç de eski ABD başkanı Bill Clinton'dan gelmiş; Clinton 1999'da İstanbul ve Ankara'da Türkiye hakkında şunları söylemiştir:

"Osmanlı'nın dağılması ve yeni bir Türkiye'nin ortaya çıkması bu yüzyılın tarihini şekillendirmiştir. Bulgaristan'dan Arnavutluk'a, İsrail'e ve Arabistan'a kadar yeni ülkeler doğmuştur; sınırların kaymasıyla ortaya çıkan çatışmalar, bugün Orta Doğu'da ve eski Yugoslavya'da karmaşıklığa yol açmıştır. Türkiye geçmişte, 20. yüzyılda kilit konumdadır ancak daha önemlisi 21. yüzyılın şekillenmesinde Türkiye'nin geleceği kritik bir noktada olacaktır"⁸¹².

11 Eylül sonrasında Ortadoğu ve Asya'da varlık gösterme ve uluslar arası aktör olma gereksinimi artan AB nezdinde, Türkiye'nin stratejik ve siyasi değeri artmıştır⁸¹³. Müslüman, lâik ve NATO üyesi Türkiye'nin konumu, jeostratejik

⁸¹⁰ ÖZTÜRK, a.g.m., <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/avrupa.html>

⁸¹¹ Türkiye, AB'nin Jeostratejik Eksikliğini Giderir, ABHABER, 06.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=338>

⁸¹² BAĞCI, a.g.m., s.12.

⁸¹³ Stefano SILVESTRI ile Röportaj, Üyelik İçin AB Halklarına Güçlü Bir Mesaj Verin, Turkishtime, Nisan 2002/3, http://www.herseyiletisim.com/tt/nisan/36_tr_1.htm

öneminin de çok ötesinde bir değer kazanmıştır. Müslüman ülkelerle diyalogu ve bu ülkeler nezdindeki ağırlığı fazla olmasa da, bir 'model' olarak Türkiye'nin rolü, Batı dünyası nezdinde daha da belirginleşmiştir⁸¹⁴.

Sonuçta, AB açısından önemi yadsınamayacak olan Türkiye, pek çok yazar ve akademisyene göre, AB tarafından tamamen dışlanamayacak ancak üye ülke statüsüne de getirilmeyecektir. Yüksek nüfusu ile üye olduğu durumda karar alma mekanizmalarında üstün konuma gelecek olan Türkiye, ekonomik bozukluk ve kültürel farklılık faktörleri dolayısıyla AB içine alınmak istenmemektedir. Bu durumda tıpkı NATO ve AB ile Rusya Federasyonu arasında tesis edilen "özel" ilişkide olduğu gibi, AB ile Türkiye arasında da "özel" bir ilişki tesis edilmesi mümkün görünmektedir⁸¹⁵.

AB Türkiye'yi uzun bir dönem boyunca oyalayarak üyelik dışında başka seçeneklere eğilirken, ABD ise Türkiye'yi AB üyeliği konusunda desteklemiştir. Bu desteğin arkasında yatan asıl neden, bir yandan İngiltere diğer taraftan Türkiye'nin içerisinde yer aldığı bir Avrupa Birliği'nin Amerikan istekleri ile daha uyumlu olacağı düşüncesidir. Yani ABD, AB'ni kendi yörüngesinde tutmak için, kendi politikalarıyla daha uyumlu olan bir ülkeyi, yani Türkiye'yi, AB'ne sokma amacı gütmektedir⁸¹⁶. Joost Lagendijk'e göre, AB içindeki birçok ülkede Türkiye, ABD'nin Truva atı olarak görülmektedir⁸¹⁷.

Amerikan Savunma bakanı yardımcısı Paul Wolfowitz, Türkiye'nin AB'ne üyeliğinin hem Avrupa, hem de Türkiye için yararlı olacağını altını çizerek, Müslüman bir ülke olan Türkiye'yi içine dahil etmenin, İslâm dünyasına teröristlerin sunduğundan çok daha iyi bir yol olabileceğini ifade etmiştir⁸¹⁸. ABD dışişleri bakanı Colin Powell da Atina To Vima gazetesindeki demecinde, Türkiye'nin AB'ne ait olduğunu belirterek, Türkiyesiz bir AB'nin eksik kalacağını belirtmiştir⁸¹⁹.

⁸¹⁴ Abdullah AKYÜZ, 11 Eylül Sonrasında ABD: Tepki, Sorgulama ve Ekonomi, Görüş Dergisi, Sayı:49, Kasım-Aralık 2001, s.21.

⁸¹⁵ ÖZTÜRK, a.g.m., <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/avrupa.html>

⁸¹⁶ TURAN, a.g.m., ss.125,126.

⁸¹⁷ Savaş Türkiye'nin AB Üyeliğini Geciktirir, BİA Haber Merkezi, 24.02.2003, <http://www.bianet.org/2003/02/25/16837.htm>

⁸¹⁸ ABD-Türkiye İlişkileri, TESEV Aylık Bülteni, Temmuz 2002, <http://www.tesev.org.tr/temmuz2002/t2.html>

⁸¹⁹ Powell: 'Türkiye Avrupa'ya Aittir', ABHABER, 03.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=243>

Clinton Temmuz 2002'de Türkiye'de yaptığı konuşmada, Türkiye'nin AB'ne girmesinin Türk-ABD ilişkilerini zayıflatmayacağını, aksine güçlendireceğini, ABD ve Avrupa'nın aynı değerleri paylaşan iki topluluk olduğunu ileri sürmüştür. Kohen'e göre aslında zaman zaman ABD ile AB arasında görüş ayrılıkları oluşsa da, bu olayda rekabet içinde birlik söz konusudur⁸²⁰.

Özüerman'a göre; AB hiçbir zaman Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmeyecektir ve ABD de bunun farkındadır. Amerika, Türkiye'nin istediğini yapıyor görüntüsü ile Türkiye'yi 'AB Tezgâhı'nın önüne atmaktadır; ki Türkiye AB yolunda demokratikleşemediği gibi 'ulus-devlet' niteliğini kaybedecek durumlarla karşı karşıya kalmaktadır. Böylece, AB'nin adaylık pastasından Türkiye pay alamazken, Amerika, Avrupa ile birlikte Türkiye'yi oyalamaktadır⁸²¹.

Altındaki amacın ne olduğu tam kestirilememekle birlikte, ABD'nin güvenlik stratejisindeki eğilimler, Türkiye'nin AB'ne özellikle AGSP'na katılımından yanadır. Bu nedenle Washington, Türkiye lehine AB'ne telkinlerde bulunmuştur⁸²². Buna karşılık olarak AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, ABD'nin Türkiye ile AB arasındaki pazarlığa müdahil olmasının, Türkiye'nin AB'ne daha kısa zamanda girme şansına zarar verdiğini söylemiştir⁸²³. Diğer taraftan, ortaya atılan bir iddiaya göre, Fransız ve Alman hükümetleri, Türk siyasi partilerine, koalisyonun Irak'ta savaş çabalarına yardımcı olmaları halinde, Türkiye'nin bir nesil boyunca Avrupa dışında bırakılacağını söylemişlerdir⁸²⁴.

Bağcı'nın ifade ettiği gibi, Türkiye bir anlamda AB ile ABD arasında sıkıştırılmış bir sandviç gibidir⁸²⁵ ya da öyle gösterilmektedir. ABD ile iyi ilişkiler kuran Türkiye'nin AB'den uzaklaşacağını savunanların aksine, Silvestri'ye göre,

⁸²⁰ Sami KOHEN, Clinton (ve ABD) Neden AB'ye Girmemizi İstiyor?, Milliyet Gazetesi, 11.07.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/07/11/yazar/kohen.html>

⁸²¹ Tülay ÖZÜERMAN, Büyük Satranç Tahtası, Kazete, Yıl:6, Sayı: 35, Nisan-Mayıs 2003, <http://www.kazete.com.tr/arsiv/2003/35/index.php?sayfa=tulay&bolum=yazarlar>

⁸²² KARAOSMANOĞLU, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, s.165.

⁸²³ Financial Times'a demeç veren Verheugen, ABD'nin özellikle Irak krizinden sonra AB üyeliği konusunda Türkiye için baskıda bulunmaması gerektiğini kaydetmiş, Türkiye ile ilgili müzakerelerin gösterişten uzak bir ortamda yapılmasının daha verimli olacağını söylemiştir. Bkz. Verheugen: 'ABD'nin Türkiye'nin Üyeliği İçin Baskısı Ters Teper', ABHABER, 22.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=106>

⁸²⁴ American Enterprise Institute'dan İlginç İddia: Fransa ve Almanya Türkiye'ye, 'Irak Savaşına Destek Verirseniz AB'yi Unutun Dedi', ABHABER, 23.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=131>

⁸²⁵ BAĞCI, a.g.m., s.11.

ABD ile AB arasında herhangi bir kavga yada ayrımlaşma bulunmamaktadır ve bu iki taraf ile ilişkiler birbirinin seçeneği değildir. Siyasi ve askeri açıdan AB ile ABD arasında işbirliği bulunmaktadır⁸²⁶. Eğer durum böyle ise, yani her iki taraf gerçekten işbirliği halindeler ve ABD'nin destekleri sadece görünüşte kalıyor ise, Özürman'ın savunduğu görüşün doğruluğu ortaya çıkmaktadır.

Madalyonun bir de öbür yüzü bulunmaktadır. Şöyle ki; Amerika açısından Türkiye'nin Batı sistemi içerisinde kalması çok önemlidir ve Batı dışında kalan bir Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede nelere yol açabileceği Amerika'yı kaygılandırmaktadır. Ancak bu ABD'nin tek başına üstlenebileceği bir yük olmadığı için bunun ihalesini entegrasyon yoluyla AB'ne yüklemek istemektedir⁸²⁷. Washington, 1990'lı yıllarda Türkiye-AB ilişkilerindeki iki temel olayın gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamıştır; bunlar, 1995 Gümrük Birliği Anlaşması ve 1999'da Türkiye'nin üyelik adaylığının onaylanmasıdır⁸²⁸. Ülsever'e göre; ABD'nin kendi çıkarları açısından "Türkiye politikası", Türkiye'nin Doğu'dan Batı'ya uzanan ve hem AB'ni hem de ABD'ni Doğu'da meşru kılan bir AB ülkesi olmasıdır⁸²⁹.

3.3.2. Türkiye'nin Avrupa Güvenlik Yapılanmasındaki Konumu

Yukarıda AGSP'nin gelişim sürecinden bahsedilmişti. NATO üyesi olan Türkiye'nin, NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanacak AGSP'nin karar alma mekanizmalarına katılamıyor olmasından dolayı itirazları bulunmaktaydı. Türkiye, Nice Zirvesi'nde AGSP'nin siyasi-stratejik karar alma mekanizmalarının dışında bırakılmasına, diğer aday ülkelere oranla daha çok tepki duymuş ve ülke çıkarlarına verebileceği zararlar nedeniyle karşı çıkmıştır⁸³⁰. Türkiye'nin asıl istediği, BAB'ne ortak üye ancak AB üyesi olmayan ülkelerin, AB tarafından yürütülecek operasyonlara tam katılımlarının garanti edildiği, Washington Zirvesi kararlarının uygulanmasıdır⁸³¹.

⁸²⁶ SILVESTRI ile Röportaj, http://www.herseyiletisim.com/tt/nisan/36_tr_1.htm

⁸²⁷ Soli Özel ile Röportaj, http://www.herseyiletisim.com/tt/kasim/25_3_tr.htm

⁸²⁸ Alan MAKOVSKY, *Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası Gelişme ve Sorunlar*, (der.) Morton ABRAMOWITZ, *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Liberte Yayınları, Ankara, 2001, s.363.

⁸²⁹ Cüneyt ÜLSEVER, *ABD ve AB Çalışmıyor Kıl*, Hürriyet Gazetesi, 11.03.2002, <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarlar/yazar/0,,sid~9@tarih~2002-03-11-m@nvid~104087,00.asp>

⁸³⁰ Ülkü DEMİRDÖĞEN, *Avrupa Ordusuna Türk Rızası*, Görüş Dergisi, Sayı:53, Ocak-Şubat 2003, s.55.

⁸³¹ ÖYMEN, a.g.m., s.20.

Türkiye, AB'nin harekât planlaması dahil, NATO'nun müşterek imkân ve yeteneklerine 'güvenceli' 'süresiz erişimi'nin, Washington Zirvesi'nde ortaya konduğu şekliyle sağlanmasını benimsemektedir. Bu zirvede, 'güvenceli erişim'in, Türkiye'nin 'güvenceli katılımı' sağlanabildiği takdirde gerçekleştirilebileceği kabul edilmiştir⁸³². Diğer taraftan Türkiye, AGSP ile ilgili sorunun Türkiye-AB sorunu olmadığını, Washington zirvesinde alınan kararın NATO kararı olduğunu ve NATO ile AB arasında bir çerçeve anlaşması imzalanması gerektiğini belirtmiştir⁸³³.

Daha önce de belirtildiği üzere, BAB'deki Türkiye'nin ortak üyeliği 'tam katılım' ilkesine dayanmaktaydı. Ancak Nice Zirvesi ile beraber BAB'nin AB içine alınmasıyla, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin AGSP'na tam katılımına yönelik düzenlemeler ortadan kaldırılmıştır. NATO genel sekreteri Lord Robertson, Avrupa güvenliği için üç önceliği 'kapasite, kapasite, kapasite' olarak nitelendirirken, Türkiye ise 'katılım, katılım, katılım' diyerek cevap vermiştir⁸³⁴.

Eski genel kurmay başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'nun da belirttiği gibi, NATO'nun dünyada sorunlu bölge ve çatışma çıkması muhtemel bölge olarak tanımladığı onaltı yer bulunmaktadır ve bunların onüçü⁸³⁵ Türkiye'nin çevresindedir⁸³⁶. Benzer bir açıklama da Morali'nin ifadelerinde yer almış; Morali, NATO askerî otoritelerinin plânlama amaçlarına yönelik olarak tanımladıkları 19 olası çatışma senaryosu bulunduğunu ve bunlardan 18'inin Türkiye'nin katılımını içerdiğini belirtmiştir⁸³⁷.

Böyle hassas bir coğrafyada yer alan Türkiye'nin esas endişesi, kurulma aşamasındaki Avrupa ordusunun nerede girişimde bulunacağı konusudur. AB gücünün Balkanlar'da, Ege'de yada Doğu Akdeniz'de-Kıbrıs'ta- konuşlanması

⁸³² ÇOMAK, a.g.m., s.72.

⁸³³ Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı Türk Basınından Haberler-29 Mayıs 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/29052001.htm>

⁸³⁴ VERSHBOW, a.g.m., s.98.

⁸³⁵ Bu bölgeler; Çeçenistan, Dağlık Karabağ, Gürcistan-Osetya, Gürcistan-Abhazya, Kosova, Sancak, Bosna-Hersek, Makedonya-Arnavutluk sınırı, Suriye, Kuzey Irak, İran, Belarus'dur. Bkz. MAT, age., s.100.

⁸³⁶ Fikret BİLA, Org. Kıvrıkoğlu'dan Öneri ve Uyarılar, Milliyet Gazetesi, 31.10.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/10/31/yazar/bila.html>

⁸³⁷ Turan MORALI, *Turkey's Security Perspectives and Perceptions*, Turkish Policy Quarterly, Vol:1, No:4, Winter 2002, s.55.

durumunda, bu ordunun Yunan çıkarlarının bir aracı olması durumundan endişe edilmiştir⁸³⁸.

AGSP'nin karar mekanizmalarından dışlanan Türkiye, bu konuda ABD'nin desteğini almaya çalışmıştır. Eski dışişleri bakanımız İsmail Cem, Amerikalı meslektaşı Powell'a Şubat 2001'de AGSP'na karşı ortak hareket öneren bir mektup göndermiştir. Radikal gazetesinin haberine göre, mektubunda Washington zirvesi kararlarını anımsatan İsmail Cem, NATO içinde veto kartına başvurabileceğini de belirtmiştir⁸³⁹.

Makovsky'e göre; Amerika, Türkiye'nin gerek NATO yoluyla, gerekse AGSP gibi olgunlaşmamış girişimler yoluyla, Avrupa güvenliğine tam olarak katılması konusunda destek olmuştur⁸⁴⁰. ABD, Türkiye ile AB arasındaki anlaşmazlığın çözülmesi için arabulucu olarak devreye girmiştir. Türkiye, İngiltere ve ABD'den uzmanlar arasında yapılan görüşmeler, 2001 Ekim ve Kasım aylarında yoğunlaşmıştır⁸⁴¹. Bu temaslar sonucunda AB Acil Müdahale Gücü'nün NATO imkânlarından yararlanması için Türkiye'nin öne sürdüğü şartlardan dördü üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Bunlar; AB tatbikatlarına katılım, Türkiye'nin de bulunacağı Katılımcılar Komitesi'nin rolünün güçlendirilmesi, AB askeri karargâhındaki NATO üyelerinin temsiliyet ve irtibat düzeyinin artırılması, AB'nin hazırlayacağı plânlarda yoğunlaştırılmış konsültasyon, olarak sıralandırılabilir. Uzlaşma sağlanan bu dört şartın yanında Türkiye'nin ısrarla savunduğu diğer iki şart üzerinde görüş birliğine varılamamıştır. Bunlar; AGSP çerçevesinde yeteneklerin müttefikler (AB ve NATO) arasındaki sorunlar için kullanılmaması güvencesinin verilmesi ve NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanılmayarak icra edilecek, Türkiye'nin yakın coğrafyası ile güvenlik çıkarlarını doğrudan etkileyecek AB operasyonlarına Türkiye'nin katılımının sağlanması olarak özetlenebilir⁸⁴².

Uzun süren tartışmalar, sert açıklamalar ve karşılıklı tehditler sürecinden sonra 2 Aralık 2001 günü AGSP konusunda sürpriz bir açıklama yapılmış ve bu

⁸³⁸ WEBBER, TERRIFF v.d., a.g.m., s.86.

⁸³⁹ **Ankara Destek Arıyor**, Radikal Gazetesi, 11.02.2001, <http://www.radikal.com.tr/2001/02/11/dis/03ank.shtml>

⁸⁴⁰ MAKOVSKY, a.g.m., s.363.

⁸⁴¹ DEMİRDÖĞEN, a.g.m., s.57.

⁸⁴² **AGSP İki Pürüze Kaldı**, Hürriyet Gazetesi, 21.11.2001, <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~3@tarih~2001-11-21-m@nvid~65870,00.asp>

açıklamada 'uzlaşmaya' varılarak 'anlaşma' sağlandığı bildirilmiştir. Ankara'dan yapılan açıklamada Türkiye'nin AGSP konusundaki isteklerini 'büyük ölçüde elde ettiği' ve varılan anlaşmanın Türkiye açısından 'önemli bir başarı' olduğu söylenmiştir⁸⁴³. AB ve NATO'nun onayından sonra anlaşmaya dönüşecek olan, **Ankara Mutabakatı** olarak adlandırılan ve ABD, İngiltere ve Türkiye arasında varılan uzlaşmaya göre, Avrupa ordusunun Türkiye'ye yakın bir çevrede operasyon düzenlemesi halinde, Türkiye'nin karar mekanizmalarında yer alacağı ve NATO müttefiki iki ülke arasındaki sorunların-ki burada asıl kast edilen Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunlardır- Avrupa ordusunun görev sahası dışında bırakılacağı belirtilmiştir. Buna karşı Türkiye ise, Avrupa ordusunun tüm karar mekanizmalarında yer alma, veto hakkını kullanma ve NATO imkân ve yeteneklerinin her biri için NATO'da oylama isteğinden vazgeçmiştir⁸⁴⁴.

AB'nin 14-15 Aralık 2001'deki Laeken Zirvesi öncesinde Brüksel'de Genel İşler Konseyi'nde bir araya gelen AB dışişleri bakanları, Yunanistan'ın Türkiye ile sağlanan AGSP uzlaşmasına ilişkin veto tehdidi ile karşılaşmıştır⁸⁴⁵. Gündüz Aktan'ın da belirttiği gibi, Yunanistan veto tehdidine başvurarak, kurulma aşamasındaki AB Acil Müdahale Gücü'nün, Türkiye'nin çıkarları ile doğrudan ilişkili olduğu kriz bölgelerine yapacağı harekât ile ilgili karar sürecine, Türkiye'nin katılmasını istemediğini göstermiştir⁸⁴⁶. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu, sorunun Türkiye ile AB arasında çözüldüğünü, konunun artık AB ile Yunanistan arasında çözülmesi gereken bir husus olduğunu belirtmiştir⁸⁴⁷.

15 Aralık 2002 tarihinde yapılan Laeken Zirvesi Sonuç Bildirisi'nde, Yunanistan'ın tepkisi nedeniyle, Ankara Mutabakatı'na yer verilmemiş ve söz konusu uzlaşmanın AB tarafından onaylanması daha ileri bir tarihe bırakılmıştır. Gerek AB'nin Mart ayındaki Barcelona Zirvesi⁸⁴⁸nde, gerek NATO'nun Mayıs ayında düzenlenen Budapeşte Zirvesi'nde AGSP konusunda uzlaşmaya varılabilmesi için

⁸⁴³ AYDOĞAN, a.g.e., ss.297,298.

⁸⁴⁴ Burak ÖZDEMİR, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ve Türkiye**, İKV, No:171, Ekim 2002, http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/Arastirma-171.htm#_SONUÇ

⁸⁴⁵ **AGSP Liderler Zirvesine Kaldı**, Radikal Gazetesi, 11.12.2001, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23467&tarih=11/12/2001>

⁸⁴⁶ Gündüz AKTAN, **Sorun Yunanistan Mı?(2)**, Radikal Gazetesi, 14.05.2002, http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/05/14/haber_37587.php

⁸⁴⁷ **Avrupa Ordusunda Türkiye Haklı**, Milliyet Gazetesi, 13.12.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/12/13/siyaset/siy08.html>

⁸⁴⁸ Barcelona Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://ue.eu.int/newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=71025&LANG=1&File=/pressData/en/ec/71025.pdf&Picture=0>

çeşitli girişimlerde bulunulmuş; ancak bir sonuca varılamamıştır. 21-22 Haziran 2002 tarihlerinde gerçekleştirilmiş olan Sevilla Zirvesinde, Yunan hükümeti Ankara Mutabakatı'nda Türkiye'ye önemli tavizler verildiğini ileri sürmüştür. Türkiye ise Ankara Mutabakatı'nda varılmış olan noktadan geri adım atmaya yanaşmamıştır⁸⁴⁹.

Yunanistan'ı tatmin edecek bir orta yol ancak 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde yapılan Brüksel Zirvesi'nde⁸⁵⁰ bulunabilmiş ve bu zirvede bir 'AGSP Uzlaşı Metni'⁸⁵¹ kabul edilmiştir. Burada alınan kararlara göre AGSP çerçevesinde gerçekleştirilecek bir operasyon hiçbir koşulda bir NATO üyesi ülkeye karşı yapılmayacak, aynı şekilde NATO da bir AB üyesi ülkeye karşı harekete geçmeyecektir⁸⁵². Brüksel Belgesi, Ankara Belgesi ile paralellik arz etmektedir. Brüksel'de Ankara Mutabakatı'nın 2.maddesinde yer alan 'ikili anlaşmazlıkların Lahey'e götürülmesi' ibaresi değiştirilerek, 'BM Şartı'nı ihlâl edecek eylemlerde bulunulamaz' ifadesine yer verilmiştir⁸⁵³.

Brüksel Zirvesi sonrasında 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin çekinceleri doğrultusunda Kıbrıs ile ilgili AGSP bağlamındaki sorun da çözülmüştür. NATO üyesi olmayan ve ittifak ile BİO çerçevesinde güvenlik işbirliği anlaşması bulunmayan Kıbrıs ve Malta, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı AB operasyonlarında yer almayacaklardır. Ayrıca bu iki ülke NATO'nun gizli bilgilerini içeren AB bilgilerine de erişemeyeceklerdir. Bu kararlar, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin kaygılarını ortadan kaldırmıştır⁸⁵⁴. Ancak, Kıbrıs dışında Türkiye'nin çevresinde pek çok çatışma bölgesi bulunmakta ve bu bölgelerde AB askerî gücünün, Türkiye'nin kontrolü dışında bulunma ihtimali söz konusu olmaktadır. Mesela, Türkiye'nin çıkar noktası ve yakın çevresi Balkanlar'ın artık belirgin bir şekilde AB askerî kontrolü altına girdiğini söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında; Türkiye 1999 yılından beri sürdürdüğü avantajını tam anlamıyla kullanamamış ve AB Türkiye'yi devre dışı bırakmayı başarmıştır. Sonuçta AB-Türkiye çekişmesi, Türkiye'nin AGSP konusundaki yaklaşımının Ankara

⁸⁴⁹ ÖZDEMİR, a.g.m., <http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/Arastirma-171.htm>

⁸⁵⁰ Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi için bkz. <http://ue.eu.int/newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=72968&LANG=1&File=/pressData/en/ec/72968.pdf&Picture=0>

⁸⁵¹ Bu uzlaşi metninin tamamı için bkz. http://www.abhaber.com/nt_hbr_2002/nt_hbr_1948.htm

⁸⁵² DEMİRDÖĞEN, a.g.m., s.58.

⁸⁵³ **Avrupa Ordusu Sonunda Tamam**, Milliyet Gazetesi, 26.10.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/26/siyaset/siy09.html>

⁸⁵⁴ DEMİRDÖĞEN, a.g.m., s.58.

Mutabakatı'na dayanılarak sadece Kıbrıs konusuna indirgenmesi ile sonuçlanmıştır⁸⁵⁵.

Gelişmelere bakıldığı zaman, AB ile Türkiye arasında ABD'nin bir arabulucu şeklinde yer aldığı görülmektedir. Makovsky'e göre, coğrafi olarak farklı ve tehdide açık bir durumda bulunan Türkiye'nin güvenlik konusundaki bakış açısı, Avrupalı müttefiklerinkinden çok, Washington'un global açısına uygun düşmektedir. Avrupalıların ilgisizliği karşısında Amerika sık sık Türkiye'nin meşru güvenlik ihtiyaçları adına sopayı ele almaktadır. Türkiye, AB üyesi olsa bile Avrupalı müttefiklerinden benzer desteği alabileceğiyle ilgili taşıdığı şüpheler karşısında Amerikan desteğine güvenmek zorunda kalmıştır⁸⁵⁶.

Çandar'a göre, Türk halkı Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupalılar tarafından küçümsendikten sonra, uluslararası sistemin en güçlü aktörünün-ABD-destek vermesi ve iyi duygularını belirtmesinden hoşlanmıştır. Bunun, seçkinlerin giderek artan oranda Amerika'yı Avrupa'ya tercih etmelerinde büyük etkisi olmuştur. Türkiye Avrupa'nın dışında kalmak durumu ile karşılaştığı zaman, Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanmasını önleyen, ABD olmuştur⁸⁵⁷.

Daha önce de bahsedildiği üzere, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan altı ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler BAB'nden AGSP'na geçiş sürecindeki değişikliklere Türkiye kadar tepki göstermemişlerdir. Bunun nedeni, bu altı ülkeden üçünü oluşturulan Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın 2004 yılında AB'ne üye olmaları ve Avrupa güvenlik sistemi içinde yer alacak olmalarıdır. Norveç'e bakıldığında ise, iki defa AB'ne üyeliği referandum ile reddeden Norveç için NATO güvenliği içerisinde yer almanın yanında bir de AGSP içerisinde yer almak büyük bir önem taşımamaktadır. İzlanda'nın ise, Türkiye ile kıyaslandığında jeopolitik bakımdan önemli risk bölgelerine yakınlığı görülmemektedir. Türkiye ise daha önce de bahsedildiği gibi, jeopolitik açıdan oldukça riskli bir bölgede yer almaktadır⁸⁵⁸.

⁸⁵⁵ SERDAR, **AB Güvenlik Politikası'nda Yeni Dönem**, ss.72,73.

⁸⁵⁶ MAKOVSKY, a.g.m., s.366.

⁸⁵⁷ Cengiz ÇANDAR, **Türklerin Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası**, (der.) ABRAMOWITZ, a.g.e., ss.213,214.

⁸⁵⁸ SERDAR, a.g.m., s.72.

Ekonomist'te yazan Alman akademisyen Christoph Bertam, AB'nin politikasını eleştirerek, AB'nin Türkiye'yi en az yirmi yıl AB'ne almayacağını ancak güvenlik alanında AB'nin Türkiye'yi çağıracağını öngörmüştür⁸⁵⁹. AB bağlamında olduğu gibi, Amerika, Avrupalı müttefikleri üzerinde AGSP yolunda ilerlerlerken, 'Türkiye'nin Batıya demir atmasını' devam ettirmeleri konusunda baskıda bulunmaktadır.

Türkiye'nin Batı Avrupa'yla birleşmesi, Amerikan politikası açısından uygun bir amaç oluşturmaktadır ancak bu amacı tamamen kutsadığı da söylenemez. Eğer Türk-Avrupa bütünleşmesi ivme kazanırsa, Amerika, kazançlı Türk silâh piyasasının bir kısmını Avrupalılara kaptırabilir. Ayrıca, AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasına daha çok bağlanmış bir Türkiye, İran konusundaki, hatta İsrail-Filistin barış süreci konusundaki bazı Amerikan politikalarına açık bir muhalefet etme konumuna sürüklenebilir⁸⁶⁰.

Erol Manisalı'ya göre, AGSP konusunda AB ile ABD arasındaki çıkar çatışması 5-10 yıl arasında daha da keskinleşecek ve Türkiye'nin konumu her iki grup açısından çıkar çatışmaları arttıkça değişecektir. Türkiye'nin önümüzdeki onyıllar içersinde Asya ayağını da koruması gerekir. Yani sadece Avrupa ile Amerika arasındaki çıkar çatışmasından yararlanarak bir denge arayışından çok, ona paralel olarak aynı zamanda Asya'da oluşmakta olan yeni Asya platformunu da Batıyla ilişkilerini dengelemek için bir güç olarak kullanması gerekir. Çünkü aralarında çıkar çatışması olsa da, ABD ve AB arasında bazı konularda örtüşmeler vardır ve Türkiye üzerinde tek taraflı yüklenebilirler⁸⁶¹.

3.4. SON DÖNEMDE AVRUPA-ABD ARASINDA YAŞANAN GERGİNLİKLER

ABD'nin Transatlantik müttefikleriyle birçok konularda ciddi fikir ayrılıkları içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Bu fikir ayrılıklarına Avrupa'da yıllar önce kaldırılan ölüm cezasının ABD'de hâlâ uygulanıyor olması, çevre konularında ABD'nin Avrupa'ya nazaran daha az duyarlılığı, kürtaj, küçük silâhların kontrolü gibi örnekler gösterilebilmektedir. Buna ilaveten Bush yönetiminin geniş kapsamlı uluslar

⁸⁵⁹ BAĞCI, a.g.m., s.12.

⁸⁶⁰ MAKOVSKY, a.g.m., ss.367,368.

⁸⁶¹ AGSP Güçlendiğinde NATO ile Ayrışma Yaşanacak, Evrensel Gazetesi, 18.12.2001,

arası anlaşma ve ve sözleşmeleri, müttefiklerine danışmadan ve yeterince koordine etmeden tek taraflı olarak iptal etmesi, Avrupalı Müttefiklerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu anlaşma ve sözleşmeler; Nükleer Silahların Denenmesini Yasaklayan Anlaşma, Dünya İkliminin Değişimi ile ilgili Kyoto Protokolü, Füze Kalkanı Anlaşması, Biyolojik Silahlarla İlgili Protokol ve Küçük Silahların Ticaretiyle İlgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir⁸⁶². Ayrıca küresel topluluğun ezici çoğunluğu tarafından kurulmuş olan Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne karşı Amerikan hükümetinin saldırısı, London Financial Times'da Quentin Peel'in yazdığı gibi, '11 Eylül'den sonra Avrupa ile ABD arasındaki en tehlikeli ve bölücü tartışma'yı başlatmıştır⁸⁶³.

Amerika, ABD askerlerinin bu mahkemenin politik nitelikli suçlamasıyla kovuşturmayla uğrama ihtimalinin dünya düzenine ilişkin problemi daha da ağırlaştıracığını belirterek, bu mahkemeye karşı çıkmıştır. Bobbitt'e göre, bu mahkemenin yargılaması sonucu, ABD'nin olaylardan çekilmesi halinde Ortadoğu'da veya Hindistan-Pakistan arasında ya da Kore yarımadasında çatışma ve bölgesel ihtilafların artması muhtemeldir⁸⁶⁴.

AB ile ABD arasında bir diğer bölünme de Irak krizine yaklaşımlarında ortaya çıkmıştır. AB, Irak sorununu birinci sorun olarak değerlendirmemiş, AB için ilk sorun Orta Doğu bölgesindeki Filistin-İsrail sorunu olmuştur. AB, bölgede istikrarın sağlanması gerektiğini düşünmüş ve Irak krizinin silahsızlanma yolu ile çözülememesi durumunda bölgenin daha fazla istikrarsızlığa doğru sürükleneceğini savunmuştur⁸⁶⁵. Bu arada AB Komisyonu'nun Kalkınma ve İnsani Yardımdan Sorumlu üyesi Poul Nielson, 'ABD'nin Irak petrollerinin kontrolünü ele geçirmeyi hedeflediğine ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OPEC) üyesi olma yoluna girdiğine' inandığını söylemiştir. Nielson, ABD'nin Irak'ta BM'in rolünü de sınırlandırmayı hedeflediğini belirtmiş; ABD'ni kastederek, 'onlar, petrolü ele geçirecekler, başka türlü bir izah getirmek çok güç' demiştir⁸⁶⁶. Bu da ABD ile AB arasında gizliden gizliye bir petrol savaşı yürütüldüğünün göstergesidir.

⁸⁶² ÖZNAL, a.g.m., ss.60,61.

⁸⁶³ FUENTES, a.g.m., s.38.

⁸⁶⁴ Philip BOBBITT, *Küresel Mutabakat İçin Yeniden Mücadele*, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl:2002, ss.51,52.

⁸⁶⁵ SERDAR ve TEPE, a.g.m., s.60.

⁸⁶⁶ **AB-ABD Petrol Savaşı**, ABHABER, 09.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=409>

AB'nin Yugoslavya'nın dağılma savaşları sürecinden bu yana Ortak Dış ve Güvenlik Politikası alanında yaşadığı ikinci ve en önemli kriz olan Irak savaşı, yine AB üyeleri arasında bir birlik olmadığını göstermiştir. Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinden oluşan koalisyon tarafından harekâtın başlatılması, AB ülkelerinin ikiye bölünmesine sebep olmuş; AB dönem başkanı Yunanistan, Fransa ve Almanya'nın başı çektiği ve ABD'nin tek taraflı müdahalesine şiddetle karşı olan gruba dahil olmuştur⁸⁶⁷.

Avrupa'nın hemen her ülkesinin kendine göre bir uygarlık mirasına sahip olması Avrupa'nın bir bütünlük kazanarak küresel düzende söz sahibi olmasını ve ABD karşısında bir alternatif güç odağı haline gelmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca ekonomik rekabet açısından, Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrasındaki ekonomik performansının ABD'ninkinden yüksek olduğunu söylemek imkansızdır. Yeni teknolojilerden yararlanma, yatırımları ve verimliliği arttırma; bunların sonucunda ekonomik büyümeyi hızlandırma ve işsizliği azaltma bakımından ABD'nin performansı, Avrupa'ninkinden çok daha iyidir. AB'nin kendi derlediği veriler de, 1970'lerde ABD düzeyine yakın olan AB ülkelerindeki hayat standardı ortalamasının 2001 sonunda ABD'dekinin %65'ine düştüğünü ortaya koymuştur. Avrupa'daki ortalama işsizlik oranı da ABD'dekinin iki katını bulmaktadır⁸⁶⁸. Avrupa Merkez Bankası oluşturan ve EURO kullanan 12 Avrupa ülkesinin 2002 yılı ortak büyüme oranını yüzde 0.9'dan, yüzde 0.6'ya kadar gerilemiştir. Petrol ithalatına önemli ölçüde bağımlı olan AB'de, bütçe açıkları, yetersiz vergiler, büyümede yavaşlama, çalışma hayatında ve sosyal güvenlik reform sıkıntısı yaşanmaktadır⁸⁶⁹.

Ekonomik alanda yapılan bu değerlendirmeler sonucunda, 'Amerikan modeli kapitalizm'in küreselleşme ortamında 'Avrupa modeli'nden daha etkili işlediği, Avrupa'nın da ancak 'Amerikan modeli'ne yaklaşarak başarılı olabileceği görüşü yaygın olarak kabul görmüştür⁸⁷⁰.

⁸⁶⁷ Ayşe ÖZKAN, Erhan TÜRBEDEAR ve Nurgül BOSTAN, **Irak Savaşı Sırasında Yaşanan Amerika-Avrupa Birliği Ayrışmasının Balkanlar'daki Yansımaları**, Stratejik Analiz, Cilt:4, Sayı:37, Mayıs 2003, s.59.

⁸⁶⁸ ULAGAY, a.g.e., ss.126,127.

⁸⁶⁹ ABD, AB ve Japon Ekonomileri 2003'ten de Ümitsiz: 2002'de ABD Küçüldü Çin Büyüdü, Aydınlik Dergisi, 05.01.2003, <http://www.aydinlik.com.tr/site/arsiv/2003/01/05/anasayfa.htm>

⁸⁷⁰ ULAGAY, a.g.e., s.127.

SONUÇ

'Savunma' kavramından daha geniş bir kapsama sahip 'güvenlik' kavramına Avrupa açısından bakıldığında, güvenliğin sağlanmasına yönelik tedbirlerin ve oluşturulan kuruluşların alansal olarak gruplandırıldığını görmek mümkündür. Örneğin, evrensel olarak güvenliğin sağlanması amacıyla BM kurulmuş; bölgesel güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak AGİT ve daha alt bölgesel güvenlik düzenlemeleri için de Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi ve Avrupa-Akdeniz Güvenlik ve İstikrar Paketi gibi örgütlenmeler oluşturulmuştur. Küresel, ulusal ve bölgesel bazda ele alınan 'güvenlik' kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası meydana gelen değişimler neticesinde daha çok 'bölgesel' bazda ele alınmaya başlanmıştır.

Güvenlik alanında görülen bu tarz bir gruplandırmanın benzeri, savunma alanı konusunda da geçerli olmaktadır. Örneğin Avrupa'da, savunma alanında, sadece ülkelerin kendi coğrafyaları ile sınırlı olmayan, daha küresel bir niteliğe sahip NATO ile ülkelerin sadece kendi coğrafyalarını savunmaları amacıyla oluşturulmuş, bölgesel nitelikli AGSP örgütlenmeleri bulunmaktadır. Daha çok bir kolektif savunma örgütü olarak görülen NATO'nun niteliği konusunda AB ile ABD arasında fikir ayrılıkları yaşanmaktadır. AB'nin algıladığı biçimde, NATO'nun ana görevinin kolektif savunmadan kolektif güvenliğe dönüştürülmesi konusunda gelişmeler yaşanmaktadır. NATO kolektif savunma özelliği arz ederken, BM ve AGİT kolektif güvenlik ve AGSP de ortak güvenlik örgütlenmeleri olarak belirlemektedir. Kolektif güvenlik sisteminin ortak güvenlik sisteminden farkı ise, herhangi bir üye devlet bir saldırıya maruz kaldığı zaman diğer devletlerin buna ortaklaşa karşı duracakları konusunda vaatte bulunmalarıdır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da kurumsallaşan 'ulusal güvenlik' kavramı, iki kutuplu bir düzenin hakim olduğu Soğuk Savaş dönemi boyunca daha çok askeri göstergelere dayanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile beraber, bölgesel ve etnik çatışmalar, terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, kökten dincilik, toplu göç, nükleer atık ve kirlilik gibi çevresel sorunların güvenliğe yeni tehdit kaynakları olarak ortaya çıkması, 'ulusal güvenlik' anlayışının, ekolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal yönlerinin daha çok ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Soğuk savaşın sona ermesi ile beraber, coğrafya faktörünün güvenlik politikalarında etkili olmasını sağlayan jeopolitik kuramlarında da değişiklikler meydana gelmiştir. Soğuk Savaşın iki süper gücünden biri olan Amerika, özellikle diğer süper güç SSCB'ne karşı jeopolitik uygulamalar benimsemiş ve Kenar-Kuşak Teorisi'ne uygun olarak, 'Kalpgâh' olarak kabul ettiği SSCB topraklarını, üsler elde ederek çevreleme politikası uygulamıştır. Ancak, 1990'larla birlikte, iki kutuplu dünya sistemi sone erince coğrafyaya dayalı güvenlik arayışları, bir süreliğine kenara itilmiş ve küreselleşme süreci ile beraber başta ABD olmak üzere, gelişmiş ülkeler, güvenliklerini jeo-ekonomik ve jeo-kültürel güce dayandırmışlardır. Ekonomik açıdan serbest piyasa ekonomisi ile birbirine bağımlı, demokratik ülkeler kurulması amaçlanmış, kültürel açıdan da bir mozaikten öte benzer kültürlerin oluşturulması ve kültürün bir güvenlik aracı olarak hizmet görmesi hedeflenmiştir. Ancak bu eğilimlerin güvenliği sağlamadığı, özellikle 11 Eylül sonrasında anlaşıncaya, tekrardan jeopolitik stratejilere ağırlık verilmeye başlanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ikiye bölünerek üstünlüğünü yitiren ve dünya merkezi olma vasfını yitiren Avrupa'nın Soğuk Savaş dönemi güvenlik yapılanmasına bakıldığında, hassas konular olarak; Sovyet tehdidi, Almanya'nın yeniden silahlandırılmasının kontrol altına alınması, nükleer silah tehdidi, Avrupa liderliği için İngiltere ve Fransa arasında ortaya çıkan rekabet, NATO içinde ABD ile Avrupalı ülkeler arasındaki yük-paylaşım sorunu öne çıkmaktadır. Bu dönemde Avrupalılar tarafından kendi güvenliklerine yönelik düzenlemeler yapılmış ancak bunlar ya tamamlanamamış ya da etki açısından NATO ve ABD düzenlemelerinin çok gerisinde kalmıştır. Bunun nedeni, ekonomik ve askeri açıdan ABD'ne muhtaç konumda olmaları ve aralarında görüş birliğine varamamalarıdır.

Avrupa güvenliğinin sağlanmasına yönelik Avrupalıların ilk girişimi Fransa ve İngiltere arasında 1947'de imzalanan Dunkirk Anlaşması olmuştur. Bir Avrupa savunma örgütü kurulması amacını taşıyan bu anlaşmanın ardından BAB'nin temellerinin atıldığı Brüksel Paketi, Benelux ülkeleri, Fransa ve İngiltere'nin katılımıyla 1948 yılında oluşturulmuştur. Bu pakt, 1954 yılında Batı Almanya ve İtalya'nın da katılımıyla BAB örgütüne dönüştürülmüştür. 'Ortak bir Avrupa ordusu' kurulması amacıyla oluşturulan 'Avrupa Savunma Topluluğu' projesi, Fransa'nın projeyi reddetmesiyle yaşama geçirilmemiş, 1970'lerde ASİ oluşturuluncaya değin Avrupalılar güvenlik alanında başarılı bir girişimde bulunamamışlardır.

AT içine entegre edilmeden, ayrı bir yapılanma olarak oluşturulan ASİ, gayri resmi ve bağlayıcı olmayan bir sistemin parçası olmuştur. 1973 Petrol Krizi ve AGİK'in toplanması esnasında başarılı bir performans sergileyen ASİ, yine de gerek karar alma mekanizmalarındaki eksiklikler gerekse 'güvenlik' ve 'savunma' konularını kapsam dışı tutmasından ötürü eleştirilere maruz kalmıştır. TAS ile birlikte ASİ teyit edilmiş ve siyasi işbirliği AT anlaşmaları sistemi içerisine girmiştir.

Soğuk Savaş döneminde, 1970'lerle beraber iki kutup arasındaki ilişkilerde yumuşama yaşanmış ve 1973 yılında Helsinki'de, varolan sorunların çözümüne yönelik olarak AGİK toplantısı gerçekleştirilmiştir. Avrupa, bu oluşum ile SSCB ve ABD arasında barışçı uygulamaların oluşturulmasını amaçlamış ve AGİK'e büyük bir destek göstermiştir. ABD ise AGİK'in genişleyerek, gelecekte NATO'nun etki alanını daraltacağı düşüncesi ile adeta AGİK'i frenlemiştir.

ABD 1950'lerde, henüz kurulmuş olan NATO içerisindeki etkisiyle, Avrupa güvenliğinde en etkili aktör konumuna gelmiştir. ABD'nin Avrupa güvenliğinde NATO aracılığıyla başat konuma gelmesi, başta Fransa olmak üzere AT içindeki bir grup devleti rahatsız etmiş; bunun yanında sorumluluk üstlenme konusunda Avrupalıların ABD'nin epey gerisinde kalması, 'yük-paylaşımı' sorununu doğurmuştur. Amerikan yönetimi, savunma girişimlerinde Avrupalıların örgütlenmesi konusunda baskısını arttırınca, NATO içerisinde Fransa'nın katılımı olmadan EUROGROUP oluşturulmuş, ancak bu oluşum etkisini gösterememiştir.

ABD ile Avrupa arasında bu dönem yaşanan en yoğun tartışmalar, ABD'nin belirlediği NATO stratejilerinden kaynaklanmıştır. ABD'nin 'Kitlesele Karşılık Stratejisi'nden 'Sınırlı Savaş Stratejisi'ne geçme kararı, Avrupa topraklarına füze yerleştirilmesini gerektirdiğinden dolayı, Avrupalılar tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış, hatta Fransa, gösterdiği tepki sonucu NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Bunun ertesinde Amerika, nükleer silahlar üzerinde denetimini sürdürebilmek ve Fransa'nın nükleer bir güç olmasını engellemek için 'Çok Taraflı Nükleer Güç' önerisinde bulunmuş ancak ABD kontrolü altındaki bir Avrupa nükleer gücü, Avrupalı ülkeler tarafından desteklenmemiş ve bu tasarı uygulamaya geçememiştir.

1967 yılında NATO içerisinde 'Esnek Karşılık Stratejisi'nin benimsenmesi ile, NATO'nun kara kuvvetlerinde bir artış yapılması öngörülmüş ve bu da 'yük-paylaşımı' sorununun daha da belirginleşmesine neden olmuştur.

1970'lerdeki yumuşama döneminde ABD ile SSCB arasında başlayan kuvvet indirim görüşmeleri ve nükleer pazarlıklar, Avrupa'da Amerika'nın kendi başına buyruk hareket etmesi şeklinde algılanmış ve kaygı uyandırmıştır. Ekonomik olarak bir düzelme içerisinde bulunan Avrupa ülkeleri buna da güvenerek, bağımsız bir nükleer güç oluşturmaya çalışmışlar ancak ülkeler arasındaki görüş farklılıklarından dolayı bunu gerçekleştirememişlerdir. NATO'nun 1978 yılından itibaren 'İkili Yol' politikasını uygulamaya koyması, Avrupa'nın bir kez daha ABD'ne tepki duymasına yol açmış ve nihayetinde Avrupa içerisinde bir Fransa-Almanya güvenlik işbirliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, bu da diğer girişimler gibi başarısızlıkla sonuçlanmış ve NATO ve ABD'ne bağımlı bir güvenlik yapılanması ile 1990'lı yıllara gelinmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyet tehlikesinin ortadan kalkması ile beraber, Avrupa güvenliğine yönelik tehditlerde değişimler meydana gelmiş; uluslar arası ortama belirsizlik hâkim olmuştur. Doğu-batı ideolojik çatışmasının yerini kuzey-güney çatışması almış, Avrupa'nın güneyindeki ülkelerinin bozuk ekonomileri, kuzeye doğru bir göç dalgasının oluşmasına sebep olmuş; diğer bir göç tehdidi de Avrupa içerisinde değişen sınırlar sonucu yaşanmıştır. Mikro-milliyetçi eğilimler ile beraber etnik çatışmalar ortaya çıkmış, bir taraftan yaşanan 'azınlık hakları sorunu' diğer taraftan şiddetlenen sınır kavgaları, Avrupa'da huzursuz bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Birleşmiş ve güçlenmiş bir Almanya, Avrupa ülkelerini korkutmuş; Almanya'yı Avrupa'ya bağlayabilmek için Avrupa entegrasyonuna hız verilmiştir.

Avrupa'da yaşanan bu değişimler sonucu, mevcut örgütlerin bu yeni ortama uyumlu hale getirilmesi gerekmiştir. Bundan dolayı, NATO 90'larla birlikte yeni stratejiler izlemeye başlamış, BAB ise uzun süre içinde bulunduğu pasif konumunu terk ederek, bir anlamda canlandırılmıştır. AB, bir taraftan kendi içinde bir ODGP geliştirme sürecine girmiş, diğer taraftan da canlandırılmış BAB'ni kendi içine entegre etme amacı gütmüştür.

AT'dan organik olarak bağımsız ancak fiilen bağımlı olarak oluşturulan BAB, 1954'den 1973'e kadar geçen dönemde, Avrupa güvenliği açısından çok etkili olmamakla beraber çeşitli eylemler içerisinde yer almış; 1974-1983 arasındaki dönemi ise adeta uykuda geçirmiştir. 1984 yılında gerçekleştirilen Roma toplantısı ve 1987 yılındaki Hague Platformu, BAB'nin canlandırılmasında önemli basamakları oluşturmuşlardır ve bu toplantılarda NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi ve BAB'nde kurumsal bir reforma gidilmesi önerilmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile beraber, 1991 yılında gerçekleştirilen Maastricht ve Petersberg Deklarasyonlarında, BAB'nin, Atlantik İttifakının Avrupa ayağını oluşturduğu ve AB'nin savunma bileşeni olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca 'Petersberg Görevleri' olarak bilinen; barışın tesis edilmesi ve korunması, kriz yönetimi, insani operasyonlar ve kurtarma görevleri, BAB'nin görev sahası içine alınmış, kolektif savunma görevleri ise NATO'ya devredilmiştir. Bu da, askeri bir gücü bulunmayan BAB'nin NATO'ya bağımlılığının devam ettiğinin göstergesi olmuştur. Petersberg Deklarasyonu'nda, AB ile BAB arasındaki ilişkilerin yakınlaşması gereği belirtilmiş, BAB'ne tam üye olabilmek için AB üyeliği koşulu getirilmiştir.

1996 yılında Berlin'de bir araya gelen NATO ve BAB dışişleri ve savunma bakanları, Petersberg türü operasyonlara askeri bir yetenek sağlanması amacıyla, NATO içinde bir AGSK geliştirilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile AB, Petersberg görevlerini kendi içine dahil etmiş ve aynı anlaşmada BAB ile AB'nin bütünleşmesi önerilmiştir. AB'nin Petersberg görevlerini üstlenmesi sonucunda, Berlin kararlarının tekrarlandığı 1999 NATO Washington Zirvesi'nde AB ile NATO arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiş ancak iki taraf arasındaki ilişkiler geliştirilene kadar BAB'nin kriz yönetimi ve operasyon konusunda yetkili tek organ olacağı belirtilmiştir.

Washington Zirvesi'nin üzerinden çok geçmeden, 2000 yılında toplanan Nice Zirvesi'nde, AB ile NATO arasında köprü işlevi görmüş BAB'nin AB'ne entegrasyonu kabul edilmiş ve böylece BAB etkisiz hale getirilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası NATO'daki dönüşümlere bakılacak olursa, öncelikle NATO'nun işlevselliği konusunda yaşanan tartışmalardan bahsetmek gerekir.

Tartışmalara taraf iki gruptan biri, Sovyetlerin çökmesi ile NATO'nun varoluş nedenini yitirdiğini ve tarihe gömülmesi gerektiğini savunurken, diğer grup ise NATO'nun askeri boyutu yanında siyasi boyutu olduğunu savunmuş ve Avrupa'da güvenliğin sağlanması için NATO'nun devam etmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak, NATO'nun 1990 Londra, 1991 Roma ve 1994 Brüksel toplantıları ikinci grubun haklılığını ortaya çıkarmış ve NATO'nun devam edeceğini kanıtlamıştır.

Roma Zirvesi'nde kabul edilen 'Yeni Stratejik Konsept' ile NATO, sabit güçlerinde indirime gitmiş ve yeni ortama uyum açısından daha esnek ve hareketli güçler oluşturmuştur. 1994 Brüksel Zirvesi ile, BİO ve BMGG kabul edilmiş; BMGG, BAB aracılığıyla Avrupalı müttefiklere NATO'nun 'ayrılabilir ama ayrı olmayan' imkânlarını kullanma hakkı sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrası NATO, eski düşmanları ile işbirliğine yönelik yeni platformlar da oluşturmuş, böylece sadece kolektif savunma değil kolektif güvenliğin de amaçlandığı ortaya çıkmıştır. BİO, KALK ve bu ikisini birleştiren AAOK, kurulan bu platformların en önemlileri olmuşlardır. En son olarak 1999 Washington Zirvesi'nde yeni bir 'Stratejik Konsept' kabul eden NATO, Bosna-Hersek, Kosova ve Makedonya'da önemli misyonlar üstlenmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında, NATO ve BAB'nde yaşanan dönüşümlere paralel olarak AB'nde de bazı değişimler gerçekleşmiştir. İlk olarak Maastricht Anlaşması ile ASİ'nin devamı niteliğindeki ODGP kabul edilmiş, ardından 1998 yılındaki St. Malo Zirvesi ile ODGP'nin uzantısı niteliğindeki AGSP kabul edilmiştir. AGSP'na geçilmeden önce de NATO içerisinde bir AGSK geliştirilmesi için çalışılmıştır.

1990larla beraber, Avrupa'nın Amerika'ya olan ihtiyacı azalmış, bu arada Almanya'nın birleşmesi güvenlik ve savunma konularını da içine alan entegrasyon çabaları hızlandırmıştır. Bu çabaya, üzerindeki savunma yükünü hafifletmek isteyen Amerika da olumlu yaklaşmıştır. Sonuçta Maastricht Anlaşmasıyla 3 sütun üzerine kurulu, ki bu sütunlar AT, ODGP ve Adalet ve İçişlerinde İşbirliğidir, yeni bir AB inşa edilmiştir. Yaratılan ODGP, hükümetlerarası karaktere sahip olmuş ve bir politikadan öte bir kurumlar bütünü niteliğini almıştır. Ortak tutumlar, eylemler ve kararlar şeklinde tanımlanan ODGP'nin araçlarına, Amsterdam Anlaşması ile ortak stratejiler de eklenmiş, aynı anlaşma ile ODGP 'Yüksek Temsilciliği' oluşturulmuştur.

ODGP ile ortaya çıkan en önemli sorun tutarlılık sorunu olmuştur. Bunun nedeni, AB'nin farklı dış politikaları arasında, ki bunlar dış ekonomik ilişkiler, güvenlik ve kalkınma olarak örneklendirilebilir, uyum sağlanmasının gerekliliğidir. ODGP konusunda yaşanan en önemli eksiklikler; üye devletlerin siyasi irade eksikliği, kurumsal yapının yetersizliği, tasarruf türlerinin yetersizliği ve karar verme mekanizmasındaki eksiklikler şeklinde özetlenebilir. ODGP'nin daha güçlü bir yapıya kavuşturulması için; sütunlar arasındaki ayrılığın kaldırılması, yüksek temsilcinin ve ona bağlı kadronun rolünün güçlendirilmesi, bu alandaki dönüşümlü başkanlığın kaldırılması şeklinde öneriler getirilmiştir.

Bir taraftan ODGP geliştirilirken, diğer taraftan onu tamamlayıcı bir aktivite olarak, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme amaçlı AGSK oluşturulmuştur. 1991 Maastricht Deklarasyonu ile resmen kabul edilen AGSK, NATO'nun 1996'da Berlin'de aldığı kararlar doğrultusunda, NATO gündemine de girmiş ve NATO bu oluşuma destek olacağını, BAB kapsamındaki operasyonlarda NATO varlık ve yeteneklerinin kullanılabileceğini açıklamıştır. Ancak bu operasyonlarda NATO'nun politik yönlendirmesi ve stratejik kontrolü şart koşulmuştur. Berlin kararlarının altında yatan amaç, ayrılabilir ama ayrılmamış bir AGSK geliştirmektir. BAB, AB ve NATO arasında bir köprü görevi görmesi şeklinde oluşturulmuştur. Tüm BAB üyelerinin NATO'ya dahil olduğu bir ortamda 15 AB üyesinden dördü, ki bu ülkeler Avusturya, İrlanda, İsveç ve Finlandiya'dır, NATO üyesi olmadığı için, bu köprü görevi oldukça önemlidir.

AGSK'nin AB'leştirilmesi anlamına gelen AGSP, St. Malo Zirvesi'nde İngiltere'nin şaşırtıcı desteği sonucunda oluşturulmuştur. AB'nin Kosova'daki tutarsız politikaları ve İngiltere'nin gittikçe güçlenen Almanya karşısında AB içerisinde askeri alanda güçlü olma isteği, İngiltere'nin AGSP'na destek olmasına sebep olmuştur. Belirli operasyonlarda AB ülkelerine NATO imkânlarını kullanma hakkı tanıyan AGSK'ne karşın, AGSP otonom bir savunma kapasitesi kurulmasını tasarlamıştır. 1999 NATO Washington Zirvesi ile ABD'nin yer almak istemediği durumlarda AB'nin müdahalede bulunma hakkı olduğu kabul edilmiştir. ABD, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin Avrupa güvenliğine yönelik tartışmalarda karar şekillendirme içinde yer almaları gerektiğini belirtmiş ve AB ile NATO arasında yakın ilişkiler kurulması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak iki taraf arasındaki ilişkilerin BAB vasıtasıyla gerçekleşmesi gerektiği de belirtilmiştir.

Washington Zirvesi ertesinde Köln'de toplanan AB Zirvesi, BAB'nin elimine edilerek NATO ile AB arasında doğrudan ilişki kurulmasını önermiş, bu da başta Türkiye olmak üzere BAB ortak üyelerinin AB operasyonlarının karar alma mekanizmalarına katılım hakkına zarar verici bir gelişme olmuştur. Bir sonraki önemli gelişme 1999 Helsinki Zirvesi ile yaşanmış, bu zirvede Petersberg görevlerini yerine getirecek bir 'Acil Müdahale Gücü' kurulması, 'Temel Hedef' olarak benimsenmiştir.

Bu gelişmeler karşısında, otonom bir AB askeri yapılanmasının NATO'yu zarara uğratabileceği endişesine kapılan ABD, AGSP'nı ancak ileri sürdüğü '3D' (No- Decoupling, No Duplication, No-Discrimination) şartının gerçekleşmesi sonucu destekleyebileceğini ifade etmiştir. Bu şarta göre; Avrupa güvenliği Amerika'nın güvenliğinden ayrılmamalı, NATO'nun AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerine ayırım yapılmamalı ve NATO'nun kapasiteleri açısından ikileşmeden kaçınılmalıdır.

2000 yılında yapılan Feira Zirvesi'nde, AB'ne aday ülkeler ve AB üyesi olmayan NATO müttefiklerini içine alan 15 ülke ile AB arasında dayanışma kurulacağı belirtilmiş, belli dönemlerde iki taraf arasında fikir teatisinde bululacağı ifade edilmiştir (AB+15). Ayrıca AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin NATO imkânlarının kullanıldığı AB operasyonlarına istedikleri durumda katılabilecekleri, ancak karar verme ve politik kontrol mekanizmalarında değil, karar şekillendirme mekanizmalarında yer alacakları belirtilmiştir. NATO imkânlarının kullanılmadığı AB operasyonlarına ise AB Konseyi'nin daveti üzerine bu ülkeler katılabilecektir. Bu kararlar, Türkiye açısından hayal kırıklığı olmuş, Türkiye BAB ortak üyeliğinde elde ettiği kazanımları kaybetmiştir. Ayrıca, AB+15 forumu ile Türkiye, NATO üyesi olmayan Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile eşdeğer düzeye getirilmiştir. Türkiye, AB+15 formülasyonundan ziyade, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO ülkeleri ile AB arasında yakın ilişki kurulmasını sağlayan AB+6 formülasyonunu savunmuştur.

Nice Zirvesi ile BAB'nin AB'ne entegre edilmesi sonucu, NATO üyesi Türkiye, AB'nin NATO imkânlarını kullanmasına ilişkin kararlarda elindeki veto kartını göstermiş ve tepkisini açıkça ortaya koymuştur. Türkiye, diğer AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefikleri 5 ülkeye nazaran daha çok tepki göstermiştir. Bunun nedeni, Türkiye'nin pek çok çatışma alanının ortasında yer alması ve bu

alanlardaki bir AB operasyonunun karar alma mekanizmasında yer alamayacak olmasıdır. Üstelik üyesi olduğu ittifakın imkân ve yetenekleri bu operasyonlara hizmet edecektir. AGSP'nin uzun süre önünü tıkayan Türk vetosu, sonunda Kopenhag Zirvesinde kaldırılmış; Avrupa, güvenlik alanında önemli bir mesafe kaydetmiştir. Türk vetosu yanında, ülkeler arasındaki fikir ayrılıkları, finansman sıkıntısı, Avrupalıların askeri ve teknolojik bakımdan ABD'nin oldukça gerisinde kalmış olması, AGSP'nin başarısını engellemiş ve en son yaşanan Irak krizi'nde AB'nin ortak bir tutum takınamayışı, AGSP'nin başarısızlığı olarak nitelendirilmiştir.

Soğuk Savaş'tan bu yana ABD-AB ilişkilerine bakılacak olursa; Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında, ABD'nin Avrupa'ya yaptığı askeri ve ekonomik yardımlardan dolayı, Avrupa'nın bir süre ABD'ne minnet duygusuyla bağlı olduğunu ancak geçen zamanla ABD-Avrupa arasında karşıtlıklar oluştuğunu görmek mümkündür. ABD 1980'lerle beraber, silahlanma yerine global ekonomik rekabete daha çok önem vermeye başlamış ve Avrupa'ya yaptığı askeri harcamaları düşürmüştür. Bu arada ekonomik entegrasyon yolunda önemli ilerlemeler kaydeden Avrupa da 90'ların başında Rusya ile yakınlaşmaya başlamış ve ABD karşısında önemli bir râkip olarak belirmiştir.

1990'larda oluşan 'Yeni Dünya Düzeni' ile beraber, küreselleşme süreci ön plâna çıkmış ve ABD'nin 1999'daki Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde belirtildiği üzere, bu küreselleşme, ABD değerlerinin küreselleşmesi olarak algılanmıştır. ABD, dini ve kültürünü aldığı, aynı siyasal ve toplumsal değeri paylaştığı Avrupa'yı adeta bir 'atlama tahtası' olarak görmeye başlamış, çıkarlarını Avrupa ile değil dünya ile sınırlamaya başlamıştır. ABD, 1992-2000 yılları arasında ekonomik sorunlara öncelik vermiş, 'süper güç' olmanın yolunun, 'ekonomik güç' olmaktan geçtiğini vurgulamıştır. Ekonominin temel direğini oluşturduğu küreselleşmeye karşı oluşan unsurlar ile mücadele, bu dönemde Komünist blokla yapılan mücadelenin yerini almıştır.

Clinton döneminde ABD'de, 'barış, demokrasi ve insan hakları' gibi konular öne çıkarken, diğer devletler ve çok-uluslu örgütlerle ilişkilere önem verilmiş ve çok taraflı bir strateji izlenmiştir. George W. Bush'un yönetime geçmesiyle, ABD stratejilerinde önemli değişimler yaşanmış; 'güvenlik' ve 'caydırıcılık' kavramları öne çıkarken, BM ve uluslararası hukuk bir tarafa konulmuş; tek taraflılık ABD

politikalarının temel dayanağı haline gelmiştir. ABD'nin çeşitli uluslararası anlaşma ve sözleşmelerden çekilmesi ve uluslararası hukuku hiçe sayarak UCM'nin yetkisini reddetmesi, hukuka ve anlaşmalara bağlı AB tarafından şiddetle kınanmıştır.

ABD'nin 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'ne kitle imha silahına sahip 'serseri devletler'e önleyici müdahalede bulunma hakkı tanıyarak, Amerika'nın tek-tarafıllığını ispat etmiştir. Bu güvenlik stratejisinde, Rusya ve Çin, sistemdeki diğer büyük güçler olarak kabul edilmiş ve AB ise bu grubun içine dahil edilmemiştir.

NATO çatısı altında ABD-AB ilişkilerine bakılacak olursa; iki taraf arasında askeri kapasite ve savunma harcamaları konusundaki büyük fark, ittifak içerisinde dengesiz bir güç dağılımına neden olmuş, ABD'nin terörizme karşı mücadelede NATO'yu etkili bir araç olarak görmeyişi ve ilgisizliği, iki taraf arasındaki ilişkileri sınırlamıştır. Askeri yetenekler açısından taraflara bakıldığında; dünyanın pek çok bölgesinde asker konuşlandıran ABD'nin, Soğuk Savaş döneminde kalma hantal askeri güçlere sahip Avrupa'ya göre çok daha üstün durumda olduğu görülmektedir. Gerek teknolojik, gerek askeri yönden önde olan ABD, 2001 oranlarına göre GSYİH'nin %3.2'sini savunma harcamalarına ayırırken, Avrupa'da ise bu oran %2.1 civarında seyretmektedir. ABD, Avrupa güvenliğine yönelik üzerindeki ekonomik yükün azalması için AB'nin savunma harcamalarını arttırmasını isterken, bir taraftan da AB'nin ortak bir savunma sanayi kurmasını ve silah tedariki için kendi iç pazarına yönelmesini engellemeye çalışmaktadır.

Hiç savaş olmayacakmış gibi hareket eden Avrupalı müttefikler, NATO'nun genişlemesinde aday ülkelerin uyum maliyetini de ABD'nin üzerine yıkmışlardır. ABD bundan çok da şikayetçi olmamış, NATO adayı ülkelerin AB adayı da olması nedeniyle, bu ülkeler üzerinde etkili olarak AB etki alanını sınırlamak istemiştir.

ABD ile AB arasındaki bir diğer farklılık, uluslararası terörizmin tanımlanmasında yaşanmış; özgürlük ve güvenlik ikilemindeki Avrupa, özgürlükten yana tavır göstererek, 'bana dokunmayan terör beni ilgilendirmez' anlayışını savunmuştur.

AGSP'na ABD'nin bakışı, homojenlikten uzak kalmıştır. Yük-paylaşımı açısından bu girişimi savunanlar olduğu gibi, NATO'nun etkinliğinin azalabileceğini

düşünerek bu oluşum karşısında yer alanlar da olmuştur. Clinton döneminde, ABD, AGSP'na karşı 'evet, ama' görüşünü benimsemiş, bu görüşe göre; AGSP'nın ancak Atlantik başına öncelik verilmesi ve 3D şartlarına uyulması koşulunda destekleneceği açıklanmıştır. Bush yönetimi ile beraber, ABD'nin yeni tehditler ile savaşması gerektiğini ve Avrupalıların kendi kıtalarında daha büyük sorumluluk üstlenmeleri gerektiğini düşünen grup, neredeyse çoğunluk haline gelmiştir. Bununla beraber, ABD'de, AGSP'nın yetersiz bir kapasiteye sahip olduğunu, hafif yoğunluktaki görevlerin AGSP'na ve güç gerektiren görevlerin ABD'ne verilmesi gerektiğini savunan bir grup daha bulunmaktadır. Bunlara göre, Avrupa'da güvenliğe yönelik esas görevleri ABD yerine getirecektir. Bu iki görüşün ortasını 'evet, ama' görüşü oluşturmakta, NATO'nun etkinliğine zarar vermediği sürece AGSP'na destek olunacağı açıklanmaktadır.

Avrupalılar, Amerikalılar karşısında üç farklı seçeneğe sahiptirler: birincisi, AGSP konusunda kendi yetersizliklerini kabul edecekler ve iddialı söylemlerinden vazgeçeceklerdir; ikincisi, AGSP'na NATO'yu tamamlayıcı bir misyon verecekler ve mevcut realiteyi kabulleneceklerdir; üçüncüsü de hiç değilse kendi 'arka bahçe'sinde Avrupa, etkin olmaya çalışacak, burada güvenliği sağlayıcı bir misyon üstlenecektir. Son gelişmeler, son seçeneğin kuvvetle üzerinde durulduğunu göstermektedir. 29 Nisan 2003'de bir araya gelen dört ülke (Almanya, Fransa, Belçika ve Lüksemburg) mini bir zirve düzenlemişler ve bu zirvede, ülkeler, kendi çok uluslu güç karargâhlarını kurmak ve acil bir müdahale gücü oluşturmak istediklerini açıklamışlardır. Ancak, bu ülkeler, tasarılarını NATO'ya karşı oluşturmadıkları imajı yaratmak için, önerilerini NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme amaçlı olarak sunmuşlardır. Bu da, mali yükümlülük altına girmek istemeyen Avrupalı ülkelerin yetenekler açısından NATO'ya mâhkum olduğunun ve onu incitmekten korktuğunun bir göstergesidir.

Irak Savaşı sırasında Avrupa, ortak bir tutum belirleyememiş, ABD ve savaş karşıtı Fransa ile ABD'nin müttefiki İngiltere arasında gerginlikler yaşanmış ve AB, ABD'nin tabiri ile 'Eski Avrupa' ve 'Yeni Avrupa' olarak bölünmüştür. Bu bölünme, AB'nin zayıflığını ortaya çıkararak ABD içindeki muhafazakarları mutlu etmiştir.

Sonuçta, AGSP konusunda ne AB ne de ABD içinde bir uzlaşma tam olarak sağlanamamış, ancak genelde AB, NATO'yu kızdırmadan otonom bir askeri güç

istediğini belirtirken, ABD de, NATO'nun etki alanı daraltılmadığı sürece AGSP'nı destekleyeceğini savunmuştur.

ABD ile AB arasında bir diğer görüş ayrılığı, Bush yönetiminin başa geçmesi ile beraber, 'ulusal füze savunma sistemi' konusunda yaşanmış; 1972 tarihli Anti-Balistik Füze Anlaşması'ndan çekilen ABD, Avrupa tarafından kınanmıştır. Kendi füze savunmasını kurmak isteyen ve bu yönde önemli adımlar atan ABD, bu talebin gerekçesi olarak; 'Kuzey Kore, İran ve Irak' gibi 'başıbozuk devletler'in balistik füze teknolojisi geliştirdiğini ve tüm dünya için bir tehdit oluşturduklarını belirtmiştir. Bu devletler ile siyasi ve ekonomik bağları bulunan AB ise, bu devletlerin kendilerine karşı bir savaşa gireceğine inanmamış ve bunları bir tehdit olarak algılamamıştır. Ayrıca böyle bir yapılanmanın nükleer çoğulculuğu arttıracığına inanan AB, füze tehdidine karşı uluslararası silah kontrolü ve geleneksel nükleer caydırıcılık gibi araçlara başvurmanın daha uygun olacağını belirtmiştir.

NATO'nun genişlemesi konusunda tarafların görüşlerine bakılacak olursa, AB, Rusya'ya zarar vermeyecek ve AB genişlemesi ile paralel bir genişleme sürecine olumlu bakmaktadır. ABD ise genişleme konusunda, daha aceleci davranmakta ve AB'nin bu önceliklerini pek de göz önünde bulundurmamaktadır. ABD, kıta Avrupa'sındaki varlığını sürdürmek, terörizme karşı mücadelede NATO'nun 5. madde uygulaması ile müdahalesine meşruiyet yaratmak, Almanya ve Fransa arasında tampon bölge oluşturarak, Almanya'nın NATO'ya desteğini sağlamak gibi nedenlerle NATO'nun genişlemesine olumlu bakmaktadır. 2002 tarihli Prag Zirvesi ile, 7aday ülkenin 2004'de tam üye olması kararlaştırılmış, ayrıca bu zirvede AGSP'na tehdit niteliğinde bir NATO Acil Müdahale Gücü için düğmeye basılmıştır.

Genişleme ile NATO'ya güç kazandırmak isteyen ABD, son NATO krizi ile adeta sarsılmıştır. Irak Savaşı esnasında olası bir Irak saldırısına karşı Türkiye'nin NATO imkânları ile korunmasını talep eden ABD, Fransa, Almanya ve Belçika'nın vetoları ile karşılaşmış ve bu durum ABD nezdinde NATO'nun güvenilirliğini sarsmıştır. Fransa'nın artık ABD'nin müttefiki olmadığı yönünde açıklamalar yapılmış, NATO'nun geleceğine şüpheyile yaklaşılmıştır.

ABD ile AB arasındaki bir başka konu da Türkiye'nin AB'ne ve AGSP'na üyeliği konusudur. ABD, Türkiye'nin AB'ne üye olmasını istemekte, içinde İngiltere ve Türkiye'nin olacağı bir AB'nin kendi çıkarları için uygun olacağını düşünmektedir. AB ise, Türkiye'nin üyeliğine pek sıcak bakmamakta ancak sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle Türkiye'yi bir tarafa da atamamaktadır. Bu da AB ile Türkiye arasında 'özel ilişki' kurulması seçeneğini gündeme getirmektedir.

ABD, Türkiye'nin AB içine alınmasının İslâm dünyasına teröristlerin sunduğundan çok daha iyi bir yol olacağına inanmakta, kendisi ile aynı değerleri paylaşan AB'ne Türkiye'nin girmesine önem vermekte ve Türkiye'nin mutlaka Batı sistemi içerisinde tutulmasına inanmaktadır. Ancak Amerika'nın tutumu konusunda herkes aynı fikri paylaşmamaktadır. Bir tarafta Türkiye'nin, ABD'nin desteği ve AB'nin isteksizliği arasında kaldığını düşünenler yer almakta, diğer tarafta ise ABD'nin göstermelik bir destek sergilediğini ve aslında AB'nin Türkiye'yi üye yapmayacağını farkında olduğunu düşünenler bulunmaktadır. İki taraf arasında fikir ayrılığı bulunmadığını söyleyenler de ikinci fikri savunanlara dayanak oluşturmaktadır.

AB üyeliği konusunda olduğu gibi, AGSP üyeliği konusunda da ABD, Türkiye'yi desteklemiş, AB ile Türkiye arasında arabuluculuk misyonunu üstlenmiştir. 2001 Aralık ayında AGSP konusunda Türkiye'nin çekinceleri doğrultusunda ABD, Türkiye ve İngiltere arasında bir uzlaşmaya varılmış, ancak 'Ankara Mutabakatı' olarak isimlendirilen bu uzlaşının kabulü sırasında gerçekleşen Yunan vetosu nedeniyle, sorun bir süre çözümlenememiştir. Nihayetinde, Kopenhag Zirvesinde Türkiye'nin AGSP'na uyguladığı vetoyu kaldırarak tedbirler kabul edilmiş, Türkiye tam tatmin olmamakla beraber bir takım kazanımlar elde etmiştir.

Sonuç olarak bakıldığında, ABD ile AB arasında giderek ayrımlaşmalar yaşandığı görülmektedir. Uluslar arası hukuku hiçe sayarak, imzalanan anlaşma ve sözleşmeleri tek taraflı olarak iptal eden ABD, uluslararası hukuk taraftarı AB ile büyük gerginlikler yaşamakta, Irak Savaşı sonrası AB, ABD'nin savaşı 'petrol elde etme' amaçlı gerçekleştirdiğini kapalı ifadelerle belirtmektedir. AGSP konusunda ABD, yük-paylaşımı açısından desteklediği oluşumu NATO etkinliğine zarar vermemesi konusunda uyarmaktadır. AB de ABD'nin desteği olmadan bağımsız bir AB ordusu oluşturamayacağını bilmekte ve NATO'yu kızdıracak ifadelerden

kaçınmaktadır. Yakın gelecekte de, savunma harcamalarını arttırma girişimi bulunmayan AB ülkelerinin AGSP konusunda NATO'ya bağımlılıkları sürececek gibi görünmektedir. Türkiye ise, ABD ile AB arasında yaşanan gerginliklerden yararlanarak, her iki taraf açısından denge unsuru olmaya çalışmalı, tek tarafa dayanmayarak iki taraf ile ilişkilerini geliştirmeli, ancak farklı güvenlik sistemleri içinde yer alma konusunda da çaba göstermelidir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

ABRAMOWITZ, Morton., **Türkiye'nin Dönüşüm ve Amerikan Politikası**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

AKTAR, Cengiz., **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ARI, Tayyar., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2002.

ARİBOĞAN, Deniz Ülke., **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri (Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi)**, 3.Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2001.

ARMAOĞLU, Fahir., **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

AYBET, Gülnur., **The Dynamics of European Security Cooperation, 1945-1991**, London, Macmillan, 1997.

AYDOĞAN, Metin., **Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz? Tanzimattan Gümrük Birliğine**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002.

BAL, İdris., **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

BAÇ, Meltem Müftüler., **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2001.

BARRY, Charles L., **The Search for Peace in Europe**, National Defense University Press, Washington, 1993.

CAHEN, Alfred., **The Western European Union and NATO**, Brassey's Atlantic Commentaries, No.2, London, 1989.

CANBOLAT, İbrahim S., **Uluslarüstü Sistem Avrupa Birliği - Bir Dönüşümün Analizi**, 2.Baskı, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 1998.

CARR, Fergus ve IFANTIS, Kostas., **NATO in the New European Order**, Macmillan Press, Londra, 1996.

CARR, Fergus., **Europe the Cold Divide**, MacMillan, London, 1998.

CERUTTI, Furio and RAGIONIERI, Rodolfo., **Rethinking European Security**, Taylor&Francis, New York, 1990.

COCHRAN, Thomas B; ARKIN, William M.; NORRIS, Robert S.; ve SANDS, Jeffrey I., **Nuclear Weapons Databook Series Vol:4 : Soviet Nuclear Weapons**, Harper & Row, New York, 1989.

COŞKUN, Enis., **Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001.

ÇALIŞ, Şaban H.; DAĞI İhsan D.; GÖZEN Ramazan., **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

DAĞI, İhsan D., **Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in the European Union**, Sage Publications, London, 1998.

FREEDMAN, Lawrence., **The Evolution of Nuclear Strategy**, St. Martin's Press, New York, 1983.

GOLDSTEIN, Walter., **Security in Europe; The Role of NATO After the Cold War**, Brassey's Ltd., London, 1994.

GÖNLÜBOL, Mehmet., **Uluslararası Politika (İlkeler-Kavramlar-Kurumlar)**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

HAASS, Richard N., **Transatlantic Tensions: The United States, Europe and Problem Countries**, Brookings Institution Press, 1999. <http://brookings.nap.edu/books/0815733518/html/index.html>

HARAHAN, Joseph P., **On-site Inspections Under the INF Treaty, A History of the On-site Inspection Agency and Treaty Implementation, 1988-1991**, Treaty History Series, Government Printing Office, 1993.

HYDE-PRICE, Adrian G.V., **European Security Beyond the Cold War**, Sage Publ., London, 1991.

İLHAN, Suat., **Avrupa Birliği'ne Neden Hayır (Jeopolitik Yaklaşım)**, 2.Baskı, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2001.

International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

JONES, Robert A., **The Politics and Economics of the European Union: An Introductionary Text**, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 1996.

KAHRAMANYOL, Mustafa., **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu (16-17 Mart 2001)**, Ankara Ofset, Ankara, 2001.

KARAKAŞ, Yusuf., **Avrupa Birliği'nde Siyasal Entegrasyon**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.

KARLUK, Rıdvan., **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 6.Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2002.

KEGLEY Jr, Charles W. ve WITTKOPF, Eugene R., **The Global Agenda, Issues and Perspectives**, 5. Baskı, U.S.A: Mc Graw Hill Book Company, 1998.

KISSINGER, Henry., **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2001.

KONGAR, Emre., **Küresel Terör ve Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

KRAMER, Heinz; JANNING, Josef; EMMANOULIDIS, Jannis A; ERALP, Atilla; MORALI, Turan; ve WINROW, Gareth M., **Avrupa Yeni Yapılanırken Türkiye**, Friedrich Ebert Vakfı Yayını, İstanbul, 1997.

LYNCH, Philip; NEUWAHL, Nanette; ve REES, G. Wyn., **Reforming the European Union : from Maastricht to Amsterdam**, Longman, London, 1999.

MANISALI, Erol., **Türkiye-Avrupa İlişkilerinde 'Sessiz Darbe'**, 3. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2002.

METİNSOY, Murat ve EROĞLU Mustafa., **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001.

NATO Defence College, **Euro-Atlantic Security Studies, Vol.5: Frankfurt Cooperative Security Arrangements in Europe**, 1997

NATO El Kitabı 50. Yıl Dönümü Sayısı, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1999.

NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, 2001.

NUTTAL, Simon J., **European Political Cooperation**, Clarendon Press, London, 1992.

ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ÖZAKINCI, Cengiz., **United States of İrtica 1945-1999: Soğuk Savaş Döneminden Yeni Dünya Düzenine Türkiye'de İrtica ve Emperyalizm**, 4. Baskı, Otopsi Yayınevi, İstanbul, 2002.

ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

ÖZTÜRK, Osman Metin., **Rusya Federasyonu Askeri Doktrini**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.

PAPACOSMA, Victor ve HEISS, Mary Ann., **NATO in the Post Cold War Era: Does it Have Future?**, St. Martin's Press, New York, 1995.

POND, Elizabeth., **The Rebirth of Europe**, Brookings Institution Press, Washington, 1999.

ROGERS, Philip., **The Future of European Security**, Macmillan Press, London, 1993.

SANDER, Oral., **Siyasi Tarih 1918-1994**, 6.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

SIMON,Jeffrey., **European Security Policy After The Revolutions of 1989**, The National Defence University Press, Washington, 1991.

SNOW, Donald M., **National Security, Enduring Problems in a Changing Defense Environment**, St. Martin's Press, New York, 1994.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **Değişen Dünya ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **Türk Dış Politikasının Analizi**, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

ŞAHİN, Mustafa., **Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası**, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2000.

ŞİMŞEK, Halil., **Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi**, IQ Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2002.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4. Baskı, Ankara, 1999.

The European Security Community (ESC): The Security Model for the 21. Century, Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg (IFSH), Baden-Baden: Nomos Verl- Ges., 1996.

The North Atlantic Treaty Organisation 1949-1989, Facts and Figures, NATO Information Service, Brussels, 1989.

TURAN, İlter., **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971.

ULAGAY, Osman., **Hedefteki Amerika “11 Eylül şoku”**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2002.

ÜLGER, İrfan Kaya., **Avrupa Birliği’nde Siyasal Bütünleşme Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının Oluşumu**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.

VANER, Semih., **Unutkan Tarih**, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

WALLERSTEIN, Immanuel., **Liberalizmden Sonra**, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

YİLANÇ, Refet ve TAŞDEMİR, Hakan., **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

West European Union Secretariat General, **WEU Today**, Brussel, 2000.

MAKALELER

AKCAPAR, Burak., “Risk, Challenges and Opportunities in the Black Sea Area at a Time of Structural Change”, **Insight Turkey**, Vol:4, No:5, July-September 2002.

AKGÜL, Deniz Altınbaş., "The Impact of 11 September on the European Common Foreign and Security Policy", **Insight Turkey**, Vol:4, No:3, July-September 2002.

AKGÜN, Mensur., "NATO Genişlerken Rusya", **Diyalog Avrasya**, Sayı:8, Kış 2003.

AKGÜN, Mensur., "AGSK nedir? Ne işe yarar? Ne kazandırır? Ne kaybettirir?", **Hürriyetim**, http://www.hurriyetim.com.tr/dosya/abd_dehseti/13mensur.asp.

AKTAN, Gündüz., "Avrupa Savunması mı?", **Radikal Gazetesi**, 14 Haziran 2000.

AKTAN, Gündüz., "Sorun Yunanistan Mı?(2)", **Radikal Gazetesi**, 14.05.2002, http://www.radikal.com.tr/veriler/2002/05/14/haber_37587.php

AKYÜZ, Abdullah., "11 Eylül Sonrasında ABD: Tepki, Sorgulama ve Ekonomi", **Görüş Dergisi**, Sayı:49, Kasım-Aralık 2001.

APPATHURAI, James., "Bölgesel Güvenliği Geliştirmek", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2001.

APPATHURAI, James., "Yetenekler Arasındaki Farkı Kapatmak", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2002, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/art1.html>.

ARMAOĞLU, Fahir., "Avrupa Güvenlik Konferansı ve Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimi", **Dış Politika Dergisi**, Aralık, 1972.

ATAY, Mehmet., "Jeopolitik Teorisinde Güç Kaynakları ve Güç Merkezleri Kavramı", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

ATİKKAN, Zeynep., "Kopenhag Zirvesi'nden Bir Zafer Çıkmadı", **Akşam Gazetesi**, 14.12.2002, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/12/14/yazarlar/yazarlar187.html>.

AXWORTH, Llyod., NATO's New Security Vocation, **NATO Review**, C.47, No:4, Winter 1999.

AYBET, Gülnur., "NATO's New Missions", **Perceptions**, Vol:IV, No:1, March-May 1999.

AYMAN, Gülden ve GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu., "Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları", (der.) SÖNMEZOĞLU, Faruk., **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998.

AYMAN, S. Gülden., "Rusya'ya Veto Hakkı", **Radikal Gazetesi**, 09 Aralık 1996.

BAĞCI, Hüseyin., "Türkiye ve AGSK: Beklentiler, Endişeler", (der.) BAL, İdris., **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

BAHARÇIÇEK, Abdulkadir., "Aksak Güç Avrupa Birliği", **Yeni Türkiye**, Sayı.35, Eylül-Ekim 2000.

BELGE, Murat., "Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar", **Cogito Düşünce Dergisi**, İkinci Baskı, Sayı:3, Kış 1995.

BENSAHEL, Nora., "Separable but not Separate Forces: NATO's Development of the Combined Joint Task Force", **European Security**, Cilt:8, Sayı:2.

BENSAHEL, Nora., "Who Calls the Shots? Burden Sharing and Power Sharing in NATO", **2001 Annual Meeting of APSA (American Political Science Association)**, San Francisco, 30 August-2 September 2001.

BERNIER, Justin and KEOHANE, Daniel., "Europe's Aversion to NMD", **Strategic Review**, Vol:XXIX, No:1, Winter 2001.

BİLA, Fikret., "Org. Kıvrıkoğlu'dan Öneri ve Uyarılar" **Milliyet Gazetesi**, 31.10.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/10/31/yazar/bila.html>

BİLBİLİK, Erol., "BAB'dan AGSK'ya AB ve Türkiye", **Teori Dergisi**, Sayı 133, Şubat 2001.

BİR, Çevik., "Güvenlik Üreten Ülke: Türkiye", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003.

BİR, Çevik., "NATO'nun Yeni Stratejisi ve Türkiye", **Savunma ve Havacılık**, C.VI, No.2, Mart-Nisan 1992.

BİR, Çevik., "Son Gelişmelerin Düşündürdükleri", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003.

BOBBITT, Philip., "Küresel Mutabakat İçin Yeniden Mücadele", **New Perspectives Quarterly**, Cilt:4, Sayı:4, Yıl:2002.

BOER, Monica Den; and MONAR, Jörg., "Keynote Article: 11 September and The Challenge of Global Terrorism to the EU as a Security Actor", **Journal of Common Market Studies**, European Union Annual Review 2002, Vol:40.

BOROMBAEVA, Elvira., "Maastricht Anlaşması, ODGP ve AGSK AB'nin Güvenlik Konseptinin Gelişim Süreci", **2023 Dergisi**, Sayı:5, Eylül 2001. İnternette erişim için bkz. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/maas.html>

BOYER ,Yves., "France and the European Project: Internal and External Issues", (ed.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

BOYER, Yves ve SCHMITT, Burkard., "Avrupa Yetenekler Arasındaki Farkı Kapatılabilir mi? Kapatmalı mı?", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2002, <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/debate.html>.

BUHARALI, Can., "The EU and Turkey in European Security", **Turkish Policy Quarterly**, Vol:1, No:4, Winter 2002.

CASH, Bill., "The European Security and Defence Policy :Threat to NATO", **Perceptions**, Vol:5, No:3, September-November 2000.

CLARKE, Michael and CORNISH, Paul., "The European Defence Project and the Prague Summit", **International Affairs**, C:78, No:4, Ekim 2002.

CLARKE, Michael., "British Security Policy", (ed.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

COKER, Christopher., "Europe and America: Managing the New World (Dis)order", (ed.) GOLDSTEIN, Walter., **Security in Europe; The Role of NATO After the Cold War**, Brassey's Ltd., London, 1994.

CONSTANTINOU, Costas M., "Güvenlik Anlatımları: Tarihsel Bir Perspektif", (der.) İhsan D. DAĞI, **Türk Dış Politikasında Gelenek ve Değişim**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

CORBIN, Marcus., "Bush'un Ulusal Güvenlik Stratejisi: İlk Adım", **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

CÖMERT, Servet., "Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

CRAGG, Anthony., "A New Strategic Concept for a New Era", **NATO Review**, Vol:47, No:2, Summer 1999.

CRAGG, Anthony., "The Partnersip for Peace Planning and Review Process", **NATO Review**, No:6, November 1995.

CRONIN, Audrey Kurth., "Changing American Views of European Security", (der.) CERUTTI, Furio and RAGONIERI, Rodolfo., **Rethinking European Security**, Taylor&Francis, New York, 1990.

CUTILEIRO, José., "WEU's Operational Development and its Relationship to NATO", **NATO Review**, No:5, September 1995.

ÇAŞIN, Mesut Hakkı., "Uluslararası Politika Stratejilerinde Hava Gücünün Rolü", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

ÇAYHAN, B. Esra., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:3, Yıl:2002.

ÇEÇEN, Anıl., "Avrupa ve Türkiye", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002.

ÇOMAK, Hasret., "Türkiye, NATO, AGSK ve AOGSP", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:3, Yaz 2002.

ÇONGAR, Yasemin., "Cumhuriyetçilerin Dış Politikası (2)", **Milliyet Gazetesi**, 14 Şubat 2000, <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/14/yazar/congar.html>

DASSU, Marta and MISSIROLI, Antonio., "More Europe in Foreign and Security Policy: The Institutional Dimension of CFSP", **The International Spectator**, Vol:37, No:2, April-June 2002.

DEAN, Jonathan., "New Components of the European Security System: The Roles of CFE, NATO, EC and the CSCE", (ed.) ROGERS, Philip., **The Future of European Security**, Macmillan Press, London, 1993.

DEDEOĞLU, Beril ve ÇAŞIN, Mesut Hakkı., "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar: NATO-BAB-AB-AGİT İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği", **Avrasya Dosyası**, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999.

DEDEOĞLU, Beril., "ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri", **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

DEDEOĞLU, Beril., "Avrupa Güvenliğinin Geleceği ve Türkiye", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

DEDEOĞLU, Beril., "Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-ABD İlişkilerinin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri", (der.) SÖNMEZOĞLU, Faruk., **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998.

DEIGHTON, Anne., "The European Security and Defence Policy", **Journal of Common Market Studies**, Vol:40, No:4, November 2002.

DEMİRDÖĞEN, Ülkü., "Avrupa Ordusuna Türk Rızası", **Görüş Dergisi**, Sayı:53, Ocak-Şubat 2003.

DİVANLIOĞLU, İldeniz., "NATO Enlargement: A Healthy and Necessary Step", **Insight Turkey**, Vol:4, No:3, July-September 2002.

EEKELLEN, Willem Van., "The WEU and Gulf Crises", **Survival** 32, November / December 1990.

EFE, İlkay., "Balistik ve Anti Balistik Füzeler", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003.

ELIASSEN, Kjell A., "The New European Foreign and Security Policy Agenda", (der.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

ENGİNSOY, Ümit., "AGSP Türkiye'nin Onayıyla Devam Ediyor", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:31, Ocak 2003.

ENGİNSOY, Ümit., "NATO Nereye?", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003.

ERAYDIN, Özlem., "Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye", (der.) SÖNMEZOĞLU, Faruk., **Değişen Dünya ve Türkiye**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996.

ERDEM, Engin İ., "Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenliği", **Avrasya Dosyası**, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999.

ERGÜVENÇ, Şadi., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", **Ulusal Strateji**, Yıl:2, Temmuz-Ağustos 1999.

ERHAN, Çağrı., "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", **SBF Dergisi**, Cilt:56, Sayı:4, Ekim-Aralık 2001.

ERHAN, Çağrı., "Çok Taraflı Güç (MLF)", (der.) ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ERHAN, Çağrı., "NATO ve Son Gelişmeler", **HaberAnaliz**, 10.02.2003, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=68>.

ERHAN, Çağrı., "NATO'nun En Büyük Krizi?", **HaberAnaliz**, 17.02.2003, <http://www.haberanaliz.com/detay.php?detayid=94>

ERHAN, Çağrı., "NATO'nun Kuruluşu ve Genişlemesi", (der.) ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ERHAN, Çağrı., "Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algılamaları", (der.) YILANÇ, Refet ve TAŞDEMİR, Hakan., **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

FUENTES, Carlos., "Hukuk İmparatorluğu Karşısında Amerika Birleşik Devletleri", **New Perspectives Quarterly**, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002.

FUKUYAMA, Francis., "ABD'ye Karşı Geri Kalan Herkes", **New Perspectives Quarterly**, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002.

GARDELS, Nathan., "Küresel Isınmaya Karşı Niçin Önleyici Önlem Almalıyım?", **New Perspectives Quarterly**, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002.

GAUCHEL, Klauswilli., New Missions, "New Challenges and New Capabilities for NATO", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

GIANNAKOU, Marietta., "NATO Enlargement-An Unfinished Business", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

GOMERSALL, Stephen J., "NATO and European Defence", **Perceptions**, Vol:4, No:1, March-May 1999.

GOMES, Bernardino., "NATO and The Change in the International System", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

GOURLAY, Catriona and REMACLE, Eric., "The 1996 IGC: The Actors and their Interaction", (ed.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

GRIMMETT, Richard F., "U.S. Use of Preemptive Military Force: The Historical Record", **U.S. Foreign Policy Agenda**, Vol:7, No:3, December 2002, ss.41-43.

GUAY, Terrence and CALLUM, Robert., "The Transformation and Future Prospects of Europe's Defence Industry", **International Affairs**, Vol:78, No:4, October 2002.

GÜMRÜKÇÜ, Harun., "Avrupa Birliğinden Avrupa Konvansiyonuna", **Institut für Turkish-Europäische Studien (ITES)**, yayınlanmamış makale, Hamburg, 2002.

GÜREL, Şükrü Sina., "The Atlantic Link and The New Strategic Environment-What Lies Ahead for NATO?", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

GÜVENÇ, Serhat., "11 Eylül Sonrasında Dünya: Ulus devlet, Küreselleşme ve Terörizm", **Görüş Dergisi**, Sayı:49, Kasım-Aralık 2001.

GÜVENÇ, Serhat., "TSK'nın Sınırötesi Girişim Yetenekleri: Ulusal güvenlik Politikasında Yeni Boyut", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Buke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

HALL, Robert ve FOX, Carl., "Rethinking Security", **NATO Review**, C.49, Winter 2001/2002.

HARTLEY, Keith ve SANDLER, Todd., "NATO Burden-Sharing: Past and Future", **Journal of Peace Research**, Vol:36, No:6, 1999.

HERZ, John H., "Idealist Internationalism and Security Dilemma", **World Politics**, Sayı.2 (1950).

HILL, Christopher., "CFSP: Conventions, Constitutions and Consequentiality", **The International Spectator**, Vol:37, No:4, 2002.

HUNTER, Robert E., "Getting Cinderella to the Ball", **NATO Review**, Vol:49, Autumn 2001.

İLHAN, Suat., "Jeopolitik Gelişmeler", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

JACKSON, Mike., "KFOR: Kosova'nın Geleceği İçin Güvenlik Sağlıyor", **Nato Dergisi**, C:47, No:3, Sonbahar 1999.

KAPLAN, Lawrence S., "NATO's First Fifty Years", **NATO Review**, 50th Anniversary Commemorative Edition.

KARAKOÇ, Yalçın., "NATO Sınırlarının Genişlemesi ve Türkiye", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003.

KARAOSMANOĞLU, Ali L., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", **Doğu-Batı**, Yıl:4, Sayı:14, Şubat-Mart-Nisan 2001.

KARAOSMANOĞLU, Ali., "Türkiye Açısından Avrupa Güvenlik Kimliği: Jeopolitik ve Demokratik Ufuk", (der.) ÇALIŞ, Şaban H.; DAĞI, İhsan H; ve GÖZEN, Ramazan., **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

KARDAŞ, Şaban., "Afganistan Operasyonu'nun AGSP'ye Olan Yansımaları", **Liberal Düşünce Topluluğu**, http://www.liberal-dt.org.tr/guncel/Kardas/sk_afganistan.htm

KESKİN, Funda., “ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri”, (der.) ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980**, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

KHARCHENKO, Ihor., “The New Ukraine-NATO Partnership”, **NATO Review**, Vol:45, No:5, Sept-Oct 1997.

KOHEN, Sami., “Clinton (ve ABD) Neden AB’ye Girmemizi İstiyor?”, **Milliyet Gazetesi**, 11.07.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/07/11/yazar/kohen.html>.

KÖNİ, Hasan., “ABD’nin Değişen Dış Politika Stratejileri: Jeo-politik ve Jeo-ekonomi”, (der.) ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

KÖSEBALABAN, Hasan., “Yeni Amerikan Güvenlik Doktrini ve Uluslararası İlişkiler”, **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

KULOĞLU, Armağan., “21. Yüzyılın Başlangıcında NATO, Avrupa ve Türkiye”, (der.) BAL, İdris., **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

KUPCHAN, Charles., “In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol:42, No:2.

KÜRKÇÜ, Ertuğrul., “Türkiye’nin AGSP’si”, **Evrensel**, 15.12.2001, <http://www.evrensel.net/01/12/15/politika.html>

LAQUEUR, Walter., “Postmodern Terrorism”, (der.) KEGLEY, Charles W. Jr, ve WILTTKOPF, Eugene R. **The Global Agenda, Issues and Perspectives**, 5. Baskı, Mc Graw Hill Book Company, USA, 1998.

LAYNE, Christopher; ve SCHWARZ, Benjamin., “American Hegemony - Without An Enemy”, **Foreign Policy**, Sayı:92, Sonbahar 1993.

LIEBER, Keir A. and LIEBER, Robert J., "The Bush National Security Strategy", **U.S. Foreign Policy Agenda**, An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Vol:7, No:3, December 2002.

LIGHTBURN, David., "NATO Security Cooperation Activities with Bosnia and Herzegovina", **NATO Review**, Vol:46, No:2, Summer 1998.

LINDLEY-FRENCH, Julian., "In the Shade of Locarno? Why European Defence is Failing", **International Affairs**, Vol:78, No:4, October 2002.

LOWE, Karl H., "US Armed Forces in the New Europe", (ed.) SIMON, Jeffrey., **European Security Policy After The Revolutions of 1989**, The National Defence University Press, Washington, 1991.

LUNGU, Sorin., "Attitudes Toward European Security 1990-1997", **American Diplomacy**, Vol:4, No:2, Spring 1999. http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_11/lungu.html

MAKOVSKY, Alan., "Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye Politikası Gelişme ve Sorunlar", (der.) ABRAMOWITZ, Morton., **Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası**, Liberte Yayınları, Ankara, 2001.

MANDELBAUM, Michael., "The Bush Foreign Policy", **Foreign Affairs**, (1990-1991), cilt:70, Sayı:1.

MANİSALI, Erol., "Avrupa Birliği ve Türkiye", (der.) METİNSOY, Murat ve EROĞLU, Mustafa., **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001.

MAT, Sermes., "AGSK'nın Geleceği", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:33, Mart 2003.

MEIERS, Franz-Josef., "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar", **Avrasya Dosyası**, Cilt:5, Sayı:4, Kış 1999.

MENOTTI, Roberto., "The EU and NATO: The Nexus of European Security", **Turkish Policy Quarterly**, Vol:1, No:4, Winter 2002.

MEY, Holger H., "Security Arrangements in Place: NATO and the WEU and Their Future Roles", (ed.) NATO Defence College, **Euro-Atlantic Security Studies**, Vol.5: **Frankfurt Cooperative Security Arrangements in Europe**, 1997.

MIERLO, Hans van., "The WEU and NATO: Prospects for a More Balanced Relationship", **NATO Review**, No:2, March 1995.

MISSIROLI, Antonio., "EU-NATO Cooperation in Crises Management: No Turkish Delight for ESDP", **Security Dialogue**, Vol:33, No:1, March 2002.

MISSIROLI, Antonio., "Flexibility and Enhanced Cooperation in European Security Matters: Assets or Liabilities", **Occasional Papers**, European Union Institut for Security Studies, No:6, January 1999.

MORALI, Turan., "Turkey's Security Perspectives and Perceptions", **Turkish Policy Quarterly**, Vol:1, No:4, Winter 2002.

NAUMANN, Klaus., "NATO's New Command Structure", **Perceptions**, Vol:IV, No:1, March-May 1999.

NELSON, Daniel, N., "Globocracy – Review Essay", **International Politics**, Sayı:39, Haziran 2002.

NYE, Joseph S., "The American National Interest and Global Public Goods", **International Affairs**, Vol:78, No:2, April 2002.

NYE, Joseph S., "U.S Security Policy: Challenges For the 21st Century", **US Foreign Policy Agenda, USIA Electronic Journals**, Vol:3, No:3, July 1998.

ONAY, Yaşar., "Soğuk Savaş Sonrası Düzenin Getirdiklerinin Türkiye Jeopolitiğine Yansıması ve Tehdit Farklılaşması", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002.

ORHUN, Ömür., "European Security and Defence Identity-Common European Security and Defence Policy: A Turkish Perspective", **Perceptions**, Cilt:5, Sayı:3, Eylül-Ekim 2000.

ORHUN, Ömür., "Turkey, Europe and the Yugoslav Crisis", (ed.) BARRY, Charles L., **The Search for Peace in Europe**, National Defense University Press, Washington, 1993.

ÖĞÜT, Kaan., "21. Yüzyılda Türkiye'nin Dış Politikası", **Aydınlanma1923**, Sayı:30, <http://www.aydinlanma1923.org/sayi/30/30-10.htm>.

ÖNDER, İzzettin., "Küreselleşme, Yeni Ekonomik Düzen ve Uluslararası İlişkiler", (der.) METİNSOY, Murat ve EROĞLU Mustafa., **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZCAN, Gencer., "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

ÖZCAN, Gencer., "Doksanlı Yıllarda Türkiye'nin Değişen Güvenlik Ortamı", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

ÖZCAN, Gencer., "Türkiye'de Siyasal Rejim ve Dış Politika: 1983-1993", (der.) SÖNMEZOĞLU, Faruk., **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1998.

ÖZDAĞ, Ümit., "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Güvenlik", (der.) KAHRAMANYOL, Mustafa., **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu (16-17 Mart 2001)**, Ankara Ofset, Ankara, 2001.

ÖZKAN, Ayşe; TÜRBERDAR, Erhan ve BOSTAN, Nurgül., “Irak Savaşı Sırasında Yaşanan Amerika-Avrupa Birliği Ayrışmasının Balkanlar’daki Yansımaları”, **Stratejik Analiz**, Cilt:4, Sayı:37, Mayıs 2003.

ÖZNAL, Erdoğan., “ABD Gelecekte Tek Başına Savaşacak”, **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:34, Nisan 2003.

ÖZTÜRK, Osman Metin., “ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi Küresel Ölçekte Kaotik Bir Ortamın Habercisi Gibi”, **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

ÖZTÜRK, Osman Metin., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”, **2023 Dergisi**, Sayı:5, Eylül 2001. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/avrupa.html>

ÖZÜERMAN, Tülay., “Büyük Satranç Tahtası”, **Kazete**, Yıl:6, Sayı: 35, Nisan-Mayıs 2003, <http://www.kazete.com.tr/arsiv/2003/35/index.php?sayfa=tulay&bolum=yazarlar>

PUIG, Lluís Maria de., “The European Security and Defence Identity within NATO”, **NATO Review**, Cilt:46, No:2, Summer 1998.

RASMUSSEN, Mikkel Vedby., “Turbulent Neighbourhoods: How to Deploy the EU’s Rapid Reaction Force”, **Contemporary Security Policy**, Vol:23, No:2, August 2002.

RAY, Norman W., “NATO’s Continuing Evolution to Meet Emerging European Security Challenges”, (ed.) GOLDSTEIN, Walter., **Security in Europe; The Role of NATO After the Cold War**, Brassey’s Ltd., London, 1994.

REÇBER, Kamuran., “Batı Avrupa Birliği’nin Uluslararası Hukuk Kişiliği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:57, Sayı:1, Ocak-Mart 2002.

REÇBER, Kamuran., “Batı Avrupa Birliğinde Karar Alma Süreci”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt:16, Sayı:3, Güz Dönemi, Ekim 1998, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/3/kamuran/kamuran.html>

REES, G. Wyn., "Common Foreign and Security Policy and Defence : a Lost Opportunity?", (ed.) LYNCH, Philip; NEUWAHL, Nanette; and REES, G. Wyn., **Reforming the European Union : from Maastricht to Amsterdam**, Longman, London, 1999.

RICE, Condoleezza., "A Balance of Power That Favors Freedom", **U.S. Foreign Policy Agenda**, An Electronic Journal of the U.S. Department of State, Vol:7, No:4, December 2002.

RIES, Tomas., "NATO Enlargement: A European View", (ed.) RIES, Tomas; BARANOVSKY, Vladimir F. ve LARRABEE, Stephen., **NATO Enlargement**, ESF Working Paper, No:3, July 2001.

ROBERTSON, Lord George., "NATO and The New Threats", **Turkish Policy Quarterly**, C.1, No: 4, Winter 2002.

RODMAN, Peter W., "U.S Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement & ESDP", **Conference of the German Foreign Policy Association**, Berlin, 11 December 2000, http://www.nixoncenter.org/publications/articles/12_11_00Berlin.pdf

ROGERS, Paul., "National Missile Defence: The Illogic of U.S. Globalism", **Open Democracy**, 29.11.2002, <http://www.opendemocracy.net/themes/article-2-796.jsp>.

RÜHE, Volker., "New NATO, New Bundeswehr and Peace in Bosnia and Herzegovina", **NATO Review**, Vol:45, No:3, May-June 1997.

RÜHLE, Michael., "Imagining NATO 2011", **NATO Review**, Vol:49, Autumn 2001.

SAJJADPOURR, Seyed Kazem., "Regional Security: An Iranian Perspective", **Turkish Policy Quarterly**, Vol:1, No:4, Kış 2002.

SANCAR, Nuray., "NATO-AGSP Çatışmasında Türkiye", **Evrensel**, 15.12.2001, <http://www.evrensel.net/01/12/15/politika.html>

SANTER, Jacques., "The European Unions Security and Defence Policy-How To Avoid Missing the 1996 Rendez-vous", **Nato Review**, Cilt:43, No:6, November 1995.

SARIKAYA, Yalçın., "Bush Doktrini: Caydırmak Yetmez Müdâhale Şart", **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

SCHMIDT, Peter., "ESDI: 'Separable But Not Separate'?", **NATO Review**, Vol:48, Spring-Summer 2000.

SCHULTE, Greg., "SFOR Continued", **NATO Review**, Vol:46, No:2, Summer 1998.

SCHUWIRTH, Rainer., "Helsinki Hedeflerini Yakalamak", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2002. <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/turkish/art4.html>.

SEIDELMANN, Reimund., "The Security Policy of a United Germany", (der.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

SERDAR, A. Seda., "AB Güvenlik Politikasında Yeni Bir Dönem", **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:35, Mart 2003.

SERDAR, A. Seda., "Avrupa Güvenliğinin Önündeki Engeller Yunan Dönem Başkanlığı'nda Aşılabilecek mi?", **ASAM Haftalık Küresel Değerlendirme Bülteni**, 30 Eylül-6 Ekim 2002. http://www.avsam.org/haftalikanaliz/30-06_10_2002/main.htm

SERDAR, A. Seda; ve TEPE, Banu., "Irak Krizi Sonucunda Batı'da Kamplaşma ve NATO Krizi", **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:36, Nisan 2003.

SIMENSEN, Jarle., "Democracy and Globalisation: Nineteen Eighty Nine and the 'Third Wave'", **Journal of World History**, Şubat 1999.

SIMON, Jeffrey., "European (In)Security and NATO Challenges", (der.) SIMON, Jeffrey., **European Security Policy After The Revolutions of 1989**, The National Defence University Press, Washington, 1991.

SJOVAAG, Marit., "The Single European Act", (der.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

SLOAN, Stanley R., "Congressional Attitudes on the Future of European Security: The Burden-Sharing Issue in Various Guises", (der.) ROGERS, Philip., **The Future of European Security**, Macmillan Press, London, 1993.

SLOAN, Stanley R., "NATO and The United States", (der.) PAPACOSMA, Victor ve HEISS, Mary Ann., **NATO in the Post Cold War Era: Does it Have Future?**, St. Martin's Press, New York, 1995.

SMITH, Roland., "A Changing NATO", **NATO Review**, Vol:45, No:3, May-June 1997.

SOLANA, Javier., "NATO In The Twenty-First Century", **Perceptions**, C.4, S.1, March-May 1999.

SPENCE, Arnhild and SPENCE, David., "The Common Foreign and Security Policy from Maastricht to Amsterdam", (der.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

SZABO, Zolton., "European Security Challenges and Systems: A View from East-Central Europe", (der.) BARRY, Charles L., **The Search for Peace in Europe**, National Defense University Press, Washington, 1993.

ŞİMŞEK, Halil., "Türkiye ve Çevresinde Barış Ortamı Koşulları", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002.

TAFT, William H., "An American Perspective on European Security", (der.) GOLDSTEIN, Walter., **Security in Europe; The Role of NATO after the Cold War**, Brassey's Ltd. London, 1994.

TANK, G. Pınar., "The CFSP and The Nation-State", (der.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

TARAKÇI, Nejat., "Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Jeopolitik Boyutu", **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:4, Güz 2002.

TEPE, E. Banu., "Prag Zirvesi: Genişlemeye Devam mı?", **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:31, Kasım 2002.

TERZİ, Özlem., "New Capabilities, Old Relationships: Emergent ESDP and EU-Turkish Relations", **Southeast European Politics**, Vol:III, No:1, June 2002.

TEZCAN, Yılmaz., "Dördüncü Jeopolitik Konsept", **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003.

TEZKAN, Yılmaz., "Füze Savunma Sistemi ve Türkiye", **Derin Anadolu**, 25.05.2001, <http://derinanadolu.tripod.com/01-06-29-ytezkan.htm>.

TİNGUY, Anne de., "Rusya'nın Bir Güney Politikası Var Mı?", (der.) VANER, Semih., **Unutkan Tarih**, Metis Yayınları, İstanbul, 1997.

TSOHATZOPOULOS, Apostolos., "WEU's Challenge", **NATO Review**, No:2, Summer 1998.

TUNCER, İdil., "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

TURAN, İlter., "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri", (der.) METİNSOY, Murat ve EROĞLU, Mustafa., **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001.

TÜRKEŞ, Mustafa., "Doksanlı Yıllarda NATO'nun Öncelikleri ve Türkiye", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

TÜRKMEN, İlter., "Başkan Bush'un Avrupa Haftası", **Hürriyetim**, 16.06.2001, <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/01/06/16/yazarlar/40yaz.htm>

UDUM, Şebnem., "Turkey and The Emerging European Security Framework", **Turkish Studies**, Vol:3, No:2, Autumn 2002.

UZGEL, İlhan., "ABD ve NATO'yla İlişkiler", (der.) ORAN, Baskın., **Türk Dış Politikası Cilt II: 1980-2001**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

ÜLGER, İrfan Kaya., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Arka Planı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", (der.) YİNANÇ, Refet ve TAŞDEMİR, Hakan., **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

ÜLMAN, Burak., "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve Bölücülük", (der.) ÖZCAN, Gencer ve KUT, Şule., **En Uzun On Yıl – Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Büke Yayıncılık, İstanbul, 2000.

ÜLSEVER, Cüneyt., "ABD ve AB Çelişmiyor Kil", **Hürriyet Gazetesi**, 11.03.2002, <http://www.hurriyetim.com.tr/yazarlar/yazar/0,,sid~9@tarikh~2002-03-11-m@nvid~104087,00.asp>

VAROL, Mehmet Ziya., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği", **2023 Dergisi**, Aralık 2001. <http://www.2023.gen.tr/eylul2001/giris.html>

VERSHBOW, Alexander., "The American Perspective on ESDI/ESDP", **Perceptions**, Vol:5, No.3.

VESTEL, Pierre de., "The Future of Armament Cooperation in NATO and the WEU", (ed.) ELIASSEN, Kjell A., **Foreign and Security Policy in The European Union**, Sage Publications, London, 1998.

WALKER, Jeonne., "Redefining Americas Role in Europe", (der.) ROGERS, Philip., **The Future of European Security**, Macmillan Press, London, 1993.

WALLERSTEIN, Immanuel., "Foes As Friends?", **Foreign Policy**, Spring 1993, No:90.

WEAVER, Robert., "Building Security Through Partnership", **NATO Review**, Vol:49, Autumn 2001.

WEAVER, Robert., "NACC's Five Years of Strengthening Cooperation", **NATO Review**, Vol:45, No:3, May-June 1997.

WEBBER, Mark; TERRIFF, Terry; HOWORTH, Jolyon; ve CROFT, Stuart., "The Common European Security and Defence Policy and the 'Third-Country' Issue", **European Security**, Cilt.11, No.2, Summer 2002.

WIJK, Rob De., "Towards a New Political Strategy for NATO", **NATO Review**, Vol:46, No:2, Summer 1998.

WILLIAMS, Alan Lee., "Does NATO Have a Future?", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

WILLIAMS, Phil., "CFE and The Future of NATO", (der.) ROGERS, Philip., **The Future of European Security**, Macmillan Press, London, 1993.

WILLIAMS, Steve., "NATO: Spectator or Team Player?", **Insight Turkey**, Vol:4, No:4, October-December 2002.

WINROW, Gareth M., "Pivotal State or Energy Supplicant?, Domestic Structure, External Actors and Turkish Foreign Policy in the Caucasus", **Middle East Journal**, Cilt:57, Sayı:1, Kış 2003.

YARMAN, Tolga ve AKALIN, Cüneyt., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa Birliği ve NATO İlişkilerinin Geleceği, Türkiye’ye Etkileri”, **Jeopolitik**, Yıl:1, Sayı:1, Kış 2002.

YAVUZ, Kemal., “NATO’nun Prag Zirvesi”, **Akşam Gazetesi**, 27 Kasım 2002, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2002/11/27/yazarlar/yazarlar156.html>.

YILDIZ, Yavuz Gökalp., “Bush Doktrini ve Irak Üzerine Savaş”, **New Perspectives Quarterly**, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002.

YILDIZ, Yavuz Gökalp., “Değişen Dünya ve Türkiye: Uluslararası İlişkiler Analizinde ve Türk Dış Politikasında Yeni Perspektiflerin Gereği”, (der.) METİNSOY, Murat ve EROĞLU Mustafa., **Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**, Don Kişot Yayınları, İstanbul, 2001.

YOST, David S., “Transatlantic Relations and Peace in Europe”, **International Affairs**, C.78, No:2, Nisan 2002.

YOUNGS, Richard., “The European Security and Defence Policy: What Impact on the EU’s Approach to Security Challenges?”, **European Security**, Vol:11, No:2, Summer 2002.

TEZLER

AKÇAKAYA, K. Taner., “The Various Levels of European Security and Defense Cooperation : Turkey’s Position In The Emerging European Security Architecture”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2001.

BAY, Ayhan., “The Restructuring Process of European Security Architecture in the Post Cold War Era and its Effects on Turkey’s Security”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, 2001.

ÇETİN, Çiğdem., “Enlargement of NATO and European Security and Defence Identity”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2001.

DOĞAN, Gürkan., “Güvenlik ve Savunma Açısından NATO, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2001.

ÖZKÖSE, Ö. Faruk., “European Security and Defence Policy and Its Implications for Turkey”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2002.

ZHUSSIPBEK, Galym., Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Politikası ve Güvenlik Politikası, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, 2001.

GAZETE VE DERGİ HABERLERİ

“10 Soruda Kopenhag Bilançosu”, **Milliyet Gazetesi**, 15.12.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/12/15/dunya/dun02.html>.

“ABD NATO'dan Destek İstedi”, **Milliyet Gazetesi**, 16.01.2003.

“ABD, AB ve Japon Ekonomileri 2003'ten de Ümitsiz: 2002'de ABD Küçüldü Çin Büyüdü”, **Aydınlık Dergisi**, 05.01.2003, <http://www.aydinlik.com.tr/site/arsiv/2003/01/05/anasayfa.htm>

“ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini”, **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:31, Kasım 2002.

“AGSP Güçlendiğinde NATO ile Ayrışma Yaşanacak”, **Evrensel Gazetesi**, 18.12.2001, <http://www.evrensel.net/01/12/18/politika.html>

“AGSP İki Pürüze Kaldı”, **Hürriyet Gazetesi**, 21.11.2001, <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~3@tarih~2001-11-21-m@nvid~65870,00.asp>.

“AGSP Liderler Zirvesine Kaldı”, **Radikal Gazetesi**, 11.12.2001, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=23467&tarih=11/12/2001>.

“Amerika Dünyaya Karşı”, **2023 Dergisi**, Sayı:19, 15 Kasım 2002.

“Amerikan Harcamalarında Patlama Bekleniyor”, İlk Bakış, **Ulusal Strateji**, Yıl:5, Sayı:32, Şubat 2003.

“Ankara Destek Arıyor”, **Radikal Gazetesi**, 11.02.2001, <http://www.radikal.com.tr/2001/02/11/dis/03ank.shtml>

“Askeri Gücü Tartışma Vakti”, **Radikal Gazetesi**, 04.05.2003, <http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/05/04/haber74092.php>

“Avrupa Savunmasının İlerlemesi İçin Türkiye’yi Dinlemesi Gerekecek”, **Le Temps**, 12.06.2001. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü internet sitesi, <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2001/06/14x06x01.HTM#%206>

“Avrupa Ordusu Sonunda Tamam”, **Milliyet Gazetesi**, 26.10.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/26/siyaset/siy09.html>

“Avrupa Ordusunda Türkiye Hakkı”, **Milliyet Gazetesi**, 13.12.2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/12/13/siyaset/siy08.html>

“NATO’da Kriz Sürüyor Bush Fransa’ya Çattı”, **Zaman Gazetesi**, 12.02.2003, <http://www.zaman.com.tr/2003/02/12/dis/h1.htm>

“NATO’da Tarihi Genişleme”, **Milliyet Gazetesi**, 22.11.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2002/11/22/dunya/dun01.html>

“The Military Balance 2002-2003”, Vol:102, Issue:1, October 2002, <http://www3.oup.co.uk/milbal/current/pdf/2002332.pdf>

INTERNET KAYNAKLARI

“AB Dışışleri Bakanları Toplantısı Bildirisi (İngilizce)”, **ABHABER**, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=309>

“AB-ABD Petrol Savaşı”, **ABHABER**, 09.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=409>

“ABD-Türkiye İlişkileri”, **TESEV Aylık Bülteni**, Temmuz 2002, <http://www.tesev.org.tr/temmuz2002/t2.html>

“Akdeniz Bölgesi İle İlgili Kabul Edilen ‘Ortak Strateji’nin Tam Metni”, <http://ue.eu.int/pesc/strategies/medit/medien.pdf>

“American Enterprise Institute’den İlginç İddia: Fransa ve Almanya Türkiye’ye, ‘İrak Savaşına Destek Verirseniz AB’yi Unutun Dedi’”, **ABHABER**, 23.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=131>

“Amsterdam Anlaşması Tam Metni”, <http://europa.eu.int/eurlex/en/treaties/dat/amsterdam.Html>

“Arms Control and Verification: The Lessons of the Cold War”, **Department of Foreign Affairs of Canada**, http://www.dfait-maeci.gc.ca/arms/ramp/section06_01-en.asp

“Avrupa Birliği’nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası”, **ABHABER**, http://www.abhaber.com/belgeler/belge_tr08.htm

“Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu Tam Metni”, <http://www.weu.int/documents/871027en.Pdf>

“Ortak Dış ve Güvenlik Politikası / Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası”, **Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği**, <http://www.deltur.cec.eu.int/abguvenlik01.html>

“Barcelona Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://ue.eu.int/newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=71025&LANG=1&File=/pressData/en/ec/71025.pdf&Picture=0>

“Batı Avrupa Birliği’nin Çalışma Yöntemleri”, **TBMM İnternet Sitesi**, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babkonseyi.htm

“Batı Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, **TBMM İnternet Sitesi**, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/genel_tarihce.htm

“Berlin Deklarasyonu”, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>

“Bölünmüş Kıta Avrupa’nın Kendine Çekidüzen Vermesi Gerekıyor”, **Aselsan İnternet Sitesi**, <http://www.aselsan.com.tr/DERGI/mayis99/avr.htm>

“Brüksel Anlaşması ve Paris Anlaşmaları Metinleri”, <http://www.weu.int/Treaty.htm#3> ve <http://www.weu.int/Treaty.htm#4>

“Brüksel Zirve Bildirisi Tam Metni”, <http://www.nato.int/docu/basic/b940111a.htm>

“Bush Anti-Balistik Füze Antlaşmasını Çöpe Atacak”, **NTV-MSNBC**, 12 Ocak 2001, <http://www.ntvmsnbc.com/news/56194.asp?0m=-11R>

“Cruise and the Common: 1979-1992”, http://www.megspace.com/politics/greenham/index_000006.htm

Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanlığı Türk Basınından Haberler- 29 Mayıs 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/29052001.htm>

“Feira Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=62050&from=&LANG=1>

“Foreign Policy: Aims, Instruments and Achievements”, **European Parliament Fact Sheets**, European Parliament Directorate-General for Research, Luxembourg, 2000, http://www.europarl.eu.int/factsheets/6_1_1_en.htm

“Helsinki Zirvesi Sonuç Metni”, <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=59750&from=&LANG=1>

“Interinstitutional Agreement on the Financing of the Common Foreign and Security Policy”, **Bulletin EU 7/8-1997**, <http://europa.eu.int/abc/doc/off/bull/en/9707/p203001.htm#anch0524>

KFOR’un Internet Sitesi, <http://www.nato.int/kfor/kfor/about.htm>

“Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://ue.eu.int/newsroom/makeFrame.asp?MAX=&BID=76&DID=73774&LANG=1&File=/pressData/en/ec/73774.pdf&Picture=0>

“Köln Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=57886&from=&LANG=1>

“Lizbon Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://www.weu.int/documents/950515en.pdf>

“Londra Deklarasyonu”, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c900706a.htm>

“Maastricht Anlaşması Tam Metni”, http://europa.eu.int/eurlex/en/treaties/dat/EU_consol.pdf

“Madrid Zirve Bildirisi”, <http://www.weu.int/documents/951114en.pdf>

“Marseilles Zirve Bildirisi”, <http://www.weu.int/documents/001113en.pdf>

“Mini Zirve Sonuçlarından ABD ve İngiltere Memnun Değil”, **ABHABER**, 03.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=235>

“National Missile Defence”, **BBC News**, 17 February 2001, http://news.bbc.co.uk/vote2001/hi/english/main_issues/sections/facts/newsid_1158000/1158661.stm

“The National Missile Defence (NMD) Siting Process”, **Fact Sheet**, <http://www.fas.org/spp/starwars/program/siting.pdf>

“NATO Burden Sharing and Related Issues”, <http://www.econ.iastate.edu/classes/econ470/sandler/NATOCh2.pdf>

“NATO’ Kriz Aşıldı”, **HaberAnaliz**, 17.02.2003, <http://www.haberaliz.com/haber.php?id=1361>.

“Nice Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://ue.eu.int/Newsroom/LoadDoc.asp?BID=76&DID=64245&from=&LANG=1>

“NMD - A Threat to European Security”, **European Defence**, <http://www.european-defence.co.uk/article10.html>

“Noordwijk Zirvesi Sonuç Bildirgesi”, <http://www.weu.int/documents/941114en.pdf>

“Operational Role, Former Yugoslavia”, <http://www.weu.int/History.htm#4B>

“Operational Role, Gulf”, <http://www.weu.int/History.htm#4A>

“Origins of WEU”, <http://www.weu.int/History.htm#1>

“Parlamenteerler Meclisi”, <http://www.assembly-weu.org/en/accueil.php>

“Petersberg Deklarasyonu Tam Metni”, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>

“Powell: ‘Türkiye Avrupa’ya Aittir’”, **ABHABER**, 03.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=243>

“Prag Zirvesi ve Dengeler”, **Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)**, Haftalık Küresel Değerlendirme Bülteni, 11 Kasım-15 Kasım 2002, http://www.avsam.org/haftalikanaliz/11-15_11_2002/main.htm

“President Announces Progress in Missile Defence Capabilities”, Statement by the President, 17 December 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/12/20021217.html>

“Reactivation of WEU”, <http://www.weu.int/History.htm#3>

“Roma Deklarasyonu Tam Metni”, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> ve <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>

“Rusya İle İlgili Kabul Edilen ‘Ortak Strateji’nin Tam Metni”, http://ue.eu.int/pesc/strategies/russie/8199_99_en.pdf

“Savaş Türkiye’nin AB Üyeliğini Geciktirir”, **BİA Haber Merkezi**, 24.02.2003, <http://www.bianet.org/2003/02/25/16837.htm>

“Savunma Yetenekleri Girişimi Hakkındaki Bildiri”, **Kuzey Atlantik Konseyi Savunma Bakanları Toplantısı**, Brüksel, 8 Haziran 2000, <http://www.nato.int/docu/other/tr/2000/p00-064tr.htm>

“Solana, ABD’nin Avrupa’yı ‘Bir Bütün Olarak’ Değerlendirmesini İstedi”, **ABHABER**, 08.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=372>

“Son of Star Wars - The U.S. Britain, and National Missile Defence”, Campaign for Nuclear Disarmament, <http://www.cnduk.org/briefing/nmd.htm>

Southeast European Times’in Internet Sitesinden Haberler, <http://www.balkan-info.com/html2/turkish/021115-WMI-012.htm>, http://www.setimes.com/html_text_only2/turkish/030401-IVAN-004.htm

“Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT)”, http://www.geocities.com/strateji_taktik/makaleler/strateji/siyt7-s17.htm

“T.C Dışışleri Bakanlığı, Sevilla Zirvesi Sonuçları erevesinde AB’nin önümüzdeki Dönemdeki Faaliyetlerinin Takvimi”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/ab/abab/Sevilla.Zirvesi.Sonuc.htm>

“Türk Silahlı Kuvvetleri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, <http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/uluslararası/avrupaguv.htm>

“Türkiye, AB’nin Jeostratejik Eksikliğini Giderir”, **ABHABER**, 06.05.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=338>

“Ukrayna İle İlgili Kabul Edilen ‘Ortak Strateji’nin Tam Metni”, <http://ue.eu.int/pesc/strategies/ukraine/uken.pdf>

“Verheugen: ‘ABD’nin Türkiye’nin yeliği İçin Baskısı Ters Teper”, **ABHABER**, 22.04.2003, <http://www.abhaber.com/haberAyrinti.php?id=106>

“Washington Deklarasyonu”, <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>

“WEAG”, <http://www.w eu.int/weag/index.html>

“WEAO”, <http://www.w eu.int/weao/site/index.htm>

“WEU from 1955 to 1984”, <http://www.w eu.int/History.htm#2>

“Yeni Stratejik Konsept”, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911107a.htm>

Diğer

Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 1-7 Eylül 2002 tarihleri arasında Akdeniz Üniversitesi İİBF’de düzenlenen 1. Ulusal Avrupa Gençlik Haftasında ‘Avrupa Bütünleşmesi ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri’ konulu seminerde Doç Dr. Esra Çayhan’ın konuşması. Antalya, 2002.

AYBET, Gülnur. **NATO's Developing Role in Collective Security**, SAM Papers, No.4, 1999, <http://www.mfa.gov.tr/grupa/ac/aca/acad/02/05.htm>

BAĞCI, Hüseyin., **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

BEAVER, Paul., **Filling The European Credibility Gap**, <http://www.agenda-publishing.com/onlinepastpubs/062-beaver.pdf?papertitle=Filling%20the%20European%20credibility%20gap>

BECHER, Klaus; PIKAYEV, Alexander and DAALDER, Ivo H., **Missile Defence and European Security**, ESF Working Paper, No.1, May 2001, www.ciaonet.org/wps/bek02/bek02.pdf.

BLINKEN, Anthony., **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

BONIFACE, Pascal., **Bush ve Makyewel Sendromu**, <http://www.bizimavrupa.com/article/Boniface.Html>

BUCHONNET, Daniel., **MIRV: A Brief History of Minuteman and Multiple Reentry Vehicles**, The George Washington University, Lawrence Livermore Laboratory, February 1976, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/NC/mirv/mirv.html>.

Butros BUTROS-GALİ ile röportaj, **Amerikan Tek Yanlılığı Ulusal Demokrasiyi Baltalar**, New Perspectives Quarterly, Cilt:4, Sayı:4, Yıl 2002.

Cengiz OKMAN ile Söyleşi, **Değişen Güvenlik Dengeleri ve Amerika'nın Stratejik Hedefleri**, 2023 Dergisi, Sayı:19, Kasım 2002.

CLEMENT, Sophie ve KURT, Gülden., **Dörtlerin Savunma Girişimi**, <http://www.bizimavrupa.com/article/Disbasin.html>

DAALDER, Ivo H., **A U.S View of European Security and Defence Policy**, Lecture given at USAREUR Senior Leadership Forum, Grafenwohr, Germany, March 7-9, 2001. <http://www.brook.edu/dybdocroot/views/articles/daalder/2001lecadpt.htm>

Emre GÖNENSAY ile Röportaj, "Artık Dönüş Yok!", **Turkishtime**, 15 Aralık 2002-15 Ocak 2003, http://www.herseyiletisim.com/tt/aralik/54_tr.htm

ERDOĞAN, Koray., **Değişen NATO mu Stratejisi mi?**, <http://www.geocities.com/begunay/Z7.htm>

ERDURMAZ, Serdar., **ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi**, <http://www.aselsan.com.tr/DERGI/temmuz2001/fuz.htm>

European Commusion's Booklet, **The European Union's Common Foreign and Security Policy**, Luxemburg, 1996.

FOGG, Karen., **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

GROVES, Denise M., **The European Union's Common Foreign, Security, and Defence Policy**, Research Report, Berlin Information-center for Transatlantic Security (BITS), Berlin, 2000.

HAGMAN,Hans-Christian., **European Crises Management and Defence: The Search for Capabilities**, Adelphi Paper 353.

Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Nahit Şenoğlu'nun konuşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK), AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri konulu sempozyum, 11 Ocak 2001, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/senogul_110101.html

HASSINEN, Petra., **WEU in the Period of Cold War**, University of Helsinki, <http://www.mv.helsinki.fi/home/phassine/leipa2.htm>

HEISBOURG, François., **Foreword of the 'Missile Defence and European Security'**, ESF Working Paper, No.1, May 2001, www.ciaonet.org/wps/bek02/bek02.pdf

HOWORTH, Jolyon., **European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?**, Chaillot Paper 43, Institute for Security Studies Western European Union Paris, 2000.

JOPP, Matthias., **Strategic Implications of European Integration**, Adelphi Paper, No:290, July 1994.

KARAOSMANOĞLU, Ali., **AB ve NATO Ülkelerinin Ulusal Güvenlik Stratejileri**, Harp Akademileri Komutanlığının AGSK, AB ve NATO İlişkilerinin Geleceği ve Türkiye'ye Etkileri Sempozyumu, 11-12.01.2001.

KARAOSMANOĞLU, Ali., **ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Doktrini**, 02.10.2002 tarihinde Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinde gerçekleşen toplantı, Stratejik Analiz, Cilt:3, Sayı:31, Kasım 2002.

Margarita MATHIOPOULOS'un NATO Karargâhındaki konuşması, **NATO Goes Global or Becomes Irrelevant**, Brüksel NATO Karargâhı, 19 Kasım 2001, http://symisymposium.agp.gr/articles/symi-symposium_2001_mathiopoulos_11192001.doc

MOSS, Kenneth B., **NATO's 50 Years**, http://www.shape.nato.int/COMMUNITY_LIFE/1999/18-3-99/Nato's%205.htm

NATO Burdensharing After Enlargement, A CBO Paper (Congress of the United States-Congressional Budget Office), August 2001, s.1, <ftp://ftp.cbo.gov/29xx/doc2976/NATO.pdf>

NUTTALL, Simon., **'Consistency' and the CFSP: a Categorization and its Consequences**, London School of Economics and Political Science EFPU Working Papers, London, 2001.

OLJELUND, Anders., **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

ÖYMEN, Onur., **NATO-EU Relations and The Future of European Security and Defence**, International Conference on 'European Security and Cooperation In The 21. Century' organized by Arı Movement, Friedrich Naumann Fondation, The New Atlantic Initiative, İstanbul, 2001.

ÖZDEMİR, Burak., **Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği ve Türkiye**, İKV, No:171, Ekim 2002, http://www.ikv.org.tr/arastirmalar/Arastirma-171.htm#_SONUÇ

RIES, Tomas; BARANOVSKY, Vladimir F. ve LARRABEE, Stephen., **NATO Enlargement**, ESF Working Paper, No:3, July 2001.

RODMAN, Peter W., **Overview of the Clinton Foreign Policy**, Remarks Prepared for the Committee on International Relations, US House of Representatives, 8 October 1998.

RODMAN, Peter W., **U.S. Leadership and the Reform of Western Security Institutions: NATO Enlargement and ESDP**, Conference of the German Foreign Policy Association, Berlin, 11 December 2000, http://www.nixoncenter.org/publications/articles/12_11_00Berlin.pdf

RUTTEN, Maartje., **From St -Malo to Nice: European Defence: Core Documents**, Chaillot Paper 47, Paris, 2001. <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai47e.html>

SLOAN, Stanley R., **The United States and European Defence**, Chaillot Paper 39, Institute for Security Studies WEU, Paris, 2000, ss.3-19. <http://www.iss-eu.org/chaillot/chai39e.pdf>

SMITH, Michael E., **Understanding Europe's 'New' Common Foreign and Security Policy: A Primer for Outsider**, Policy Paper 52, University of California, Institute on Global Conflict and Cooperation. http://www-igcc.ucsd.edu/publications/policy_papers/pp52.html

Soli ÖZEL ile Röportaj, **Türkiye Janus Gibi Olmalı**, Turkishtime, 15 Kasım-15 Aralık 2002, Sayı:10, http://www.herseyiletisim.com/tt/kasim/25_3_tr.htm

Speeches by the Secretary General of NATO Manfred WÖRNER, **Change and Continuity in the North Atlantic Alliance**, The Office of Information and Press NATO, Brüksel, 1990.

Stefano SILVESTRI ile Röportaj, **Üyelik İçin AB Halklarına Güçlü Bir Mesaj Verin**, Turkishtime, Nisan 2002/3, http://www.herseyiletisim.com/tt/nisan/36_tr_1.htm

'**Talking Points On the EUROGROUP**' Booklet, The EUROGROUP Secretariat United Kingdom Delegation to NATO, Brussels, 1987.

TARAKÇI, Nejat., **Jeopolitik ve Jeopolitik Teorileri**, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü 4. sınıf, Uluslararası Güvenlik Sorunları Ders Notları, İzmir, 2001.

TSEBELIS, George ve KREPPEL, Amie., **The History Of Conditional Agenda Setting In European Institutions**, University of California Center for the Study Democracy Research Papers, <http://www.democ.uci.edu/democ/papers/george.htm>

2023 YILI
DOKÜMANLARI
KÜTÜPÜ

ÜLGEN, Sinan., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası: Nasıl Bir Gelecek?”,
<http://www.ari-tr.org/BULTEN/bulten21-8.htm>

Western Defense: The European Role in NATO, The EUROGROUP
Secretariat United Kingdom Delegation to NATO, Brussels.

